

GALAKTIKA 4.

Tudományos-fantasztikus antológia

Összeállította és szerkesztette: Kuczka Péter

A fedélterv és tipográfia Erdélyi János munkája

A fedélen Salvador Dali:

A Nagy Apokalipszis robbanása által létrejött bőrlemez c. műve

A színes reprodukciót Schiller Alfréd készítette

© Kuczka Péter editor, 1973

Isaac Asimov

VÉDŐBESZÉD A SCIENCE FICTION MELLETT

Nem könnyű definiálni a science fictiont: a nehézségek már a fogalomnál kezdődnek. A népszerű felfogás olyan irodalmat ért ezen, mely valamilyen elképzelt világ viszonyaival foglalkozik.

Ez a világ a legkülönfélébb formában ábrázolható. Lehet álmvilág, ahol más természeti törvények érvényesülnek: természetes a természetfeletti, vagy lehetséges a mágia. Felfogható a fantasztikum világának is; némelyek véleménye szerint a science fiction a legszorosabb értelemben elkötelezte magát az önkényesen csapongó fantázia mellett.

Természetesen ilyesmi is előfordul. De fölfogásom szerint – és ahogy a továbbiakban bizonyítani fogom – az ilyenfajta irodalmi alkotás nem sorolható a science fiction fogalmába. A fantázia világába tett kirándulás szórakoztató lehet, de ennél aligha több. Nem vitatom ugyan a szórakoztatás fontosságát, de szembeállítom vele tézisemet: a science fictionban értelem van és olyan felvilágosító érték, amit napjainkban más irodalmi műfaj nem mutathat fel.

E gondolat megértéséhez mélyreható megkülönböztetéseket kell tennünk. Egy jövőregény még nem science fiction. Régebbi íróknál a jövőbe helyezett színhely gyakran ürügyül szolgált, hogy a fennálló világot és a rendszert kritikusan vagy szatirikusan ábrázolják. Voltaire a *Micromegas*-ban gúny tárgyává tette korának esztelenségeit egy álmélkodó, a Földön kívülről érkező élőlény szemével. Ugyanígy jelentékeny hatást ért el egy fikcióból kiindulva Morus *Utópiája*, Swift *Gulliver utazásai* vagy Montesquieu *Perzsa levelei*; koruk társadalmát összehasonlították a Föld távoli vagy kitalált zugainak elképzelt társadalmaival. Ez a fajta irodalom hatásában jelentőssé válhat, de ellentétben a szűkebb értelemben vett science fictionnal, nem a jövő társadalmára, hanem a korabelire céloz. A science fictiont a jövő önmagáért érdekli, és az elképzelt jövőbeli viszonyokat nem kizárólag a jelenkor nevetségessé tételére alkalmazza. De az is lehetséges, hogy elsődlegesen csak szórakoztatni akar. Átveszi a hajdani kalandregények receptjét és funkcióját: Ahab kapitány a galaktikában és Karl May a kozmoszban. Szűkebb értelemben nem tartozik a science fictionhoz. Kaland, feszültség, happy end másutt is előfordul, nemcsak ez jellemzi ezt a műfajt.

De folytassuk tovább az elhatárolást. Néha olyasmit is kiadnak science fictionként, ami

valójában nem más, mint többé-kevésbé rosszul álcázott tudományos beszámoló. Például egy bizonyos hős kalandjai alapul szolgálhatnak a Naprendszerrel szembeni ismeretek közvetítésére, vagy valaki parányira összezsugorodva behatolhat a vérbe, vagy egybeolvadhat az atomokkal. Még mindig csak feszültségkiváltó eszközökről van szó, melyekkel magyarázni lehet a fizikai és a biológiai tényeket. Ez a fajta irodalom is science fictionnak vallja magát; de inkább szórakoztató stílusban írt szakkönyvnek tekinthetjük – ezúttal Karl May Albert Einstein katedráján.

Joggal kérdezzük: mi marad még, ha mindez nem jöhet számításba? Vessünk egy pillantást a múltba, és az majd továbbsegít.

Az ókorban kivétel nélkül mindent megtalálhatunk, és már akkor kialakult egy olyan irodalmi műfaj, amely látszólag hasonlít a science fictionra: történetek az elsüllyedt Atlantiszról vagy Lucius Apuleius utazása a Holdra. De ezekben az alkotásokban a szerzők teljes egészében kitalált világot ábrázoltak; természetesen nem ismerték a Földünket és a világegyetemet meghatározó, sok száz évvel később felfedezett tudományos törvényeket. Pedig ez a feltétele az igazi science fictionnak. Ennek következtében a kezdet a XVII. század első felére tehető. Akkoriban írt Johannes Kepler német csillagász – első ízben pontos adatok alapján – útibeszámolót a Holdról.

Éppen ilyen fontos volt, mikor a jövő mint kategória felfoghatóvá vált az emberi képzelet számára. A XVIII. század végéig nem ismerték fel a jövő igazi jelentőségét. Évszázadokon át az emberek kiszínezték a jövőt, de nem voltak képesek másra, mint új hódítókat, új királyokat és katasztrófákat elképzelni; mindez azonban alapvetően nem befolyásolta az életet. Minden nyáron kivirágzott a lóhere, télen hullott a hó – így élt az emberiség nemzedékről nemzedékre. Milyen lesz az élet a jövőben? Ez értelmetlen kérdésnek tűnt; a jövő csak olyan lehet, mint a múlt volt.

A radikális fordulat a XVIII. században történt. Alapjaiban megváltozott a világ képe, megváltozott a tudat. A hely most nem alkalmas arra, hogy minden idők legvalóságosabb forradalmának okait elemezzem. De döntő volt az a megismerés, hogy az ember képes a fejlődést irányítani, a társadalom tudatosan szervezhető, és a viszonyokat elméletben meg lehet tervezni.

A világ meghódítási lehetőségének tudatosodásával egyidejűleg az ember most már elvárta a változásokat; felébredt benne a kíváncsiság: milyen lesz az élet a jövő fejlett társadalmában? Most értették csak meg az emberek, hogy az eljövendő nemzedékek számára minden másképp lesz; nyáron nemcsak a lóhere virágozik majd, és télen nemcsak a hó hull. Arra is rádöbbentek, hogy ezt ők már nem fogják megérni. Ez volt az eredete az igazi science fictionnak.

Jules Verne volt az első író, aki ezen a téren hírnevet szerzett magának. Csakhamar akadtak követői Angliában, Németországban, Oroszországban és az USA-ban. A tanítványok műveiből hiányzott az önálló alkotás sajátossága, csak szórványosan jelentették meg könyveiket, s így komoly elismerésre nem tarthattak számot.

Jellemző, hogy a science fiction karrierje az USA-ban kezdődött; itt fejlődött ki a legkorábban és a legelfogulatlanabban a „minden lehetséges” optimizmusa. Az első science fiction folyóiratot 1926 elején Hugo Gernsback alapította. Csakhamar elszaporodtak a SF-profilú magazinok, írók nőttek fel, akik túlnyomóan izgalmas technikai találmányok leírására szorítkoztak.

Szigorúan véve ez csak másodlagos szempont lehet. Például az atombomba feltalálása óriási esemény volt, de ennél sokkal nagyobb horderejű az a kérdés, amit az emberiségnek feltesz. A tévé és a lök meghajtás érdekes szerkezetek, de az általuk előidézett változásokkal összehasonlítva, feltalálásuk jelentéktelen eseményé zsugorodik.

Ha az irodalomban nem a technológia jelentőségét hangsúlyozzák, hanem erről a figyelmeztetést az emberekre és a társadalomra irányítják, csak akkor jutunk el az igazi science fiction birodalmába. Milyen lesz majd az élet, ha az emberiség továbbra is ellenőrzés nélkül szaporodik,

és jelenlegi számának tízszeresét éri majd el? Milyen élet jön majd létre a Holdon, és fejlettebbek lesznek-e ezek az élőlények, mint az emberek? Mi történik, ha az emberhez hasonló intelligenciájú robotokat konstruálnak, vagy sikerül elérni az emberi halhatatlanságot?

Ezeknek a kérdéseknek rendkívüli fontossága néhány példával azonnal szemléletessé válik. Mint tudjuk, az orvostudomány fejlődése következtében a halálozási arányszám csökkent. Ez hallatlan népességrobbanást eredményezett, melynek fenyegető veszélyeire csak most figyeltünk fel. Ha az orvosi haladás tudós úttörői megsejtették volna ezeket a problémákat, talán arra a következtetésre jutnak, hogy a halálozási arányszám csökkenése egyidejűleg megköveteli a születési arányszámok csökkentését is. És a XIX. és a korai XX. század kémikusai és mérnökei, ha szélesre tárják a jövőre nyíló kaput, nem vették volna-e fontolóra a környezet szennyeződésének veszélyeit?

Valószínűleg nem. Mert mind a mai napig, a változásoktól rengő világban azt gondolják az emberek, hogy az élet úgy megy majd tovább, mint eddig. Még azok is, akik a változtatásokban gyakorlatilag részt vesznek, a régi elképzelések automatizmusában megrekedve, nem hisznek a holnap átalakult valóságában.

Kivéve a science fiction írókat. Mert az ő feladatuk a változások vizsgálata. Amikor H. G. Wells megírta *The shape of things to come* c. könyvét, ebben pontosabban megjövendölte a második világháború eseményeit, mint sok hadtörténész. És bőven találhatunk még hasonló példákat azokban a magazinokban, melyeket a komoly entellektüelek csak gyermekek vagy dilettáns rajongók számára tartottak alkalmasnak.

1940-ben az értelmiség olyan problémák iránt érdeklődött, mint a fasizmus, a kommunizmus és a demokrácia viszonylagos értéke, a faji kérdések és a hazafiság. Ezen nem lehet meglepődni, hiszen már megindult a második világháború.

És miről beszéltek a science fiction írók? Akkoriban írta Anson MacDonald álnéven az amerikai Robert A. Heinlein *Solution unsatisfactory* című elbeszélését. Abból indult ki, hogy az USA-ban kidolgoznak egy óriási tudományos tervezetet az atomfegyver fejlesztésére és gyártására, s ez dönti majd el a második világháború kimenetelét. Azután elgondolkoztató megfigyeléseket tett a patt helyzetről, ahova a világnak el kell jutnia.

Az Astounding Science fiction szerkesztője, ifj. John Cambell 1944-ben a kémelhárító fogságába került. Ugyanis az egyik elbeszélés oly megdöbbentő részletességgel írta le az atombomba szerkezetét, hogy a titkos szolgálat ama bizonyos „Manhattan Project” elárulására gyanakodott. Folyóiratának több vezércikkében Cambell makacsul állította: a háború vitás kérdései bizonyos értelemben komolytalanná válnak. Az atomenergia – fejtegette – annyira megváltoztatja a világot, hogy a korszak elkeseredett világnézeti ellentétei jelentéktelenné törpülnek.

Hasonló példákat említhetek a túlnépesedés próroblémájával kapcsolatban is. 1952 nyarán a Galaxy közölte Frederik Pohl és Cyril Kornbluth három részből álló sorozatát *Gravy planet* címen; ebben elgondolkoztató szemszögből írták le a mérhetetlenül túlnépesedett világot. Négy évvel később jelent meg Frederik Pohl elbeszélése, a *Census takers*. Pohl maró ironiával azt a kort ábrázolja, mikor a népszámlálók fő feladata abból áll, hogy egy meghatározott számú embermennyiségből egy személyt agyonlőnek, s így szabályozzák a lélekszámot.

Melyik szociológus látta előre – nem ma, hanem húsz évvel ezelőtt – a népességnövekedés veszélyeit? Melyik hivatalnok ismerte fel – nem ma, hanem húsz évvel ezelőtt –, hogy a parttalanul növekvő népszaporulat következtében a szociális problémák állandóan rosszabbodni fognak! Melyik filozófus mutatott rá arra – nem ma, hanem húsz évvel ezelőtt –, hogy a további népességnövekedés mellett az elképzelhető körülmények között nincs remény az emberhez méltó élet biztosítására?

Ezek után már az sem elképesztő, ha felhívom a figyelmet arra, hogy majdnem kizárólag a science fiction írók voltak azok, akik ezeket a veszélyeket felismerték, írtak róla, és világgá kiabálták.

Ha ebből a szempontból nézzük műveiket, akkor bármilyen mulatságos is, de megállapíthatjuk – mint ezt a Holdra szállás után sokan hangoztatták –, hogy a tudomány utolérte a science fictiont. Mert nem a Holdra szállás technikai bagatellje a lényeges, hanem az űrutazás társadalmi hatása. És most ebben az összefüggésben megkísérlem, hogy magamról és science fiction írói pályakezdesemről számot adjak.

1939 júliusában jelent meg még ifjúkoromban írt elbeszélésem *Trend* címen. Az első Holdra szállásról szólt, én ezt az eseményt az 1973-1978 közötti évekbe helyeztem. (Alábecsültem azt a hajtóerőt, amit a német rakétakutatás a második világháborúban az űrutazásra gyakorolt.) Jósolataim a vállalkozás részleteiről nevelésesen tévesnek bizonyultak, de a történet lényege nem ez volt, hanem a társadalmi háttér ábrázolása: ugyanis az űrutazás eszméjével szemben megnyilvánuló makacs ellenállás keletkezését és kitörését írtam meg.

Ez már újfajta vízió volt. Évekkel később említették nekem, hogy az űrutazásról szóló terjedelmes irodalomban én ábrázoltam először az ellenállás lehetőségét a történelem eddig legnagyobb terjedelmű kutatási tervével szemben. 1939-ben azonban még nem akadt egyetlen műszaki szakember, egyetlen gyáros sem, aki komolyan fontolóra vette volna a világűr kutatás lehetőségét, kockázatát és költségeit; elenyészően csekély kivétellel, mint például Willy Ley vagy Wernher von Braun, s nem véletlen, hogy ők lelkes science fiction olvasók voltak.

A science fiction felvilágosító jelentőségét ma még csak kevesen ismerték fel. Ez annak a gyermekded ábrázolásmódnak köszönhető, amit e címke alatt ajánlanak. Például a comic-strip: lengén öltözött lányok gépi szerkezetek előtt bolondulnak a gépi szexért. Filmek óriási szörnyeket vonultatnak fel, melyek szétrombolják Tokiót. Mary Wollstonecraft *Frankensteinjét* új csomagolásban jelentetik meg – és ez mind science fiction! És amit a tévében SF-felirattal ellátnak, az gyakran nem más, mint egyfajta futurista „gulliver” vagy pszichadelikus paradicsom tárgyú ábrázolása. Az ügy jelentősége így fullad aztán a komolytalanságba. De ne hagyjuk magunkat ily könnyen tévútra vezetni! A science fictionnak nincs köze sem a szexhez, sem a gaghez. Nem a gyermekek számára való, hanem minden vonatkozásában a felnőtt irodalma.

Hornyánszky Károlyné fordítása

Hegedüs István karikatúrája

A. J. Deutsch A MÖBIUS METRÓ

A metró bonyolult, szellemes hálózata a Park Street-i csúcspontból ágazott szét. Kitérővágány kötötte össze a Lechmere-vonalat az Ashmont-vonallal – erre közlekedtek délnek a szerelvények –, az északra tartó vonalakat pedig a Forest Hill-i vonallal. Harvard és Brooklyn alagúttal kapcsolódott, ez a Kenmore-Alsó állomáson haladt át, csúcsforgalmi időben pedig minden második szerelvényt átirányítottak a Kenmore-szárnyvonalon, vissza Eglestonba. A Kenmore-szárnyvonal Fields Cornernél lépett be a Maverick-alagútba. Két lépcsőben harmincméternyit emelkedett a pálya Copley-Felső és a Scollay tér között; azután megint lefelé tartott, és Boylstonnál belefutott a cambridge-i vonalba. Az új boylstoni hurok négy szinten hét fővonalat kötött össze. Mint tudjuk, március 3-án helyezték üzembe. Ezután már az egész metrórendszerben bármelyik szerelvény bármely állomásról bármely más állomásra eljuthatott.

Hétköznaponként kétszázhuszonnégy vonat közlekedett a teljes hálózatban, mintegy másfél millió utassal. Március 4-én a 86-os számú, cambridge-dorchester-i szerelvény eltűnt. Kezdetben senki sem hiányolta. Az esti csúcsforgalomban valamivel nagyobb volt a zsúfoltság ezen a vonalon a szokásosnál. De hát ugye, a tömeg, az tömeg! A forgalomirányító táblán a Forest Hill-i remízben este fél nyolc körül keresték ugyan a 86-ost, de csak három nap múlva derült ki, hogy azóta sincs meg. A Milk Street-i kereszteződés forgalomirányítója átszólt a harvardi ellenőrző központba, és az esti hokimeccs után kért egy mentesítő vonatot. A harvardi központ továbbította a hívást a remízbe. A diszpécser erre kiküldte a 87-es szerelvényt, ami este tízig rendesen közlekedett. De a diszpécser sem vette észre, hogy a 86-os hiányzik.

A másnap reggeli csúcsforgalom tetőpontján Jack O'Brien a Park Street-i ellenőrző központból felhívta Warren Sweeneyt a Forest Hill-i remízben, és utasította, hogy küldjön még egy szerelvényt a Cambridge-vonalra. Sweeneynek nem volt nélkülözhető vonata, áttanulmányozta hát a forgalomirányító táblát, hol talál fölösleges szerelvényt és személyzetet. Csak akkor vette észre, hogy előző este Gallagher nem jelentkezett, amikor letette a szolgálatot. Kitétte a névtábláját, és hagyott neki egy cédulát. Gallaghernek aznap tízkor kellett ismét szolgálatba lépnie. Sweeney fél tizenegykor lement a táblához, de Gallagher névjegye meg az ő cédulája érintetlenül ott volt. Mérgesen átszólt az ellenőrnek, és megkérdezte, késett-e Gallagher.

Az ellenőr azt válaszolta, hogy aznap még nem is látta Gallaghert. Akkor – tudakolta Sweeney –, ki vezeti a 86-os szerelvényt? Néhány perc múlva felfedezte, hogy Dorkin névjegye is kint van még, holott aznap Dorkin szabadnapos. De csak fél tizenkettőkor jött rá, hogy a szerelvény mindenestül eltűnt.

Sweeney a következő másfél órában a telefonhoz ragadt. Sorra faggatta az egész metróhálózat valamennyi diszpécserét, ellenőret, irányítóját. Fél kettőkor, ebéd után újra kezdte a nyomozást. Háromnegyed ötkor, mielőtt lelépett volna, némileg méltatlankodva jelentette a dolgot a Központi Forgalomirányítónak. Kis híján éjfélig csengtek-bongtak a telefonok valamennyi alagútban, irodában, míg végül a hír elérkezett a vezérigazgató lakására. Hatodikán délelőtt a főkapcsolótábla ügyeletes mérnökének eszébe jutott, hogy az eltűnt vonatnak valami köze lehet a reggeli újságok híreiben szereplő töméntelen eltűnt személyhez. Leadta a sztorit a távirati irodának, és ebédidőben már három lap rendkívüli kiadása volt kint az utcán.

Kelvin Whyte, a metró vezérigazgatója a délután java részét a rendőrséggel töltötte. Kiszálltak Gallagher otthonába, azután Dorkinhoz. Sem a metróvezető, sem a kalauz nem volt otthon 4-én reggel óta. Estefelé már tisztában volt vele a rendőrség, hogy jó háromszázötven bostoni lakos tűnt el a vonattal együtt. Zúgott a hálózat, és Whyte kis híján szívrohamot kapott. De a szerelvény nem volt sehol.

Roger Tupelo, a Harvard Egyetem matematikaprofesszora 6-án este lépett a színre. Telefonon sikerült végre elérnie Whyte-ot a lakásán, és közölte, hogy van valami elgondolása az eltűnt vonattal kapcsolatban. Azután taxin kiment Whyte newtoni házába, és megkezdődött hosszú tárgyalássorozatuk a 86-os szerelvényről.

Whyte értelmes ember volt, jó szemező, és volt fantáziája is.

– De vesszek meg, ha értem, miről beszél! – tört ki végül. Tupelót nem lehetett kihozni a sodrából.

– Ezt bárki nehezen értené, Mr. Whyte – mondta. – Értem, hogy önt zavarba ejti a dolog. Pedig ez az egyetlen magyarázat. A vonat eltűnt, és eltűntek az utasai is. A metróhálózat azonban zárt rendszer. A vonatok nem párolognak el. Következésképpen a 86-os most is ott van a rendszerben.

Whyte megint felemelte hangját:

– Márpedig én mondom önnek, dr. Tupelo, a vonat nincs a rendszerben! Egyszerűen nincs! Egy hétkocsis szerelvényt, amely négyszáz utast szállít, nem lehet nem észrevenni. Az egész rendszert átfésültük. Azt hiszi talán, hogy el akarom rejteni a vonatot?

– Dehogyan. Kérem, figyeljen kicsit, gondolkozzunk ésszerűen. Tudjuk, hogy 4-én reggel 8.40-kor a szerelvény útban volt Cambridge felé. Az eltűnt személyek közül legalább húszan valószínűleg néhány perccel azelőtt szálltak fel a vonatra a Washington állmáson, további negyvenen Park Street-Alsónál. Néhányan mindkét állomáson kiszálltak. És ez az utolsó adatunk. Akik Kendaltra, a központba, Harvardra tartottak – egy sem ért oda. A vonat nem érkezett meg Cambridge-be.

– Tudom, dr. Tupelo – mondta acsarogva Whyte. – A folyó alatti alagútban a vonat hajóvá változott. Kiúszott az alagútból, és elvitorlázott Afrikába.

– Nem, Mr. Whyte. Most próbálom elmagyarázni. A vonat belefutott egy csomópontba.

– Egy csomópontba! – Whyte robbant. – Mi az a csomópont? A hálózatban nincs semmiféle akadály. A vágányokon nincs semmi más, csak a vonatok! Nálunk nem hevernek csak úgy szanaszét a csomópontok!...

– Még most sem érti. A csomópont nem akadály. A csomópont: szinguláris hely. Egy magasabb rendszer origója.

Tupelo magyarázata nemigen világította meg Kelvin Whyte szemében a rejtélyt. De

hajnali két órára a vezérigazgató kegyesen engedélyezte Tupelónak, hogy szemügyre vegye az egész hálózat tervrajzát. A professzor hajnalig tanulmányozta a rajzokat. Ivott egy kávé, bekapott valamit, azután visszament Whyte irodájába.

A vezérigazgató épp telefonált. A beszélgetés tárgya a Dorchester-Cambridge áralagút Charles folyó alatti átvezető szakaszának tüzetesebb vizsgálata volt. Amikor befejezte a beszélgetést, Whyte lecsapta a kagylót, és dühösen meredt Tupelóra. A matematikus szólalt meg először:

– Azt hiszem, az új hurok volt az oka.

Whyte megmarkolta íróasztala szélét, és némán jártatta végig eszét a szótárán, míg udvarias szavakra lelt.

– Dr. Tupelo – szólalt meg végül –, egész éjjel fent voltam, és az ön elméletén törtem a fejemet. Egyáltalán nem értem. Nem tudom, mi köze ehhez a boylstoni huroknak.

– Emlékszik, mit mondtam az este a hálózatok konvexitásáról? – kérdené csöndesen Tupelo. – Emlékszik a Möbius-szalagra, az egyfelületű, egyélű síkra? És erre emlékszik?.

Kivett a zsebéből egy kis Klein-palackot, és az íróasztalra tette.

Whyte hátradőlt székében, és szótlánul bámult a matematikusra. Arcán gyors egymásutánban háromféle érzelem tükröződött: harag, zavar és végső kétségbeesés. Tupelo folytatta:

– Mr. Whyte, a metrórendszer szédületesen komplex topológiai hálózat. Komplex volt már azelőtt is, hogy beállították a boylstoni hurkot, és a konvexitása igen magasrendű. Ennek a huroknak a beiktatásával azonban a hálózat tökéletesen egyedülálló. Én nem értem teljesen, de a helyzet valószínűleg a következő: a hurok a teljes rendszer konvexitását annyira magasrendűvé fokozta, hogy én már ki sem tudom számítani. Gyanítom, hogy a konvexitása végtelen.

A vezérigazgató kábultan hallgatott. Szeme valósággal rátapadt a kis Klein-palackra.

– A Möbius-szalag – magyarázta Tupelo – szokatlan tulajdonságokkal rendelkezik, mert van egy szinguláris helye. A Klein-palack, amelynek két szinguláris helye van, önmagában foglaltatik. A topológusok ismernek olyan felületeket, amelyeknek ezer szinguláris helyük van, és ezeknek a tulajdonságaihoz képest mind a Möbius-szalag, mind a Klein-palack egyszerűnek látszik. Ám egy végtelen konvexitású hálózatnak szükségképpen végtelen számú szinguláris helye van. El tudja tehát képzelni, milyen sajátosságai lehetnek ennek a rendszernek?

Hosszú csend következett. Azután megint Tupelo szólalt meg:

– Én sem tudom elképzelni. Az igazat megvallva, a boylstoni hurokkal rendelkező rendszer szerkezete meghaladja a felfogóképességemet. Csak találgatásra hagyatkozhatom.

Whyte felemelte tekintetét az íróasztalról, még hozzá épp egy olyan pillanatban, amikor szívében a harag volt az uralkodó érzés.

– És maga még matematikusnak nevezi magát, Tupelo professzor?!

Tupelo majdnem elnevette magát. A helyzet kimondhatatlanul komikus volt.

Kényszeredetten elmosolyodott, úgy mondta:

– Én nem vagyok topológus, Mr. Whyte. Ezen a téren magam is laikus vagyok – alig értek többet hozzá, mint ön. A matematika hatalmas vadászterület. Én történetesen al-gebrista vagyok.

A nyílt beszéd hallatán Whyte némileg fölengedett.

– Nos -szólalt meg végül –, ha ön sem ért hozzá, akkor talán egy topológussal kellene értekeznünk. Van ilyen Bostonban?

– Igen is és nem is – felelte Tupelo. – A világ legjobb topológusa pillanatnyilag a bostoni ellagyetemen van.

Whyte a telefon után nyúlt.

– Hogy hívják? – kérdezte. – Felhívom.
– Merrit Turnbull. De nem találja meg. Három napja keresem.
– Nincs a városban? – kérdezte Whyte. – Érte küldünk... rendkívüli szükségállapot.
– Nem tudom. Turnbull professzor agglegény. Egyedül él, a klubjában lakik. 4-én reggel óta nem látták.

Whyte azonnal kapcsolt.

– A vonaton utazott? – kérdezte feszülten.
– Nem tudom – felelt a matematikus. – Ön mit gondol?

Hosszú csönd. Whyte tekintete Tupelo meg az íróasztalon álló üvegtárgy között repdesett.

– Nem értem – jelentette ki végül. – Felkutattuk a metróhálózat minden négyzetmilliméterét. A szerelvénynek egyszerűen nem volt *hol* kikerülnie a rendszerből.

– Nem is került ki. Most is a rendszerben van – mondta Tupelo.

– Hol?

Tupelo vállat vont.

– A vonat számára valójában nincs „hol”. Az egész hálózatban nincs valóságos „hollét”. Minden pontja kettős értékű, vagy annál is több.

– Hogy találhatjuk meg?

– Azt hiszem, sehogy – mondta Tupelo.

Megint hosszú hallgatás következett, amit végül Whyte hangos kiáltása tört meg. Hirtelen felállt, és a szoba túlsó sarkába hajította a Klein-palackot.

– Maga megőrült, professzor! – ordította. – Ma éjfél és holnap reggel hat óra között valamennyi szerelvényt kihozzuk az alagutakból. Leküldök háromszáz embert, átfésülik a teljes vágányhálózatot – lépcsőről lépésre mind a száználötvenhárom mérföldet. Megtaláljuk a szerelvényt! Most pedig elnézést, dolgom van. – És vadul bámult Tupelőra.

Tupelo kiment a vezérigazgatói irodából. Fáradt volt, tökéletesen kimerült. Gépiesen ment végig a Washington Streeten, az Essex-állomás felé. A lépcsőn lefelé menet félúton hirtelen megtorpant, és lassan körülnézett. Azután megint felment az utcára, és taxit hívott. Otthon megivott egy dupla adag whiskyt és belezuhant az ágyba.

Délután 3.30-kor megtartotta „Tér- és gyűrűalgebra” című előadását az egyetemen. A Bíbor-bárban bekapott valamit vacsorára, azután hazament, és újra nekilátott a rendszer elemzésének. Végző eredményre nem jutott, csak egy-két figyelemre méltó következtetésre. Tizenegykor felhívta Whyte-ot a Központi Forgalomirányítóban.

– Gondolom, talán szükségük lesz rám ma éjjel a vizsgálatnál – mondta. – Lemehetek? A vezérigazgató nem épp a legudvariasabban fogadta Tupelo ajánlközását. Utalt rá, hogy a Társaság maga is megoldja apró-cseprő problémáit, semmi szükség kelekótya professzorok segítségére, akik szerint teljes metrószerelvények egyszerűen átszöknek a negyedik dimenzióba. Tupelo tudomásul vette a barátságtalan választ, és lefeküdt. Hajnali négy óra tájban felcsöngette a telefon. Kelvin Whyte hívta, méghozzá ugyancsak alázatosan.

– Talán kissé elhamarkodtam a dolgot az este, professzor – hebegett Whyte. – Végül úgy gondolom, mégiscsak segíthetne nekünk. Le tudna jönni a Milk Street-i állomásra? Tupelo nyomban ráállt. Meglepetésére egyáltalán nem érzett semmiféle örömet. Taxit hívott, és félóra sem telt bele, ott volt a megbeszélthelyen. Az első lépcsősor alján, az állomás felső szintjén, észrevette, hogy az alagút fényesen ki van világítva, mint amikor a metró rendesen közlekedik. A peron azonban néptelen volt, csak a túlsó végén dugta össze fejét hét férfi. Ahogy Tupelo közeledett feléjük, meglátta, hogy a hétből kettő rendőr. A peron mellett a síneken egy egykocsis vonat állt. Elülső ajtaja nyitva, a kocsik fényesen kivilágítva, de utasa egy sem. Whyte meghallotta a matematikus lépteit, és zavartan üdvözölte.

– Köszönöm, hogy idefáradt, professzor – mondta, miközben kezét nyújtott. – Uraim, bemutatom dr. Roger Tupelót, a Harvard Egyetem professzorát. Professzor úr, bemutatom az urakat: Mr. Kennedy, a Társaság főmérnöke, Mr. Wilson, a polgármester úr megbízottja, Gannot doktor úr az Irgalmasok Kórházából. – A kocsivezető meg a rendőrök bemutatásával már nem vesződött Whyte.

– Örvendek – bólintott Tupelo. – Van valami eredmény, Mr. Whyte? A vezérigazgató zavart pillantásokat váltott a többiekkel.

– Nos... igen, dr. Tupelo – válaszolt nagy sokára. – *Valami* eredmény van, azt hiszem.

– Látták a vonatot?

– Igen – mondta Whyte. – Illetve *jóformán* látták. Annyit mindenesetre tudunk, hogy itt van valahol az alagútban. – A többi hat rábólintott.

Tupelót egyáltalán nem lepte meg, hogy a vonat ott van. Végére a rendszer zárt.

– Lenne szíves elmondani, mi történt? – kérdezte.

– Vörös jelzést kaptam – mondta a kocsivezető. – Épp, mikor kifutottunk a Copley-csomópontból.

– A sínekről eltávolítottuk valamennyi szerelvényt – magyarázta Whyte –, csak ez az egyetlen kocsi maradt bent. Valamennyien rajta voltunk, végigjártuk az egész hálózatot, az eltartott vagy négy óra hosszát. Amikor Edmunds, a kocsivezető vörös jelzést kapott a Copley-csomópontnál, természetesen megállt. Azt hittem, elromlott a lámpa, és utasítottam, hogy menjen tovább. De akkor meghallottuk, hogy egy másik szerelvény megy át a csomóponton.

– Látták is? – kérdezte Tupelo.

– Nem láthattuk. A lámpa épp kanyar után van. De valamennyien hallottuk. A vonat kétségtelenül áthaladt a csomóponton. És csak a 86-os lehetett, mert a mi kocsinkon kívül más nem volt a síneken.

– Azután mi történt?

– A lámpa sárgára váltott, és Edmunds továbbment.

– Követte a másik vonatot?

– Nem. Nem tudtuk biztosan, merre ment. Valószínűleg tévedtünk.

– Mikor történt ez?

– Először 1.38-kor...

– Aha – mondta Tupelo –, ezek szerint megisméltődött.

– Igen. De persze nem ugyanott. A Déli pályaudvar közelében megint piros lámpához értünk, 2.15-kor. Azután 3.28-kor...

Tupelo félbeszakította:

– És 2.15-kor látták a vonatot?

– Akkor még csak nem is hallottuk. Edmunds megpróbálta utolérni, de nyilván áttért a boylstoni hurokra.

– Mi történt 3.28-kor?

– Megint vörös jelzést kaptunk. A Park Street-i megálló közelében. És hallottuk, hogy előttünk jár a vonat.

– De látni nem látták?

– Nem. Ott a lámpa után kissé lejt a pálya. De valamennyien hallottuk. Csak azt az egyet nem értem, professzor, hogyan lehetséges, hogy a vonat öt napja közlekedik a hálózatban, és senki sem látta a...

Whyte szava elhalt, jobb keze felemelkedett, és csendet parancsolt. A távolban a sebesen gördülő vonat mély, fémes robaja hirtelen éles, hangos kerécsikorgássá fokozódott. A peron érezhetően beleremegett, ahogy alattuk elhaladt a vonat.

– Most elkaptuk! – kiáltott Whyte. – Épp az odalent állók mellett ment el! – És már rohant is az alsó szintre vezető lépcső felé. A többiek a nyomában, Tupelo kivételével. Ő előre tudta, mi lesz. Úgy is történt. Whyte még ott sem volt a lépcsőnél, egy rendőr bukkant fel az alsó szintről.

– Látták?! – kiáltotta.

Whyte megtorpant, a többiek is.

– Látták azt a vonatot? – kérdezte újra a rendőr, a lépcsőn pedig még két rohanó férfi bukkant fel.

– Mi történt? – tudakolta Wilson.

– *Maguk* nem látták? – mordult rájuk Kennedy.

– Hogy láttuk volna? – kérdezte a lenti rendőr. – Hisz ott ment, fent.

– Dehogyan itt! – ordított Whyte. – Odalent!

A fenti hét dühösen Meredt a lenti háromra. Tupelo Whyte mellé lépett.

– A vonat nem látható, Mr. Whyte – mondta halkan.

Whyte hitetlenül bámult rá. – De hisz maga is hallotta. Ott ment el, épp alattunk...

– Beszálhatnánk a kocsiba, Mr. Whyte? – kérdezte Tupelo. – Azt gondolom, nem ártana, ha elbeszélgetnénk egy kicsit.

Whyte némán bólintott, azután a lenti rendőrhöz meg a társaihoz fordult.

– Csakugyan nem látták? – rimánkodott.

– Hallottuk – mondta a rendőr. – Ott ment el, fent, arrafelé, azt hiszem – mutatta hüvelykujjával az irányt.

– Menjen le, Maloney – utasította az egyik fenti rendőrt. Maloney rendőr megvakarta a kobakját, sarkon fordult és lement. A másik kettő követte. Tupelo a fenti csoport élén belépett a peron mellett várakozó kocsiba. Leültek, hallgattak. Mindannyian a matematikusra szegezték szemüket, és várták a kinyilatkoztatást.

– Önök nem azért hívtak engem ide hajnalban, hogy elmeséljék: megtalálták az eltűnt szerelvényt – kezdte Tupelo, és Whyte-ra nézett. – Volt már az előbbihez hasonló eset máskor is?

Whyte fészkelődött ültében, és összenézett a főmérnökkel.

– Hát nem egészen – mondta azután kitérően. – De azért történt egy-két furcsa eset.

– Például? – vakkantott Tupelo.

– Például a vörös jelzések. A Kendallnál szolgálatot teljesítő őr ugyanakkor látta a vörös jelzést, mint mi a Déli pályaudvarnál.

– Azután?

– Mr. Sweeney Forest Hillről felhívott engem Park Street-Alsón. Épp két perccel azután hallotta ott a vonatot, mint mi a Copley-csomópontnál. Huszonnyolc mérföld távolságban.

– Ami azt illeti, dr. Tupelo – szólalt meg Wilson –, az elmúlt négy óra alatt több tucat ember látott vörös jelzést, vagy hallotta a vonatot, vagy mindkettőt. Úgy rémlik, egyszerre több helyen is van.

– Van is – mondta Tupelo.

– Egyre-másra futnak be a jelentések az öröktől, akik látják a vonatot – mondta a főmérnök. – Illetve nem kifejezetten látják, csak majdnem. Néha egyszerre két-három helyen is, a legkülönbözőbb pontokon, de egyidőben. Egész bizonyosan a síneken van. Talán szétkapcsolódtak a kocsik.

– Valóban olyan biztos benne, Mr. Kennedy, hogy a vonat a síneken van? – kérdezte Tupelo.

– Efelől semmi kétség – mondta a főmérnök. – Az erőműtelep dinamométereinek mutatják, hogy fogyasztja az áramot. Egész éjjel fogyasztotta. Úgyhogy 3.30-kor kikapcsoltuk az

energiaszolgáltatást.

– És mi történt?

– Semmi – mondta Whyte. – Az égvilágon semmi. Húsz percig szünetelt az áramszolgáltatás. Ezalatt az alagutakban tartózkodó kétszázötven ember közül senki sem látott vörös jelzést, senki sem hallotta a vonatot. De alig öt perce volt újra bekapcsolva az áram, már befutott két jelentés is – egy Arlingtonból, egy Eglestonból.

Hosszú hallgatás követte Whyte szavait. Odalent az alagútban valaki kiáltott. Tupelo az órájára nézett. 5.20-at mutatott.

– Vagyis röviden, dr. Tupelo – mondta végül a vezérigazgató –, kénytelenek vagyunk beismerni, hogy mégiscsak lehet valami az ön elméletében. – A többiek némán rábólintottak.

– Köszönöm, uraim – biccentett Tupelo. Az orvos köhintett.

– Ami az utasokat illeti... – kezdte – van valami elképzelése arról, hogy...

– Nincs – szakította félbe Tupelo.

– Mit tegyünk, professzor? – kérdezte a polgármester megbízottja.

– Nem tudom. Mit tehetnek?

– Mr. Whyte-tót úgy hallom – folytatta Wilson –, hogy a vonat... hogy is mondjam... nos, átlépett egy másik dimenzióba. Valójában nincs is a hálózatban. Egyszerűen eltűnt. Így van?

– Így is mondhatjuk.

– És ez a... nos, ez a sajátos magatartás bizonyos matematikai sajátságok következménye, amelyek az új boylstoni hurokkal kapcsolatosak?

– Így van.

– És mit tehetnénk, hogy a vonatot visszahozzuk... khm... ebbe a dimenzióba?

– Tudtommal semmit. Wilson most már belelendült.

– Ez esetben, uraim, világos a teendőnk – mondotta. – Először is le kell zárunk az új hurkot, nehogy megismétlődjék ez a fantasztikus eset. Azután, mivel az eltűnt vonat valóban eltűnt, mindenféle vörös jelzés és zöreje ellenére újból normálisan üzemeltethetjük a metróhálózatot. Összeütközéstől semmi esetre sem kell tartanunk – amitől ön, Mr. Whyte, annyira rettegett. Ami pedig az eltűnt vonatot és utasait illeti... – Egy legyintéssel a végtelenbe küldte őket. – Egyetért velem. Tupelo professzor? – fordult a matematikushoz.

Tupelo lassan ingatta fejét.

– Nem teljesen, Mr. Wilson. Kérem, ne feledje, hogy én sem fogom fel teljesen a történeteket. Sajnálatos módon pillanatnyilag senkit sem találhatunk, aki kielégítő magyarázattal szolgálhatna. Az egyetlen ember, aki ezt megtehetné, Turnbull professzor a Műegyetemről, ő pedig az eltűnt vonaton utazott. De akárhogyan is, az én megállapításaimat ellenőriztetnünk kell megbízható topológusokkal. Jó néhánnyal összehozhatom önöket. Ami pedig az eltűnt vonat megtalálását illeti, annyit mondhatok, nem tartom reménytelennek. Véges valószínűség van rá, az én megítélésem szerint, hogy a vonat a hálózat nem térbeli szakaszából, ahol jelenleg tartózkodik, idővel visszatér a térbeli szakaszba. Mivel a nem térbeli szakasz tökéletesen hozzáférhetetlen, sajnos, semmit sem tehetünk a visszatérés előmozdítására, még csak meg sem jósolhatjuk, mikor vagy hogyan fog bekövetkezni. De ha kiiktatják a boylstoni hurkot, a visszatérés lehetősége megszűnik. Épp a rendszernek ez a szakasza biztosítja a rendszer lényegi szingularitását. Ha a szinguláris helyeket megszüntetik, a vonat soha vissza nem térhet. Világos?

Világos ugyan nem volt, de a hét hallgató csöndesen bólintott. Tupelo folytatta:

– Ami a metrórendszer üzemeltetését illeti, amíg a vonat a hálózat nem térbeli szakaszában tartózkodik, én csak úgy közölhetem önökkel a tényeket, ahogyan én látom; a belőlük következő súlyos döntést az önök ítéletére bízom. A térbeli szakaszba való visszatérés időpontja és helye meghatározhatatlan, mint már említettem. Azonkívül mintegy ötven százalék

valószínűséggel számíthatunk arra, hogy amikor visszatér, rossz vágányra kerül. Akkor persze elkerülhetetlen lesz az összeütközés.

– Hogy ezt a lehetőséget kiküszöböljük– szólalt meg a főmérnök –, nem hagyhatnánk az ön javaslata értelmében nyitva a boylstoni hurkot, csak épp úgy, hogy nem küldünk át rajta szerelvényeket? Ez esetben ha az eltűnt vonat belép a hurokba, nem találkozhat más szerelvénnel.

– Ez az óvatossági intézkedés nem lenne eredményes, Mr. Kennedy – felelte Tupelo. – A vonat ugyanis a hálózat bármely részén felbukkanhat. Az igaz, hogy a rendszer az új huroknak köszönheti topológiai bonyolultságát, de mivel a hurok a rendszerben van, most már az egész rendszernek végtelen a konnexitása. Más szóval, a kérdéses topológiai sajátosság a hurokból ered, de az egész rendszerre kiterjed. Ne feledje, hogy a vonat először a Park Street és a Kendall állomások között haladt át, több mint három mérföldre a huroktól. Még egy kérdésre óhajtának nyilván választ. Amennyiben elhatározzák, hogy amíg a vonat elő nem kerül, tovább üzemeltetik a rendszert, a boylstoni hurokkal együtt

megtörténhet-e ugyanez egy másik szerelvénnel? Nem vagyok egészen bizonyos benne, de úgy gondolom: nem. Azt hiszem, itt kizáró elv érvényesül, vagyis egyszerre csak egy vonat foglalhatja el a hálózat nem térbeli szakaszát. Az orvos felállt.

– Dr. Tupelo – kezdte félénken –, amikor a vonat előkerül, az utasok...

– Nem tudom, mi van az utasokkal – vágott közbe Tupelo. – A topológia elmélete ilyen kérdésekre nem terjed ki. Ial– Gyorsan végignézett a hét elgyötört, töprengő arcon. – Nagyon sajnálom, uraim – mondotta kissé szelídebben. – Egyszerűen nem tudom. – És Whyte-hoz fordulva hozzátette: – Azt hiszem, ma már nemigen tudok önöknek segíteni. Ha szükségük lenne rám, tudják, hol érhetnek el. – Azzal sarkon fordult, kilépett a kocsiból, és felment a lépcsőn. Odafent már hajnalfény ömlött el az utcán, szétoszlatta az éjszaka árnyait.

A magányos metrókocsiban rögtönzött értekezletről nem emlékezett meg a sajtó. A sötét, bonyolult alagútrendszer éjszakai tapasztalatairól sem. Az elkövetkező hét során Tupelo még négy, ezúttal szabályosabb értekezleten vett részt, Kelvin Whyte és néhány városi tisztviselő társaságában. Két értekezleten topológusok is megjelentek. Bostonba hozatták Philadelphiából Ornsteint, Chicagóból Kashtát, Los Angelesből Michaelist. A matematikusok sehogy sem tudtak közös nevezőre jutni. Hármójuk közül egy sem támogatta Tupelo következtetéseit, noha Kashta utalt rá, hogy esetleg lehet bennük valami. Ornstein arra a megfontolásra jutott, hogy véges hálózatnak nem lehet végtelen konvexitása, habár ezt a tételt nem tudta bizonyítani, és nem is tudta kiszámítani a metróhálózat konvexitását. Michaelis azt a véleményt hangoztatta, hogy az egész ügy kacsa, és semmi köze a hálózat konvexitásához. Szentül állította, hogy ha a vonat a rendszerben van, akkor a rendszer szükségképpen nyitott, vagy legalábbis egy alkalommal kinyílt.

De minél mélyebbre ásott Tupelo a probléma elemzésében, annál jobban meggyőződött kezdeti analízise helyességéről. Topológiai szempontból a metróhálózat hamarosan több értékű rendszerek valószínű családjára engedett következtetni, mindegyiken belül végtelen számú végtelen diszkontinuitással. De ezeknek az új, térbeli – téren felüli rendszereknek a végső elemzésére valahogy mégsem tudott rábukkanni. Csak egy hétig szentelte teljes figyelmét a témának. Ezután egyéb kötelezettségei arra kényszerítették, hogy tegye félre az analízist. Elhatározta, hogy a tavasz folyamán, amikor már nem lesznek előadásai, újra visszatér a tárgyhöz.

Közben a metróhálózat működött, mintha mi sem történt volna. A vezérigazgatónak meg a polgármester megbízottjának valahogy sikerült elfelejtenie a vizsgálat éjszakáját, legalábbis újraértékeltek az akkor látottakat, illetve, nem látottakat. A sajtó és a közönség vad találgatásokba

bocsátkozott, és szüntelenül nyaggatták Whyte-ot. Az eltűntek hozzátartozói számos pert indítottak a metrótársaság ellen. Az állam közbelépett, és alapos vizsgálatra készült. A kongresszusban vádló szónoklatok hangzottak el. Tupelo elméletének eltorzított változata valahogy kiszivárgott, és megjelent az újságokban. Nem vette tudomásul, úgyhogy hamarosan elfelejtették.

Teltek-múltak a hetek, már egy hónap is eltelt. Az állami vizsgálat befejeződött. Az újságokban a metrósztori az első oldalról a másodikra került, azután a huszonharmadikra, azután eltűnt teljesen. Az eltűnt személyek nem tértek vissza. Többnyire már nem is hiányoztak senkinek.

Április közepén Tupelo megint metróval utazott, a Charles Streettől Harvardig. Mereven ült az első kocsi elejében, figyelte a síneket meg a szürke alagútfalakat, amint a vonatra zúdultak. Kétszer kapott a vonat vörös jelzést, és megállt; Tupelo azon tűnődött, vajon csakugyan előttük van-e a másik vonat, vagy egyszerűen a téren túl. Félig-meddig remélte, kíváncsian, hogy kizárásos elmélete téves, és hogy a vonat, amin utazik, átléphet a térfeletti szakaszba. De idejében megérkezett Harvardra. Az minösszes utas közül csak ő találta izgalmasnak az utazást.

A következő héten megint rászánta magát, hogy metrón utazik, azután megint. Kísérletei sikertelenek voltak, és sokkal kevésbé izgalmasak, mint április közepén az első. Tupelo már-már kételkedett analízise helyességében. Májusban már megint rendszeresen metrón közlekedett Beacon Hill-i lakása és harvardi intézete között. Agya már nem száguldott a vonat előtt kuszálódó vágányútvesztőben. Nyugodtan olvasta a reggeli lapot vagy a Matematikai Szemlét.

Azután egy reggel felnézett az újságból, és érzett valamit. Elhessegette a pánikot, és gyorsan kinézett a jobb oldali ablakon. A vonat fényében látszott a mellettük elszáguldó fal fekete-szürke csíkja. Szokásos acél-disszonanciájukat dalolták a sínek. A vonat megkerült egy kanyart, és keresztezett egy ismerős csomópontot. Tupelo gyorsan felidézte, amint a Charles Streetnél beszállt a vonatba, Kendaltnál észrevette a jégszínházplakáton a lányt, találkozott a központi pályaudvarra befutó, délre tartó szerelvényel.

A mellette ülő utasra nézett; ételhordót tartott az ölében. Más üléseken is ültek, sokan álltak, és a szíjakra kapaszkodtak. Egy tésztaképjű fiatalember az elülső ajtó mellett cigarettázott, a tilalom ellenére. Mögötte az ülésen két lány valami táncestről fecsegett. Előtte egy fiatalasszony a kisfiával pörölt. Az asszony előtti ülésen egy férfi újságot olvasott. Feje fölött egy hirdetés a floridai narancs dicséretét zengte.

Tupelo a két üléssel odébb ülő férfira nézett, és leküzdötte feltörő rémületét. Szemügyre vette a férfit. Mi ez? Barna, a haja őszül, feje gömbölyű; arca sápadt, vonásai jelentéktelenek; vastag a nyaka, tarkóját benötte a haj, ráférne már a nyiratkozás; szürke, csíkos öltöny van rajta. Míg Tupelo figyelte, a férfi elhessegetett a bal füléről egy legyet. Kissé ingott a vonat mozgásának ütemére. Újságját közepén függőlegesen összehajtotta. Az újság! De hiszen ez *márciusi* újság!

Tupelo tekintete átugrott a mellette ülő férfira. Az ételhordó alól kilátszott egy újság. Mai. Megfordult ültében, hátranézett. Egy fiatalember kezében újság, a sportrovatnál nyitva. A dátum: március 4. Tupelo tekintete fel-alá száguldozott a kocsiiban. Vagy tucatnyi utasnál látott tízhetes újságot.

Tupelo kiugrott az ülésből. A mellette ülő férfi elnyomott egy káromkodást, ahogy a matematikus átbotladozott a lábán. Egy ugrással átszelte a fülkét, és meghúzta a fogantyút az ablak fölött. Hatalmas fékcsikorgás közepette állt meg a vonat. A riadt utasok ellenséges tekintetekkel bombázták Tupelót. A kocsi végében felpattant az ajtó, berontott egy magas, szikár, kék egyenruhás férfi. Tupelo szólalt meg elsőnek:

– Mr. Dorkin! – kiáltott rá.

A kalauz megtorpant, és eltátotta a száját.
– Súlyos baleset történt, Dorkin – mondta hangosan Tupelo, hogy elnyomja az utasok egyre zajosabban megnyilvánuló felháborodását. – Azonnal hívja ide Gallagherert.
Dorkin felnyúlt, és négyszer meghúzta a kötelet.
– Mi történt? – kérdezte.
Tupelo mintha meg sem hallotta volna a kérdést. Most ő kérdezett:
– Hol volt, Dorkin?
A kalauz bambán nézett rá.
A következő kocsiban, de...
Tupelo félbeszakította. Órájára pillantott és rákiáltott az utasokra:
– Kilenc óra lesz tíz perc múlva, és május 17-e van!
A közlés egy pillanatra elhallgattatta a morajt. Az utasok riadtan összenéztek.
– Nézzenek az újságokra! – kiabálta Tupelo. – Az újságokra!
Az utasok megint zúgtak. Ahogy felfedezték egymás újságját, a láрма fokozódott. Tupelo megfogta Dorkin karját, és a kocsi végébe vezette.
– Hány óra? – kérdezte.
Dorkin az órájára nézett.
– 8.21 – mondta.
– Nyissa ki az ajtót – mutatott előre Tupelo. – Engedjen ki. Hol itt a telefon? Dorkin engedelmeskedett. Vagy száz méterrel előbbre, egy falifülkében volt a telefon.
Tupelo kiugrott, és végigszáguldott a kocsi és a fal közötti keskeny ösvényen.
– Központi Forgalmirányító! – kiáltott rá a telefonközpontosra. Várt néhány másodpercig, aztán látta, hogy a vonatuk mögött vörös jelzésre megállt egy szerelvény. Reflektorfények pásztázták az alagutat. Meglátta, amint Gallagher futva közeledik a 86-os vonat túlsó oldalán. – Kapcsolja Whyte-ot! – parancsolta Tupelo, amikor jelentkezett a Központi Forgalmirányító. – Életveszély!
Csend a vonalban. Mellette a kocsikból hangok hallatszottak – harag, félelem, hisztéria hangjai.
– Halló! – ordította kagylóba Tupelo. – Halló! Életveszély! Kapcsolja Whyte-ot!
– Átvesszem – hallatszott egy férfihang a vonalban. – Whyte foglalt.
– Visszajött a 86-os! – kiáltott Tupelo. – A központ és Harvard között van. Nem tudom, mikor tért vissza. Én tíz perce a Charles Streetnél szálltam be, és csak egy perce vettem észre.
A vonal túlsó végén a férfi olyan hangosan hördült fel, hogy tán még a 86-oson is meghallották.
– Az utasok? – kérdezte rekedten.
– Mind rendben, már aki itt van – mondta Tupelo. – Néhányan biztos kiszálltak Kendallnál és a központnál.
– Hol voltak?
Tupelo leejtette a hallgatót, rábámult, a szája tátva maradt. Azután odavágta a villára, és visszarahant a nyitott kocsiajtóhoz.
Nagy sokára helyreállt a rend, és fél óra múlva a vonat folytatta útját Harvard felé. Az állomáson a rendőrség védőőrizetbe vette valamennyi utast. Időközben Whyte is befutott, már várta a vonatot. Tupelo a peronon találkozott vele.
Whyte ernyedten intett az utasok felé. – Csakugyan semmi bajuk? – kérdezte.
– Semmi a világon – mondta Tupelo. – Nem is tudnak róla, hogy eltűntek.
– És Turnbull professzor? – kérdezte a vezérigazgató.
– Nem láttam. Valószínűleg kiszállt Kendallnál, mint mindig.

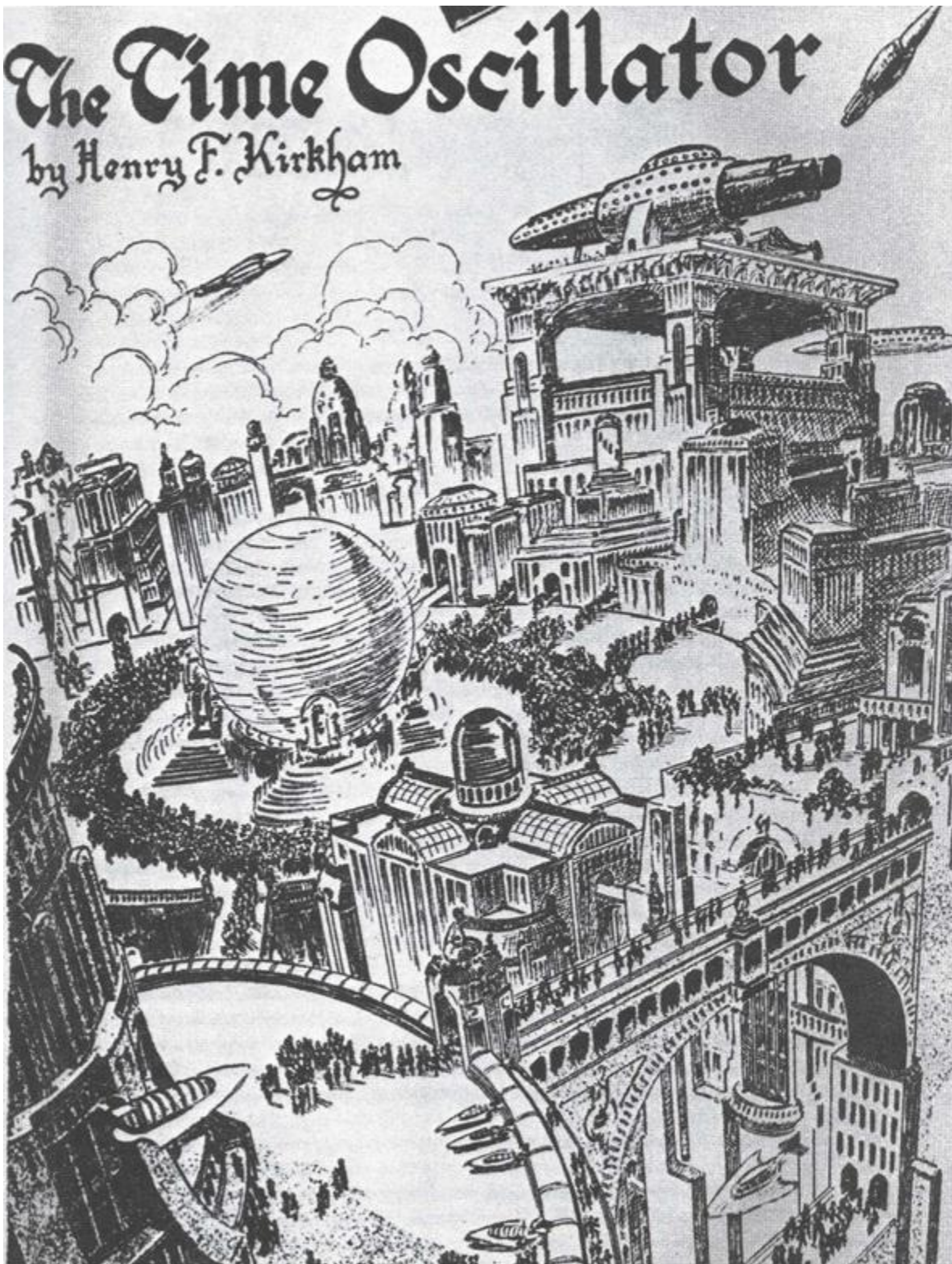
- Elég baj – mondta Whyte. – Szeretném látni.
- Hát még én! – mondta Tupelo. – Mellesleg most aztán itt az ideje, hogy lezárják a boylstoni hurkot.
- Már késő – mondta Whyte. – A 143-as szerelvény huszonöt perccel ezelőtt Egleston és Dorchester között eltűnt.
- Tupelo Whyte mögé bámult, végig a síneken.
- Meg kell találnunk Turnbullt – mondta Whyte. Tupelo Whyte-ra nézett, és fanyarul elmosolyodott.
- Gondolja, hogy Turnbull valóban Kendallnál szállt ki a vonatból? – kérdezte.
- Hát persze! – vágta rá Whyte. – Hol máshol?

Borbás Mária fordítása

The Time Oscillator

by Henry F. Kirkham

Paul

Gennagyij Gor
A KERT

- Szid! – szólalt meg Nina. – A szociológus gyanít valamit?
- Azt hiszem, igen. A kérdőívén volt egy nagyon különös kérdés.
- Miért különös? Csak nem azt kérdezte, hogyan csöppentél ide a huszadik századba?
- De azt.
- És mit válaszoltál neki?
- Az igazat.
- S elhitte, amit mondtál?
- Nem tudom. A *Jövő* szót nagy kezdőbetűvel írtam. Eleinte azt gondolta, hogy van egy Jövő nevű település valahol a sarkvidéken, és én ott születtem. De aztán megmagyaráztam neki a dolgot.
- Hát lehet ezt megmagyarázni? A szociológusok csak a tényeket fogadják el.
- Ez is tény.
- Furcsa tény. Valaki a huszonegyedik században született, aztán valamiféle módon elkerült a huszadikba. S nem követelt semmiféle bizonyítékot?
- Egyelőre nem. A bizonyítékért majd jelentkezik. A szociológus az általánost, a tipikust keresi, azt, ami a statisztikai törvényszerűségeknek megfelel. Ehelyett ilyen rendkívüli esettel találkozott. Már azt hittem, hogy megüti a guta. Úgy nézett rám, mint valami örültre. Egyszer csak összetépte a kérdőívet. Aztán megnyugodott, és beszélgettünk. Megkérdezte, nincs-e a válasznak metaforikus értelme. Nincsen – feleltem neki. – Valóban a huszonegyedik században születtem, és ez nem metafora. Akkor kijelentette, hogy válaszem filozofikus, és voltaképpen metafora. De végül – és ez nagyon meglepett – mégis elhitte, amit mondtam.
- Elhitte? Inkább csak úgy tett, mintha elhinné. Egy filozófus aligha hihet abban, ami a logikának ellentmond.
- De Nina, igazán úgy látszott, hogy hisz nekem! Kezdetben nem hitt, de azután hagyta magát meggyőzni. Mindenre válaszoltam, amit csak a huszonegyedik századról kérdezett. Ki tudja, miért, az érdekelte a legjobban, hogy mit isznak az emberek a huszonegyedik században: teát vagy kávé? Azt feleltem: kávé. Ettől jókedvre derült. De hagyjuk a szociológust, róla már éppen eleget beszélünk. Majd megbeszéljük a dolgot, amikor befejezem a munkámat.
- Szid egy fa árnyképét vázolta fel egy nagy papírlapra, Nina pedig a hintaszékben ringatózott, kezében díszes kötésű, keskeny könyvet tartott, verseket olvasott. Időről időre rápillantott a költő portréjára a könyv borítóján. A költő Szidre hasonlított. Annyira hasonlított rá, hogy Nina szinte kényelmetlenül érezte magát. Hiszen a költő nem lehetett azonos Sziddel, és Szid nem lehetett azonos a költővel. A költő két évszázaddal Szid előtt született.
- Szid – szólalt meg Nina megint –, az éjjel felébredtem, és nem találtalak. Hol voltál?
- Az ablak előtt.
- S mit csináltál?
- Semmit. Csak álldogáltam.
- Miért?
- Hányszor elmondtam már, hogy éjjelenként kertté változom. Ezt ott tanultam.
- Hol?
- A jövőben.
- A Jövő nevű településen?
- Nem. Abban a jövőben, ami ezután lesz.
- Az ember csak a mesében változhat át kertté. Mi pedig nem a mesében élünk. Remélem,

nem mondtad el a szociológusnak, hogy éjjelenként kertté változol?

– De elmondtam.

– Miért?

– A szociológus azt akarta tudni, mit érzek, amikor a képeimet festem. Mindent tüzetesen tudni akart. Hogy mit tapasztalok, és mire gondolok, Mindenáron a lelkemben akart olvasni. Ezért azután kitártam előtte a lelkemet.

Nina nevetésbe tört ki.

– A szociológusnak kitárod a lelkedet, a feleségednek azonban nem. Már egy éve házasok vagyunk, de még semmit sem tudok a múltadról.

– Az én múltam: a jövő. Én nem az elején kezdtem el az életet, hanem a végén. Ezt nem is titkoltam el előled. A személyazonossági igazolványomba olyan születési dátum van beírva, amin mindenki fennakad.

– A kiállító hivatal tévedése?

– Nem. Csupán apró pontatlanság. A kétezer-harmadik évet írták bele a személyazonosságimba, pedig addig még éppen huszonzét év van hátra. Elsiettem a dolgot, Nina, és hamarabb a világra jöttem, nem várva be az időpontot, amelyet számomra kijelöltek. Abban a világban, ahonnan ide kerültem, már kiküszöbölték a véletleneket. Ott az emberek nem véletlenül születnek.

Nina a kertben ismerkedett meg Sziddel. Egy padon ült, és könyvét félretéve, a lombok susogását hallgatta. Fújt a szél. A kert susogott, zizegett feje felett. Egyszer csak csönd lett. Különös, érthetetlen csönd. A szél ereje nem csökkent. De már nem ringatóztak és nem zizegtek a fák ágai. A kert körvonalai villóztak, mintha a tó tükreán táncolnának.

Nina lépéseket hallott. Egy ifjú állt előtte. Kezében virágzó zelnicemeggy-faágat tartott.

– Nem szabad az ágakat letörni – jegyezte meg Nina szigorúan. – Ki maga?

– Most ki vagyok? – kérdezte az ifjú. – Vagy ki voltam öt perccel ezelőtt?

– Csak nem öt perc alatt sikerült megváltoznia?

– De igen. Nagyon siettem. Meg akartam magával ismerkedni. Gyakran látom itt ülni könyvvel a kezében.

– És én miért nem láttam egyszer sem magát?

– Látni látott, de nem gondolt arra, hogy én vagyok az. Nem hasonlítottam magamra.

– Kire hasonlított?

– Inkább beszéljünk valami másról. Úgysem hiszi el, ha megmondom, hogy milyen voltam.

– Miért ne hinném el? Olyan őszinte az arca. Nem olyan, mint egy csaló. Szóval kire hasonlított?

– Majd erről később beszélünk – felelte az ifjú kedvetlenül. – Nem az a fontos, milyen voltam fél órával ezelőtt. Csak az, hogy most milyen vagyok.

2/

– Most olyan, mint aki nehéz vizsgán esett át.

– Eltalálta. Valóban vizsgáztam. Újra emberré változtam.

– És mi volt azelőtt?

– Én voltam a kert – felelte az ifjú csöndesen.

– Micsoda?

– A kert.

– A kert? Ezt egyáltalában nem értem. A kert nem változhat át emberré.

– De igen. Hiszen nem voltam mindig kert, csak néha, amikor kedvem támadt rá.

– Valami gonosz varázsló változtatta kertté?
 – Nem. Nem gonosz. Inkább jó. De ez titok. Nincs jogom elárulni. Szavamat adtam rá.
 – Kinek?
 – A Metamorfológiai Intézet igazgatójának.
 – És hol van az az intézet?
 – Még nincs sehhol. De lesz. Nekem is később kellett volna megszületnem, de siettem, és ezért kerültem ide. Nem nyugodtam bele abba, hogy a véletlen elszakítson bennünket egymástól. Ezért jöttem ide a még be nem következett évszázadból. És hogy naponta láthassam magát, kertté változtam. Itt álltam viharban, hőségben, és magára vártam.
 – Mondja, nem beteg maga véletlenül?
 – Nem.
 – Vagy talán csak csodabogár és különc? Olyasmiket beszél, ami lehetetlen!
 – A maga számára lehetetlen. Számomra lehetséges. A Metamorfológiai Intézetben, amelyről az előbb beszéltem, megtalálták a módját, hogyan változtassák át az embereket természeti jelenségekké, mint az ősi mítoszokban. Ezenkívül festőművész is vagyok. Ez segít a munkámban. Többnyire tájképeket festek, embereket csak ritkán. Az Orosz Múzeumban nemsokára kiállítják a képeimet. Küldök magának jegyet a megnyitásra. Mondja meg a címét.

3/

Nina megkapta a belépőjegyet a meghívó kíséretében. A meghívóra piros és fekete betűkkel hosszú szöveget nyomtattak: „A Képzőművészek Szövetségének Leningrádi Tagozata és az Orosz Múzeum meghívják Önt Szip Oblakov festőművész kiállításának megnyitására”

Úgy látszik, az ifjúnak neve és keresztnéve van. Oblakovnak hívják. Illik hozzá ez a név. Ezenkívül a Képzőművész Szövetség tagja. Egyébként ebben nincs semmi csodálatos. Mintha csak egy hétköznapi, közönséges ember változhatna át kertté, a Képzőművészek Szövetségének tagja pedig nem?

Nina csodálkozva nézegette a meghívót. A kiállításon festmények, rajzok, akvarellek, illusztrációk, metszetek szerepelnek. A meghívó tanúsága szerint Szip ifjúsági írók könyveit is illusztrálja. A kiadóban bizonyára senki sem sejtje, hogy néha kertté változik. Ha tudnák, talán nem is bíznák rá az ifjúsági könyvek illusztrálására.

Nina fogta a belépőjegyet, és elment a múzeumba. Sokan voltak. A kiállítást egy tekintélyes művészettörténész nyitotta meg. Lassan, komolyan, fontoskodva szónokolt:

– Szip Oblakov fiatalsága ellenére újat hozott a művészetbe. Akvarelljei igézőek, mintha magukba szívták volna az ég kékjét, a felhők ragyogását, a hajnali harmat üdeségét...

Oblakov ott áll a művészettörténész mellett. Most valóban olyan, mintha a huszadik századnak volna a szülöttje. Úgy áll, mint aki kész eltűnni, és a nagy szobrot nézegeti lopva, mintha amögé akarna elbújni a dicséretnek elöl.

Nina rámosolyog. De Oblakov nem látja a leány mosolyát. Nagy tömeg veszi őket körül. A múzeum kedves arcú fiatal munkatársa ollót nyújt át a tekintélyes művészettörténésznek.

A tekintélyes úr ügyetlenül elvágja a bejáratnál levő szalagot, és a tömeg Ninával együtt betódul a terembe.

Nina megáll az első akvarell előtt, és az üveg alatt saját arcképét pillantja meg. Nem is arckép ez. Ő maga áll ott, tizedjére vagy huszadjára kicsinyítve.

Nina most Szip szemével látja önmagát. Szip vízfestéssel festette meg az arcát, és ez az arc most olyan, mintha átvilágítana az erdei forrás vizén keresztül, amely minden hétköznapi kifejezést lemosott róla.

Ezen a képen Nina a természet része. A patak vizében visszatükröződő erdő és felhők

része.

Egyszer csak tiszta hangot hall:

– Örülök, hogy eljött.

– Magát Oblakovnak hívják? – kérdezte Nina. – Nem tudtam, hogy van vezeték- és keresztnéve.

Szid mosolygott.

– Persze. Én vagyok a kert. A kertnek nem lehet vezetékneve. A kert – a természet része. És a természet számára túlságosan szűkre szabottak az emberi elnevezések. A Képzőművészek Szövetségébe azonban nem veszik fel a név nélküli embereket. El kellett mennem a rendőrségre, és ki kellett váltanom a személyazonossági igazolványomat. Egyébként is csak mellékfoglalkozásom az, hogy kert vagyok. A kert és a festő különben is majdnem kollégák.

– Miért adja ki magát kertnek?

– Nem én adom ki magam kertnek. A kert adja ki magát annak, hogy ő én vagyok.

– Amíg magára vártam, kert voltam. Amikor megérkezett, emberré változtam.

– Olyan különösen beszél és olyan különös dolgokat. Gyermekkoromban beszéltek hozzám így a tündérmesék.

– Most a gyermekora tért vissza. És újra a mesék világába került. Oda, ahol a tárgyak, a jelenségek és az ember között nincs mesterséges válaszfal. A világ sokkal rugalmasabb. De erről majd később beszélünk. Szeretném, ha megnézné a képeimet.

Keresztülvágta magát a tömegen, és odavezette Nivát a tájképeihez. Mindenki felismerte őt. Niva hallotta, hogy a háta mögött az egyik festő így szól a másikhoz:

– Párizsban tanult Matisse-nál.

– Hogyan tanulhatott Matisse-nál? Hiszen Matisse régen meghalt.

– Nézze meg a katalógusban. A bevezetőben az áll, hogy Matisse tanítványa volt. Nina megkérdezi Oblakovot:

– Igaz, hogy Matisse-nál tanult?

– Igen – feleli Szid csöndesen.

– De hiszen Matisse korábban meghalt, még a maga születése előtt!

– Korábban, később... nem ez a lényeg. Én a jövőben születtem, és eljöttem ide, a maga századába. Matisse-t is meglátogattam. Kertté változtam az ablaka alatt. Lefestett engem. Barátok voltunk.

– Miért beszél ilyen különösen?

– Igazat mondok. Megegyeztünk magával abban, hogy belekerültünk a mesékbe.

Bennünket a mesék kapcsolnak össze. De ne beszéljünk most erről. Most azt szeretném, ha megnézné azt a képet. Címe: *A kert*. Megismeri?

Nina rápillantott, és rögtön felismerte. Ez volt az a kert, amelyben találkoztak egymással. De ember is volt, nemcsak kert. Mint Ovidius *Metamorfózisaiban*: éppen most kezdődött az ember átalakulása kertté. Az ifjú a természet része volt. Reggeli üde színek ragyogtak a képen, mint a tó kék felszínén a fodrozó víz káprázata. Mindez olyan volt, mint a zene, amely tiszta, érintetlen színekké alakult át, amiket éppen most nyomott ki a művész a fes-tékestubusból a palettára, talán nem is a tubusból, hanem a lombokból, a fűből és a hajnalból.

A képen ott ragyogtak a kert gyengéd, eleven színei, mintha maga a kert élne ott a rájában, a reggellel és a széllel együtt.

– Ez az akvarell – jegyezte meg Szid csöndesen – tetszett Matisse-nak.

– Matisse körülbelül negyven évvel ezelőtt halt meg.

– De én ismertem. Én akkor is éltem.

– Hogyan élhetett akkor? Huszonöt évesnél nem látszik többnek.

– Nem ez a lényeg. Lehetek fiatalabb és öregebb is önmagamnál. Néha sikerül, de néha nem. Ha nem sikerül, akkor tehetségtelennek érzem magam. De itt jön a kritikus. Felém tart. Az arckifejezéséből ítélve semmi jót nem várhatok tőle.

Nina félrehúzódott. Időnként odanézett.

A mű kritikus petyhüdt arca egyre jobban elkomorodott. Valamit félhangon magyarázott Szidnek.

Nina rápillantott az előtte függő akvarellre. Széles ablakot látott, amely a tavaszra, az erdőre tárult ki. Valahol az ablakon túl az erdőben sárgarigó fütyörészett.

A festő színekkel mondta el az elmondhatatlant, a leírhatatlant: a madárfütyöt. Egy kakukk kakukkolt. Az erdő elnyelte, majd visszhangozta a madárdalt.

Nina hallgatta. S fülét egy hang ütötte meg, nem a kakukk, hanem a kritikus ingerült beszéde:

– A tanulmány még nem kép! A szín nem helyettesíti a témát. Önnek nincs iskolája. Matisse semmire sem tanította meg önt!

4/

Az anyakönyvvezető megkérdezte Szidet: – Mikor született? – Kétezer-háromban.

Az elegáns anyakönyvvezető tréfára vette a dolgot:

– Krisztus születése előtt?

– Nem, Krisztus születése után.

– De hiszen most ezerkilencszázhetvenötben vagyunk.

– Ha nem hiszi, nézze meg a személyazonosságimat!

– Oblakov elvtárs, én bejegyzem a házasságkötését, de az okmányát feltétlenül ki kell cseréltetnie. Nyilvánvaló elírás. Ön nem születhetett abban a században, amely még nem következett be.

– De szülehettem.

– Nézze, ne vitakozzunk. Ez itt anyakönyvvezetőség!

Mit tett volna ez az udvarias fiatalember, ha megtudja, hogy nem történt elírás, és Szid Oblakov valóban húsz évvel fiatalabb önmagánál? De Szid és Nina nem is próbálták megmagyarázni neki a megmagyarázhatatlan tény. Megkapták a házassági anyakönyvi kivonatot, és hazamentek.

A taxisofőr idegesen, sőt szinte bosszankodva hallgatta beszélgetésüket, öt perc múlva még jobban idegeskedett, és kétszer majdnem elvételte a közlekedési szabályokat. Ismerős szavakat hallott, de nem értette jelentésüket. De volt-e valami értelme annak, amit az utasai beszéltek? A sofőr szerette a rendet, szerette, ha minden a maga helyén van – szavak, tettek, sőt még a gondolatok is.

– Én már majdnem elhittem, Szid – szölte Nina –, hogy a kétezer-harmadik évben születnél. De hogyan csöppentél ide hozzánk a jövőből?

– Nina, helytelenül teszed fel a kérdést. Nem az a fontos, *hogyan*, hanem az, *hogyan miért*. Azért kerültem vissza a múltba, hogy veled találkozzam. Nem tudtam belenyugodni abba a véletlenbe, hogy negyven évvel előttem születnél. Kortársaim közül senki sem tetszett nekem. Megpillantottam arcodat egy régi családi albumban a nagyanyámnál, és mindent megtettem azért, hogy megismerjelek. Amint látod, sikerült!

– Miért?

– Helytelenül teszed fel a kérdést. Miért beszél hozzánk Puskin vagy Shakespeare? Mert az emberek megtalálták a különböző nemzedékek gondolati egyidejűségének módját. Ezt a találmányt írásbeliségnek nevezték el. Ez azonban nem tökéletes. Puskin beszélhet hozzánk, de

mi nem szólhatunk hozzá. A Metamorfológiai Intézetben, ahol dolgoztam, megtalálták a módját annak, hogy Puskinnal és Shakespeare-rel ne a századok távtatából beszéljünk, hanem közvetlenül, úgy, ahogyan most én veled beszélek. Én azonban egyidejűleg a magam századában is élek.

- Magyarázd meg, Szid, hogyan csinálod ezt!
- Nina, te megint helytelenül teszed fel a kérdést. Ha válaszolni akarok rá, arra kell emlékezni, ami még nem volt és nincsen, és ami csak ezután lesz, ugye? Ez azonban nem emlék lesz, hanem álom. Azt akarod, hogy álmodozzam?
- Azt – felelte Nina. – Szeretem, ha álmodozol. A taxisofőr hirtelen lefékezte a kocsit.
- Szálljanak ki – mondta.
- Már megérkeztünk? – csodálkozott Nina.
- Nem. Szálljanak ki. Tovább nem viszem magukat.
- Kifogyott az üzemanyaga?
- Dehogyan fogyott ki! Szálljanak ki. Álmodozzanak másutt, ne az é?

5/

Nina szobájában rendezkedtek be. Nem élhettek a kertben a szabad ég alatt, ahol először találkoztak.

Oblakovnak nem volt saját lakása, arra várt, hogy a Képzőművészek Szövetsége kieszközöljön számára egy lakást. A hetedik volt a várakozók hosszú listáján, és még nem került rá a sor.

Volt ugyan egy pompás műterme a Néva partján. Nemcsak dolgozott ott, hanem ott is lakott. Persze csak olyankor, amikor nem alakult át kertté, hanem ember maradt.

Kinevezték egy bizottságba, amely a tavaszi kiállításra válogatta ki a képeket, és Szid kiselejtezte egy tekintélyes és nagyon befolyásos ember hatalmas méretű festményét. Ezután semmi sem változott, csak a lakásra várakozók listája: Szid egyszer csak a hetedik helyről a tizenhetedikre ugrott. Az igazat megvallva, nem nagyon kesergett emiatt. A huszonegyedik században pompás lakást hagyott, szép és modern berendezéssel. Ő maga persze könnyen átjuthatott oda, de Ninát nem vihette magával.

Az a befolyásos ember, aki Szidet a hetedik helyről a tizenhetedikre rakta át, valahogy rájött, hogy nincs olyan nagy szüksége a lakásra, mint másoknak.

– Hiszen magának van lakása – közölte Sziddel, amikor az háromórás várakozás után bejutott hivatali szobájába.

- Igen, de az nagyon messze van – felelte Szid.
- Mit jelent az, hogy messze? Nemsokára kiviszik oda is a földalatti meg a villamos vonalát.

- Oda ugyan nem.
- De kivezetik. Elkészült már a terv is!
- Oda aligha. Az én lakásom nem itt van, hanem a huszonegyedik században. A befolyásos ember már gyermekkorában sem tudott csodálkozni.
- No lám! A rokonainak adta a lakását, és most tőlünk kér másikat! Ez nem szabályos dolog.

Ezzel ért véget a beszélgetés.

Nina szobájának ablaka egy beépítetlen telekre nyílt. Nina egyszer az ablakból kertet látott a telek helyén. Sejtette, hogy Szid van ott. Szid éppen akkor nem volt odahaza. Nina sejtette, hogy Szid kertté változott, és ott áll az ablak alatt, magasba emeli rugalmas ágait, amelyeket beborítanak a késő őszi, hervadtan illatozó levelek.

Azután eltűnt a kert. Megint a beépítetlen telek éktelenkedett a helyén, középen a bódéval, amelyben egy szomorú kereskedelmi alkalmazott üres üvegeket váltott vissza. Nina sejtette, hogy Szid megunta az álldogálást az ablak alatt.

Hallotta Szid lépéseit a lépcsőkön. A több emeletes ház lakóinak azonban eszébe sem jutott az, amit Nina sejtett. A ház lakói nagyon megörültek, amikor a telken egy kertet pillantottak meg. Azt hitték, hogy a városi kertészethez egy rendkívül gondos kertészt neveztek ki, az akarja bemutatni a tudományát. Aztán persze nagyon elkeseredtek, amikor a kert néhány óra múlva eltűnt. Természetellenesnek, sőt törvényellenesnek tartották, büntetendő jelenségnek. Elhatározták, hogy egy beadványt írnak közösen a kerületi végrehajtó bizottságnak. A házban lakó nyugdíjas öregember azonban, aki nagy élettapasztalattal és megfontolt jellemmel rendelkezett, megmagyarázta nekik, hogy semmi különös nem történt.

– Csak díszlet volt – közölte az öregember.

– És mit gondol, hova tűnt el?

– Elvitték.

– Miért?

– Felhasználták a megfelelő jelenetben. Megtörtént a felvétel. Azután pedig elvitték. Takarékoságból. A fák nem is voltak igaziak. Érteni kell a dolgokat.

Nina csak azt kérte Szidtől, hogy kizárólag éjszaka változzon kertté, amikor mindenki alszik. Szid nem szívesen egyezett bele. Éjjelenként aludni szeretett volna, és nem volt kedve a sötétben az ablak alatt álldogálni.

Életük úgy zajlott, mint a többi fiatal házasé. Ha el is váltak egy-egy órára, vágyakoztak egymás után, mindig együtt ebédeltek és vacsoráztak a költői Fregatt nevet viselő kis vendéglőben. A kis vendéglő valóban egy hajóhoz hasonlított, amely ismeretlenségbe hajózik fehér terítős kis asztalaival és kedves külsejű pincéernőivel, akik nem fogadtak el borralalót.

A többi fiatal házaspárhoz hasonlítottak, csak egy lényeges dologban különböztek tőlük. Oblakovnak volt egy különös szokása. Az emberek általában a múltjukra emlékeztek, Oblakov pedig a jövőjére.

Nina érdeklődve hallgatta, hogyan éltek az emberek a még be nem következett században. Oblakov úgy festette le előtte a jövőt, mintha az nem most következne csupán, hanem mintha már elmúlt volna. Meglehetősen részletesen mesélt róla.

– És te valóban ott voltál? – kétkedett néha Nina.

– Ott voltam – felelte Szid csöndesen elgondolkozva.

– És miért ilyen szomorúan mesélsz róla? Szeretnél ott lenni, és sajnálod, hogy itt vagy velem, az én időmben? Minek is mennél vissza oda? Talán már el is felejtetted az odavezető utat.

– Nem helyesen teszed fel a kérdést, Nina. Nincs benne semmi logika. Oda, ahonnan én jöttem, nem vezet út.

– Magyarázd meg, Szid.

– Ez egyelőre megmagyarázhatatlan.

6/

A szociológus teletömött aktatáskával állított be hozzájuk. Arcán gondterhelt kifejezés ült. Táskája kérdőívekkel volt tele. Minden kérdőíven számos kérdés. I A szociológus kérdőívei csapdákhöz hasonlítottak, valamiféle intellektuális hurokhoz, amellyel meg akarta ragadni az alkotó folyamat pszichológiai lényegét. A szociológus megfontoltan, apránként közeledett ehhez a lényeghez. Úgy lopakodott a célhoz, mint a vadászó vademberek az itatóhoz, amelynél a kőkorszak finom hallású és ijedős vadállatai összegyűltek.

– Ön azt állítja – faggatta Oblakovot –, hogy néha hallucinál, és ezekben a percekben úgy

tetszik önnek, hogy ön és a kert fái egymással azonosak?

– Ez nemcsak úgy tetszik nekem. Én valóban rendelkezem azzal a képességgel, hogy átalakuljak. Néha sikerül nekem az átalakulás.

– Le tudná írni az állapotát?

– Igen.

– Legyen, kérem, minél pontosabb a leírásban – figyelmeztette a szociológus, és hangja úgy hangzott, mintha orvos é "Ops ügyész lenne egyidejűleg.

– Kimegyek erre a beépítetlen telekre az ablak alá, és kertet alakulok át. Iparkodom gyorsan csinálni, nehogy valaki is észrevegye, hogyan alakul át egy ember kertté. Általában ez sikerül nekem, de nem mindig. A napokban a házmester felesége rajtakapott. „Nézzétek! Nézzétek – kiabálta –, mi történik ezzel az emberrel!” Nagy tömeg méltatlankodó ember gyűlt össze. A helyzetet a meggondolt, öreg nyugdíjas mentette meg. „Meg kell érteni ezeket az egyszerű dolgokat – közölte a tömeggel. – Filmeznek. A színész a szerepét játssza. Elkészül a felvétel, és minden úgy lesz, mint azelőtt”

– Nem erre van szükség – szakította félbe a szociológus Oblakovot –, ön arról beszél, hogyan fogadják a maga állapotát mások. Engem egyelőre a dolognak ez a része nem érdekel. Az érdekel, hogy ön mit érez. Írja le a pszichológiai állapotát.

– Az én pszichológiai állapotom – jegyezte meg Oblakov – egy vershez hasonlít. Azt érzem, hogy a világ és én: egyek vagyunk. Mint egy jó versben, nincs logikus válaszfal a jelenségek között, a belső események szabadon folynak, akár az áramló folyó.

– S ön eközben alkot? – kérdezte a szociológus.

– Nem én alkotok, hanem engem tart hatalma alatt valami, ami nálam erősebb.

– Kitér a kérdésem elől. Azt akarom tudni, milyen érzeteket tapasztal. Fájdalmat érez, vagy ellenkezőleg, kellemes érzést? Nyomasztja-e ez, vagy beletörődik a dologba? Nem érzi magát kimerültnek?

– Úgy érzem magam, mint egy kert. A fák néha tíz, de időnként száz évig is állnak. Aligha akarják megváltoztatni a helyzetüket, aligha akarnak leülni vagy lefeküdni. Állnak. Én is állok. De én elmehetek, ha akarok. Az a tudat, hogy nem vagyok a talajhoz kötve, szintén szerepet játszik.

– Nem értjük egymást – jelentette ki a szociológus ingerülten. – Ön menekül a kérdésem, a vaslogikám elől. Pihenjen. Gyűjtsen rá. Üljön vagy tíz percig nyugodtan, szedje össze a gondolatait.

A szociológus elővette jegyzetfüzetét, és feljegyezte: „Túlzott képszerűség. Képzeltbeli átcsapás egyik helyzetből a másikba. Elképzeléseinek világa túlságosan tárgyyszerű.

Fenomenalizmus? Lehetséges, hogy Oblakov a valóság és az álom közötti különös közben él.”

A szociológus felsóhajtott, és eltette a jegyzetfüzetét.

7/

Mindössze egy év telt el. Szid Oblakov és felesége, Nina életében azonban sok minden történt. Először is Oblakov nem változott át többé kertté. Lassanként kijött a gyakorlatból. Később pedig teljesen leszokott róla. Másodszor, nem emlegette többé a huszonegyedik századot. Emlékei átkerültek a múltba, és a régi családi fényképalbumokra emlékeztettek. Képei és akvarelljei már nem ejtették ámulatba Ninát és ismerőseit szokatlan üdeségükkel és újdonságukkal. Ott függtek a Művészeti Alap üzletében a Nyevszkij sugárúton, vevőre várva, és mérsékelt áruk ellenére sem keltek el.

A Művészeti Alap igazgatója kijelentette Ninának:

– A közönség el van kényeztetve. Mindenki Petrov-Vodkint vagy Tischlert akarna venni.

De honnan kerítsek nekik? A megszokott termékből már néhány milliónyi rubel értékben gyűlt össze készletünk. Az ön férjének a képei ennek az eladatlan képtengernek a cseppjei.

Nina semmit sem mondott Szidnek, amikor a Művészeti Alaptól hazament.

Szid békésen aludt. Nina csöndesen, lábujjhegyen összeszedte az üres üvegeket, nehogy felkeltse, berakta a kosárba, és lement a telken levő bódéhoz.

A padon odalent üldögélt a megfontolt nyugdíjas öreg és egy idősebb, dolyfös hölgy, az egykori szépség, aki valaha a színházi büfét vezette.

Az egykori szépség megjegyezte az öreg nyugdíjasnak:

– Milyen sivár ez a beépítetlen telek. Ha legalább fákkal vagy virágokkal ültetnék be! Már régen erről álmodozom!

– És mi értelme lenne? – ellenkezett az öreg nyugdíjas. – Mi úgysem érnék meg, amíg a fák megnőnek. Túlságosan sokáig tartana!

Nina hallotta a nyugdíjas keserű szavait, mialatt az üres üvegeket visszaadta, és elszomorodott, maga sem tudta, miért. Talán az öreget sajnálta, aki soha többé nem látja a kertet, vagy talán a maga életén sajnálkozott, amely olyan különösen és meseszerűen kezdődött, és egyszer csak annyira hétköznapi lett.

Hazaérve látta, hogy Szid Oblakov felkelt, és dolgozni készül. Már régen csak a csodatevést tanuló kezdő bűvészek életének egyes jeleneteit festegette. A bűvészek elég józannak látszottak a képen, és ki tudja, miért, az üres üvegeket visszaváltó komor bódéhoz hasonlítottak.

Nina bátorságot vett magának, és szelíden megkérdezte:

– Mondd, Szid, miért hasonlítanak bűvészeid a bódéhoz, aki épp most dobott el velem két üveget, azt állítva, hogy nem felelnek meg a szabványnak?

Nina reménykedett, hogy Szid régi szokása szerint kijelenti: „Nina, helytelenül teszed fel a kérdést.”

Oblakovot azonban már régen nem érdekelte a logika. Ásítva válaszolta:

– Elfelejtettem modell nélkül dolgozni. Nem hiszek többé a képzeletnek. Még majd elragad a fantáziám, és az isten tudja, mennyire elrugaszodom az élettől

– De hiszen ezek bűvészek!

– No és aztán? A bűvészek nem hajtanak hasznot! Az a bódés meg hasznos és érdekes dolgot csinál: visszaveszi az üres üvegeket.

Oblakov szavai logikusnak hangzottak, és Nina nem tudta, mit feleljen rá.

– Szid – kérdezte tőle csöndesen –, nem változnál át kertté, akár csak egy félórára?

– Minek?

– Nagyon szeretném.

– Ostobaság! Merő szórakozás. Az ilyen vágyaknak még a hangoztatása sem erkölcsös.

Nina megvárta, míg Oblakov kimossa az ecsetjét, és kirakja száradni az ablakpárkányra. Azután elmentek ebédelni a Fregatt nevű vendéglőbe.

A vendéglő már nem hasonlított egy hajóhoz, és nem is úszott sehová, hanem egy helyben állt, amint az egy vendéglőhöz illik. Az asztalterítők sem tündököltek a tisztaságtól, és a pincéernők mosolytalanul szolgáltak fel.

– Szid – kérdezte Nina csöndesen –, ugye, a rendőrségen voltál? A személyazonossági osztályon.

– Igen – felelte Oblakov lustán.

– Miért?

– Hogy miért? Csak nem járhatok olyan személyazonossággal, amelybe az van beírva, hogy a kétezzer-harmadik évben születtem? A régi igazolványom szerint egyáltalában nem is létezem. Hol itt a logika?

– De nekem az nagyon tetszett, Szid, hogy a kétezer-harmadik évben születél! Es nagyon tetszett nekem az is, hogy át tudsz kertté változni!
– Képtelenség volt, Nina! Ostobaság!
– Nem tudom. Csak azt tudom, hogy amikor még kertté változtál, más voltál, és a képeid is mások voltak. Mintha kicseréltek volna.

8/

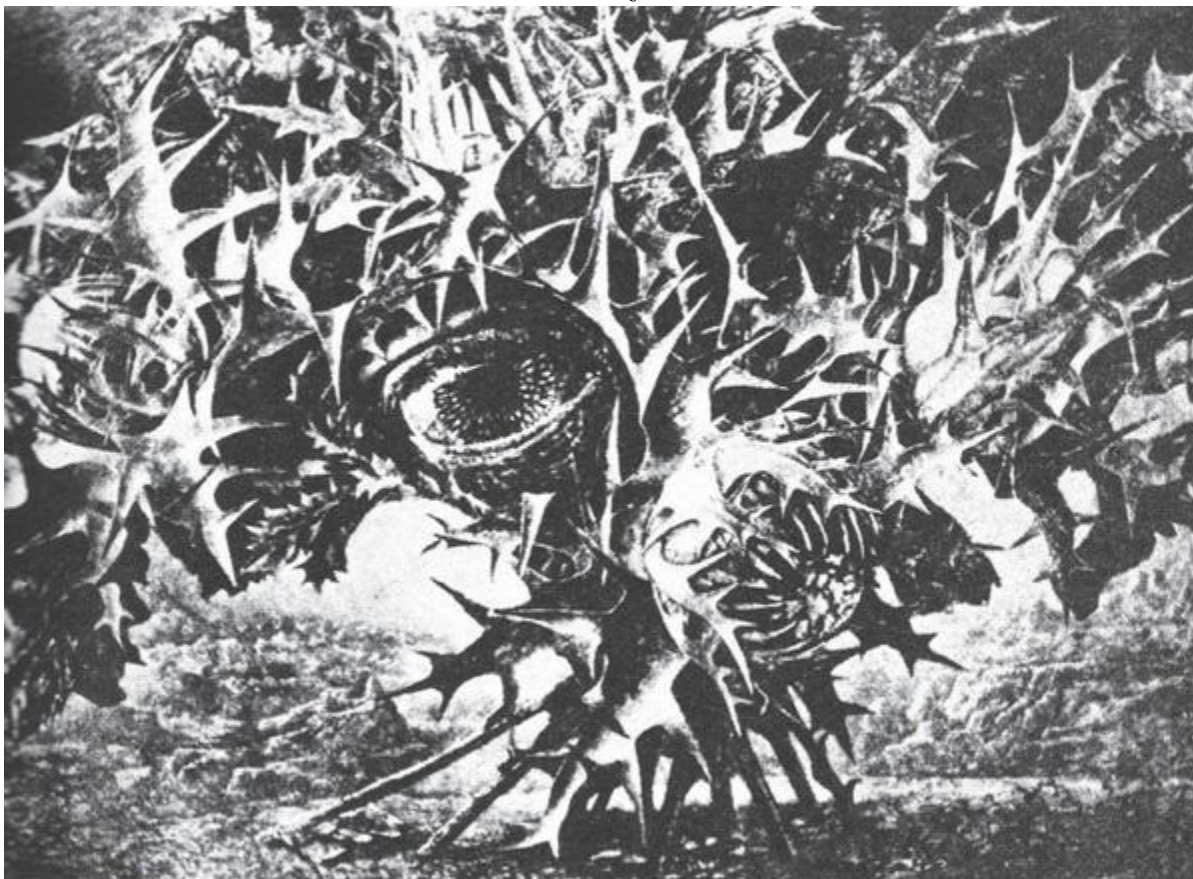
A szociológus ezúttal aktatáska és kérdőívek nélkül állított be. Nagyon izgatott volt.
– Oblakov elvtárs – fordult Szidhez, és izgatottságát nem is leplezte. – A feleségétől a napokban megtudtam, hogy többé nem változik át kertté. Igaz ez?
– Igen.
– Miért?
– Helytelenül teszi fel a kérdést! Az átváltozásom vagy át nem változásom már tényében is ellentmond az okszerűségnek. Alogikus jelenség. A tudomány mai állása szerint ez a ténykörülmeny megmagyarázhatatlan.
– Azokat a szavakat ismétli, amelyeket én mondtam önnek, amikor pszichológiáját tanulmányoztam.
– No és aztán! Megfogadtam a tanácsait. És most már én is hétköznapi módon viselkedem, mint a többi ember. Nem értem, miért elégedetlen!
– És nem tudna akár csak még egyetlenegyszer, legalább tíz percre kertté változni? Nagyon kérem! Annyira elővigyázatlan voltam, hogy közzétettem egy cikket az ön sajátos tulajdonságáról egy tudományos-népszerű folyóiratban. Hát most kijelöltek egy bizottságot, hogy ellenőrizzék kísérletemet.
– Az ön kísérletét?
– Nos, nem az enyémet, hanem az önét. Helyesebben az ön képességét a polimorfizmusra! Ma este egy különleges bizottság fog önnél megjelenni, hogy megismerkedjék az ön fenomenális, különleges képességével!
– Már kijöttem a gyakorlatból. Leszoktam róla. Lehet, hogy nem is sikerülne már edző gyakorlatok nélkül!
– Hát eddzen egy keveset! Majd én stoppolom az időt! A szociológus az órájára nézett. Oblakov lusta léptekkel kiment az üres telekre. Hirtelen sötét lett. Az üres telken egyszer csak égnek ágaskodó fák ágai takarták el a napot. Az ablakon beáradt az orgona és a nedves lombok illata.
– Pompás! – kiáltott fel a szociológus. – Sikerült! Megcsinálta! Nézze! Valóban fenomenális! Csak azt nem tudom, hogyan igazoljam elméleti alapon! Jöjjön, menjünk le, sétálunk egyet a fák között, beszívjuk a friss levegőt, és majd gondolkozunk a szellemi és fizikai polimorfizmusnak ezen a megmagyarázhatatlan jelenségén!
Nina és a szociológus lementek, átvágtak az udvaron, és a kertben találták magukat. A padon ott ült a színházi büfé volt vezetőnöje, az egykori szépség meg a nyugdíjas öreg.
Az egykori szépség lelkendezve jegyezte meg:
– Hogy megtanulták már, hogyan kell a fákat gyorsan megnöveszteni! Reggel még üres telek volt itt, most meg, nézze, milyen sűrű a fák lombja! Micsoda pompás kert!
– Nem igazi – ellenkezett az öreg. – Csak díszlet. Majd meglátja, filmeznek, és azután elviszik. A dolgokhoz érteni kell!
Nina egész nap várt, és várt éjszaka és reggel, és újra leszállt az alkony, de a kert még mindig ott állt az üres telek helyén.

(1967)

Karig Sára fordítása

Peter Porter
FIGYELEM

A Sarkl Harmat arra int: hogyaz ellenség egy– legalább ezer megatonná -atomrakétát lőtt ki, egyenest nagyvárosainkra. Ez a hirdetés eltart majdkét és egynegyed percig, Önnek így még továbbnyolc és negyed perce maradélőkészülni az óvóhelyre -követelmények a PolgáriVédelmi Kódexben -Atomtámadás fejezet. E hirdetés végénkülönleges rövidítettmisét sugárzunk – egyidőbenprotestáns és zsidóistentisztelet is kezdődik -keressék ki a megfelelő hullámhosszata Védelmi Kódexszerint. Ne vigye be dédelgetettkedvenceit (madarakat se!) az óvóhelyre – fogyasztják a friss levegőt. Az aggodat és ágyban fekvőbetegeket hagyja sorsukra, hisz semmit se tehet értük. Ne feledje lenyomni a zárókapcsolót ha az óvóhelyen vanmindenki. Kapcsolja be a légsugárzótés a Geiger-barométert. Most oltsa ki a televíziótzárja el a rádiót is rögtön e közleményvégén. Ugyanekkor ne feledje: a család minden tagjadugja fülébe a robbanásdugót! Vegye le plazma-flaskóikat. Adja be gyerekeinek az 1. és 2. számú pasztillát a C. D. zöld tárlóból, és fektesse ágyba őket. Ne törje föla belső légzáró pecsétjét, amíg Sugárzás tiszta nem mutatkozik

*(figyelje a kakukkot az Ön
nézőernyőjén), vagy míg az Ön
körzeti orvosa nem csönget.
Ha még ezelőtt a lég kimerül,
vagy a családból valaki*

válságos rosszul lett, adja be neki
a „Völgy Kohó” kapszulát
(Piros zseb a No 1. Túlélő Szerelékben),
hogy fájdalom nélkül haljon meg.
(Katolikus kérjen tanácsot a
papjától ez esetben mi a teendő.)
Vége a hirdetésménynek. Elnökünk már
parancsot adott a csattanós
visszavágásra – ami döntő lesz.
Egyesek közülünk meghalnak.
De ne feledje, statisztikailag
nem valószínű, hogy az épp Ön lesz.
Minden zászló kibontva lebeg
a Kormánypalotán – süt a nap.
Legkevésbé kell félnünk a Haláltól.
Mindnyájan Isten kezében vagyunk.
Bármilyen történjék az az ő akarata.
Most siessen az óvóhelyre!

Jánosy István fordítása

A. E. van Vogt A FILMKÖLCSÖNZŐ

Az Elektronikai Gyáriparosok Közgyűlésének az a száz résztvevője, aki a bemutatón jelen volt, az ajtók felé sodródott. Néhányan elhozták a feleségüket is, az asszonyok hangja elkeveredett a férfiak mélyebb hangú beszédével. Aztán a hangok beleveszték a szállodafolyosók távolába, de Señor Pedro del Corteya, mikor a munkájáról föltekintett, látta, hogy még nincs egyedül.

Folytatta a film visszatekerését, a tekercset betette a dobozba, aztán nekilátott, hogy elrakja a vetítőt. Közben a szeme sarkából a latin-amerikaiak töprengő, kíváncsian átható tekintetével figyelté a másikat. Mikor a munkájával végzett, megfordult.

– Velem kíván beszélni, señor?

A természetes férfi habozott, aztán közelebb jött. Magas, izmos, barna szemű, gyér hajú negyvenes ember volt.

– Fura film volt, amit ma este bemutatott nekünk. Corteya mosollyal nyugtázta a bókot.

– Jól szórakozott, señor? Megint az előbbi habozás, aztán:

– Hol szerezte?

Corteya vállat vont. A szokott amerikai rámenősség. Azt várja, hogy majd kiszolgáltatja neki az üzleti titkait? Mindössze ennyit mondott:

– Bolondnak néz, señor? Honnan tudjam, hogy nem akar-e konkurens vállalatot indítani?

Lehet, hogy rengeteg a pénze, s ha aláígér az árainknak, tönkremegyek.

Az idegen elnevette magát. Elővett egy névjegyet, és átnyújtotta. *Walter Dorman, az Amerikai Elektronikai Rt. elnöke* – olvasta Corteya, aztán visszaadta. Láttá, Dorman merőn bámul rá. Aztán megszólalt, hangjában némi hitetlenkedéssel:

– Szóval még mindig azt hiszi, hogy a skalpjára vadászom? Corteya vállat vont.

– Tulajdonképpen mi érdekli, señor?

– Ez a film.

Corteya kissé megvetően emelte föl a kezét.

– Tízperces újdonság.

– Ha történetesen érdekli a véleményem, szakmailag nagyon jó.

– Világszerte köztudomású, señor, hogy Hollywoodban kitűnő filmek készülnek.

– Ilyen jó, mint ez, Hollywoodban sosem készült.

– Ahogy parancsolja – mondta Corteya mosolya. És most először megpróbálta földézni magában a filmet, amit az imént mutatott be. Nem emlékezett rá világosan. Szokása szerint a nézőket figyelte, nem a filmet. Mindössze annyit tudott, hogy valami automata villanytűzhelyről szólt, amelybe be kell táplálni a szükséges alkatelemeket, s a kívánt időben gőzölgő forrón fől szolgáltálja a kész ebédet. Két hete ugyanezt a filmet bemutatta egy helyi étkezéstudományi értekezleten, és a résztvevők jót kacagtak a nem létező masinán.

– Señor – mondta Corteya –, több filmkölcsonzótól szerzem be a filmjeimet. Hogy ők honnét szerzik, nem tudom. Válogathatok köztük. Mindössze annyi dolgom van, hogy átnézzem a katalógusaikat, és amelyik film kell, azt megrendeljem. – Megint vállat vont. – Ilyen egyszerű.

– Van még ilyen újdonsága, mint az a ma esti volt?

– Néhány. Nem emlékszem.

– S mind ugyanattól a filmkölcsonzótól származik? Corteya kezdte már unni Dorman makacsságát.

– Igazán nem emlékszem, señor. Számomra ebben semmi érdekes nincs.

– S van még kéznél valami hasonló filmje?

– Itt? Nincs.

Corteyáról lerítt a kedvetlenség. Egyszerű, derék ember volt, s ha kellett, hát hazudott, mint bárki más, de csak ha hazugsággal kezdte, és azt folytathatta. De ha egyszer elkezdett igazat mondani, nem tudta abbahagyni.

– Holnap – mondta mogorván –, az Aero Klub vacsoráján bemutatok egy bolygóközi utazásról készült filmet. A katalógus szerint nagyon szórakoztató.

– Tudom, hogy szerénytelen kérés – mondta Dorman –, de nem vinne el az irodájába, és mutatná meg most azt a filmet?

– Señor, a feleségem vár odahaza.

Dorman egy szót se szólt. Csak elővette a bankótárcáját, és kinyálazott egy húszdollárost. Mint várta, a másik karcsú keze elegáns, de határozott mozdulattal érte nyúlt és elfogadta.

Nyolc perc múlva ott is voltak Corteya irodájában, s pár percre rá a fiatalember vetítője már állt és berregett.

A felhős, de csillogó fényű látóhatáron tengeri tájkép bontakozott ki. Hullám sehol, a víz tükörsimán nyúlt a végtelenbe. A párás távolban egyszerre mozgás támadt. Valami élőlény tört be a képbe. Áttörte a vízszínt, és fölszökkent, tíz, húsz, harminc méter magasra. Roppant gumófeje és hatalmas, tátott szája szinte érinteni látszott a kamerát. Aztán visszazuhant, de estében tovább küszködött, dühös elszántsággal, hogy elkapja a prédát, ami után a vízből kiszökött.

Nem sikerült, visszazuhant. Ahogy vizet ért, olyan óriási szökőkutat vert, hogy Dorman elámult. Csodálta, hogy műteremben, modelltengeren, egy gépi úton mozgatott mű-szörnyeteggel a nyers valóság ilyen hű illúzióját sikerült megteremteni. De a szökőkút úgy tetszett, *valóságos*. Egy pillanattal később a narrátor azt mondta:

– Íme, a Vénusz-polip! Ez a Vénusz meleg tengereinek mélyén oly gyakori jószág csak élelemért jön föl a felszínre. Jelen esetben operatőrünk szolgált csalétkül, s vette rá a polipot, hogy rátámadjon. De nem forgott veszélyben. Mindvégig elektronikus készülékek védték az életét!

Dorman elhúzta a száját, és elmosolyodott. Először egy magától főző villanytűzhely, most meg ez a kiruccanás a Vénuszra. Mindkettőt ritka ügyesen fényképezték, s az utóbbi esetében különösen ravasz ötlet volt azt állítani, hogy a fényképész nem forgott veszélyben. Mert mérhetetlen azoknak a valóságos helyeken tett utazásokról szóló útirajzoknak a száma, amelyek a hamis feszültséget és izgalmat már-már a hányingerig fokozzák. Fölállt, kis híján elpárolgott minden érdeklődése. Úgy érezte, nagyon türelmes volt. Miközben a villanytűzhelyes filmet nézte, az az eszeveszett ötlete támadt, hogy az valamely versenytársának reklámja. De ez a Vénusz-film helyére rakta az egész ügyet. Látta, hogy Corteya megállítja a vetítógépet. Fejük fölött kigyulladt a villany.

– Megtudta, amit óhajtott?

– Többé-kevésbé.

A fiatalabb férfi nekifogott visszatekerceslni a filmet. Dorman körülnézett a kis szobában. Elöl egy pult állt. Azon nyugodott a vetítógép, a fal közelében. A pult mögött egyetlen szék s néhány polc. Ez az egész berendezés. Az iroda fehérre meszelt falát egy-egy kétekerceses filmekből kinagyított képek díszítették. Mindegyik képre rányomtatva a film tárgya és a kölcsönzési díj. Nyilván jól menő üzlet. Ilyesfajta helyre csak akkor megy el valaki, ha előzőleg fölhívták rá a figyelmét, ha így vagy úgy, de hallott már róla.

– Parancsol még valamit, señor?

Dorman megfordult. A film már benn volt a dobozában, a vetítő is a tokjában.

– Szeretném, ha megnézné, hogy a két film ugyanattól a kölcsönzőtől származik-e.

– Ugyanattól, señor. – Corteya nem mozdult, csak mint szokta, rosszallóan mosolygott. – Megnéztem a dobozon – magyarázta –, amikor bejöttem.

Dorman semmi jelét nem adta, hogy menni készül. Tulajdonképpen semmi dolga nem volt már, csak utált dolgavégezetlenül elmenni, ha egyszer belekezdett valamibe. Az ember ellenőrizzen, aztán újra ellenő cújrizzen mindent. Ez volt a módszere, és ezen most sem akart változtatni. Elővette a bankótárcáját, és kihúzott egy tízdollárost.

– A filmkölcsönző katalógusát szeretném látni. Egy pillanatra csak. Corteya elfogadta a pénzt, és benyúlt a pult alá. Néhány dossziét húzott elő.

– Minden hónapban küldenek egyet. Tessék, négy hónapra visszamenőleg.

Csak az utolsó kettő sorolt fel találmányfilmeket. Dorman végigfutott a hasábokon, s a mosolya mindjobban szélesedett. Volt ott több útirajz is. Egy Vénuszra tett utazás, egy expedíció a Mars sivatagain át, egy űrhajó-kirándulás a Holdra, egy légi út Európa hegyei fölött, egy

felderítő út a Jupiter holdjain, aztán kamerával a Szaturnusz gyűrűi közt, hajóút a legtávolabbi bolygó, a Plutó oxigénfolyóin, s végül: mekkorának látjuk a Napot a tíz bolygó mindegyikéről?

Dorman ezután átfutotta a „Találmányok” címszó alatt felsorolt huszon-egynéhány filmet is. Nyomban ráakadt arra, amit keresett. Címe: „Szórakoztató beszámoló a mindentudó automata tüzhelyről.” Becsukta a dossziét, s még megnézte a címet. Arlay Filmtár. Sunset Boulevard, Hollywood. Kalifornia.

– Köszönöm – mondta.

Kiment az utcára, beült a kocsijába. Időközben lehűlt a levegő, fölhúzta hát az ablakot, rágyújtott egy cigarettára, elszívta. Aztán kényelmesen visszahajtott a szállodába. A folyosón odakurjantott neki egy férfi:

– Hé, Wally, gyere le a bárba, igyunk meg egy pohárral. A fiúk már kerestek. Hol jártál? Mikor egy percre rá betelepettek egy boxba, Dorman azt mondta:

– Kacsára vadásztam. – S röviden megmagyarázta. A másik ránézett.

– Hallod-e, Wally – mondta –, te okos ember vagy. – Ivott egy kortyot. – Ezt komolyabban mondom, mint gondolnád. Többek közt azért jöttem el a közgyűlésre, hogy megtaláljam a cégünk igazgatótanácsának új elnökét. Vásárolnod kéne ezer részvényt, de holnap, ha megmutatom neked a mérlegbeszámolót, majd jobban látod, hogy milyen boltról van szó. Nekünk olyan ember kell, aki véletlenül se szalaszt el egy jó lehetőséget. Amit ma este csináltál, az egyszerűen zseniális, s ami engem illet, nálam nyert ügyed van.

– Pincér – mondta Dorman –, még két pohárral.

Megduzzadt körülöttük az örök vidám muzsika. Hangok szálltak, tűntek el a muzsika forgatagában. Telt az éjszaka.

Másfél hónapja volt, hogy Mr. Lester Arlay, az *Arlay Filmtár* tulajdonosa, amúgy is ráncos homlokát még jobban összeráncolva, az első panaszlevelet olvasta. Egy filmtekercs dobozában találta, s így kezdődött: „Kedves Mr. Arley...”

Mr. Arlaynek már ekkor ráncba szaladt a homloka. Ki nem állhatta, ha a nevét rosszul írták. Komoran olvasta:

„Kedves Mr. Arley, a hangosfilmtől, amit küldött (Az élelmiszer-varázslat), egészen mást vártam. Se füle, se farka; ez nemcsak az én véleményem, hanem a nézőké is. Élelmiszerhez meg éppenséggel semmi köze. Az élelmiszer-kiskereskedők közgyűlése számára összeállított programom így teljes kudarcot vallott” A levelet az egyik legjobb ügyfele írta alá, s Mr. Arlay, aki nagyon jól emlékezett *Az élelmiszer-varázslatra*, e kététkerces oktatófilmre, mélységesen megdöbbsent. A filmet egy élelmiszer-kereskedelmi nagyvállalat készítette. És igazán bombaüzlet volt; az a film, amit a kis filmtárak bagóért megkapnak, aztán kicsi, de tisztességes haszonnal továbbkölcönözhetnek. S ráadásul kifejezetten az élelmiszer-kiskereskedők szája íze szerint készült.

Mr. Arlay, még mindig összevont szemöldökkel, visszatette a levelet a dobozba, s a dobozt a *Megvizsgáló* feliratú polcra. Aztán sorra kinyitotta mind a tíz dobozt, ami aznap reggel érkezett vissza. A tíz közül négyben talált panaszt: „ez nem az a film, amit kértem”; „nem értem, hogyan küldhet ennyire más filmet, mint amit rendeltünk”; „ez közönséges képzagyalék” „rossz viccével sikerült tönkretennie a programunkat”

Mr. Arlay percekig csak sápadtan bámulta a leveleket, aztán hirtelen fölbuzdult tettvágyában nekifogott, hogy nyomban megvizsgálja a szóban forgó filmeket. Találomra befűzte az első tekercset, beállította a vetítőt, bekapcsolta, s várta a képet a vásznon.

Távoli, zümmögő muzsikát hallott. A muzsika mind közelebről hallatszott, de minél közelebről, annál bizonytalanabban. Daloló hegedűk játszottak valami bájos dallamot, de egyszerre betört egy harsányabb téma, valami gyanakvást sugalló dallam. Ez mindinkább

erősödött, erősödött, végül teljesen elnyomta a vidám muzsikát. Sötéten, majdnem hogy disszonánsan zengett... aztán ez is visszahúzódott a távolba.

Ekkor életre kelt a vászon maga is. Színek villantak fel rajta, kuszán összeszövődő, vándorló színfoltok, de semmi fölismerhető alakzat. Az élénk, meleg színek azonban egyre sötétültek, s végül a vászon már majdnem koromfekete volt.

A sötétségből egy fiatal nő alakja bontakozott ki. Fesztelenül, kecsesen lépett ki az árnyékból a fényre, azzal a könnyed bájjal, amelyről azonnal megismerszik a filmre termett alkat. Mr. Arlay még sose látta; a lány elmosolyodott, megrebbent a keze; ez igen!

A baj csak az, hogy alig bukkant fel, máris beleveszett a forgó, sötét színfoltokba. Aztán megint előkerült; egy hupikék folyosón ment végig, be egy szobába, ahol a hatalmas ablak előtt fiatal férfi ült és olvasott. Mr. Arlay épp csak egy futó pillantást vethetett az ablakból látszó városra; változott a képszög, a lány töltötte be a képet.

Megállt a férfi háta mögött; habozott. S miközben állt, testének egyik-másik részlete sötét, sokatmondó színfolttá olvadt; ezek az emberi körvonalú színfoltok hajoltak előre, és csókolták ajkon a fiatalembert. Hosszú csók volt; a végére a fiatalember is színfoltokká olvadt.

Az egymásba olvadó színfoltok remegni, forogni kezdtek. A vetítővászon forgó, kromatikus pompában ragyogott. Aztán halkán megint fölhangzott a muzsika, Mr. Arlay fölriadt döbbenetéből, s a film dobozában talált levelet odatartotta a vetítógép izzó fénycsóvjába.

„Ez közönséges képzagyvalék” – olvasta.

Szóval ez az! Letette a levelet, s fölvette a doboz fedelét. A címe: „Hogyan termeljünk pecsenyecsirkét?”

A vásznon a fiatal nő épp egy utcán ment végig, s tétován tekingetett hátra a fiatalembere, aki valamivel távolabb követte. Mr. Arlay kikapcsolta a vetítógépet, visszaforgatta a tekercset, aztán kivette a dobozából a következő filmet, amelyről azt írták: „Rossz viccével sikerült tönkretennie a programunkat.”

Befűzt ctfite a tekercset, és mindjárt egy gépezet képe szökött a vászonra. Világos, tiszta felvétel, nem volt rajta semmi zagyvalék, csak éppen a gép nem volt az, amelyre Mr. Lester Arlay a filmből emlékezett. Ez először nem zavarta. Hisz a világ tele van olyan gépekkel, amelyeket sose látott, sőt mi több, nem is akar. Várt: egy halk bariton azt mondta:

– Ennek az új úrhajtóműnek a javítása gyerekjáték.

Mr. Arlay fölsóhajtott, s fölemelte a fénybe a dobozfedelet. Ez volt ráírva: „Hogyan üzemeltessük az amerikai Cogshell Diesel-motort?”

Világos, hogy mi történt – gondolta Mr. Arlay. Valaki egy egész sor elcserélt filmet küldött vissza neki; s ő továbbküldte őket ugyanabban a dobozban. Az egészben csak az a mesébe illően keserves, hogy egyszerre nem kevesebb, mint öt rossz filmet továbbított. A vásznon a bariton így folytatta:

– Most pedig emeljük ki magát a hajtóműházat. Minthogy a hajtóműház szabványsúlya nyolc tonna, égitestek közelében nagyon kell ügyelnünk, hogy a gravitáció-kiegyenlítő kilencvenkilenc graviton-egyenértékre kalibráljuk. Amikor kicsavarjuk, elegendő egy jókora taszítás.

Mr. Arlay kiszedte a filmet, s már épp a dobozba készült betenni, mikor eszébe ötlött: „Mit is mondott? Miről beszélt?”

Itt valami nagy baj van – döbbsent rá, és pislogott mint a bagoly.

S ekkor megzavarták. Nyílt a külső ajtó, s bejött egy fiatalasszony. Nercbundát viselt, s drágaköves gyűrűk csillogtak az ujján.

– Szervusz, drágám – mondta fátyolos hangon.

Mr. Arlaynek egyszerre elpárolgott minden ide nem illő gondolata, s már ki is lépett a pult

mögül. Felesége ügyesen kikerülte a csókot, amit Mr. Arlay az ajkára próbált plántálni.

– Van pénzed? – kérdezte a fiatalasszony. – Vásárolni megyek.

– Csak módjával, Tania – mondta Mr. Arlay. – Majdnem a béka feneké alatt vagyunk. Ezt szeretettel mondta. Megint megpróbálta megcsókolni az asszonyt, s szája ez egyszer súrolta is az arcát. De attól, amit mondott, türelmetlenül megrándult az asszony karcsú teste.

– Mindig csak ezt hallom – mondta mogorván. – Miért nem keresel rendesen, mint mások a városban?

Mr. Arlay már-már kifejtette, hogy igenis keres. De inkább lenyelte. Nem voltak illúziói az asszonyka tartós vonzalma felől. Ez a bolt három-ötszáz dollárt hoz hetente. Nem valami félelmetes nagy pénz, de vetekszik a filmszínészek keresetével. Lehet, hogy azoknak a heti gázsija valamivel nagyobb, de ritkán dolgoznak évi ötvenkét hetet. És épp e jövedelmének köszönhető, hogy három éve feleségül vehetett egy kis színésznőt, sokkal kívánatosabbat bárki másnál azok közül, akikről szegényen is remélhette, hogy hozzájut. S hogy lelkileg is kívánatos-e? Az más kérdés. Afféle tűzön-vízen át felül maradó típus, annyira, hogy még Darwint is megdöbbené. Tekintet nélkül férje jövedelmének változásaira, hónapról hónapra sikerült azt az utolsó vasig elköltenie. Rugalmassága néha még a kishitű Mr. Arlayt is meglepte. Azzal azonban maga Arlay sem volt tisztában; s nyilván az asszony sem, s ha igen, akkor se törődött vele, hogy mekkora hatással van rá. Azt a képzelőerőt, amivel Arlay az üzletét fölépítette, sivár gyakorlatiasság váltotta fel. Mr. Arlay józan embernek tekintette magát, s nem is sejtette, hogy amikor odabiggyeszi a neve elé a „Mr”-t ezzel csak a lelki katasztrófát kompenzálja, mely akkor érte, mikor az asszony belépett az életébe. Azt még kevésbé sejtette, hogy ötven évvel későbbi, a jövőben készült filmekre tett szert – de ha már itt van az asszony az irodában, Arlay igyekezett ott tartani.

– Van itt valami, ami talán érdekelni fog – mondta lelkesen. – Valaki tévedésből egy másik filmtár filmjét küldte vissza, s az egész furcsa dolog, afféle vizuális tréfa.

– De drágám, úgy sietek, és... – Az asszony összeszűkülött szeme azonban észrevette, hogy *most* nem szabad nemet mondania. Néha neki is juttatnia kell egy-egy morzsát, hisz olyan *tökéletesen* gyanútlan szegény. S végül is hülye lenne, ha kockáztatná, hogy ez a jámbor még cserbenhagyja.

– Jól van, drágám – turbékolta. – Ha szeretnéd, hogy itt maradjak...

Mr. Arlay levetítette neki a filmet a fiatalemberrel, a lánnyal és a kavargó színekkel -s abban a pillanatban, hogy a lány föltűnt a vásznon, már tudta, hogy hibát követett el. Felesége mintha nyársat nyelt volna, mikor a gyönyörű színésznőt megpillantotta.

– Hm – mondta harapósan. – Miféle csibével szolgálsz nekem?

Mr. Arlay nem szólt egy szót sem, hagyta, hadd peregjen le a film. Egy pillanatra még azt is elfelejtette, hogy a felesége nem szíveli a többi színésznőt, kiváltképp nem a sztárokat. Miközben a filmet nézte, szórakozottan észlelte, hogy a sötét hangulatú zene és a sötét színek kavargása a lány boldogtalan házasságára utal, a sok váltakozó színfolt a lány hangulatainak változására, a kétségeire s a benne támadt gondolatokra.

„Érdekes – gondolta. – Vajon ki csinálta?”

Mikor a film véget ért, Tania föl pattant.

– Hát akkor rohanok – mondta. – Beváltok egy ötszáz dolláros csekket. Jó?

– Háromszázast – mondta Mr. Arlay.

– Négyszázast – zárta le a vitát a felesége derűsen üzleties hangon.

Tehát négyszáz. Mikor elment, Mr. Arlay nekilátott, hogy földerítse, kitől is kaphatta ezt a szokatlan filmet. A „Hogyan termeljük pecsenyecsírkét?” kartotéklapján egész sor név, iskola és intézmény szerepelt. Nyilván az utolsó előtti lehet az. Tekintete rávillant a névre.

„Tichenor Középiskola” – olvasta.

A név láttán Mr. Arlay összevonta a szemöldökét, s lélekben nyomban átfogalmazta a levelet, amit írni szándékozott. Merthogy a Tichenor az egyik legjobb ügyfele volt. Sőt mi több, a vetítésfelelős, Peter Caxton fizikatanár tapasztalt, kitűnő szakember. Aligha valószínű, hogy ő lenne a ludas.

Mr. Arlay gyorsan megnézte, hogy a másik bolond film honnét jött. Az utolsó előtti kölcsönző itt is a Tichenor Középiskola. A többi három visszaküldött s eredetileg más filmkölcsönzőtől származó film esetében ugyanígy. Mr. Arlay leült a géphez, s eszébe tartva, hogy az ügyfelek ritkán sértődnek meg, ha az ember a tényekhez tartja magát, írta:

„Kedves Mr. Caxton, az Ön által visszaküldött filmek közül néhány nem azonos azzal, amit mi eljuttattunk Önhöz. Összesen öt filmről...” Itt abbahagyta. Ötről? Honnét tudja, hogy csak öt volt? Mr. Arlay már vette is ki a Tichenor kartonját. Jó vastag volt, mindig újabb meg újabb toldalékot ragasztottak hozzá.

Találomra kiválasztotta a kartonról a visszafelé számított tizenötödik filmet. Az alig több mint két hete érkezett vissza. Címe: „A gyümölcsfák metszése” A film fantasztikus zagyaléknak bizonyult, mintha valami furcsa formájú, és a Holdra készülő űrhajó földi indulásáról szólt volna. Nagyon hihető benyomást keltett, és hollywoodi rutinnal fényképezték.

Mr. Arlay végül kikapcsolta, s az jutott eszébe, hogy akárki is készítette ezeket a filmeket, érdemes lenne őt képviselni.

De addig is még van mit csinálnia. Egyenként végignézte mind a tizenkilenc filmet, amit a Tichenornak kölcsönzött az utóbbi időben. Azaz a bent levő tizenhatot. Mert hármat annak rendje és módja szerint továbbkölcsönzött, s nem vitás, hogy ezekről hamarosan hallani fog.

A tizenhatból hét útirajz volt. Útirajz, de milyen: csupa hihetetlen, páratlan alkotás, valami elmebajos műve. De akár elmebajos, akár nem, az alkotójuk zseni, még soha életszerűbb hátteret nem teremtettek kitalált történetnek. Az elsők közt, amit Mr. Arlay levetített, ott volt az a Vénusz-utazás is, amit később Pedro del Corteya mutat be Walter Dormannak, az Elektronikai Vállalat elnökének. Mr. Arlay ezt is, a Naprendszeréről készült többi tekerceset is elismeréssel nézte. Mert úgy érezte, nem kicsiség filmen ügyesen bemutatni, amit a tudomány a különböző égitestekről föltételez.

Hét útirajz és nyolc „hogyan üzemeltessük” vagy „hogyan javítsuk” film – a nyolc közül egy valami értelmetlen masina üzemeltetésével foglalkozott. Legalábbis Mr. Arlay értelmetlennek vélte. Ez egy masszív fémházból kinyúló csonk volt. A fémház kis rekeszekből állt, s ha a rekeszeket valami finom fémporral töltötték meg, a csonkot gyors forgásba lehetett hozni, s forgási sebessége akkor se csökkent, amikor egy nagy és bonyolult gépezet meghajtására alkalmazták.

Egy másik gép az úgynevezett atompuska karbantartásával foglalkozott. Itt is finom fémporot tömtek apró rekeszekbe, de valami transzformátorcsőről is szó esett, amelynek célja nem volt egészen világos. Ha a puskát – kézfegyver volt – elsütötték, az egy százhusz méteres dombot is elfúj.

Mire mind a nyolc filmet lepergette, Mr. Arlay kezdte már elveszíteni a türelmét. Ez azért egy kicsit sok! Az útirajzoknak még van valami tudományos értékük, de ezek a „használati utasítás” filmek, a kitalált részleteikkel, messze meghaladják a hihetőség határát. Atommotor és atompuska. Hogyan javítsuk az űrhajó hajtóművét? A Fly-0 kézi repülőgép üzemeltetése és karbantartása – a filmen egy hevederrel a hátára erősített fémcső emeli el az embert a földtől, és röpíti tova, mint Buck Rogerst. Rádió, mely nem egyéb, mint egy úgynevezett „érzékeny fémből” készült karkötő. A film bemutatta az érzékenység kulcsát képező kristályszerkezetet, sőt a rádióhullámokat is, amelyeket a fém anyagában levő ultrafinom buborékeloszlás hanggá alakít át.

Aztán három, meglehetősen szórakoztató film különféle háztartási berendezésekről: fény, amely fényforrás nélkül bármely kívánt helyen kigyullad; soha nem piszkolódó szőnyeg és bútor, s végül az automata villanytűzhely, mely utóbb Walter Dormanben fölkelte a versenyzhetnéket. A vetítés még be sem fejeződött, de Mr. Arlay már rádöbrent: van olyan közönség, amelyet érdekelnének az efféle újdonságok. Csak egy a fontos: kellően hangsúlyozzák az újdonságjellegüket, hogy a közönség könnyebben elnevesse magát.

Persze az lenne a legjobb, ha ki tudná deríteni a forrásukat, s rendszeresen raktáron tarthatna néhányat. Felhívta a Tichenor Középiskolát, és Caxtont kérte a telefonhoz. Caxton azt mondta:

– De kedves Mr. Arlay, egyszerűen lehetetlen, hogy hibát követtünk volna el. Hogy az ilyesmit elkerüljük, már régóta egyszerre mindig csak egy filmtártól rendelünk. Az elmúlt két hónapban kizárólag öntől szereztünk be anyagot, és a filmeket nyomban vissza is küldtük. Talán lenne szíves még egyszer átnézni a nyilvántartását.

Hangja kissé fölényesen csengett, s kiéreződött belőle annyi sértettség, hogy Mr. Arlay azon nyomban visszavonulót fújjon:

– Hogyne, hogyne, persze. Magam fogom felülvizsgálni. Talán a segédem. öö. Mikor a kagylót letette, látta, hogy már majdnem egy óra, s elment ebédelni. Egész a Vine Streetre elment egy tányér paradicsomlevesért. Közben lassan elült az izgalma, s észrevette, hogy tulajdonképpen nincs is olyan kínos helyzetben. Elveszített tizenkilenc filmet, de ha egy-egy jól fogalmazott levelet ír a gyártó cégeknek, nyilván azonnal küldenek helyettük újat. S kárpótlásul az idegességéért, van tizenhat, sőt lehet, hogy tizenkilenc olyan újdonsága, ami még ugyancsak kelendőnek bizonyulhat.

Mint ahogy annak is bizonyult. Nemigen akadt hét, hogy ne kölcsönözték volna ki mindet, s mire visszajöttek, már ott várt a következő heti rendelés. Mr. Arlay nemigen törte a fejét, hogy mit szól majd a tulajdonosuk, ha megtudja, mi lett a filmjeivel. Egyetlen filmtári film sem ér valami sokat. A tulajdonos bizonyára igényt tart majd a nagykereskedelmi jutalékra, s azt Mr. Arlay kész volt megfizetni.

S arra az esetre, ha netán megkérdezné valaki, hogy a közönségnek mi volt róluk a véleménye, Mr. Arlay nyomtatott kérdőíveket küldött ki. Kitöltve visszajöttek. A nézők száma: száz, kétszáz, hetvenöt, százötven ember. A közönség jellege: kiskereskedők vacsorája, egyetemi csillagászati szeminárium, fizikustársulat, középiskolások. A nézők véleménye – a leggyakoribb megjegyzés: „szórakoztató” „érdekes” „a siker titka a jó fényképezés” S a leggyakoribb kifogás: „a dialógusok lehetnének humorosabbak, a tárgyhoz jobban illők”.

A helyzet állandóan változott. A második hónap végére Mr. Arlaynek még további harmincegy ilyen filmújdonsága volt, és mindet Peter Caxtontól kapta, a Tichenor Középiskolából.

Két és fél hónap múltán, körülbelül amikor Pedro del Corteya az Elektronikai Gyáriparosok Közgyűlésén a villanytűzhelyes filmet bemutatta, majdnem egyidőben két dolog is történt. Mr. Arlay ötven százalékkal fölemelte e filmújdonságok kölcsönzési díját, s Caxtontól levelet kapott, amelyben többek közt ez állt: „Katalógusában bizonyos új filmeket említ. Jövő szerdára legyen szíves küldjön egyet, amely valamelyik bolygóval foglalkozik.”

„Nos – gondolta Mr. Arlay –, nos, most meglátjuk!” A doboz csütörtökön visszaérkezett. Ugyanilyen új típusú film volt benne. De nem ugyanaz, mint amit elküldött.

Iskolába menet, mert délután órája volt, Peter Caxton betért a sarki vegyeskereskedésbe, és vett egy csomag cigarettát. Az ajtó előtt embermagasságú tükör állt. Caxton kijövet egy pillanatra megállt előtte, s megnézte magát.

A képpel meg volt elégedve. Magas, jó alakú, jól öltözött, c ő az arca sima, de nem

túlságosan fiatalos, szürke szeme mosolygós. Csinos, szürke kalapja csak fokozta jó megjelenését. Elégedetten ment tovább. Caxtonnak nem voltak illúziói az élet felől. Az élete mindenkinek olyan, amilyet teremt magának. Amennyire meg tudta ítélni, ha el nem rontja a dolgát, két év múlva a Tichenor igazgatója lehet. Az időpontra nem lehet változtatni. Akkor esedékes, hogy az Öreg Varangy nyugdíjba menjen, s Caxton nem látott rá semmi módot, hogy a folyamatot gyorsíthassa.

A Tichenor nem volt valami csodaiskola, semmiféle extrapénzt nem kapott, mint egyik másik szomszédos község iskolája. A tanárok és tanárnők dohányzója is közös volt. Caxton letelepedett az egyik karosszékre, és szaporán eregette a füstöt. Talán a cigaretta felénél tarthatott, mikor Miss Gregg belépett.

– Helló, Peter – mondta, s melegen rámosolygott. Sokatmondó pillantást vetett először a férfi–, aztán a női öltöző csukott ajtajára, majd újra Caxtonra.

– A férfiöltözőben nincs senki – mondta Caxton.

Miss Gregg benyitott a női öltözőbe, körülnézett, kisurrant, és csókot nyomott Peter ajkára.

– Csak óvatosan – mondta Caxton.

– Ma este – mondta halkán a lány –, a park végében. Caxton nem tudta eltitkolni enyhe bosszúságát.

– Megpróbálok – mondta –, de a feleségem...

– Várlak – suttogta szeretettel a lány.

Az ajtó halkán becsukódott mögötte. Caxton ülve maradt, s zavartan vont össze a szemöldökét. Kezdetben nagyon kellemes volt, hogy sikerült meghódítania Miss Gregg szívét. De fél év múltán az egyre gyakoribb légyottok kezdtek kissé fárasztani. A lány már célozgatott, hogy el kéne válnia, nem fog ártani a karrierjének, és majd rendbe jön minden. Caxton nem osztozott a vágyában, hogy viszonyuk így jusson dűlőre, s abban a bizonytalan meggyőződésében sem, hogy ennek nem lesznek káros következményei.

Miss Gregg érzelgős számár, Caxton erre későn döbrent rá. Már több mint egy hónapja tudja, hogy szakítania kell vele, de erre mind ez ideig csak egy módszert talált. Valahogy ki kéne rakni innét az iskolából. De hogy? Erre is könnyen megtalálta a választ. Hírbe kell hozni Dorrittal. Akkor két legyet ütne egy csapásra. Dorrit volt az egyetlen, aki rajta kívül komolyan pályázott az igazgatóságra, s ami még rosszabb, nagyon jóban volt az Öreg Varanggyal.

De ez akkor se lesz nehéz. Mindenki tudja, csak Miss Gregg nem, hogy Dorrit bolondul érte, és Dorrit, úgy látszik, nem is sejtette, hogy a titkát mindenki ismeri. A helyzet mulattatta Caxtont. Ő, a házasember elhalászta Dorrit orra előtt az imádott lányt. Semmi oka, hogy az igazgatóságot is el ne halássza. Csak egy kicsit többet kell törnie a fejét, hogy mit tegyen, és roppant óvatosan kell eljárnia.

Töprengve nyomta el a csikket a hamutartóban, aztán elindult az előadóba. Az első óráján egy filmet kell levetítenie – bosszantó. Kezdetben még érdekelte az ilyesmi, de rengeteg a rossz film. S amellet ezek a süketek amúgy se tanulnak semmiből semmit. Egyszer megkérdezett néhány értelmesebb diákot, hogy a filmből mit tanultak. Hát az valami szálnalmas volt. De a filmbarátok azt állították, hogy az eredmény összességében jelentkezik, s a kölykök is jobban kedvelik, mint a tanítás többi módszereit, így hát az iskolatanács a múlt héten elrendelte, hogy a tizedik és tizenegyedik osztály cédinak valamennyi filmet be kell mutatni.

Ez annyit jelent, hogy minden délelőtt és minden délután meg kell birkóznia egy raj tizenöt-tizenhét éves kamasszal az előadóterem sötétjében. De ez legalább ma az utolsó vetítés. A film már egy perce ment, mikor először nézett a vetítővászonra. Csak bámult, aztán kikapcsolta a vetítőt, fölgyújtotta a lámpát, és kilépett a vetítőfülkéből.

– Ki csinálta ezt az ostoba tréfát? – kérdezte dühösen.

Válasz semmi. A lányokon látszott, hogy megszeppentek, a fiúk nyársat nyeltek, kivéve néhány strébert, aki elsápadt ijedtében.

– Valaki kicserélte itt nekem a filmet, amíg én ebédelni voltam! – kiabált Caxton.

Elhallgatott. Megrendült a saját szavaitól. Úgy csörtetett ki a vetítőfülkéből, hogy előtte nem gondolta végig a történetek következményeit. De most hirtelen rádöbbsent. Négy éve, mióta a Tichenorban tanít, most vált először diáktrefa áldozatává, és ezt nehezen nyelte le. De pillanatnyi töprengés után sikerült lelkiileg tudomásul vennie, és ez megmentette a helyzetet.

Nagyot nyelt. Halvány mosoly derítette föl feszült arcát. Hűvösen körülnézett.

– Nos – mondta –, ha ezt akarták, hát megkapják.

Másnap a mosolya már komorabb volt, s nagy fegyelem kellett hozzá.

– Ha ez – mondta – még egyszer előfordul, jelentem az öreg Va... – a többit lenyelte.

Már-már kimondta, hogy az öreg Varangynak. Aztán befejezte, ahogy illett: – ...jelentem Mr. Varneynak.

A rákövetkező nap megrendülten és zavartan ment be Caxton az igazgató irodájába.

– De hol szerzik a filmeket, amivel az eredetit kicserélik? – kérdezte gyámoltalanul az öreg. – Végül is az pénzbe kerül.

E kérdéssel azonban nem mondta ki az utolsó szót. Csütörtökön, mikor a film megint más volt, az öreg kötelességtudóan eltotyogott mindkét osztályba, s rámutatott, hogy mennyire nem szép, amit csinálnak. És azt is jelezte, hogy az elveszett filmekért fizetni kell, tehát az egész ügy kezd kifejezetten bűnös jelleget ölteni.

Az ötödik nap péntek volt. A diákok nyilván megtárgyalták az ügyet egymás közt, mert mindkét osztályelnök rövid nyilatkozatban utasította el a gyanút.

– Amint azt a tanár úr bizonyára tudja – mondta az egyik –, a diákok többnyire tisztában vannak azzal, ami az osztályban történik. De az osztálynak ez esetben fogalma sincs, hogy ki a bűnös. Akárki cserélgeti is a filmeket, az maga csinálja, mi tehát nem vállalunk vele semmi közösséget, nem kapja meg tőlünk azt a rokonszenvet és támogatást, amit egyébként csínytevő osztálytársaink meg szoktak kapni.

E szavaknak meg kellett volna nyugtatniuk Caxton idegeit. De épp az ellenkező hatással jártak. Első meggyőződése, hogy a diákok játékszerévé vált, vadabb elgondolásnak adott helyt, s a két nyilatkozat csak megerősítette újonnan támadt gyanúját. Aznap délután, az egyik szünetben elkövette azt a meggondolatlanságot, hogy az igazgató előtt is hangot adott neki.

– Ha nem a diákok, akkor valamelyik tanárnak kell lennie. És az egyetlen, akiről tudom, hogy szívből utál, az Dorrit. – S még komoran hozzátette: – Az ön helyében én alaposabban utánanéznék annak is, hogy milyen kapcsolat van Miss Gregg és Dorrit között.

Varney meglepően tevékenynek bizonyult. Az igazság az, hogy az öregúr már fáradékony volt, és nagyon unta az egész ügyet. Behívta hát Miss Gregget és Dorritot, s Caxton kétségbeesésére megismételte előttük a vádat. Miss Gregg lesújtó pillantást vetett a döbbsent Caxtonra, s nyársat nyelten ült az egész beszélgetés alatt. Dorritnak egy pillanatra fejébe szállt a vér, aztán elnevette magát.

– Ez a hét – mondta – nagyon tanulságos volt valamennyiünk számára. Láttuk, hogy Caxton teljesen kikészítette a tudat, hogy a diákok nem kedvelik. Szerintem mindig is idegbeteg volt, de most öt nap alatt bebizonyosodott, hogy betegebb, mint gondoltam. Mint minden előrehaladottabb stádiumban levő neurotikus, ő is elmulasztotta, hogy mielőtt vádaskodik, legalább próbáljon meggyőződni a vádjai igazáról. Ami például az első vádat illeti, bizonyítani tudom, hogy a héten két napig, még ha akartam, se tudtam volna a vetítőfülke közelébe menni.

Be is bizonyította. Szerdán és csütörtökön betegen feküdt odahaza.

– Ami meg a második és megbocsáthatatlanabb vádat illeti, csak egyet mondhatok: bár igaz lenne, ha nem is abban az értelemben, ahogy azt Caxton érti. Igaz, félszeg vagyok, ha nőkről van szó, de az adott körülmények közt, azt hiszem, megmondhatom: réges-régen szótlan tisztelője vagyok Miss Greggnek.

A lányon ekkor mutatkozott a halvány érdeklődés első jele. A szeme sarkából Dorritra pillantott, s mintha most más színben látta volna. Az egész csak egy pillanatig tartott, aztán megint feszülten, mereven nézte a falat maga előtt. Dorrit folytatta:

– Persze nehéz bizonyítani, hogy egy ilyen bizonytalanul fogalmazott vád, mint amilyet Caxton emelt ellenem.

Az Öreg Varangy a szavába vágott:

– Szükségtelen bármit mondania. Egy szót se hittem el az egészből, és nem értem, mi célja lehetett Mr. Caxtonnak, hogy ilyen meggondolatlan vádaskodással tetézte ezt a nyomorult filmügyet. Ha a filmek körül a helyzet nem változik, a jövő héten jelentést teszek az Iskolatanácsnak, és kivizsgáljuk a dolgot. Csak ennyit akartam mondani. Jó napot, uraim. Jó napot, Miss Gregg.

Caxton kétségek közt töltötte a hétvégét. Biztosra vette, hogy az igazgató örül e fordulatnak, de mit volt mit tennie, legfeljebb önmagát szidhatta. Lám, most alkalmat adott neki, hogy megszabaduljon nem kívánt utódjától: tőle. De nem is Varney miatt aggódott leginkább. Az az émelyítő érzése támadt, hogy a háta mögött alakulnak a dolgok. És ez az érzése igaznak bizonyult.

Hétfőn reggel valamennyi tanárnő levegőnek nézte, és a férfiak jó része is kifejezetten barátságtalan volt. De az egyikük odament hozzá, és halkán megkérdezte:

– Hogy jutott eszedbe vádat emelni Gregg és Dorrit ellen?

– Magamon kívül voltam a gondtól – mondta Caxton leverten. – Nem voltam eszemnél.

– Hát nem, az biztos – mondta a tanár. – Gregg mindent elmondott a nőknek. A megsértett nő – gondolta komoran Caxton.

– Én mindenesetre megteszem, ami tőlem telik, de... – fejezte be a másik.

Már elkésett. Ebédidőben a tanárnők testületileg bevonultak az igazgató irodájába, és bejelentették, hogy nem hajlandók egy iskolában tanítani olyan férfi tanárral, aki a kolléganőjével cég szemben ilyen hazug vádaskodásra képes. Caxton már eddig is játszott a gondolattal, hogy lemond, de most azonnal döntés elé állították. A szünetben bejelentette, hogy elmegy, és a távozása időpontját a hónap végére, a következő víkendre tették.

E lépéstől megtisztult a levegő. A férfi tanárok már nem voltak hozzá olyan barátságtalanok, s lassan-lassan, nagy nehezen maga is megnyugodott. De csütörtökön élesen, vadul beléhasított a gondolat: „A filmek! Ha azokkal nincs ez a zűr, nem veszem el a fejem. Csak a bűnöst megtalálnám.”

Úgy érezte, az még az állása elvesztéséért is kárpótolná. Nem ment haza ebédelni, csak látszólag indult el. A hátsó ajtón visszaosont, sietve belopódzott a vetítőbe, s elbújt egy falnak támasztott tartalék vászon mögé.

Ott várta ki az egész ebédidőt. Az előadó csukott ajtajához senki hozzá nem ért. A vetítőfülke ajtajának a közelében sem járt senki. S mikor az ebédidő végeztével bekapcsolta a vetítőt, a film megint más volt.

Délelőtt még közönséges oktatófilm a tejtermelésről. Délutánra egy olyan vegyszer kutatása és alkalmazása, amelytől hígabbá vagy sűrűbbé válik az emberi vér, s így lehetséges lesz, hogy az ember egyik napról a másikra szélsőséges hőmérséklet-változásokat is elviseljen.

Ez volt az első eset, hogy Caxton alaposabban is megvizsgált egy ilyen filmújdonasgot, amilyenekből többet is rendelt két héttel ezelőtt. S nemcsak a szemével, az agyával is

megvizsgálta. S döbbenetesen tette föl a kérdést: „Vajon ki készíthette? Ez csodálatos... annyi a gondolat benne.”

Az órák végeztével visszament a vetítőbe. És ott érte élete nagy megrázkódtatása. Megint más filmet talált. Más, mint a délelőtti volt, és más, mint az ebéd utáni. Egy harmadik filmet: a Nap belsejéről. Reszkető kézzel tekerceselte vissza... s megint levetítette. Mikor a vásznon e negyedik, megint más filmet megpillantotta, kiverte a veríték. Az az ötlete támadt, hogy rohan az irodába, és fölhívja Varneyt. De rádöbbsent, hogy úgyse jönne. Az igazgató már vagy kétszer célzott rá, hogy ez az egész filmcirkusz azon nyomban megszűnik, amint Caxton elmegy. S olyan fáradt volt már, hogy makacsul ragaszkodott e meggyőződéséhez. „Holnap – mondaná –, majd holnap megnézem azt a vetítőt”

De Caxton úgy érezte, ez nem várhat holnapig. És most először eszébe ötlött a telefonbeszélgetés is, amit Mr. Arlayvel, az Arlay Filmtár tulajdonosával folytatott vagy két hónappal ezelőtt. Az emlék lehűtötte. Arra gondolt, hogy mit is mondott akkor Arlaynek, s ettől mindjárt nem érezte olyan sürgetőnek, hogy Arlayt fölhívja. Meglehetősen fölényes volt vele. Majd később.

Gyorsan nekifogott, hogy a vetítőgépet szétszerelje. Hogy pontosan mit keres, azt nem tudta, és nem is találta meg. A készülék kifogástalan állapotban volt, s működött annak rendje és módja szerint.

Lassan összerakta hát, visszatette a helyére, s megint levetítette az előbbi tekerceset. Most nem változott, ugyanaz a film volt. Újra levetítette. Semmi változás.

Caxton belehanyatlott egy karosszékbe. Hibát követett el – döbbsent rá. Ez valami mesébe illő; hogy micsoda, azt maga sem értette, de lett légyen akármi, azzal, hogy a vetítőt szétszerelte, megsemmisítette a folyamatot. Most már nem is említheti senkinek.

Egyre mérgeesebb lett. Érdekli is őt, hogy mi lesz az elveszett filmekkel, ha úgyis hamarosan itt hagyja az iskolát! Fölállt, még mindig mérgesen, és elment haza.

2011-et írtak, időszámításunk szerint, s bár a Tichenor Középiskola automatikus vetítőgépe elektronikus értelemben észlelte, hogy valami hiba van, tovább működött. A Los Angeles-i filmelosztógép is észlelte, de a zavar nem volt akkora, hogy a vészkapcsolók működésbe léptek volna. Kezdetben nem. S utóbb sem vagy három hónapig. Aztán meg... De kezdjük az elején. Rendelés érkezett a Tichenorból a szokott elektronikus csatornán. A rendelés emberi eredetű volt. Először a film száma került rá a lyukszalagra, aztán az iskola száma. Ha a film a helyén volt a filmtárban, rendszerint semmi szükség nem volt emberi közbelépésre. De ha a film és annak valamennyi másodpéldánya ki volt kölcsönözve, kigyulladt egy piros lámpa a Tichenor vetítőfülkéjében, és a kölcsönzőn állt, hogy mit rendel helyette.

Ez esetben rendelkezésre állt a film egy kópiája. Az iskola számának elektronikus nyomata rákerült a filmdoboz érzékelőbevonatára s egy sor nyilvántartó lemezre. A nyilvántartó lemezek áthaladtak a könyvelőgépen, amely levette róluk a szükséges információt, s a kellő időben leemelte a pénzt a Tichenor számlájáról. A film meg a polcra automatikusan a csöbe került.

Kezdetben nem haladt gyorsan. De pillanatról pillanatra, előtte, mögötte újabb filmtartályok szökkentek be a csöbe, s az ütközés megelőzése végett sebességüket az automatikus szabályozó szakadatlanul változtatta. A szóban forgó film rendeltetési helyének, a Tichenor Középiskolának a száma 9-7-43-6-2 volt; 9. zóna, 7. főcső, 43. kerületi cső, 6. elosztó, 2. iskola.

A 9. zóna leágazása automatikusan megnyílt, mikor a filmtartály energiája megindította a mechanizmust. Egy pillanat múlva a film már a 7. főcsövön haladt. Ez a kis csomagok csatornája volt, szakadatlanul áramlottak rajta, mind a maga elektronikus vezérlésű tartályában. A csomagáramlás sosem állt le, csak lassult vagy gyorsult, aszerint, hogy hány új tartály szökött a

csőbe, vagy hány régi hagyta el a rendeltetési helyének megfelelő leágazáson.

...43-6-2. A film egy kattanással megérkezett a befogadóba. Automata berendezés csúsztatta a helyére a vetítógépben, s az előre beállított időpontban – ez esetben körülbelül egy órával később – kinyílt a vetítógép keresője, s végigpásztázta az előadótermet. Néhány diák még mászkált a széksorok közt. Megszólalt a figyelmeztető csengő, fél percig várt, aztán becsukódtak az előadó ajtai, és a kereső megint kinyitotta a „szemét” Most már csak egy diákot látott csellengeni a székek közt.

A vetítógép rácsöngetett. A következő figyelmeztetésre már az igazgató szobájában is fölillant volna egy piros lámpa, s megjelent volna a tévé képernyőjén az előadóterem képe, hogy a diri megállapíthassa, melyik diák zavarja meg a rendet. De erre az utolsó figyelmeztetésre nem került sor. A gyerek abbahagyta a mászkálást, és behuppant az egyik székbe. Megkezdődött a vetítés.

A vetítógép elektronikus berendezései nem tudták megállapítani, hogy ezután mi történt, ez meghaladta a képességüket. Eredetileg a megfelelő film jelent meg a vetítővászonon, de a dobozba – és utóbb a filmtár polcára – már egy 1946-ban készült, *Élelmiszer-varázslat* című elavult film került, amelyet az Arlay Filmtár kölcsönzött ki 1946-ban a Tichenor Középiskolának.

A film dobozát nem úgy tervezték, hogy efféle hibát föl tudott volna fedezni. S merő véletlenségből sem ezt, sem más olyan dobozt, amelybe 1946-os film került, nem hívtak le már vagy három hónapja. Mikor végül egy belekattant egy Santa Monica-i vetítógépbe, már késő volt, Caxton már szétszerelte az 1946-os vetítógépet, s ezzel megszakadt az időkapcsolat folyamata.

Az idő a nagy állandó, de állandósága nem egyszerű viszonylat. Az ember mindig ott észlelt, ahol van. Sohasem ugyanaz. A csillagfény áthatol az atmoszférán. Hétszázézer éves múltbeli képet közvetít. Egy elektron nyomot hagy a fényérzékeny lemezen. Jövendő, ötven, száz vagy akár százezer évvel későbbi képet hoz. A csillagok, a végtelen nagyság világa: mindig a múlt. S a végtelen kicsiség világa a jövő.

Ez a világmindenség kérlelhetetlen törvénye. Ez az idő titka. S az örökkévalóság egy pillanatára két különálló tér-idő periódus egy-egy filmvetítógépe elveszítette különállóságát, de kapcsolatuk csak átmeneti volt.

Véget ért, és soha meg nem ismétlődött.

Señor Pedro del Corteya elrámolta a vetítógépét. Valahogy levert volt. Mindig így hatott rá, ha a nézőközönség rosszul fogadta a filmet. Már későre járt, mikor az utcára kilépett, egy pillanatra mégis megállt a kocsija mellett, s elgondolkodva nézett föl a csillagos égre. Kék volt az ég, a határtalan világmindenség titkától eleven. De Corteya alig vette észre. Arra gondolt „Az újdonságok már untatják őket. Túl sokat mutattam be. Ebből elég!”

S mindjárt jobb kedve támadt, mintha kő esett volna le a szívéről. Beült a kocsijába, és hazahajtott.

Göncz Árpád fordítása

A. E. Van Vogt
AZ ELSŐ MARS-LAKÓ

Fölvettem a nyomáskiegyenlítő ruhámat, és épp a fűtőházon vágtam át, Eastportban, a Mars vasúti központján, mikor megpillantottam a felém tartó zömök, domború mellű és sötétveres képű fickót. Elég volt ránézni, rögtön láttam, hogy valamiféle indián.

– Señor! – mondta.

Udvariasan megálltam, és feléje fordultam.

– Señor, én vagyok az új segédmozdonyvezetője.

Ez megdöbbenett. Nincs az az emberfajta és nincs az a világnézet, amivel a Marson egyszer-másszor már ne találkoztam volna. De a végtelen síkságokon, a hegyeken át és a befagyott csatornák mentén mindenütt fehér emberek vezetnek a nagy atomgőzmozdonyokat. Hogy miért, ez nagyon egyszerű. Eleve elfogadott tény a fehérek felsőbbrendűsége.

Megpróbáltam elrejtetni a meglepetésemet.

– Örvendek – mondtam. – Jól tenné, ha fölvenné a nyomáskiegyenlítő ruháját. Fél óra múlva indulunk. Hogy hívják? Én Hecton vagyok. Bill Hecton.

– José Incuhana. Nem viselek nyomáskiegyenlítő ruhát.

– A nevéről ítélve dél-amerikai... – kezdtem, aztán elhallgattam. – Ide figyeljen, Joe – mondtam végül. – Ne legénykedjék, menjen csak szépen a raktárba, és kérjen egy Ha-2-est. De szedje a lábát, pajtás, mert az is eltart egy ideig, amíg abba az izébe belebújik. Szóval húsz perc múlva itt.

Ügyetlenül megfordultam a magam idomtalan Ha-2-esében. Mindig utáltam a nyomáskiegyenlítő ruhát, de a Marson, amelynek ritka, nagyon ritka a légköre, az ember kénytelen fölvenni, ha a hajlékát elhagyja.

Alig tettem egy-két lépést, máris rádöbbenem, hogy José nem tágit mellőlem.

– Minek húsz perc múlva, señor Hecton? – mondta. – Akár máris. – Zavartan csengett a hangja.

Szembefordultam vele, uralkodtam a bosszúságomon.

– Joe, mióta van a Marson?

Józanul nézett rám szelíd barna szemével.

– Két napja, señor. – Föltartotta két ujját.

– És már járt odakint? – mutattam az azbesztüveg ablakon át látható sivatagra. Bólintott.

– Tegnap.

Csillogó szeme értelmes volt, s úgy csüngött rajtam, mintha a hatást várná. Döbbsen néztem körül, s megpillantottam a fűtőház főnökét, Manet-t.

– Hé, Charles! – kiáltottam.

Manet, ez a huncut fekete szemű, nagy darab francia odaballagott hozzánk.

– Látom, már megismerkedtetek – mondta. – Örülök.

– Charles – mondtam –, talán világosítsd fel Joe-t, hogy a Marson van. S hogy a levegő oxigéntartalma itt körülbelül annyi, mint odahaza egy nyolcezer méteres hegyen. Mondd meg neki, hogy vegye föl a nyomáskiegyenlítő ruháját. Manet megrázta a fejét.

– Bill, señor Incuhana az Andokból való. Egy tengerszint fölött 5500 méter magasan fekvő faluban született. Neki a Mars is csak egy másik hegycsúcs. Nicsak, Frank – mondta hirtelen. – Hé, Frank, gyer' ide!

Frank Grey rúdkezelő volt a mozdony atomfűtésű kazánja mellett. Odajött; szikár, szíjas ember, védőruhában valóságos óriás. Bemutatkozott señor Incuhanának, s már épp kezét akart nyújtani neki, de aztán mogorván visszahúzta.

– Mi folyik itt? – mondta. – Épp én lettem volna soron, hogy mozdonyvezető legyek. Mit hoznak ide kívülállókat? – Választ se várt, dühösen folytatta: – Tudom már. Hallottam erről az indián marhaságról. Ez sértés a jó szakemberekkel szemben. Tulajdonképpen mit akarnak? El akarják hitetni velünk, hogy közönséges napszámosok vagyunk?

Manet békítette:

– Frank, vagy te olyan tudós, hogy megértsd, ha sikerül olyan embereket keríteni, akik megélnék.

Elhallgatott. Frank hátat fordított neki. Álltunk némán, és néztük, hogy távozik. Láttam, José arca szenttelen. Manet kihúzta az óráját.

– Jó, ha beszálltok – mondta. – Van néhány apróság, amit meg kell mutatnod José-nak, és pontosan tizenhat perc múlva indulás.

A *Sivatagi Patkányt*, az atomgőzmozdonyt, egy villany-tolatómozdony pontosan a megjelölt időben betolta abba a roppant kamrába, amely légszilipként szolgált a fűtőház és a Mars sivataga közt. Néhány másodpercre rá fölemeltem az indítókart. A mozdonyt előrelódította iszonyatos energiája, s már kinn is volt a sivatag fagyott sínein.

Keleten a nap épp fölbukkant a láthatáron.

Rámutatott, és a sisakmikrofonomon Josét szólítottam. Odajött hozzám a helyéről, s szemével követte a mutatóujjam irányát.

– Jég, señor? – kérdezte.

– Jég – mondtam.

A mozdony fémtestét jégvirágok borították. Hátranéztem a domború vezetőfülkéből. A dekompresziós kamra kapuja épp akkor csukódott be mögöttünk, de a mozdony hosszú, áramvonalas teste, akárhol néztem is, mindenütt csillagolt a rácsapódott, és nyomban ráfagyott párától.

Hetven fok zéró alatt. Jellegzetes téli hajnal a Mars mérsékelt égövén. Előttünk a síkságon fölcsillant a kietlen kis földi település, Eastport, a nagy bányavidék központja. Elsiklottunk az egymással összekötött félgömbök mellett, amelyekben emberek éltek. A fontosabb félgömbökbe bevezetett a sín, de a kocsikat, amelyeket mi fogunk magunkkal vinni – közöttük egy túlnyomásos személykocsit –, már hozzácsatolták egy hosszú szerelvény ércszállító billenőkocsi elejéhez.

Addig hátráltam, míg a szerelvényt a mozdonyhoz nem kapcsoltam; akkor elhúztam a tolóajtót, és lekapaszzkodtam a földre. A nap egyenesen a szemembe sütött a mély, kékesfekete égről. A csillagok még látszottak fölöttünk. Velünk lesznek egész nap.

Visszanéztem. José ott állt az ajtóban.

– Jobban tenné, ha becsukná az ajtót! – kiáltottam föl.

Fölmásztam a személykocsiba, s a belső légszilipen át bejutottam a kocsni kényelmes belsejébe. Csak egy pillantást vetettem a bárban ülőkre, s már láttam, hogy fontos vonatot vezetnek. Négyen voltak ismerős vasúti igazgatók, s egy ötödik, aki akkor jött a Földről, bizonyos Philip Barron. Megtermett, hullámos barna hajú férfi, kékesszürke szeme kemény, mint az achát.

Henry Wade, a vállalat alelnöke kezdte:

– Bill, a Központ odahaza ragaszkodik ehhez az andoki indián ötlethez, olcsó és jó üzletnek tartják, így hát velük akarják benépesíteni a Marsot. Ugrás a sötétbe. Néhány év, és forradalmat robbantanak ki, maguknak követelik a Marsot, s majd kisajátítják azt a fölbecsülhetetlen értékű felszerelést, amit mi hoztunk ide.

– És az indián hogy tetszik magának, Bill? – kérdezte egy másik.

– Semmi bajom vele – mondtam óvatosan.

– Gondolja, megél ezen az éghajlaton? Haboztam.

– Úgy látom, lélegezni, azt tud itt – mondtam végül. A harmadik igazgató gúnyosan elnevette magát.

– Az első az újak közül – mondta. – Az igazi Mars-lakó ember. Még száz meg száz szakembert képeznek. Nőket is. A magunkfajta emberek, Bill, rövidesen már csak emlékek lesznek a Mars vasúttörténetében.

– Azt már nem! – mondta Wade, az alelnök.

De a másik férfi szavai fölkaavartak. Volt idő, mikor átkoztam ezt az útvonalat és ezt az életmódot, de mégiscsak úgy voltam vele, hogy el se tudtam képzelni, mi mást csinálnék szívesebben. S amellet félelmesen jól fizettek.

Wade komolyan méregetett.

– Fel fogják kérni, hogy adjon róla minősítést. Véleményünk szerint magasra kell raknia a mércét.

Vállat vontam.

– Nem hiszem, hogy sok függne a szavamtól. Wade komolyan válaszolt:

– Sok mindentől függ. Első pillantásra az ötlet jónak látszik. Csak ha közelebről megnézi, akkor látja az ember, hogy milyen veszélyes.

Barron, az egyetlen jelenlevő földi igazgató fölállt, és kezet nyújtott. Azt mondta:

– Az egész nem olyan vészes, mint ahogy hangzik. Egyelőre tizenhét indiánnal kezdjük, s mind más-más jellegű munkát végez. Bevallom, a távlati célunk, hogy pénz tatarítsunk meg. Hogy kevesebb túlnyomásdómot építsünk, megtakarítsuk a nyomáskiegyenlítés költségét, valamivel több hasznot hajtsunk a részvényeseknek. Olyan nagy baj ez? Nem hiszem.

Mikor pár perc múlva fölmásztam a vezetőfülkébe, láttam, hogy Frank Gray épp magára csukja az ajtót az erőműkocsiban. Kérdőn néztem Joséra, de az arca nem árult el semmit. Haboztam: kérdezzem, ne kérdezzem, de Frank végül is a barátom volt, José meg nem; úgy döntöttem, nem kérdezek semmit.

– Indíts! – mondtam kurtán.

A vonat mozgásba lendült, s én az órára néztem. Nyolc perc késésünk volt. Mintegy ötszáz mérföldet kellett megtennünk sötétedésig, nem nagy távolság, ha útközben minden jól megy. A Marson, télidőben, nincs éjszakai járat. A sínek a hallatlan hidegben veszélyesen rideggé válnak.

– Fogja vissza óránként húsz mérföldre – mondtam hirtelen.

José bólintott, de látszott, nem érti. Néztem, melegen felöltözve ült a helyén, de nyomáskiegyenlítő ruha nem volt rajta. Énrám is átragadt valami abból a feszültségből, amit a

többiek éreztek.

– Joe – kérdeztem váratlanul –, miféle tüdeje van magának?

Nem volt buta indián. Mindent tudott magáról; és el is mondta. Az andoki indiánok tüdejének nagyobb a térfogata a rendesnél, és véredény is több van benne. S a szívük is vagy egynolccaddal több munkát végez, mint a tengerszinten élő emberé. A véredényeik több vért szállítanak, s az idegsejtjeik kevésbé érzékenyek az oxigénhiányra.

Mikor a spanyolok betörték Peruba és Bolíviába, hamarosan fölfedezték, hogy háromezer méter fölött sem a disznók, sem a tyúkok, sem a marhák, sem a spanyolok nem szaporodnak. Egy egész nemzedéknek kellett leélnie az életét két és fél ezer méteren, hogy az utódaik négy és fél ezren már szaporodni tudjanak. Az indiánok meg már jóval előttük, időtlen idők óta ott éltek.

A tények és számok hallatán elfogott a szorongás. Ránéztem José vörösés képére, és rádöbentem, hogy belőle igenis válhat még Mars-lakó. Belőlem meg nyilván soha.

A zsákot a vágány mellett jóval korábban észrevettem, mint José. Persze én számítottam rá; vártam, mikor veszi észre ő is. Húsz másodperc telt el, akkor mutatott ki.

Felsőhajtottam. Ha így lát valaki, nyoma sincs nála oxigénhiánynak.

– Fékezz! – mondtam.

Némileg megint meglepetten nézett rám, tudom, azt hitte, korai még. De nem számolt a ténnyel, hogy a Marson tovább tart egy vonatot megállítani. A tömeg ugyanannyi, mint a Földön, de a súly, a súrlódás kisebb. Megálltunk, a kerekek csikorogtak a vágányon, a mozdony zihált és remegett k é.

Senkit nem láttunk, csak a roppant zsákot a vágány mellett. Úgy néztem, volt benne vagy két tonna kő.

– Kiszállok – mondtam Joe-nak. – Addig jöjjön előre, amíg nem intek, hogy álljon meg.

Bólintott, tudomásul vette az utasítást. Mikor az ajtót félrehúztam, fölhajtotta a fülére a gallérját; s mikor leugrottam a földre, odajött az ajtóhoz, és becsukta.

Már nem volt olyan hideg, mint hajnalban. Talán ha ötven fok lehetett zéró alatt. Jeleztem, és José megindította a hosszú szerelvényt – aztán intettem, és megállt. A „karmot” használtam, azt a kis kocsidarut, amit azért szereltünk fel az egyik ércszállító kocsira, hogy az efféle batyukat beemeljük vele. És már mentem is vissza a mozdonyfülkébe.

– Most gyorsíthat – mondtam.

A sebességmérő mutatója előremászott. Hetvennél José abbahagyta.

– Nem ismerem annyira a terepet, señor – magyarázta –, hogy nagyobb sebességre vállalkoznék.

Bólintottam, és átvettem tőle a vezetést. A sebességmérő-mutató továbbkúszott.

– Azt a zsákot, Bill – valahogy úgy mondta, „Bííí” –, ki rakta oda a vágány mellé? Érdekelt, vajon mutat-e majd valami kíváncsiságot.

– Apró, prêmes kis teremtmények – mondtam. – Nagyon félénk fajta. A föld alatt élnek, s ércet bányásznak nekünk. – Elvigyorodtam zavart arckifejezésén. – Az ércre tulajdonképpen nincs is szükségünk, többnyire közönséges kő. A zsákok anyaga az érdekes. Papírvékony, átlátszó, de több tonna követ is elbír. A saját testükből választják ki, valahogy mint a pók a hálóját. De képtelenek vagyunk megértetni velük, hogy nekünk csak a zsákok kelleneek.

A következő ötven mérföldet óránként nyolcvannégy mérföld átlagsebességgel tettük meg. A pálya itt nyílegyenes, s úgy haladtunk, mintha jégen siklanánk. Kétoldalt a sík homoksivatag, mely hosszú évek óta, mióta itt vagyok, semmit nem változott. A nap fölfelé hágott a most már kékebb égen, a csillagok elhalványultak, bár nem tűntek el teljesen. Sziszegtek a szédítően pergő gőzturbinák, zúgtak a fogaskerekek, ahogy az energiát a kerekeknek továbbadták, s mi mind beljebb-beljebb hatoltunk e kietlen világba. Emberfölötti erőt éreztem.

Egy könyörtelen viharisten ura voltam, mely földülje e bolygó ősi csöndjét, millió meg millió mérföldnyire a Földtől.

Mikor a távolban megpillantottam a lapos dombokként kiemelkedő hegyeket, lassítani kezdtem. A műszerfalán felvillant egy piros lámpa. Nyolc mérföld – mutatta a távolságmérő. Behúztam a fékeket.

José kérdően mutatott a villogó lámpára.

– Homok a vágányon – mondtam.

Dűnevidék. Futóhomok, olyan finom, hogy még a Mars híg szele is fölkapja. Ilyenkor olyan, mint a messze nyúló füstászló. Amerre a szem ellát, mindenütt kavargó homok, itt-ott a vágány teljesen elvész a homokvonulat alatt.

Neki-nekilódultunk, sietve, ha a vágány épp tiszta volt, nagyon lassan, nagy sziszegés, füttyögetés közt, ha homok ült a sínen. Mindent összevetve beletelt vagy másfél órába, míg megint teljesen tiszta volt előttünk az út.

Pár perccel tíz után érkeztünk félútig. Mi értünk ide először. José félrehúzta az ajtót.

– Kiszállunk? – kérdezte.

– De mennyire!

Köves síkság terült el körülöttünk, ráncos, mint egy öregember képe, s majdnem olyan szürke is. Nézttem, hogyan botorkál José a kövek közt, majd vág neki egy dombocskának vagy százlépésnyire tőlünk. Itt-ott keményen meg kellett dolgoznia, hogy följusson rá, de szemmel láthatóan könnyen megbirkózott vele.

Ekkor vettem észre, hogy Frank előrement a vezetőfülkébe. Fölnéztem rá, ő meg gúnyosan megjegyezte:

– Fölvág a fejeseeknek?

Ez eszembe se jutott. Bár lehet benne valami. José tudta, hogy próbára teszik, s hogy nemcsak Frank Gray az ellensége.

Halk robajt hallottam a távolból, aztán éles füttyöt. A *Prérikutya* tűnt föl a kanyarban, s felénk tartott. A napfényben csillogó hosszú mozdony eldübörgött mellettünk, robaját s az üres ércszállító szerelvény csörömpölését némileg tompította a híg levegő. Mikor a vonat elhúzott, láttam, hogy Frank visszamegy az erőműkocsiba, s José fölmászik a mozdonyra.

Élesen szemügyre vettem. Súlyosan zihált, s arca szederjes volt. Vajon csak a megerőltetéstől? Szemünk találkozott. Nyilván kitalálta, hogy miért figyelem, mert rögtön megszólalt:

– Minden rendben, señor. Semmi bajom.

Míntha egy kis gúny bujkálna a hangjában –, gondoltam. Odamentem az ajtóhoz, kinyitottam, s azt mondtam Josénak:

– Bennem van becsület, most megmutathatja, mit tud. Átmegyek a személykocsiba.

Magáé a vonat.

José láthatólag meglepődött. Aztán előrszegezte kemény állát, s komolyan rábólintott:

– Köszönöm, señor.

Wade és a többi igazgató is elcsodálkozott, mikor megmondtam, hogy mit tettem. De a földi igazgató, Barron helyeselt.

– Végül is ez az igazi próba – mondta. – Elvezet-e egymaga egy vonatot vagy sem? És különben is – tette hozzá –, ha azt akarjuk, hogy állítsa meg, fölhívhatjuk telefonon, s visszaküldhetjük Billt a mozdonyra.

Némán hallgatták a szavait, s a mogorva arcokról leolvashattam, hogy nincs ínyükre a dolog. Akkor se szólalt meg senki, mikor a vonat érezhetően gyorsítani kezdett. Elszundíthattam a fotelomban, mert arra riadtam fel, hogy a kocsi remeg és rángatózik. Kinéztem az ablakon, s

riadtan figyeltem, milyen sebesen húz visszafelé a sivatag.

Gyorsan körülnéztem. Láttam, hárman halkan beszélgetnek; Wade szundikál, Barron meg egykedvűen szivarozik. Valamin nagyon törte a fejét.

Közömbösen fölálltam, odamentem a telefonhoz, és fölhívtam a vezetőfülkét. A telefon ötször is kicsengett, s nekem összeszorult a gyomrom az izgalomtól. Visszamentem a helyemre; ahogy az ablakon kinéztem, az a benyomásom támadt, hogy a vonat tovább gyorsul. Némán fölnyögtem, s mikor a szemem fölemeltem, láttam, hogy Wade okos barna szeme rajtam nyugszik.

– Ez a maga embere nem megy egy kicsit gyorsan? – kérdezte. Helyettese mérgesen vágta rá:

– Szerintem ez már felelőtlenség!

Barron fölsóhajtott, s rosszkedvűen rám nézett.

– Szóljon neki, hogy lassítson.

Odamentem a telefonhoz, és fölhívtam Frank Grayt. A telefon háromszor kicsengett, míg Frank fölvette, s vontatottan megkérdezte:

– Mi van?

– Frank – mondtam halkan –, légy szíves menj át a vezetőfülkébe, és szólj Josének, hogy lassítson.

– Nem hallom – mondta. – Mit akarsz?

Megismételtem a kérést, minden egyes szót megnyomtam, de változatlanul igyekeztem halkan beszélni.

Frank ingerülten ripakodott rám:

– Ne motyogj! Egy szót sem értek!

Sajnáltam is Josét, meg haragudtam is rá. De mást nem tehettem; nem segíthetek, ha egyszer önmagát hozta nehéz helyzetbe. Most már nem törődtem vele, hogy más is hallja világosan megmondtam Franknak, hogy mit akarok. Mikor befejeztem, egy darabig csönd volt. Aztán Frank megszólalt:

– Menj a fenébe! Semmi közöm hozzá. Hiába kértem, nem engedett.

– Egy pillanat – mondtam, s visszamentem a többiekhez. Hallgattak, aztán Wade neki támadt Barronak.

– Tessék, az indiánjai!

Barron dühösen rága a szivarját, megfordult, kibámult a vágató tájra, aztán kijelentette:

– Okosabban tenné, ha utasítaná a rúdkezelőt, hogy hajtsa végre, amit Bill mondott. Wade nyomban visszajött a telefontól.

– Kénytelen voltam engedélyt adni, hogy ha kell, erőszakot is alkalmazzon.

Pár perc múlva lassítani kezdtünk. Addigra Barron már belebújt nyomáskiegyenlítő ruhájába, s Wade is elküldte a helyettesét, hogy kerítsen neki egyet. Csípős szóváltás folyt köztük, egészen amíg a vonat meg nem állt; Barron makacsul ragaszkodott hozzá, hogy egy andoki hibája még nem jelenti, hogy a többi sem állja meg a helyét. Előrementem a mozdonyhoz, a többiek utánam. El nem tudtam képzelni, mi üthetett Joséba.

Frank nyitott ajtót nekünk. Mikor beléptünk, nyomát se láttuk Josének.

– A padlón fekve leltem rá – magyarázta Frank –, levegő után kapkodott, átvittem hát az erőműkocsiba, és egy kicsit felsrófoltam a nyomást. – Önelégülten tette hozzá: – Semmi baja, némi oxigén rögtön rendbe hozza.

Képtelen voltam levenni róla a szemem, küszködtem a gyanakvásommal. De nem szóltam semmit, csak beállítottam a nyomást, és átmentem az erőműkocsiba. Ott ült José egy széken. Kétségbeesetten nézett rám, de a kérdéseimre csak vállat vont.

– José – mondtam komolyan –, szeretném, ha egy kicsit most félretenné a büszkeségét, és őszintén megmondaná, hogy mi történt.

Boldogtalanul válaszolt:

– Elszédültem, és úgy éreztem, hogy szétpattan a fejem. Aztán már nem tudom, mi történt.

– Miért gyorsította föl a vonatot?

Pislogva nézett rám, aztán értetlenül kikerekedett a fekete szeme.

– Señor – mondta nagy sokára –, nem emlékszem.

– Én azt hiszem – szólalt meg a hátam mögött Frank –, csökkent nyomású knt zónán haladhattunk át, s ez még neki is sok volt.

Megráztam a fejem. Eszembe jutott, hogy José látása reggel legalább olyan jónak bizonyult, mint az enyém, s az is, hogyan mászott fel félúton a dombra. E két alkalommal olyan ellenállásról tett tanúságot, hogy a légnyomás némi változása meg se kottyánhatott neki. S különben is a fülke ajtaja csukva volt. Minthogy az ajtó majdnem légmentesen zárt, a fülke belső nyomására alig hathatott a légnyomás kinti ingadozása.

Megfordultam, s a szemébe néztem Franknak. Dacosan állta a tekintetemet. Már-már megszólaltam kétszer is, de eszembe jutott, milyen régi barátok vagyunk, s inkább lenyeltem a mondanivalómat. A válla fölött láttam, hogy Barron a mozdony belső terének légnyomásmérőjét és szabályozóját vizsgálgatja. Aztán odamegy Wade-hez, s valamit halkán, komoran magyaráz neki. Az alelnök csak rázza a fejét, félbeszakítja Barron szavait, és odamegy Frankhez. Kezet nyújt neki.

– Mr. Gray – szólítja meg túlzott hangosan –, szeretnék önnek köszönetet mondani, hogy megmentett a szerencsétlenségtől. Ne felejtse el, rám mindig számíthat.

Barron megfogta a karomat. Bementem vele a vezetőfülkébe. Halkan megkérdezte:

– A fülke légnyomását az erőműkocsiból is lehet szabályozni? Minthogy ezt mástól is megtudhatta, habozás nélkül válaszoltam:

– Igen.

Barron folytatta:

– Míg együtt voltak, látszott az indiánon oxigénhiány?

– Semmi.

– Nem tudja, a rúdkezelője ellene van a gondolatnak, hogy ide indiánokat hozzunk?

– Fogalmam sincs – mondtam. Az órára néztem. – De ideje volna indulnunk már.

Negyvenhárom perc késésünk van.

Mikor megint úton voltunk, otthagytam Josét a gőzszabályozó karnál, és hátramentem az erőműkocsiba. Frank épp a hőmérsékletet állította be, s türelmesen vártam, míg az összes mutató megállapodik. Akkor rám nézett. Azt mondtam:

– Ezt jól kiagyaltad. Nem is tagadta.

– Most vagy soha – mondta.

– Szóval beismered, hogy te vetted le a légnyomást a vezetőfülkében José körül?

Napbarnította képe széles mosolyba szaladt a sisakja üvegablaka mögött.

– Semmit sem ismerek be – mondta –, de ha addig élek is, meghiúsítom ennek a kis rohadéknak a terveit. És azt hiszem, ha kell, lesz, aki mögém áll.

Igyekeztem megmagyarázni neki, hogy ha van ember, aki mesterséges eszközök nélkül megél a Marson, akkor nem tisztességes e jogától megfosztanunk.

– Ez neked ember? – acsargott Frank.

Csak néztem, és éreztem, hogy minden baráti érzelmem elpárolog. Azt mondtam, nagyon lassan:

– Ha még egyszer megzavarod a kötelessége teljesítésében, nem úszod meg simán. Frank komoran végigmért.

– Legalább tudom, hogy melyik oldalon állsz – mondta. – Köszönöm, hogy közölted. Vagy egy óra hosszat robogtunk a kővel teliszórt sivatagban, majd zöld jegű csatornák s lapos dombok váltakoztak körülöttünk. Épp azt mondtam Josénak, hogy az út nehezen túl vagyunk, mikor megint villogni kezd kvilett a piros lámpa. Rám nézett.

– Homok?

Összeráncoltam a homlokom, és a fejemet ráztam.

– Itt nem. A vágányon lehet valami.

Egy homoki sárkány volt az, öt és fél méter hosszú, ostoba, vörös-sárga szörnyeteg. Két talpfa közt beszorult a lába a sín alá. Csak annyi kellett volna, hogy ne húzza, és máris kiszabadul, de ahhoz buta volt.

Wade előreszólt telefonon, de mikor megmagyaráztam, hogy miért álltunk meg, már nem is érdekelte a dolog.

– Tudja, hogyan kell elbánni velük – mondta, s letette a kagylót.

Tudtam, igen, de csöppet sem örültem neki. Megmagyaráztam Josénak, hogy ha ilyen jószággal akad az embernek dolga, föl kell vennie azt a különleges, erős anyagból készült felsőruhát, amit indulás előtt vételeztünk. Az megvédi a véletlen csapástól, bár ha a szörnyeteg egyenesen nekitámad, nem sokat segít. Ha baj van, kerüljön mögéje, ott biztonságban lesz. Ha nem látja, elfelejtji.

Frank Gray előreoldalgot a fülkébe. Mondtam, szálljunk le mi ketten, és szabadítsuk ki azt a dögöt. Nem állt rá.

– Ez egy különlegesen szívós kaktuszon él. Olyan foga van, hogy a követ elharapja. – S még gúnyosan hozzátette: – Az ilyesmit Joe-nak találták ki. Neki akkor se árt, ha a ruháját elszakítja.

Joe fölvetett egy pajszeret.

– Hol az a védőruha, señor?

– Kettőt hoztunk – mondtam vonakodva. – Magával megyek.

A nyakig zárt védőruha fölött nekem még külön védelmet biztosított az acélkemény vitrolit sisakom. Josénak csak egy bélelt sapka volt a fején. Ha ezek az indiánok gyökeret vernek itt, majd gondolniuk kell az efféle találkozásokra is.

Kivettem a szerszámos ládából egy hosszú olajzópuskát, s lemásztunk a fülkéből. Mikor észrevette, hogy közeledünk, a sárkány felénk fordította félelmes fejét, és lesett minket. De minden erejét megfeszítve ment volna előre.

Olajat fröcsköltem feneketlen mély kék szemébe. Aztán mindketten böködni kezdtük jobbról-balról, hátulról. A sárkány válaszként ránk sziszegett a kiöltött nyelvvel, s ránk is csörgött a torkából. De amilyen hülye, továbbra is csak húzta magát előre.

Az idő késő délutánra járt, a nap kezdett már leáldozni. José is, én is türelmesen böködtük a bestiát, míg végül leesett neki a húszfilléres. Sziszegetve megfordult, mintha utánunk akarna jönni.

Lába könnyedén, magától kicsúszott a sín alól. Szabad volt.

– José! – kiáltottam. – Kerüljön mögéje!

De a homokon nehéz volt az embernek megvetnie a lábát, s José kicsit ügyetlenül lépett arrébb. Az arasznyi karmok olyan közel suhantak el az arca mellett, hogy megállt bennem az ütő. Aztán már ott volt a bestia háta mögött, az se fordult tovább, nyilván megfeledkezett a létezésünkről.

Még láttuk, hogy nagy kinnal fölkapaszkodik egy sziklára, amit meg is kerülhetett volna,

és toronyiránt menekül a vágánytól.

Mikor visszafordultunk a mozdonyhoz, hallottuk, hogy sivít a gőz, a vonat megrándul, és elindul felénk. Megpillantottam Frank Grayt magasan fönn a fülkében, a vezérlőasztalnál. Mikor a hatalmas mozdony elsiklott mellettünk, gúnyosan kiintegetett nekünk. A vonat méterről méterre gyorsabban ment.

Még sikerült elkapnom a hágcsó korlátját, belekapaszkodtam, csüngtem rajta. Fölnyúltam a következő létrafokra – épp mikor a fülke ajtaja kinyílt fölöttem. Frank lehajolt, s egy hosszú villás kulccsal rácsapott az ujjamra. Bár vastag kesztyű volt rajtam, a fájdalomtól elernyedtem a kezem, és elengedtem a létrát. Másik kezemmel vadul kapaszkodtam az alatta levő létrafokba.

Frank letérdelt, s megint meglendítette a villás kulcsot. Most nem talált, de a villás kulcs szikrát vetett a fémen. Ennyi elég volt. Nem hagyhattam, hogy megnyomorítsa a másik kezemet is. Még a kerekek alá juttat. Mielőtt újra lecsaphatott volna, leeresztettem a lábam a földig, futni kezdtem, elengedtem a vonatot.

Végigvágódtam a töltés közúzalékán. Nyomáskiegyenlítő ruhám légpárnája megvédett a komoly sérüléstől. Lihegve, reszketve tápáskodtam fel. Úgy terveztem, fölugrom valamelyik ércszállító kocsira, de ahogy otromba öltözékemben, minden erőmet összeszedve nekieredtem a vonat mellett, éreztem, hogy ehhez túlságosan gyorsan megy. Már éppen megadtam volna magam, mikor valaki vaskézzel megragadta a ruhám a tarkómnál.

– Señor, *gyerünk!*

S én futottam, míg a szám ki nem száradt a fáradtságtól, s a szemem el nem vakult a könnytől, közben a kezem vakon tapogatódzott az ércszállító kocsi létrája után, amelybe José kapaszkodott.

S mert a testem súlyának java részét az ő keze viselte, végül sikerült is elkapnom a létrát; egy pillanat, és mindketten zihálva hevertünk a kocsi tetején. Még mindig reszketve fölálltam.

– Nem tudom, ez a rohadék mit akar – mondtam, mikor végre szóhoz jutottam –, de mindenesetre bemegyünk a személykocsiba, és ott várjuk ki.

Hirtelen fölbukkanásunk nem kis meglepetést keltett. Röviden megmagyaráztam, mi történt, aztán fölvettem a telefont, és a mozdonyt hívtam. Háromszor csengetett, aztán elnémult. Minthogy a vonat energiaszolgáltatásának központja a mozdony volt, Frank nyilván kikapcsolta a telefont. Célja kézenfekvő: meg akarta akadályozni, hogy fölhívhassuk utunk célját, Marsopolist.

Némán átkoztam magam az ostobaságomért, hogy nem hívtam mindjárt. Franknek akkor még biztos nem jutott volna eszébe, hogy megakadályozzon.

Az egyik igazgató vállat vont.

– Ostobán viselkedik. Hisz a vonatot nem viheti vesztébe úgy, hogy maga is el ne pusztuljon. Mást nem tehetünk, mint hogy kivárjuk.

Hirtelen eszembe jutott valami. Odamentem a műszertáblához. A légnyomás jóval alacsonyabb volt a normálisnál, és a hőmérséklet is süllyedt. Összevont szemöldökkel fordultam a többiekhez.

– Nagyon nem szívesen mondom, de sajnós, kikapcsolta a légkondicionáló berendezésünket.

Philip Barron elsápadt, de nem vesztette el a hidegvérét.

– Mikor?

– Talán egy órája – mondtam. – A hideget még csak bírjuk, de ha a nyomás a felénél kevesebbre süllyed, mind kinyiffanunk, kivéve persze Josét.

A szavaimat komor csönd fogadta. Barron tünődve nézte az indiánt.

– Értem – mondta –, kivéve magát. Gondolom, Gray arra számít, hogy a szava majd többet nyom a latban, mint egy indiáné. Ostoba csibész! Hisz megírhatunk egy nyilatkozatot,

aláírhatjuk mind, aztán itthagyjuk, hogy...

– Fene aki megeszi! – mondta egy másik tisztviselő. – Lehet, hogy az hasznára lenne Josénak, s lehet, hogy az igazságszolgáltatásnak is, de mi lesz velünk?

Félbeszakítottam:

– Egyvalamiről elfeledkeztek. José megél kis nyomáson, de mérgezett levegőn nem, sötétedés után ő se húzza hát tovább odakint. Csak egy megoldás van. – Megfordultam. – Gyerünk, José, betörünk a mozdonyba!

A kocsi két végén, a mentőfelszerelést tartalmazó két szekrényben volt egy-egy tűzoltócsákány. Fölfegyverkeztünk, s egy percre rá már a kocsik tetején másztunk előre. Láttam, kéken-vörösen csillog a mozdony, s a kidudorodó vezetőfülkében ott ül Frank Gray.

Csak az aggasztott, hogy a fülkében volt egy nagy erejű golyópuska – s pillanatnyilag José is, én is olyan jó célpontot nyújtottunk, mint két csalikacsa. Nem hittem, hogy Frank lőne, ha nem muszáj – nehéz lenne megmagyaráznia, hogyan került a holttestekbe puskagolyó –, de a lehetőség is elég volt, hogy feszült izgalom töltsön el.

A sekély marsbeli ég már sötétedni kezdett keleten, s a Föld, mint az esthajnalcsillag tündöklött a leszálló nap fölött. Talán egy óránk volt még sötétedésig, minthogy azonban jóval több mint száz mérföld volt még előttünk, ez a tény nem vigasztalt. Hegyes-völgyes vidéken jártunk, s a sok kanyartól itt nem nagyon lehetett fölgyorsítani.

Jól behúztam a fejem a galléromba, s beledőltem a fagyos szélbe. Láttam, hogy José is meg-megáll, s összeveri a tenyerét, miközben előrelopakodunk a tartálykocsi tetején, amely a mozdony tartalék vizét szállítja.

Ahogy közelebb értünk, láttam, hogy Frank az ablakon át figyel minket, s a puska ott a keze ügyében, a párkányon. Nem a kezében; szemmel láthatólag arra vár, hogy mi mit csinálunk.

Magam se tudtam biztosan. Valahogy ki kell nyitnunk a vezetőfülke ajtaját, aztán, reméljük, bejutunk, mielőtt ledurrantana.

Átkapaszkodtunk a vezetőfülke tetejére, s ott hasaltunk a két ajtó fölött, én az egyik, José a másik oldalon. Aztán egyszerre meglendítettük nehéz tűzoltócsákányunkat, hogy betörjük az ajtó vastag üvegablakát. Bár acélüveg volt, ilyen csapásnak nem állhatott ellent. Az én oldalamon betört, s egy jókora darabja beesett a fülkébe.

Eddig még csak-csak. De most jött a neheze, a csiklandós feladat, hogy az ablakig lejussunk, s benyúlva kinyissuk az ajtót.

Végigcsúsztam a tetőn, s elindultam lefelé az ajtó mellett az acéllétrán. José arca eltűnt a másik oldalon. Eddig semmi baj, mert védett a fülke acélfala. Ahhoz, hogy Frank eltaláljon, vagy az egyik, vagy a másik oldalon kellett volna kidugnia a puskát a betört ablakon. De nem ezt tette. Ült közepén, hogy szétlője az első kezét, amely benyúl, hogy az ajtót kinyissa. Végül is az idő neki dolgozott.

A hosszú szerelvény sűrűsödő homályban robogott. A kerekek acélosan dübörögtek, csikorogtak. A mozdony fel-felnyögött, meg-megremegett, nagyot rándult, ahogy befordult egy-egy meredek falú bevágásba. Gyűjtögettem az erőt az első veszedelmes mozdulatra – s akkor lövés dörrent a fülke belsejében. Ez csak egyvalamit jelenthetett: José nyúlt be először.

Fölvillanyozva nyúltam be a betört ablakon. Azt reméltem, Frank puskája még az ellenkező oldalra irányul.

A beidegzettség sokat számít. Tudtam, hol a retesz, s egy gyors kézmozdulattal kinyitottam. Mindjárt vissza is rántottam a kezem.

Közvetlenül a rés fölött, ahol benyúltam, lyuk támadt az ép üvegen. S újabb lövés dörrent.

Egy hirtelen mozdulattal, kívülről, elrántottam az ajtót. Csattanva kinyílt. És megjelent benne Frank; rám fogta a puskát.

Hozzásimultam a fülke oldalához, de rádöbbsentem, hogy ez milyen hiábavaló, és feléje sújtottam a csákánnyal. A csapás rövid volt, Frank kissé hátrahúzódott. A sisakja üvegén át láttam az arcát, ajka rángatózott, szeme égett. Ahogy visszahúzódott, a puska csöve lejjebb irányult. Aztán megfontoltan, gondosan célba vett megint.

Mikor az ujja már megfeszült a ravaszon, hozzávágtam a csákányt. Lebukott. A csákánynak csak a nyele érte a vállát.

Harmadszor is fölemelkedett a puska csöve; ez alkalommal a sisakomat vette célba. Kétségbeesve gondoltam: *Frank is, én is bebizonyítottuk, hogy milyen gyöngék vagyunk.* Mindez sose történt volna, José se jött volna a Marsra, ha a légzésünk nem olyan gyarló.

Reméltem, ezt sikerül valahogy a fejébe vernem.

Még végig se gondoltam teljesen, leguggoltam, és megpróbáltam egy lendülettel beszökkeni a nyitott ajtón. A puska gyakorlatilag a szemem közé dörrent. És Frank részegen megtántorodott.

Legalábbis nekem ez volt a benyomásom.

Csak azon csodálkoztam, hogy a nekem szánt golyó elfütytyent a leszálló sötétbe. Aztán a semmiből egy tűzoltócsákány csapódott a fülke padlójára – s kezdett előttem megvilágosodni az igazság. A csákányt José vágta be a másik ajtón, s olyan szerencséje volt, vagy olyan pontosan célzott, hogy betörte vele Frank sisakját.

Frank előretántorgott. Ha ösztönösen el nem kapom, kibukik a nyitott ajtón. Ahogy belöktem, utána léptem, s az ajtót berántottam magam mögött, láttam, hogy José nekítámaszkodik a túlsó falnak. Bal karja lógott, csöpögött belőle a vér.

Arca szürke volt a fájdalomtól. De ahogy Frank Gray béna testét bevonszoltam az erőműkocsiba, hogy túlnyomást teremtve megmentsem az életét, szélesen elmosolyodott. Hogy Frankkal mi lesz, azt majd a bíróság dönti el.

Mostanság José története az, amit a gyerekeim legszívesebben hallgatnak marsbéli életemből. S ez reménnyel tölt el. Mióta nyugdíjba mentem, itt élek a Colorado hegységben, 2600 méter magasan, és sikerült egy lelkes kis közösséget összeverbuválnom távlati tervem megvalósítására.

Várost építünk 5200 méter magasan: a gyerekeink már ott élik le az életüket. Mindent kiszámítottunk.

És az ő gyerekeik már igazi marslakók lesznek.

Göncz Árpád fordítása

Hegedüs István
karikatúrája

Virgil Finlay

A. E. Van Vogt
AZ EMBERAUTOMATA

Az emberautomata nyugtalanul fészkelődött kicsi, szinte láthatatlan repülőgépében. Szeme feszülten csüngött a videolemezen, az eget pásztázta a gép előtt. S akkor kettőt villant a kék ég. A gép megbillent, mintha két ökölcsapás érte volna.

Először csak lassan zuhant, majd nyaktörő sebesen, le az ellenséges vonalak közé. Mikor már egészen közel járt a földhöz, működésbe lépett a fékberendezése. Zuhanása lassult. Az automatának még arra is maradt ideje, hogy szemügyre vegye maga alatt az irdatlan nagy, elpusztult város romjait. A csöpp gép hangtalanul ült le egy valamikori ház romjának tövébe.

Elmúlt egy perc: aztán sziszegve megszólalt a rádiója. Ismeretlen hangok párbeszédét hallotta.

– Bill – mondta az első.

– Mondjad!

– Leszedtük?

– Nem hiszem. Vagy legalábbis nem végleg. Gondolom, legalább részben ura volt a gépnek, úgy ereszkedett le, bár amilyen biztonsági berendezéseik vannak, az ember még ebben sem lehet biztos. Valahol leszálhatott, s kikapcsolta a motort.

– Én azt hiszem, harcképtelenné tettük.

– Nos, tudod, mi a teendő, ha valamelyik itt kerül bajba a vonalaink közt. Most te kezded azt a lélektani izét, én meg hívom a Keselyűt.

– Csak ne varrd a nyakamba a palit. Tudod, hogy utálok nyomni a sódert. Nyomd te!

– Jó. Akkor gyerünk!

– Hm. Ott szállt le valahol. Gondolod, menjünk utána?

– Á. Ilyen messzire a legagyafúrta automatáikat küldik. Ami annyit jelent, hogy úgyse tudnánk fogságba ejteni. Biztos ez is igyekezne elszaladni, a végén kénytelenek lennénk megölni, s ki az ördög szeretne kinyiffantani egy ilyen szerencsétlen, elkínzott rabszolgát? Megkaptad a képét?

– Meg. – Feszült figyelemmel hallgatott. – Jóképű srác... Muris és valahogy szörnyű is, ahogy ez az egész kezdődött, nem?

– Az. Kíváncsi lennék, mi a pali száma.

Hosszú csönd. Az automata feszengett a helyén. A száma? Hát kilencvenkettő. Mi más lenne? Megint megszólalt a hang:

– A szerencsétlen. Biztos nem is emlékszik már, hogy valaha neve is volt. A másik azt mondta:

– Ki hitte volna, mikor az első embermásolat elkészült – testileg-lelkileg pontos másolat –, hogy ma, alig ötven évre rá, az életünkért harcolunk majd olyan emberekkel, akik pontosan ugyanolyanok, mint mi, csak épp született eunuchok.

A másik kettő folytatta, s az automata tétova érdeklődéssel hallgatta a beszélgetésüket. Hébe-hóba bölintott egyet, mikor a szavaik eszébe juttattak valamit, amit már majdnem elfelejtett. Az embermásolatokat kezdetben robotnak hívták. De ők rossz néven vették, s megfordították *toborra*, s ez rajtuk is ragadt. A toborok kiváló tudósoknak bizonyultak, s kezdetben senkinek sem tűnt fel, hogy világszerte milyen hamar a kezükbe kerül minden tudományos vezető hely. És azt se vették észre rögtön, hogy a toborok titokban roppant arányú másolási hadjáratba kezdtek. Az emberiséget akkor érte a nagy megrázkódtatás, mikor a toborbefolyás alatt álló kormányok valamennyi kontinensen egyidőben életbe léptették a törvényt, hogy ezután a szaporodás egyetlen törvényes eszköze az embermásolás lesz. A nemi közösülést első esetben pénzbírsággal, második esetben börtönnel sújtják, a javíthatatlan visszaesőket meg egy tobor tervezte eljárással automatává alakítják át.

Elrendelték, hogy a törvény végrehajtására különleges rendőrséget kell szervezni; s kiderült, hogy ez a rendőrség már működik is. Nyomban működésbe léptek a tobor bűnüldöző szervek, s már az első nap utcai verekedésekre került sor. Egyik fél sem volt hajlandó engedni, s így két héten belül teljes erővel tombolt a háború.

A beszámoló véget ért.

– Azt hiszem, eleget hallott a pali – mondta Bill. – Gyerünk, mehetünk. Visszafojtott nevetés, majd csönd.

Az automata zavartan várakozott. Kósza emlékfoszlányok kavarogtak az agyában arról az időről, mikor még nem volt háború, más világ volt, s valahol egy lány...

A valószerűtlen képek elhalványultak. És megint itt volt a repülőgép, mely szinte fémruhaként vette körül a testét. És azonkívül feltétlenül tovább kell folytatnia a légi fényképezést. Muszáj valahogy följutnia a levegőbe.

Érezte, hogy sürgető gondolatainak hatására a gép rándul egyet, de utána nem moccan. Másodpercekig hevert fásultan, majd újabb erőfeszítést tett a fölszállásra. A csöpp repülőgép remegett az igyekezettől, de fölszállnia nem sikerült.

Az automatában lassan megfogamzott a gondolat: *Valami ráeshetett, bizonyára az nyomja le... Ki kell szállnom, hogy eltávolítsam.*

Addig tekergett az őt körülvevő párnázott fémruhában, míg a verejték ki nem verte, de végül mégiscsak sikerült kiszabadítania magát, s ott állt a gép mellett, bokáig porban. Megtanították, hogy ilyen esetben mit kell tennie, ellenőrizte a felszerelését: a fegyvereket, a szerszámokat, a gázmaszket.

Mikor a nagy, fekete repülőgép lebukott az égről, s tőle pár száz lépésnyire simán földet ért, az automata földre vetette magát. Hason fekve figyelt, de mozgásnak nyomát se látta. Zavartan föltápászkodott. Eszébe jutott a rádióbeszélgetés: az egyik ember azt mondta, hívja a Keselyűt. Szóval bolonddá akarták tenni, megjátszották, mintha békén hagynák. A gép testén világosan látható volt a fölirat: *Keselyű 121.*

Ez arra vallott, hogy támadás készül. Ajka keményen, elszántan összeszorult. No, most majd megtanulják, hogy egy toborabszolgálóval nem jó kukoricázni! Életemet Toborért...

Miközben a pilóta a repülőgépet letette a földdel egyenlővé tett romváros síkjára, a fiatal nő feszülten figyelt. A nagy gépet nem lehetett nem észrevenni. Fölébe magasodott a romfal legmagasabb ormának is. Fekete tömb volt a romok egybemosódó szürkésége előtt.

Egy puffanás, és ő már kinn is volt a gépből. Ahogy végigfutott az egyenetlen talajon, görcsösen szorongatta táskáját, s kétszer is kegyetlenül megbicsaklott a jobb bokája. Lélekszakadva futott föl a keskeny pallón.

Kattanva nyílt ki előtte a vasajtó. Berohant és hátranézett. Csattant az ajtó, bezárult mögötte. Boldogan észlelte, hogy biztonságban van.

Megállt, míg a szeme hozzá nem szokik a fémfalú szoba homályához. Aztán, egy pillanat múlva, kis csoport férfit pillantott meg. Egyikük, egy szemüveges, keskeny arcú kis ember előrelépett. Egyik kezével elvette tőle a táskát, a másikkal megragadta és melegen megrázta a kezét.

– Ez igen! – mondta. – Pompásan csinálta, Miss Harding. Jól és gyorsan futott az alatt a fél perc alatt, amíg kinn volt; nincs az a robot kémrepülő, amelyik meg tudta volna állapítani a személyazonosságát. Ó, bocsánat! – Elmosolyodott. – Nem lett volna szabad robotot mondanom, ugye? Azt megfordították. Tobor; az az ő nevük. Szebben is hangzik, meg számukra lélektanilag is kielégítőbb. Nos, visszanyerte végre a lélegzetét? Mellesleg: dr. Claremeyer vagyok.

– Doktor! – nyögte ki végül Juanita Harding. – Biztos benne, hogy ő az?

– Semmi kétség, a vőlegénye, John Gregson, a kiváló kémikus. – Ezt egy fiatalabb férfi

mondta. Odajött, s elvette a táskát az idősebbik kezéből. – A járőr az új eljárással készítette a képet, bekapcsolódtunk a video-kommunikációjukba. Tőlük a központba került, az továbbította nekünk. – Elhallgatott, megnyerően elmosolyodott. – Ha megengedi, Madden vagyok. Az a hosszú, szomorú képű fickó Phillips. Az a borzas, nagy darab ember ott hátul, aki úgy téblábol, mint egy elefánt, Rice, a helyi megbízottunk. Doktor Claremeyert meg már ismeri.

Rice fölmordult:

– Most aztán fölköthetjük, hölgyem, már megbocsásson a szóért!

Miss Harding egy hirtelen mozdulattal lekapta a kalapját. Az árnyék az arcáról a szemébe vonult vissza, de a szája sarkában mosoly bujkált.

– Mr. Rice, az apámat csak Szélvész Hardingnak emlegetik. Ellenségének tartja a sima szót, és támadja is minden eszközzel. Ezt elfogadja válaszul a bocsánatkérésére?

A nagy darab férfi kuncogott.

– Nyert. De lássuk a medvét! Madden, magából csurog a szó, mondja el Miss Harding-nak a helyzetet.

– Helyes! – A fiatalember komolyan vette át a szót. – Szerencsére épp itt repültünk a szomszédos légtérben, mikor befutott az első jelentés, hogy elevenen leszedtek egy automatát. Amint az azonosítás megtörtént, nyomban megkértük a hadsereg-parancsnokságot, hogy vonjanak védőgyűrűt a hely köré. A szomszédos vonalakból ki is vontak mindent, hogy a segítségünkre legyenek. – Elhallgatott, összevonta a szemöldökét. – Persze nagyon óvatosan kellett végrehajtani, nehogy a toborok neszét vegyék, hogy mi készül. A vőlegénye nem menekülhet el; legalábbis biztosra veszem. És kiszabadítani se tudják, hacsak nem lépnek fel olyan túlerővel, amely ellen pillanatnyilag nem tudunk védekezni. A gondunk csak az, hogy élve kerítsük kézre.

– És ez persze – vágott közbe doktor Claremeyer, és megvonta a vállát –, lehet, hogy nagyon könnyű feladatnak bizonyul, de lehet, hogy nagyon nehéznek. Sajnos, sietnünk kell. A toborok elől nem tudjuk sokáig eltitkolni ezt az erőösszpontosítást; ha tudomásukra jut, megnézik a nyilvántartásukat, elemzik a helyzetet, s ha akár csak részben is felismerik az igazságot, feltétlenül cselekedni fognak. A helyzet másik sajnálatos vonatkozása, hogy a múltban megengedtünk magunknak bizonyos hibaszázalékot. Tudnia kell, hogy a taktikánk jóformán teljes egészében lélektani, amely egyes meghatározott emberi impulzusokra épít. – És türelmesen megmagyarázta a módszert.

– Halló, Kilencvenkettő...halló, kilencvenkettő...itt Sorn.

Éles, makacs és parancsoló hang szólalt meg az automata csuklórádióján. Az automata lenn a betonpincében összerendezte.

– Igenis, uram.

Nyilván nem törekedtek másra, mint hogy a kapcsolatot helyreállítsák vele, mert hallotta, hogy a másik azt mondja:

– Él. – A hang most távolabbról hangzott, mintha a humanoid megfordult volna, hogy másvalakihez szóljon.

Habozva megszólalt egy másik hang:

– Rendes körülmények közt nem aggasztana, de ez épp az, amelyik elpusztította a nyilvántartását. A Keselyű legénysége majd megpróbálja megmenteni.

– Mindig megpróbálják.

– Tudom, tudom. – Türelmetlenül beszélt, mint aki haragszik önmagára, mert valami ostobaságot művelt. – Mégis úgy érzem, rengeteg időt adtak neki, máris sokkal többet, mint rendesen. És tény, hogy az a gép egész sor rejtjelzett üzenetet váltott a parancsnoksággal. Aztán meg egy nő ment a helyszínre.

– Az ilyen mentési műveleteknél majdnem mindig nőket alkalmaznak. – A tobor hangjából kiérződött ugyan az undor, de nem vette tudomásul a másik érveit.

Ezután hosszú másodpercekig csönd volt. Végül a kétkedő hang szálalt meg újra:

– Tökéletesen tisztában vagyok velem, hogy vagy két évvel ezelőtt, az egyik hadműveletünk során, váratlanul elfogtunk egy vegyészt, aki, mint mondják, kidolgozta a toborok szexualizálásának módszerét. – Alig tudott szólni az undortól, s bármilyen tisztán beszélt is, a hangja megremegett. – Sajnos, ezt csak később tudtuk meg, s hiába próbáltuk a szóban forgó személyt azonosítani. Nyilván átesett már a szabványos lélektelepítési eljárás.

Most már tökéletesen uralkodott magán, s gúnyosan folytatta:

– Persze lehet, hogy az egész csak propagandasztori, és arra szolgál, hogy minket demoralizáljon. Bár a felderítő jelentések szerint az emberek főhadiszállásán akkortájt nagy nyugtalanság és elkeseredés uralkodott. Úgy rémlik, rajtaütöttünk valamelyik városukon, a vegyészt az otthonában fogtuk el, tönkretettük a laboratóriumát, és elégettük az iratait. – A hangján érezni lehetett, hogy most vállat von. – Hogy melyik volt ez a soktucatnyi rajtaütés közül, azt ma már képtelenség megállapítani. Itt is ejtünk foglyokat, ott is, édeskevés a különbség köztük.

Megint csönd. majd:

– Adjak parancsot neki, hogy kövessen el öngyilkosságot?

– Tudja meg, hogy fegyvere van-e. Csönd. Majd egész közlő:

– Kilencvenkettő! Sugárvetője van?

Az emberautomata, aki a beszélgetést mindeddig közönyös tekintettel és közönyös lélekkel hallgatta, a csuklórádióján hozzá intézett közvetlen kérdéstől fölélénkült.

– Kézifegyverem van – jelentette kötelességtudón. A vizsgáló megint elfordult a távoli mikrofontól.

– Nos? – kérdezte.

– A közvetlen öngyilkossági parancs túl veszélyes – mondta a második tobor. – Tudja, néha megtagadják. Olykor kizökkenti őket automata voltukból. Az életöszön nagyon is mélyen gyökerezik bennük.

– Akkor ott vagyunk, ahol voltunk.

– Nem! Arra adjon parancsot, hogy életre-halálra védekezzenek. Az egészen más. Akkor a hűségére apellál, az ellenséges emberiség iránt beléoltott gyűlöletre, a tobor hazafiasságra.

Az automata a romok közt fekvő bóbolygott, mikor az úr szilárd hangon kiadta neki a parancsot: életre-halálra.

De a rádión Sorn hangja még most sem csengett elégedetten:

– Azt hiszem, törésre kéne vinnünk a dolgot. Szerintem összpontosítsunk projektorokat a térségre, aztán majd meglátjuk, mi lesz.

– A múltban mindig elfogadták az efféle kihívást.

– Egy bizonyos pontig. Szent meggyőződés, hogy most próbára kell tenni őket.

Ez az ember, úgy érzem, túlságosan keményen állt ellent a fogságban, s most szörnyű nyomás nehezedik rá.

– Az emberi természet mindig csalóka – mondta elgondolkodva a másik. – Egyik-másik egyszerűen haza akar menni. Úgy látszik, az otthon nagyon erős indíték.

De az ellenvetése bizonyára csak elméleti volt. Mert pillanatnyi hallgatás után föltekintett, és elszántan kijelentette:

– Helyes, legyen támadás!

Egy órával sötétedés után száz meg száz projektort vetettek be mindkét oldalon. Az éjszaka izzott a hosszú fénycsíkoktól.

– Hú! – Rice fölszaladt a pallón a gépbe. Vaskos képe kivörösödött az erőfeszítéstől. Mikor az ajtó becsapódott mögötte, zihálva megszólalt: – Hallja, Miss Harding, veszélyes fickó a vőlegénye! Vad és szótlan.

A lány elsápadt. Figyelte, hogyan próbálja beállítani Rice a képfüggönyt a megfigyelőhelyiség elbarikádozott ablakából.

– Talán nekem kéne kimennem – mondta.

– Hogyne, hogy elégesse! – lépett előbbre doktor Claremeyer. Pislogott a szemüvege mögött. – Nem szabad elkeserednie, Miss Harding. Tudom, hogy hihetetlenül hangzik, de ezt az embert, a szerelmesét, úgy megváltoztatták, hogy ha meglátná, gondolkodás nélkül megölné magát. Tudomásul kell venni a valóságot. S az, hogy a tobozok fölverték érte a harcot, csöppet se könnyít a helyzetünkön.

– A gazok! – mondta a lány. – S most mit csinálunk? – kérdezte a könnyeivel küszködve.

– Nyomjuk a propagandát.

– Gondolja, hogy meghallja a projektorok zúgásában? – kérdezte meglepve.

– Tudja, hogy miről van szó – állapította meg tárgyilagosan Claremeyer. – A lényeket már közöltük vele. Ha egyetlen szó eljut hozzá, az egészzet fölidézi.

A lány néhány perc múlva komoran hallgatta a hangszórók bömbölését.

– Te ember vagy. Mi emberek vagyunk. A robotok fogságába estél. Meg akarunk menteni tőlük. A robotok toboznak hívják magukat, mert az jobban hangzik. De valójában robotok. Ők nem emberek, te ember vagy. Mi emberek vagyunk, és meg akarunk menteni téged. Tégy meg mindent, amit kérünk sami. Ne tégy meg semmit, amit ők mondanak. A javadat akarjuk. Meg akarunk menteni.

A gép hirtelen megmozdult.

Egy pillanat múlva ott volt náluk a Keselyű parancsnoka.

– Kénytelen voltam kiadni a felszállási parancsot – mondta. – De hajnal előtt még visszajövünk. A tobozoknak iszonyú veszteségeik voltak: Ez afféle hídfőállás az ő számukra. De nekünk is ég a talaj a talpunk alatt.

Bizonyára érezte, hogy a lány a lehető legrosszabb következtetést vonja le a visszavonulásból. Halkan megmagyarázta neki:

– Nyugodt lehet, egy rabszolga mindent megtesz, hogy életben maradjon. Erre képezték ki. És amellet fölvontuk a képfátylat, s azt újra meg újra látni fogja.

A lány megszólalt volna, de a parancsnok folytatta:

– Sőt arra is engedélyt kaptunk, hogy közvetlen kapcsolatba lépjünk vele.

– Az mit jelent?

– Pár száz lépésről, kis energiájú adóval közelítjük meg. Arra nem tudnak ráhangolni. Reméljük, sikerült olyan ingerszintet elérnünk, hogy elárulja nekünk a titkos szerkezeti képletet.

Juanita Harding hosszan ült és töprengett. Mikor végre megszólalt, ízig-vérig női megállapítást tett:

– Nem mondhatnám, hogy valami nagyon el volnék ragadtatva a képtől, amit a képfátylon mutogatnak.

– A legmélyebben gyökerező emberi ösztönökre kell hatnunk – jegyezte meg a parancsnok józanul.

És sietve távozott.

John Gregson, az automata rádöbrent, hogy egy ragyogó képfátylat markolászik. Amint lassan-lassan tudatára ébredt, hogy mit csinál, alábbhagyott kétségbeesett igyekezete is, hogy megragadja a tűnékeny alakokat, amelyek búvóhelyéről kicsalogatták. Hátralépett.

Körülötte mindenütt koromsötétség. Ahogy hátrált, megbotlott egy összevissza görbült

vastraverzben. Majdnem elesett, de belekapaszkodott az égett és rozsdáette vasba. Az megcsikordult a súlyától, s tenyeréhez fémpikkelyek tapadtak.

Igyekezett a sötétbe visszahúzódní, onnét jobban látta a fénylő képeket. Csak most ismerte föl, hogy az egyik elpusztított nagyvárosban jár. *De hogy kerültem ide?*– gondolta. – *Mi történt velem?*

Csuklóján megszólalt a rádió. Fölpattant.

– Sorn! Sorn! – hangoztatta a rádió makacsul. A jéghideg hang megdermesztette Gregsont. Mélyen az agyában megszólalt a fölísmérest jelző vészcsengő. Már épp válaszolt volna, mikor rádöbbsent, hogy nem őt szólítják.

– Nos? – A válasz érthető volt, de mintha sokkal-sokkal távolabbról jönne.

– Most épp hol van?

– A fátyoltól mintegy félmérföldnyire – mondta lassan Sorn. – Számítási hiba, mert sokkal közelebb akartam leszállni. Sajnos, elvesztettem az irányt. Az égvilágon semmit nem látok.

– A képfátyol még mindig fönn van. Látom a tükrözését Kilencvenkettő csuklórádióján. Annak az alapján eligazodhat.

– Vagy mélyedésben lehet, vagy romok mögött. Vaksötét vesz körül. Vegyék fel a kapcsolatot Kilencvenkettővel, és...

Mikor először utáltak a *számára*, Gregsonban az asszociációk egész sora indult meg. Mikor másodízben, Gregsont úgy előntötték az ocsmány emlékek, hogy beléremegett. A képek kaleidoszkópja váltakozott körülötte, s hogy visszanyerje önuralmát, megpróbálta sorban fölidézni a történeteket. Valaki konokul a nevéen szólongatta. nem a számán: a *nevéen*. S valahányszor a nevéen szólították, mindig föltettek neki egy kérdést, valami képletről érdeklődtek. minek a képletéről? Képtelen volt visszaemlékezni rá, valami, valami... Hopp, egyszerre eszébe jutott!

Guggolt a sötétben, s közönséges testi visszahatásként behunyta a szemét. „Kiadtam nekik. Megmondtam a képletet. De ki az az. ők? Csak a Keselyű legénysége lehet, közülük valaki” – állapította meg, és összerezszent. A toborok nem tudják a nevéet. Számukra ő. Kilencvenkettő.

E gondolattól egyszerre megint ott volt a korábbi kutyaszorítóban. Még idejében, hogy csuklórádióján meghallja a gyűlölködő hangot:

– Helyes. Megvan. Tíz perc múlva ott vagyok.

– Magára vessen, Sorn – mondta egykedvűen a távoli tobor az irányító Központban. – Úgy látszik, maga teljesen megszállottja ennek az ügynek.

– Valami helyi hullámon adtak – jegyezte meg Sorn sötéten. – Olyan közvetlenül s olyan közélről, hogy képtelenek voltunk kivenni, mit mondanak. S mikor végül válaszolt nekik, annyira zavarták, hogy azt se hallottuk. Mindössze annyit tudtunk megállapítani, hogy valami képletről volt szó. Fennáll a lehetőség, hogy nem tudta megadni nekik az egész leírást. Minthogy még mindig ott van a fátyol, nyilván nem szabadították ki, ha tehát perceken belül sikerül megölnöm.

Egy kattanás... a hang elhallgatott. Gregson ott állt a sötétben, a fátyol előtt, s borsódzott a háta, ha a helyzetére gondolt.

Vajon hol lehet a Keselyű? Az ég koromsötét, bár keleten halványan dereng már, fölbukkant a hajnal előhírnöke. A projektorok már távolról zümmögnek, hangjuk nem fenyegető. Az éjszakai csata véget ért.

S mindjárt kezdetét veszi az egyének harca.

Gregsont még jobban behúzódtott a sötétbe, s a kézfegyvere után matatott. Nem találta.

– Nevetséges – motyogta reszketegen –, hisz volt egy kézi sugárvetőm...

Nem folytatta a gondolatot. Újra kétségbeesetten végigkutatta magát. Semmi. Nyilván akkor vesztette el, mikor kúszva-mászva, eszeveszetten igyekezett a fátyolt megközelíteni.

Még tétován téblábolt, mikor mozgást hallott a sötétben, a közvetlen közeléből.

A Keselyű 121 puhán földre ereszkedett a csalóka hajnali homályban. Juanita Harding levetette a ruháját, s egy pongyolát terített magára. Mikor Rice intett neki, egy pillanatig sem tétovázott. A férfi biztatóan vigyorgott.

– Hoztam ám abból az izéből egy tartályravalót – mondta. – Mert hátha nem jön rá elég hamar az ihlet.

A lány halványan elmosolyodott, de nem szólt semmit. Dr. Claremeyer az ajtóig kísérte őket. Ott gyorsan megszorította Juanita kezét.

– Ne felejtse el – mondta –, ez háború.

– Tudom – mondta a lány. – Háborúban és szerelemben mindent szabad.

– Ez a beszéd!

Egy pillanat, és eltűntek az éjszakában.

Gregson jó messzire visszahúzódott, és mindjárt jobban érezte magát. A beton-, márvány-és fémtörmelék e vadonában senki egykönnyen meg nem találja.

A komor látóhatár azonban pillanatról pillanatra világosodott. Jobb kéz felől, a romok homályában egyszerre megpillantotta a roppant repülőgépet. Kétségtelen. Ez a Keselyű! Gregson a diribdarab törmelék közt, mely valaha kövezett út volt, lélekszakadva rohant feléje.

Mikor észrevette, hogy a pallót leeresztették, megkönnyebbülten fölsóhajtott. Fölszaladt rajta, s ketten szegezték rá a sugárvetőjüket. Egyszerre az egyik fölkiáltott:

– Ez Gregson!

Fegyverüket nyomban visszalökték a bőrtokba. Kezek szorongatták, rázták lelkesen a kezét. Szemek kutatták az arcát aggodalmasan, hogy eszénél van-e, s mikor látták, hogy igen, fölragyogtak örömben. S mindnyájuk szájából patakozott a szó.

– Megkaptuk a képletet.

– Óriási... csodálatos!

– Ez a zseni itt mindjárt el is készített némi hormongázt a gép laboratóriumában. Milyen gyorsan hat?

Gregson sejtette, hogy az említett „zseni” az a hórihorgas, mogorva fickó, aki Phillips néven mutatkozott be.

– Néhány másodperc alatt – felelt a kérdésre. – Amint beszívják, föloldódik a véráramban. Elég erős szer.

– Az az ötletünk támadt – szólalt meg Hadden –, hogy majd a maga reakciójának az erősítésére használjuk föl. Rice vitt is magával egy. – Elhallgatott. – Egy pillanat -mondta. – Rice és Miss Harding... – Megint elhallgatott.

A kis ember, doktor Claremeyer vette föl Madden gondolatának elejtett fonálát.

– Mr. Gregson – mondta –, az infravörös videolemezen láttuk, hogy egy férfi tart a képfátyol felé. Ahhoz messze volt, hogy megállapíthattuk volna, kicsoda, de eleve föltételeztük, hogy ön az. Rice és Miss Harding kiment, hogy...

A parancsnok itt közbeszólt:

– Gyorsan, gyerünk! Lehet, hogy csapda!

Gregson szinte még meg se hallotta, mit mondanak, már rohant is le a pallón.

– Sorn! – szólalt meg türelmetlenül a hang a csuklórádió. – Sorn! Mi ütött magába?

A fátyol szomszédságában, a félhomályban, a néhány férfi és a lány Gregson csuklórádióján hallgatta a tobor szavait. Harcálláspontjukról figyelték, mint csüng Sorn a fátyol képein.

– Sorn, legutóbb azt jelentette, hogy megközelítette Kilencvenkettő általunk ismert búvóhelyét.

Rice rátette a mancsát Gregson csuklórádiójára, hogy elfojtsa a hangját.

– Ezt épp akkor jelentette – súgta oda neki –, mikor megkapta tőlem a magáét. Fiúk, soha jobb ötletet, mint hogy elhoztam magammal egy tartályravalót a Gregsonnak szánt gázból.

Ötvenlépésnyiről kilőttem rá egy adagot, s még csak nem is sejti, hogy mi lelte.

– Sorn, tudom, hogy él. Hallom, hogy motyog magában.

– A jövőben vigyáznunk kell az adagolásra – mondta Rice. – Ez kész volna még megenni is a képeket. Magatok is látjátok... azt hiszem, elmondhatjuk, hogy az ember-tobor háború eldőlt.

Gregson némán figyelte, hogy az egykori toborfőnök mint mászkál ide-oda négykézláb a képfátyol előtt. A képen tucatnyi lány parádézott egy úszómedence partján. Időről időre mind fejest ugrott a vízbe. Ilyenkor megvillant hosszú, csupasz lábszáruk, egy pillanatra láthatóvá lett napbarnította hátuk, aztán mind kimásztak megint a partra. Aztán újra meg újra megismételték ugyanezt.

Csak az volt a baj, hogy valahányszor Sorn megpróbálta elkapni valamelyiket, árnyéka mindig ráhullt a fátyolra, és elhomályosította. Ilyenkor kétségbeesetten rohant a másikhoz, hogy ott is fiaskót valljon.

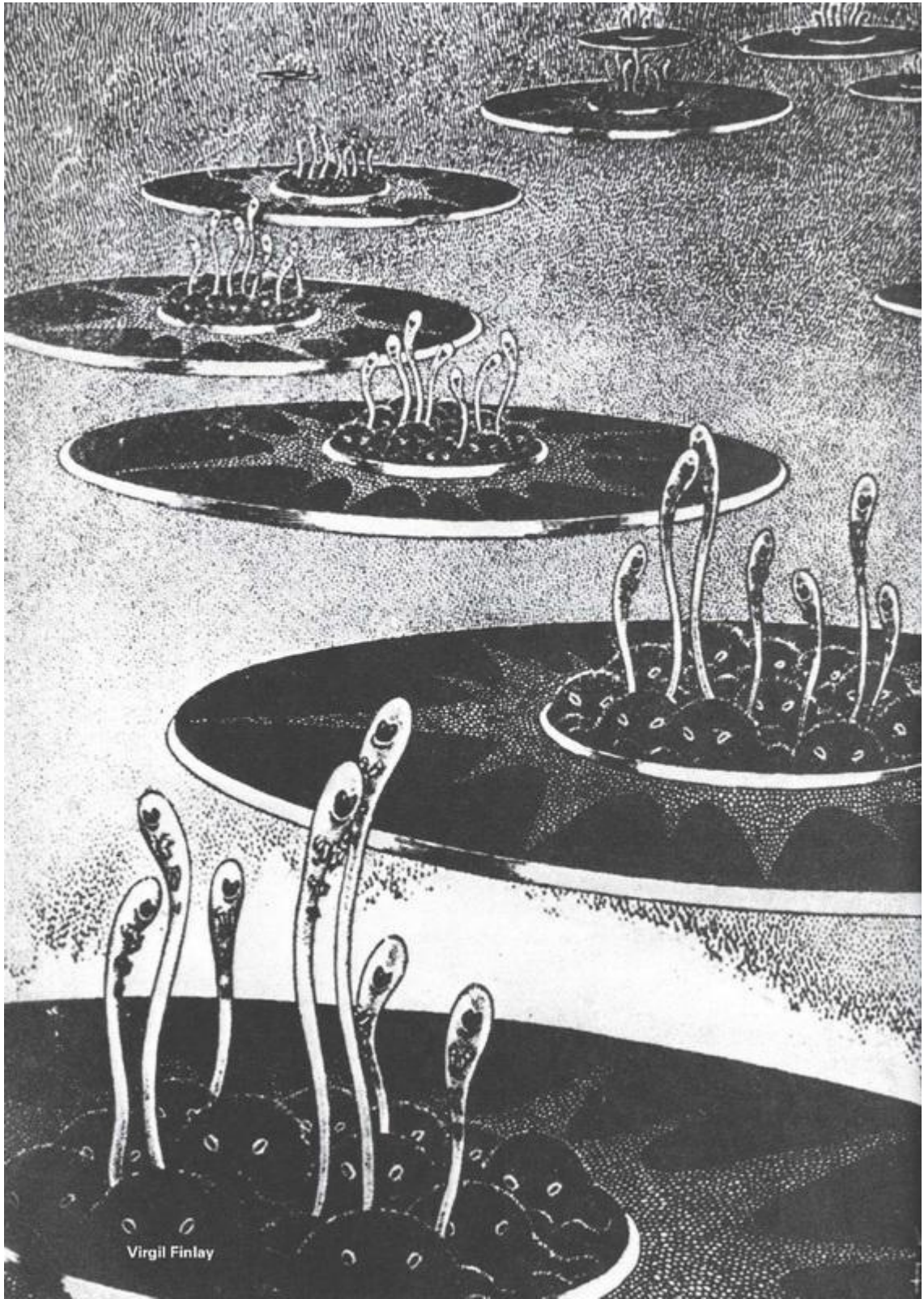
– Sorn, választ kérek!

A tobor elhallgatott, a válasz nyilván megdöbbenetete az egész tobor-főparancsnokságot, s hatása világszerte mindenütt elérte a toborhadakat.

Gregson elismerően ölelte át Juanita derekát (meztelen szépségét, amellyel Gregsont akarta visszacsalni a biztonságba, még mindig csak az egy szál pongyola takarta), miközben a végzetes szavakra fülelt.

– Nők! – nyögte Sorn. – Gyönyörű nők!

Göncz Árpád fordítása

A. E. Van Vogt
A MAAAACSKA!

Megint ugyanazok verődtek össze a bárban. Cathy máris megjátszotta a részegséget, Ted meg mindent elkövetett, hogy minél ostobábbnak látszók. Myra vihogott, valahogy úgy, ahogy a zenészek hangolni szoktak, Jones meg nagy komolyan magyarázott valamit Gordnak. Gord pár másodpercenként megszólalt – Afene! –, mintha odafigyelne. Monton viszont úgy próbálta fölhívni magára a figyelmet, hogy rá se füttyült senkire, s a karosszékéből okosan nézett a semmibe.

A bárszéken ülő karcsú kis emberen senkinek sem akadt meg a szeme. Az rá-rápillan-tott a társaságra; de hogy mikor csatlakozott hozzájuk, vagy ki hívta, arról fogalma sem volt senkinek. Mint ahogy arra se gondolt senki, hogy elküldje onnét.

Az idegen megszólalt:

– Az előbb az emberi természet alapvető jellemvonásairól beszélgettek.

– Igazán? – vihogott Myra. – Arról beszélgettünk? Én nem is tudtam... A kitörő kacagás csöppet se zavarta a jövevényt.

– Mert nekem történetesen volt egy élményem, ami pontosan a témába vág. Azzal kezdődött, hogy egy szép nap átfutottam az újságot, és a szemem megakadt egy cirkusz hirdetésen... A hirdetés fölött – folytatta – egy nagy kérdőjel és egy ugyanolyan nagy felkiáltójel állt. Alatta pedig:

HÁT EZ MI?

EZ A MACSKA

JÖJJÖN, NÉZZE MEG A MACSKÁT

NEM HISZ A SZEMÉNEK

LEESIK AZ ÁLLA

NÉZZE MEG A MACSKÁT A PANOPTIKUMBAN

S alatta kisebb betűkkel:

Személyesen bemutatja Silkey Travis

Egészen eddig édeskevésé érdekelt a dolog, semmi kíváncsiságot nem éreztem. De a név láttán összerezentem. Uramisten – gondoltam –, hiszen ez ő! A lapon is Silkey Travis neve szerepel. Sietve odamentem az íróasztalomhoz, és előkerestem a lapot, amit tegnapelőtt kaptam postán. Akkor semmi értelmét nem találtam. A finom kézírással írt szöveg a hátlapján, úgy rémlett, közönséges zagyvaság, s a kép az elején, bár ismerős volt, semmi fogható emléket nem hozott felszínre bennem. Riadt tekintetű férfi kucorgott rajta valami kis ketrecfélében. Most döbbsentem rá, hogy ez Silkey Travis, ha nem is olyan, mint volt, mondjuk, tizenöt éve, mikor megismertem, hanem hájasabb, öregebb.

Visszaültem a karosszékbe, s eltöprengtem a múlton.

Travisre már akkor ráillett a neve – simulékony volt, mint a selyem. Középiskolás korunkban ő szervezte meg a strandszépségversenyt, aztán az első díjat az unokahúgának, a másodikat a tanárok kedvencének adta. A diákok évi természettudományi kiállítását, a gyíkok,

kígyók, rovarok s a helyi indiánholmik e gyűjteményét, mely évente rengeteg bámuló szülőt vonzott, szintén ő rendezte. S az ő kezét, cirkuszi kikiáltóöszönét dicsérték a szünidei bemutatók, színdarabok s más iskolai programok is.

Miután a középiskolát elvégeztem, beiratkoztam az állami egyetem biológia szakára, s vagy hét évre elvesztettem a szemem elől Silkeyt. Aztán egy hírre bukkantam a helyi lapban, amely szerint városunk szülötte, Silkey Travis, nagyon jól boldogul a nagyvárosban, „betársult” egy kabaréba, és partjogot szerzett New Jerseyben.

Majd megint csönd. Most pedig, nem vitás, „betársult” ebbe a panoptikumüzletbe.

Miután ily módon sikerült megoldanom a levelezőlap rejtélyét, vagy legalábbis azt hittem, hogy sikerült, mindjárt derűsebb lettem és elnézőbb. Vajon Silkey – töprengtem -minden volt iskolatársának írt? S hogy mit jelentenek a levél hátára írt szavak, azon nem érdemes törnöm a fejem, úgy döntöttem. Hogy mi célt szolgálnak, az úgylát nyilvánvaló.

Eszem ágában sem volt, hogy a cirkuszbába elmenjek. Szokott időben lefeküdtem, de pár óra múltán arra az érzésre riadtam föl, hogy nem vagyok egyedül. Olyan szorongás vett erőt rajtam, amelyet Johnson ismertet a beteges félelemérzésről írott művében.

Csendes városnegyedben laktam, s mélységes mély némaság vett körül. Még a szívverésemet is hallottam. A gyomrom háborgott, keserű lett a szám tőle. Fegyelmeznem kellett magam, hogy egyenletesen lélegezzek.

De látni változatlanul nem láttam semmit. Fekete félelmek futkároztak bennem, s az a gondolatom támadt, hogy lidércnyomásos álmom volt. Elszégyelltem magam.

– Van itt valaki? – motyogtam. Semmi válasz.

Kimásztam az ágyból, és fölgyújtottam a lámpát. A szobában senki. De nekem ez nem volt elég. Kimentem a hallba; aztán benéztem a ruhásszekrénybe és a fürdőszobába is. Végül, mert nem nyugodtam meg, az ablakzárát is kipróbáltam – és itt ért a meglepetés. Az egyik ablak üvegén, kívülről ráfestve, az alábbi szöveget pillantottam meg:

A MACSKA ARRA KÉRI,

SZÍVESKEDJÉK ELJÖNNI A PANOPTIKUMBA.

Visszafeküdtem, s dühömben arra gondoltam, hogy Silkeyt lecsukatom. De reggelre a felirat eltűnt.

Mire megreggeliztem, elpárolgott a mérgelem is. Mulattam Silkeyn, meg sajnálkoztam is, hogy ilyen kétségbeesetten igyekszik régi ismerőseinek bebizonyítani, hogy ő milyen nagyfiú. De mielőtt elindultam volna az egyetemre, hogy az előadásaimat megtartsam, megnéztem a hálószobaablakom alját. Találtam is valami lábnyomfélélet, de emberi lábnyomot nem; úgy látszik, Silkey ügyelt, nehogy nyomot hagyjon maga után.

Aznap délelőtt, szemináriumon, azt kérdezte az egyik hallgatóm, hogy van-e valami elfogadható biológiai magyarázata a torzszülöttek létezésének. A szokott magyarázattal szolgáltam; beszéltem a mutációkról, a hiányos táplálkozás hatásáról, az öröklődő rendellenességekről, az agy károsodásának a testi fejlődésre tett hatásáról és így tovább. Majd azzal fejeztem be szárazon, hogy ha a tárgyról többet kíván tudni, forduljon az én öreg barátomhoz, Silkey Travishez, aki a Pagley-Matterson cirkusz torzszülötttrészlégének igazgatója.

Odavetett megjegyzésem nagy felzúdulást keltett. Az eredeti kérdést ugyanis éppen az váltotta ki, hogy az említett panoptikumban láttak egy fura torzszülöttet.

– Egy különös, macskaszerű teremtményt – magyarázta izgalomtól elfulladt hangon a hallgató –, amely ugyanolyan érdeklődéssel tanulmányozza az embert, mint az őt.

E percben megszólalt a csengő, s így megúsztam a választ. De emlékszem, arra

gondoltam, hogy az emberiség nem sokat változik. Ezeket is a rendellenes érdekli, márpedig szerintem, mint tudós szerint, a rendes folyamatok sokkalta lenyűgözőbbek.

Még mindig nem volt szándékomban, hogy elmenjek a cirkuszba. De hazafelé menet délután, véletlenül benyúltam a belső zsebembe, s kezembe akadt a levelezőlap Silkey fényképével. Szórakozottan megfordítottam, s megint elolvastam a szövegét:

A csillagközi postakézbesítés hallatlan energiaproblémákat vet fel, s ez az időeltérésekre is kihat. Ily módon megeshet, hogy e lap már akkor megérkezik mikor én még nem is tudom, hogy ön kicsoda. Biztonság kedvéért megcímeztem önnek egy lapot a panoptikumba is, és e két lapot egyszerre adtam fel.

A kézbesítés módján nem érdemes a fejét törnie. Egyszerűen elhelyeztem a postaszekrényemben egy szerkezetet. Ez szétszítja a levelezőlapjaimat a földi postaszekrényekbe, onnét a szokott módon ürítik és kézbesítik. Az osztályozóberendezés ezután megsemmisül.

A fénykép önmagáért szól.

Hát nem szólt. És pontosan ez volt az, ami megint fölbosszantott. Visszadugtam a lapot a zsebembe, s már az járt az eszemben, hogy fölhívom Silkeyt, s megkérdezem, micsoda marhaság ez. De persze nem tettem. Nem ért meg annyit az ügy.

Mikor másnap reggel fölkeltem, az ablaküvegen, kívülről, az alábbi fölirat állt:

A Macska beszélni szeretne önnel!

Bizonyára már rég ott volt. Mert ahogy bámultam, halványulni kezdett. Mire a reggelit befejeztem, el is tűnt.

Szinte jobban meg voltam hökkenve, mint amennyire haragudtam. Silkeynek ez a makacssága már-már elmebajra vallott. Lehet, hogy valóban el kéne mennem a panoptikumba, akkor ez a kis diadal talán megnyugtatóná e kísértetet, amely már második éjszaka látogat. De csak ebéd után szilárdult meg az elhatározásom, mikor hirtelen eszembe jutott valami. Virginiára gondoltam.

Két esztendeje tanítottam már biológiát az állami egyetemen. Ez réges-régi vágyam volt, s most, hogy sikerült valóra váltanom, életemben először ráértem másra is. Így hát, ugyancsak szürke életemben először, rám jött a nősülhetnék. Virginia volt a választottam, de ő sajnos, egy kövület és egy precíziós agy kereszteződésének tartott. Biztosra vettem, hogy még föl se merült benne a házasság ötlete.

Egy idő óta azonban úgy éreztem, ha sikerülne meggyőzőnöm anélkül, hogy méltóságomon csorba esnék, hogy én alapjában véve romantikus fickó vagyok, akkor talán sikerülne egy igenbe beugratnom. S vajon mi más győzhetné meg jobban, mint ha ifjonti érdeklődést mímelek a cirkusz iránt, s az este csúcspontjaként elviszem Silkey Travishez, abban a reményben, hogy ismeretségem egy ilyen alakkal majd megreszketteti egzotikumokra kiéhezett lelkét.

Az első gátat már akkor vettem, mikor fölhívtam, s ő beleegyezett, hogy eljön. Jó képet vágtam az előzményekhez is, fölültünk az óriáskerékre, és több más efféle gyerekséget műveltünk. De számomra az este nagy pillanata akkor következett el, mikor kijelentettem, most pedig gyérünk, látogassuk meg az én régi barátomat, Silkey Travist, hadd mutogassa meg nekünk a csudabogarait.

Ez hatott. Virginia megtorpant, s szinte vádló tekintettel nézett rám.

– Philip – mondta –, ne is próbáld elhitélni velem, hogy te ismersz egy Silkey nevű pacákot. – Mély lélegzetet vett. – Azt látnom kell!

Silkey beváltotta a hozzá fűzött reményeimet. Épp nem volt ott, mikor megérkeztünk, de a jegyszedő hátrakiabált neki. S egy percre rá Silkey már jött is vágatában a fő csudabogár-sátorba.

Hájas volt, mint amilyen hájas egy túltáplált cápa. Szeme elkeskenyedett, mintha az elmúlt tizenöt évben máson se töprengett volna, csak a legjobb módszeren, ahogy másokat a maga javára megkopszthat. Nyoma se volt a szemében a fényképen látott riadalomnak, de kísértetek így is bujkáltak a tekintetében. A mohóság és a kellemes kis bűnök kísértete, a csalás és könnyörtelenség kísértete. Pontosan az volt, amit reméltem, és ami a legjobb: könnyekig meg volt hatva, hogy lát. Mint egy magányos nomád, aki másra se vágyik, csak földhöz kötött életmódra. Egy kicsit mind a ketten túljátszottuk a találkozás örömét, de mindkettőnknek jólesett a másik öröme. Miután a lelkes hátbavágásokon és a bemutatkozáson túlestünk, Silkey fölült a magas lóra.

– Brick járt itt nemrégiben. Tőle hallottam, hogy az állami egyetemen tanítasz.

Gratulálok, öregem! Mindig tudtam, hogy viszed valamire.

Amilyen gyorsan csak lehet, igyekeztem túlesni ezen.

– Silkey, tudod mit, mutogass meg nekünk mindent, és mesélj magadról.

A kétszáz kilós nőt és az eleven csontvázat már láttuk, de Silkey ragaszkodott hozzá, hogy visszamenjünk, s elmondja, ő hogy járt velük. Hogyan talált rájuk, s hogyan segítette hozzá őket a jelenlegi nagy hírükhöz. Egy csöppet bőbeszédű volt, így néha kénytelen voltam noszogatni. De végül a nagy sátron belül egy kis sátorhoz értünk, amelynek ponyvával eltakart bejárata fölé egyszerűen csak ennyi volt kiírva: A Macska. Már korábban megakadt rajta a szemem, s a kikiáltó szövege fölkelte a kíváncsiságomat.

– Hölgyeim és uraim, itt látható a híres, a nevezetes... itt látható a Macska! Soha ilyet, hölgyeim és uraim, egy életre szóló izgalom, ilyen állat csak egy van, az is itt. Páratlan biológiai jelenség, a tudósok országszerte szólni se tudnak. Vissza nem térő alkalom, hölgyeim és uraim, csak huszonöt cent; aki nincs megelégedve, visszakapja a pénzét, hölgyeim és uraim! Amit mondtam, megmondtam, csak oda kell menni a pénztárhoz, és már vissza is kaptam.

És így tovább. De nem ez a süket duma volt a legcsábítóbb. Az én idegeimet a bent levők reakciója bizsergette meg. A nézőket csoportokban bocsátották be, s bent bizonyára valami vezetőfele fogadta őket, mert percekig csak alig hallható hangja zsongott, aztán fölcsapott, érthetővé vált. Azt mondta:

– Most pedig, emberek, félrehúszom a függönyt, és megmutatom... a Macskát!

A függönyt, nyilván egyetlen rántással, félrehúzta, a gondosan kiszámított pillanatban.

Mert szinte még ki sem ejtette a száján a *macska* szót, máris fölmorajlott a nézők csodálkozása:

– Aaaaaaa!

Tucatnyi ember félreérthetetlenül, hallhatóan levegő után kapott bámulatában. Ezután süket, szorongós csönd. Majd lassan, külön-külön kezdtek kiszállingózni, és sietve elindultak a külső kijárat felé. A pénzét, már amennyire meg tudtam állapítani, egy se kérte vissza.

Mikor bementünk, volt némi zavar. Silkey valami olyasmit motyogott, hogy a mutatóvány csak részben az övé, s így nem adhat ingyenjegyet. Zavarának hamar véget vettem, megvettem a jegyet, és a következő csoporttal bementünk.

Az állat, amely a pódiumon, karosszékben ült, megvolt vagy másfél méter hosszú.

Rendkívül karcsú, a feje macskafej, bundája csökevényes. Mint a rajzfilmek beszélő állatai, némileg eltúlozva.

De ezzel véget is ért hasonlósága bármihez, amit megszoktunk.

Idegen volt. És nem is macska. Ezt nyomban fölismertem. Egészen más a testi fölépítése. Eltartott egy percig, amíg meg tudtam állapítani a gyökeres eltéréseket.

Mindenekelőtt a feje! A homloka magas volt, nem alacsony és hátrahajló. Arca sima, szinte szőrtelen. Egyéni, kifejező és nagyon értelmes. Teste kiegyensúlyozott, lába hosszú és egyenes. Karja sima, rövid, de világosan fölismerhető ujjakban végződik, s az ujjain vékony, éles

karmok.

De mindenekelőtt a szeme volt más. Nem mintha nem hasonlított volna a macskaszemre, kissé ferde volt, nagysága mint az emberé, szemhéj is védte. Csak szakadatlanul ide-oda járt! Kétszer-háromszor olyan gyorsan, mint az emberé. E gyors és mégis harmonikus szemmozgás olyan látásra vallott, amely a szoba túlfelén is képes elolvasni az apró betűs nyomtatott szöveget. Milyen éles, hallatlanul éles képeket raktározhat el ez az agy! Mindezt néhány másodperc alatt állapítottam meg. Akkor az állat megmozdult.

Fölállt, csöppet sem sietve, könnyedén, fesztelenül, ásított és nyújtózkodott. Végül lépett egyet előre. A nézők közül a nők egy pillanatra megrémültek, de a vezető halkán nyugtatgatta őket:

– Semmi baj, emberek! Gyakran lejön, és megnéz minket. Teljesen ártalm {jesatlan.

A csoport tehát állta a sarat, míg a Macska lejött az emelvény lépcsőjén, és hozzám közelített. Megállt előttem, és kíváncsian szemügyre vett. Aztán vigyázva kinyújtotta a kezét, kinyitotta a kabátomat, s belenyúlt a belső zsebembe.

Kivettem a levlapot, amelyet Silkey képe díszített. Magammal hoztam, meg akartam kérdezni Silkeyt, hogy mi az.

A Macska hosszan vizsgálta a lapot, aztán odanyújtotta Silkeynek, Silkey rám nézett.

– Megengeded? – kérdezte.

Bólintottam. Mintha egy dráma nézője lennék, amelynek az indítékait nem ismerem.

Azon vettem észre magam, hogy éles szemmel figyelem Silkeyt.

– A mindenit – kapott levegő után. – Hisz ez én vagyok!

Semmi kétség, meglepődött. Olyan őszintén, hogy megdöbbenett.

– Hát nem te küldted? – kérdeztem. – Nem te írtad, ami a hátán van?

Silkey nem felelt rögtön. Előbb megfordította a lapot, az írásra bámult, aztán megrázta a fejét.

– Ennek semmi értelme – motyogta. – Hm, Marstownban adták postára. A múlt héten voltunk ott, három napig. – Visszaadta. – Soha nem láttam. Mulatságos.

Meggyőző volt a tagadása. Kezemben a levelezőlappal kérdőn néztem a Macskára. De azt már nem érdekeltük. Miközben mi álltunk s figyeltük, megfordult, fölment a pódiumra, s belesüppedt a karosszékbe. Ásított. Behunyta a szemét.

Ez minden, más nem történt. Mind elhagytuk a sátrat, s mi Virginiával elköszöntünk Silkeytől. Később, hazafelé menet, még értelmetlenebbnek éreztem a történeteket, mint akkor.

Nem tudom, mennyit alhattam, mielőtt fölbredtem volna. Befordultam, s folytatni akartam az alvást. De észrevettem, hogy ég a lámpa az ágyam mellett. Döbbenet ültem föl.

A Macska ott ült az ágyam mellett a karosszékben, alig egy karnyújtásnyira.

Csönd. Meg se tudtam szólalni. Lassan fölkeltem. Eszembe jutott, mit mondott a vezető a sátorban: „ártalmatlan”! De most nem hittem el.

Már harmadszor jár itt ez a bestia, bár két ízben csak üzenetet hagyott. Gondolatban gyorsan végigfutottam a két üzenetet, és inamba szállt a bátorságom: „a Macska beszélni szeretne önnel!” Hát lehetséges, hogy ez a jószág beszélni tud?

Az állat mozdulatlansága végül bátorságot öntött belém. Megnyaltam szájam szélét, és megkérdeztem.

– Ön tud beszélni?

A Macska megmoccant. Szép lassan, nehogy megijedjek, fölemelte a kezét, és rámutatott az éjjeliszekrényemre. Követtem az ujját a tekintetemmel, s láttam, hogy valami készülék áll a lámpám alatt. A készülék megszólalt:

– Magam ugyan nem tudok emberi hangokat kibocsátani, de mint hallja, ez kitűnő

közvetítő.

Be kell vallanom, föl pattantam, majd elment az eszem ijedtemben, de mikor továbbra is csönd volt, és láttam, hogy a Macskának esze ágában sincs bántani, magamhoz tértem. Nem tudom, miért hittem, hogy ez a gép, amelynek a segítségével szólni tud hozzám, számomra fenyegetést jelent. Márpedig azt hittem.

Talán a szellemi borzadálytól, mert az agyam nem volt hajlandó tudomásul venni a kézzelfogható valóságot. Mielőtt még logikusan tudtam volna gondolkodni, a készülék az éjjeliszekrényen megint megszólalt:

– Az elektronikus gondolatközlés kulcsa az agyritmus energiaforrásának hasznosítása.

E kijelentés megkavart. Az agyműködés ritmusáról jómagam is sokat olvastam, mindenekelőtt Hans Berger professzor 1929-ből származó tanulmányát. A Macska megállapítása nem volt egészen helytálló.

– De ez az energiaforrás vajon nem túl csekély-e? – kérdeztem. – S amellet ön nyitva tartja a szemét. Ha az ember nyitva tartja a szemét, interferencia lép fel, s minthogy az agykéreg jelentős hányadát épp a látóközpont foglalja el, ez esetben semmi ritmus nem figyelhető meg.

Akkor nem vettem észre, de ma úgy látom, hogy ezzel eltérítettem az állat figyelmét eredeti céljától.

– Milyen méréseket eszközöltek? – kérdezte. S bár a kérdés rádión hangzott el, kiéreztem belőle az érdeklődést.

– Fotocellás méréseket – mondtam. – Hogy pontos legyenek, ötven mikrovolt energiát sikerült az agy aktív részeiben kimutatnunk. Tudja ön, hogy mennyi egy mikrovolt?

A macska bólintott.

– Nem mondom meg – szólalt meg egy pillanat múlva –, hogy az én agyam mekkora energiát fejleszt. Valószínűleg megrémítené, bár ez nem csupán értelem kérdése. Galaktikus körutazáson, úgy is mondhatnám, tanulmányúton levő tudós vagyok. Nos, mi fölállítottunk néhány szabályt... – Elhallgatott. – Kinyitotta a száját? Mondani szeretne valamit?

Leesett az állam, szólni se tudtam. Aztán kinyögtem valahogy:

– Galaktikus körutazást mondott?

– Azt.

– D-de.. hát az évekig eltart, nem? – Dolgozott az agyam, próbálta megragadni, megérteni a dolgot.

– Az önök idejével mérve mintegy ezer évig – mondta a Macska.

– Ön halhatatlan?

– Jaj, dehogya!

– De.

Elhallgattam. Képtelen voltam tovább mondani. Ültem, mintha megkukultam volna, a Macska meg folytatta:

– A tudósközösség azt a szabályt állította fel, hogy mielőtt egy bolygót elhagyunk, valakinek beszélnünk kell önmagunkról. S hogy ahol élőlényeket találunk, onnét valami jelképes emléket kell vinnünk a civilizációjukról. Engem az érdekelne, hogy ön mit ajánl, mit vigyek magammal emlékül a Földről. Lehet akármi, csak első pillantásra kifejezze az emberfaj meghatározó jellemvonásait.

A kérdés megnyugtató. Agyam abbahagyta a zsibbadtságát felváltó vad forgást. Határozottan jobban éreztem magam. Kényelmesebben elhelyezkedtem, s elgondolkodva simogattam az állam. Őszintén reméltem, hogy értelmes ember benyomását keltem, akinek érdemes adni a véleményére.

De nyomban megéreztem, hogy hallatlanul nehéz a feladat. Eddig is tudtam, de most,

hogy döntenem kellett, kiváltképp átláttam, hogy az ember hihetetlenül bonyolult teremtmény. Hogy is tudná valaki az emberi természet egyetlen vonását kiragadni s azt mondani: „Íme, ez az ember!” Vagy: „Ez képviseli az emberiséget!” Elgondolkodva kérdeztem:

- Lehet műalkotás, tudományos mű vagy valami használati cikk is?
- Bármilyen.

Érdeklődésem nagyobb már nem is lehetett volna. Egész lényemmel átéreztem, hogy ez milyen csodálatos alkalom. Hallatlanul fontosnak látszott, hogy e mesébe illő faj, amely széltében-hosszában az egész galaktikát képes beutazni, az emberi művelődés valami hű jelképével rendelkezzen. S mikor végül eszembe jutott a megoldás, elcsodálkoztam, hogy miért tartott ilyen sokáig. De amint eszembe jutott, már tudtam, hogy az az.

– Az ember – mondtam – elsődlegesen vallásos állat. Már jóval azelőtt, hogy írásban örökítette volna meg a történetét, szüksége volt valamiféle hitre. Valamikor régen lelket tulajdonított a folyóknak, fáknak, viharoknak, s azok voltak az istenei, aztán azok teljesen láthatatlanná váltak: ma szellemibbek, mint valaha. Egy-egy gazdasági rendszer, a tudomány vagy legyen akármi – a logika teljes kikapcsolásával, vallásos módon, más szavakkal istenként imádja. – Elégedetten fejeztem be: – Szóval nincs másra szüksége, csak egy időtálló anyagból készült emberképmásra, amely a fejét hátraszegi, karját az égre tárja, arca elragadtatott, s alája van írva: „Hiszek!”

Láttam, a Macska rám mered.

– Nagyon érdekes – mondta végül. – Azt hiszem, nagyon közel jár az igazsághoz, bár a megoldás még nem tökéletes. – Fölállt. – Szeretném, ha velem jönne.

– Hogy?

– Lesz szíves felöltözni.

A hangjában nem volt semmi indulat. Félelmem, amelyet hosszú percekre sikerült visszafojtanom, most megint föllobbant, mintha új tápot kapott volna.

Én vezettem. A Macska ott ült mellettem. Hűvös, kellemes, de sötét éjszaka volt. A felhőrongyok közül olykor-olykor kikukkantott a hold, s itt-ott a csillagokkal teliszórt sötétkék eget is látni lehetett. A tudat, hogy ez a lény, aki itt ül mellettem, valahonnét odafentről jött a Földre, elernyesztette a feszültségemet.

– Az ön népe – kockáztattam meg egy kérdést – sokkal tovább jutott az igazság belső lényegének megismerésében, mint mi?

Színtelen volt a kérdés, kicsinyes, inkább tanáros ízű, mint életbevágó. Gyorsan hozzátettem:

– Remélem, nincs ellenére, hogy néhány kérdésemre válaszoljon?

Ez megint szerencsétlenül hangzott. Kínzó kétségbeeséssel éreztem, hogy elpuskázom az évszázad vagy az évezred lehetőségét. Némán átkoztam tanár voltomat, mert minden szavam száraz lesz tőle, mint a por.

– A levlap – mondtam. – Ön küldte?

– Én – mondta halkán, de érthetően a készülék.

– Honnét tudta a címemet és a nevemet?

– Nem tudtam. – Mielőtt megszólalhattam volna, a Macska folytatta: – Még ma éjszaka meg fogja érteni.

– Ó! – Másodpercekbe telt, míg ennyit is ki tudtam nyögni. Éreztem, hogy összeszorul a gyomrom. Igyekeztem nem gondolni rá, hogy mi minden történhet még ma éjszaka... –

Kérdezhetek? – krájkogtam. – Válaszol?

Kinyitottam a szám, hogy mint a géppuska, pattogjanak a kérdéseim. Aztán megint becsuktam. *Tulajdonképpen mit is szeretnék tudni?* A választás hallatlan hordereje torkomra

forrasztotta a szót. Ó, miért, miért van az, hogy mi, emberek annyira az indulataink rabjai vagyunk életünk nagy pillanataiban? Úgy éreztem, időtlen időkig még gondolatom sincs. S mikor végül mégis megszólaltam, a kérdésem banális volt, csöppet sem az, aminek szántam.

– Úrhajón jött? – kérdeztem.

A Macska elgondolkodva nézett rám.

– Nem – mondta lassan. – Az agyenergiámnak vettem hasznát.

– Így, védtelen testtel szelte át az űrt?

– Bizonyos értelemben. Néhány éven belül az ember is megteszi az első lépéseket az energiaritmus fölfedezése és alkalmazása terén. És az a tudomány káprázatos pillanata lesz.

– Egyet-mást – mondtam – már fölfedeztünk az idegműködés ritmusával kapcsolatban.

– Az út vége – volt a válasz – a természet erőinek leigázása. Többet erről nem mondhatok.

Elhallgattam, de csak rövid időre. Már bugyborékkoltak bennem a kérdések.

– Vajon lehetséges-e – kérdeztem – atommeghajtású úrhajót építeni?

– Ahogy gondolják – mondta a Macska –, úgy nem. Az atomrobbanást nem lehet korlátok közé szorítani, csak ha gondosan időzített sikertelen robbanások sorozatává húzzák ki. De ez műszaki kérdés, semmi köze az alkotó fizikához.

– Az élet... – motyogtam – hogyan keletkezett az élet?

– Megfelelő környezetben bekövetkezett elektronikus véletlenek során. Itt meg kellett állnom. Ha akartam, ha nem.

– Elektronikus véletlenek? Ezt hogy érti?

– A szerves és szervetlen atom belső szerkezetében különbözik. Minthogy bizonyos körülmények közt a szénhidrogén-vegyületeket a legkönnyebb befolyásolni, azok az élet leggyakoribb hordozói. De most, hogy már ismerik az atomenergiát, azt is föl fogják fedezni, hogy bármelyik elemből vagy vegyületből lehet életet teremteni. Csak vigyázzanak. A szénhidrogén nagyon kényes szerkezet, jelen fejlődési fokán nagyon könnyű megsemmisíteni.

Végigfutott hátamon a hideg. Nem kellett több, csak hogy magam elé képzeljem az állami laboratóriumokban folyó kutatásokat.

– Ezt úgy érti – nyeltem egy nagyot –, hogy létezhetnek az életnek olyan formái, amelyek már a megteremtésük pillanatában veszélyesek?

– Az emberre nézve – mondta a Macska. – Itt forduljon be, a sarkon – mutatott ki hirtelen –, aztán menjen be a mutatónyostelep oldalbejáratán.

Befordultam, s közben megfeszített erővel gondolkodtam. Az igazság furamód megdöbbsentett.

Pár perccel később beléptünk a csudabogarak sátrának bejáratán. Tudtam, hogy rövidesen sor kerül a Földre szállt Macska drámájának utolsó felvonására.

Csöpp fénypont rezdült meg az árnyékban. Közelebb jött, s láttam, egy férfi közeledik alatta. Sötét volt, nem ismertem föl, de a fény mind erősebb lett, s akkor vettem észre, hogy nincsen forrása. S egyszerre ráismertem Silkey Travisre.

Mélyen aludt.

Jött, jött, aztán megállt a Macskával szemben. Arca szánalmasan természetellenes volt, akár egy nőé, akit kikészítetlenül kapnak rajta. Hosszú, reszketeg pillantást vettem rá, aztán hebegve kérdeztem a Macskát:

– És m-mit akar vele?

A készülék a kezében nem válaszolt rögtön. A Macska megfordult, elgondolkodva nézett rám; majd szelíden, egy ujjal megérintette Silkey arcát. Silkey szeme kinyílt, de az érintés más hatást nem váltott ki belőle. Rádöbbsentem, hogy tudata egy részével észleli, hogy mi történik

vele.

– Hall minket? – suttogtam. A Macska bólintott.

– Gondolkodni tud?

A Macska a fejét rázta, aztán megszólalt:

– Mikor az ember alaptermészetét elemezte, csak egy tünetet emelt ki. Az ember vallásossága bizonyos más jellemvonás következménye. Megmondom a kiindulási alapot. Ha valaki idegenül egy lakott bolygóra érkezik, többnyire megvan a módja, hogy kilétét ne ismerjék fel, és el tudjon keveredni a bolygó értelmes lakói közt. Ha ezt megtalálta, már meg is értette a fajta alapvető jellegét.

Ezt nehéz volt elképzelnem. A csudabogár-sátor homályában, a sátrat körülvevő mutatványostelep csöndjében mindez természetellenesen hatott. A Macskától nem féltem. De bujkált bennem valami félelem, már-már rettegés, sötét, mint az éjszaka. Ránéztem a mozdulatlan Silkeyre, az évek nyomát viselő petyhüdt arcára. Aztán a fölötte lebegő fényre bámultam. Végül a Macskára.

Azt mondtam:

– Kíváncsiság. Arra gondol, az ember kíváncsiságára. Érdeklődése a furcsaságok iránt arra készíti, hogy az idegent is természetesnek fogadja el, ha látja.

– Hihetetlen – mondta a Macska –, hogy ön, értelmes ember létére, mind ez ideig nem ismerte föl az emberek egyetlen közös jellemvonását. – Gyorsan megfordult, és kihúzta magát. – Mindegy, elég a beszélgetésből. Eleget tettem lakóhelyem kíváncságnak. Egy darabig itt éltem anélkül, hogy gyanították volna, ki vagyok, s egy itteni lakosnak elmondtam, hogy itt jártam. Most már csak az van hátra, hogy hazaküldjem az önök civilizációjának egy jelentős termékét... aztán mehetek is tovább... máshova.

Reszketve böktém ki:

– De ez a... csak nem Silkey?...

– E célra – mondta a Macska – ritkán választjuk a bolygó valamely eleven lakóját, de ha megtesszük, annak fejében, hogy elvisszük, meg szoktuk ajándékozni valamivel. Ez esetben, hogy úgy mondjam, a halhatatlansággal.

Egyszerre elfogott a kétségbeesés. Már csak másodperceim voltak; s nem azért estem kétségbe, mert annyira szerettem volna Silkeyt. Úgy állt ott, mint a tuskó, s még ha később vissza is emlékszik valamire, az se számít. De úgy éreztem, hogy a Macska fölfedezte az emberi természet valami mélyen rejlő titkát, amit nekem mint biológusnak tudnom kéne.

– Az isten szerelmére – mondtam –, még nem magyarázott meg semmit! Mi az az alapvető emberi jellemvonás? És mi van azzal a levlappal, amit küldött? És.

– Megvan a kiindulópontja... – A Macska menni készült. – Az, hogy képtelen megérteni valamit, nem az én gondom. Minket, tudósokat szabályok kötnek, ez az egész.

– É {stis mit közöljek – kérdeztem kétségbeesetten –, mit közöljek a világgal? Nem üzen valamit az emberiségnek, valamit, ami...

A Macska visszanézett rám.

– Ha meg tudja állni – mondta –, ne közöljön semmit.

Elment, s most már nem is nézett vissza. Döböntem figyeltem, hogy a fényes köd Silkey feje fölött kiterjed, tágul. Fényesebb lesz, óriásivá nő. Majd szelíd, de töretlen ütemben lüktetni kezd. E lüktető fény közepén a Macska és Silkey csak homályos folt, mint a lángok közt az árnyék.

A két árnyfolt egyszerre eltűnt; aztán homályosulni kezdett a fény is. Leereszkedett a földre, s ott hevert percekig, míg bele nem olvadt a sötétbe.

Silkeynek s a Macskának nyoma se maradt.

A bárasztal körül egy pillanatra elnémult a társaság. Végül Gord törte meg a csendet:

– Afene! – mondta, Jones meg okosan megkérdezte:

– És a levelezőlap problémáját, ugyebár, sikerült megoldania? A karcsú, tanáros ember bólintott.

– Azt hiszem. A kiindulópont a levelezőlap szövegében említett időeltérés. A levelezőlapot nyilván *azután* adták fel, hogy Silkeyt kiállították a macska-nép iskolamúzeumában, de én, az említett időeltérés következtében, már *azelőtt* megkaptam, hogy tudomást szereztem volna Silkey megérkeztéről városunkba.

Morton megszólalt a karosszék mélyén:

– No és mi van azzal az alapvető emberi tulajdonsággal, amelynek a vallás csak külső megnyilvánulása?

Az idegen széttárta a kezét.

– Silkey, mikor csudabogarakat mutogatott, tulajdonképpen önmagát mutogatta. A vallás magunk mutogatása az istenség színe előtt. Önszerelem, nárcizmus... a magunk kicsinyes módján szívesen fitogtatjuk önmagunkat... s így egy idegen könnyen elkeveredhet köztünk anélkül, hogy kilétét gyanítanánk.

Cathy csuklott egyet, és megszólalt:

– Engem a dolog szerelmi része érdekel. Mondja, feleségül vette Virginiát? Maga biológiai professzor az állami egyetemen, ugye?

A másik a fejét rázta.

– *Voltam* – mondta. – Okosabban tettem volna, ha követem a Macska tanácsát. De fontosnak véltem, hogy az embereknek elmondjam, mi történt. Három hónap múlva kirúgtak, s hogy most mivel foglalkozom, az nem fontos. De továbbra is mindenkinek el fogom mondani. A világnak meg kell tudnia, hogy mi az a gyarlóság, ami oly sebezhetővé tesz minket. Virginia? Hozzáment egy nagy légi forgalmi társaság egyik pilótájához. Bedőlt a férfi magamutogatásának.

– Főállt. – Nos, azt hiszem, mennem kell. Még sok bárt kell végiglátogatnom az éjjel.

Mikor elment, Ted egy pillanatra fölhagyott éjjeli teendőjével, hogy ostoba képet vágjon.

– Halljátok – mondta –, ennek a palinak stílusa van! Képzeljétek csak, ezt a sztorit vagy ötször leadja ma éjszaka. Micsoda telitalálat, ha szeret valaki a figyelem központjában sütkérezni!

Myra vihogott. Jones nagy okosan magyarázott Gordnak.

– Afene! – jegyezte meg Gord néhány másodpercenként, mintha figyelne. Cathy az {lne asztalra hajtotta a fejét, és részegen horkolt. Morton meg mind mélyebben-mélyebben süppedt a fotelba.

Göncz Árpád fordítása

Virgil Finlay

Donald A. Wollheim
EMBERISTENEKRŐL ÉS ISTENEMBEREKRŐL

1.

Ha olyan történetekre gondolok, melyekben kihívják az istent, vagy istenné válnak, vagy a hősnek isteni hatalma van, elsősorban A. E. Van Vogt jut eszembe, mert az ő hősei sérthetetlenek, mindentudók, és emberfeletti képességeik felkeltik az olvasóban a gyanút, hogy ezek a hősök valójában álcázott istenek.

Van Vogt ösztönös univerzumteremtő. Történetei kezdettől fogva rendkívüli képességekkel, a tudomány vagy a szellemi képességek fejlesztésének új módszereivel foglalkoznak, és műveiben olyan új gondolkodási és szellemi rendszerek teremtésére törekszik, amelyek lehetővé teszik a felsőbbrendű ember kifejlődését. Nem véletlen, hogy első regénye, *The World of Null-A* (A nulla-A világa), amely híressé tette, Alfred Korzydsky általános szemantikájának expozíciója; ez a szemantika filozófiája, melyről valamikor azt hitték, hogy az igazi tudományos és pontos kommunikáció kulcsa lesz, de valójában csak e boldogtalan, kétségbeesett időkben burjánzó sok szemfényvesztő depresszió-magyarázat egyikének bizonyult. E filozófia premisszája az, hogy ha az emberek tökéletesen értenék egymást, véget vethetnénk a háborúnak, mindennemű nyomornak stb. A társadalom minden hibája abból ered, hogy senki nem érti tökéletesen, amit a másik mond vagy ír. Az általános szemantika elmélete a gondolkodásképzés olyan új formáját tetelezte fel, amely arra lett volna hivatott, hogy a gondolkodásból és a kommunikációból kiküszöböljön minden érzelmi színezetet.

Tulajdonképpen nem világos, hogy *A nulla-A világa* mennyiben kapcsolódik az általános szemantikához, kivéve a fejezetek előtti érdekes idézeteket. Van Vogt hőse, mint kiderül, istenhez hasonló, minthogy logikája rendkívül éles, és mindig pontosan tudja, hogy más, logikailag képzett ember mit gondol, valójában megfoghatatlan.

Ezt a hőst nem lehet igazán megölni. Csapdába esik, sarokba szorítják, legyilkolják, s máris épen, egészségesen bukkan fel másutt! Van Vogt szerint az isteni újjászületés titka az általános szemantika.

Ezt a könyvet, melynek cselekménye a jövő bolygóközi és csillagközi korszaka között játszódik, Van Vogt újabb kísérlete követte; ez alkalommal az evolúció útján teremtett emberistent. Ez a *Slan*, melynek premisszája ugyanaz, mint Odd Johnnak, de a „slan” nem egyetlen időelőtti és éretlen felsőbbrendű ember, hanem egy egész emberfajta, mely harcol az ellenséges előítéletek ellen, a jogos helyéért, és ugyancsak nehéz sora van. A könyv hőse Jommy Cross, slan származású fiú, aki megszökik elnyomóitól a jövő egy félelemtől remegő városába. Bár a slanek felsőbbrendű emberek, nem istenek, a *Slan* mégis egyik legnagyobb sikerű könyve Van Vogtnak.

Van Vogt maga állandóan keresi a szellemi isteniséget; tehetséges író, regényeiben számos új gondolatot vet fel, drámai készsége erős, és – mint maga írja – regényeiben minden 700 szónál egy új ötletet iktat be.

Damon Knight *In Search of Wonder* (A csoda keresése) című könyvében gyilkosan kivesézi Van Vogt műveit; rámutat cselekményei következetlenségeire és jellemei hibás felépítésére, olyan aprólékosan boncolgatja őket, mint Mark Twain James Fenimore Cooper művét, és az eredmény itt is ugyanaz – vagyis semmi. Van Vogt ma is a két-három legnépszerűbb science fiction szerző egyike Amerikában. Bármit mondjunk is a cselekményépítésről, könyvei mindig elragadnak, és agytornára kényszerítenek.

Van Vogt sohasem ismétli önmagát. Nincs két hasonló műve, és lehetetlen előre megjósolni száguldó meseszövéseinek legközelebbi fordulatát. Bejárja a kozmikus jövő minden fázisát, az idő és tér minden tartományát.

Két legjobb regényének (The Weapon Makers – A fegyverkészítők és a The Weapon Shops of Isher – Isher fegyverboltjai) a teljes virágzásában levő galaktikus birodalom a tárgya. E birodalom 4784-ben hatalma csúcsán áll, az Isher-dinasztiából származó császárnő a világmindenség elismert uralkodója. De egy Van Vogt-regényben semmit sem vehetünk adottnak. Az Isher-dinasztiának ellenzéke is van, a titokzatos – és istenhatalmú -fegyvergyártó cég. E cég birtokában van bizonyos, a császári haderők számára ismeretlen tudományos eredményeknek, a fegyvergyárosok azonban nem láznak fel nyíltan, talán nem is akarnak fellázadni; létük az egyéni szabadság biztosítója a csillagokat átfogó birodalom diktatúrájában. Magánembereknek adnak el fegyvereket, és jelszavuk az, hogy a „fegyvervásárlás joga a szabadság joga” – ezt a jelszót boldogan fogadná el a National Rifle Association (Országos Fegyverviselési Társulat) és a Gun-lobby (fegyvergyárosok politikai klubja), Van Vogt pedig már több mint 25 éve vallja.

Az időtől és a helytől függ, hogy ez a forradalmi jelszó hogyan alkalmazható. Az Egyesült Államok alkotmányában benne van, napjainkban támadják. A fegyverek egyéni birtoklásának jogát minden totalitárius és diktatórikus állam megtagadja. De a kérdés nem olyan egyszerű, sokféle vonatkozása van, és Van Vogt tisztában van ezekkel. Hőse – szándékát és célját tekintve is – isteni, sérthetetlen, segítőtársa pedig bármikor szabadon száll 5 millió évre vissza a múltba és 5 millió évre előre a jövőbe.

A *The Voyage of the Space Beagle* (Az űrnyomozó utazása) az űrkutatás második fázisáról, a csillagok felderítéséről szól, és egyben egy másik szellemtudomány, a nexializmus elindítója. Az űrnyomozó azért indul el útjára, hogy felkutassa a közeli csillagok bolygóit, végül egy 900 millió fényévre levő galaktikára indul, hogy kifárasszon és lerázzon magáról egy szinte isteni hatalmú ellenfelet, aki az emberi lényekben a nexiális gondolkodásmód mestereire talál.

Csillagközi eposz a *The Mixed Men* (Vegyes emberek) is, mely a galaktikus birodalom korában játszódik, és tárgya az, hogy egy császári űrhajó rejtett településekre bukkan különböző bolygókon. Egy másik műve, *The War Against the Rull* (Háború a Rull ellen) galaxisközi epikus harc, amely valamikor a jövő hetedik fázisában játszódik; az egész galaxis egyesült, és ezt az egységet csak egy galaktikán túli fejlettebb értelem zúzhatja szét.

Van Vogt, akárcsak az Isher-dinasztia áldozata az előbbi történetben, szabadon szálldos korok és terek között, és számtalan módon bizonyítja az ember potenciális felsőbbrendűségét és önmagában való istenszerűségét. Az ember megváltozhat – ha úrrá lesz saját szellemén, továbbfejlődhet, felsőbbrendű új fajjá alakulhat, vagy a tudomány eszközeivel, szabad akaratából felsőbbrendű lényé változtathatja át magát, mint Van Vogt legújabb művének (*The Silkie*) hőse, aki tetszés szerint változtatja alakját; lehet űrhajó vagy tengeralattjáró; gondolkodásának kapacitása és sebessége akár egy elektronikus számítógépé, és a régi típusú emberekkel szemben isten szerepét játszhatja.

A járatlan laikus ezt megalomániának, sőt paranoiás örültségnek tarthatja, mégis Van Vogt vezet a legnépszerűbb science fiction írók között. Ennek nyilván megvan az oka, s az valószínűleg az a korábbi megállapításom, hogy Van Vogt ösztönösen hisz az emberben, az ember legyőzhetetlenségében, és elveti az idő és a tér korlátait. Tény, hogy olvasói egyetértenek vele. Ők sem hiszik, hogy az embernek korlátai lennének.

Nevezhetjük ezt nagyzási hóbortnak, ha úgy tetszik. A legtöbb SF-regényben valóban megtalálható a nagyzási hóbort vagy ennek némely eleme. Míg a misztikus és a vadnyugati regények egyetlen ember megmentésével vagy egyetlen igazságtalanság megbosszulásával, a háborús és kémregények városok vagy hadseregek vagy népek sorsával foglalkoznak, a SF-művek hihetetlenül nagy százaléka nem adja alább az egész világ vagy valamely más bolygó vagy a galaktikus birodalom vagy az egész emberiség, sőt néha az egész világmindenség

sorsánál. A papírfedelű SF-könyvek százaiban forog kockán nemcsak a hős élete, hanem az egész bolygótér sorsa is. A science fiction írók nemcsak formálói, hanem megmentői is a világmindenségnek.

Nincs kizárva, hogy a messziségekbe néző, nagy távlatú látomásuk helyes, hogy talán még ebben az évszázadban, sőt már napjainkban a világ és az egész emberiség sorsa forog kockán, és csak a tudomány és a tudomány védelmezői menthetik meg.

Nehezen kétségbe vonható érvek szólnak amellett, hogy igazuk van; ha pedig így van, akkor e megalománia nem véletlen.

Ez lehet a magyarázata annak is, hogy ez az egész kozmoszt átfogó műfaj a második világháború után virágzott fel. A science fiction nemcsak a korábbi science fiction folytatása, hanem látomásaiban választ ad korunk válságaira; a közvetlen jelenre épül, függetlenül attól, hogy milyen távoli területeken játszódik a regény.

Mielőtt azonban a XX. század utolsó harmada problémáira térnénk át, vessünk egy pillantást arra az univerzumformálóra, aki pontosan ezt teszi, Philip José Farmerre és *Jadawin, a Teremtő* című regényére.

2.

A science fictionról szóló kritikák gyakran utalnak arra a közismert tényre, hogy Farmer volt az első, aki a sci-fi jövőképében megteremtette a szexszel kapcsola-HKIII tos komoly gondolatok törvényes helyét. Ezt azonban itt nem tárgyalom, miután ezzel bőven foglalkoztak már másutt, és nem kívánok eltérni attól, amit a science fiction fő hajtóerejének tekintek.

Farmer *The Lovers* (A szerelmesek) című ragyogó regényét és más műveit, mint a *Flesh* (A test) és a *Strange Relations* (Különös viszonylatok) is elemezték és értékelték már. Ezek mind beleillenek a fentebb körvonalazott keretekbe, épp ezért a legújabb sorozatának (papírkötésű eredeti kiadványok, például: *The Maker of Universes – A világteremtő*, *The Gates of Creation – A teremtés kapui*, *A Private Cosmos – Egy magánkozmosz* és *Behind the Walls of Terra – A Föld falai mögött*) kiindulópontja jobban érdekel. Mert noha más írók, például Stapledon is foglalkoztak azzal a gondolattal, hogy az emberiség oly magaslatra emelkedhet, ahol már istennel kél versenyre, e történetek kiindulópontja az, hogy egy, az emberrel minden (érzelmi és fizikai) vonatkozásban rokon faj fejlett civilizációja a természet titkainak birtokában egész univerzumokat, zárt kozmoszokat képes teremteni, ezekben tetszése szerinti „tudományos” törvényeket juttat érvényre az embercsinálta kontinuumok kormányzására, és magánjátékszótereiként használja őket.

Az eszme ugyanaz, mint a teremtésről szóló hittételé. A Teremtő, aki az eget és a földet megalkotta, miként a Teremtés Könyve leírja, sohasem határozza meg indítóokait. Isten úgy teremtette a világot, ahogyan jónak látta; háziállatokat és vadállatokat, vizet és szárazföldet teremtett; megszabta az éjjel és a nappal törvényszerűségét, és valószínűleg egyidejűleg az összes természeti törvényeket is megszabta. Mi volt az indítóoka? Csupán feltételezhetjük, hogy valami módon kielégülést keresett. Erre utalnak a bibliai tilalmak is, melyeket teremtménye, az ember elé állított. Az Úr dicsőítésének, műve végzésének szükségessége, a különböző isteni rendelkezések mind arra mutatnak, hogy az Isten a világmindenséget saját gyönyörűségére vagy valamilyen rejtélyes kísérlet céljából teremtette.

Ha a vallás e premisszájából indulunk ki, és leszögezzük, hogy a tudomány, ha megtartja a jelen század fejlődési ütemét, elkerülhetetlenül fel fogja tárni a világmindenség összes titkait, óhatatlanul arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az így felfegyverzett és tanult emberiség maga is képes lesz önálló, zárt magánkozmoszokat teremteni a rendelkezésére álló térben és időben, amelyek csak építőik számára lesznek hozzáférhetőek, és ezek minden mesterséges fizikai,

biológiai és kémiai törvényt követnek, melyet alkotójuk felállít. Stapledon, aki végső soron misztikus, nem hitte, hogy az emberiség vagy akár a galaktikus tömegértelem többre lesz képes annál, hogy egy pillantást vessen a Teremtő arcára. A kevésbé misztikus modern SF-írók eljutottak addig a gondolatig, hogy kellő idő (évszázadok, évezredek, évmilliók) elteltével és megfelelő adatok (minden, ami csak megismerhető) birtokában utódaink képesek lesznek megismételni saját elgondolásaik szerint az egész teremtést is.

Ilyen képességekkel rendelkezik az az emberfajta, amelyet Phil Farmer „lordoknak” nevez. Ezek a fejlődésnek olyan fokára jutottak, hogy meg tudják teremteni a maguk univerzumát saját dicsőségük betetőzésére. Egyik ilyen univerzumba kerül bele a korunkból való ember, Wolff, aki egy „lapos” világban találja magát, mely nem gömb alakú, és nem kering az űrben, miként a mi bolygónk, hanem egymás feletti szintekből áll, mint egy babilóniai függőkert, és a legmagasabb szint a lord otthona (mint később kiderül, ez maga Wolff, kinek igazi neve Jadawin). Mindegyik szinten más civilizáció helyezkedik el, többé-kevésbé mind hasonló legendáink és múlt történelmünk civilizációira. Úgy látszik, Jadawin valamilyen módon kapcsolatban van azzal az univerzummal, amelyben a mi Földünk létezik. (Mellesleg az a gyanúnk támad, hogy talán ez is valamelyik „lord” alkotása.)

Az univerzumok teremtője és az ezt követő regények nem nagy kozmológiai eposzok, hanem Edgar Rice Burroughs és Sir Walter Scott hagyományait követő kalandregények, de az alapeszméjük, s kimondhatatlanul ugyanazok az elgondolások rejlenek mögöttük. A sorozat további kötetében más univerzumokról és más „lordokról” olvasunk (Farmer kiindulópontja, hogy az összes lord féltékeny egymásra, és szakadatlanul csapdába akarják ejteni és el akarják pusztítani egymást); sokaságuk félelmetes és meglepő. Ezek a regények a biológia és a fantázia új elképzeléseinek valóságos tűzijátékai; Farmer most is és valószínűleg ezután is garmadával ontja az ötleteket.

Farmer zsebuniverzumai lehetetlenek lettek volna a SF-alap előtti időkben, sőt még tíz évvel ezelőtt is. Ma már lehetségesek, mert a műfaj fejlődött, a science fiction olvasói tudatára ébredtek az emberi fejlődés kozmológiai következményeinek, és az utóbbi néhány évben levetették a vallási vakbuzgóságtól való félelmet, amely az írókat és a kiadókat (ismerjük be, a kiadókat inkább, mint az írókat) nemrégén még gátolta.

Korábban minden vallásos vagy inkább istenfélő ember valószínűleg felháborodott volna azon a szentségtörő gondolaton, hogy az ember valaha is versenyre kelhet Istennel. Az a gondolat, hogy talán Isten maga is halandó, aki eljátszadozik a tudománnyal, arra indította volna a hívőket, hogy haragos levelekkel áraszák el a kiadót; ma már ez nem történik meg. Úgy látszik, a science fictionnak már nem kell félnie a hívők haragjától.

Eszembe jut az atom előtti idők egyik klasszikusának, C. S. Lewisnek *Out of the Silent Planet* (A csendes bolygóról) című ragyogó regénye, egy trilógia első része, amely allegorikusan a materialista tudomány és a moralisztikus teológia konfliktusáról szól. A trilógia második és harmadik része, a *Perelandra és a That Hideous Strength* (A félelmetes erő) nem nevezhető science fictionnak; a második majdnem teljesen fantázia, a harmadik pedig izgalmas kalandregény. De *A csendes bolygóról*, amely egy Mars-utazás kapcsán felejtethetetlenül festi le a három értelmes, de egymáshoz nem hasonló marsbeli fajt, valódi, bár morális tanulságú science fiction, amely szerint a magas fokú civilizációnak istenfélőnek kell lennie, és ragaszkodnia kell ahhoz a meggyőződéshez, hogy a halandók törvényhozása felett létezik egy magasabb erkölcs.

A csendes bolygóról maradandó érték, mert szerzője, J. R. R. Tolkien kollégája, tehetséges író, bár mondanivalója nem szerzett híveket magának a modern SF-írásban, és filozófiája ma már kínosan elavult.

Ennek magyarázata korunk növekvő társadalmi, erkölcsi és politikai válságára vezethető

vissza, amely az első kísérleti atomrobbantással kezdődött, és azóta is állandóan nő. Ezt bizonyítja a néhány évvel ezelőtt lezajlott országos vita arról, hogy Isten halott-e vagy nem. A második világháború előtt ez a megdöbbentő gondolat nem jutott volna el az első fórumig sem, napjainkban azonban még a templomok szószékein is vitatják, és el is fogadják néha.

A science fiction írók kissé lassan ismerték fel a vita folyamatait; de Farmer regényei azt mutatják, hogy e vita után semmi sem gátolja a világ és az emberiség teremtésének tárgyalását. A science fictionben Isten ma fizikai valóság. A világmindenségnek volt kezdete – ez, úgy látszik, tény. A science fiction írója tehát jogosan töpreng rajta, hogy miért, hogyan, mikor kezdődött, és „ki csinálta”

A csillagászat a világmindenség eredetét egy több milliárd évvel ezelőtti nagy robbanásra vezeti vissza, melyben egyetlen óriási atom szétrobbant, és az eredmény az, amit ma látunk magunk körül; az atom részei még mindig nagy sebességgel távolodnak a robbanás színhelyétől. Mindez igaz lehet, csupán az a kérdés: az ősatom honnan származott, mi volt előtte, és miért robbant szét?

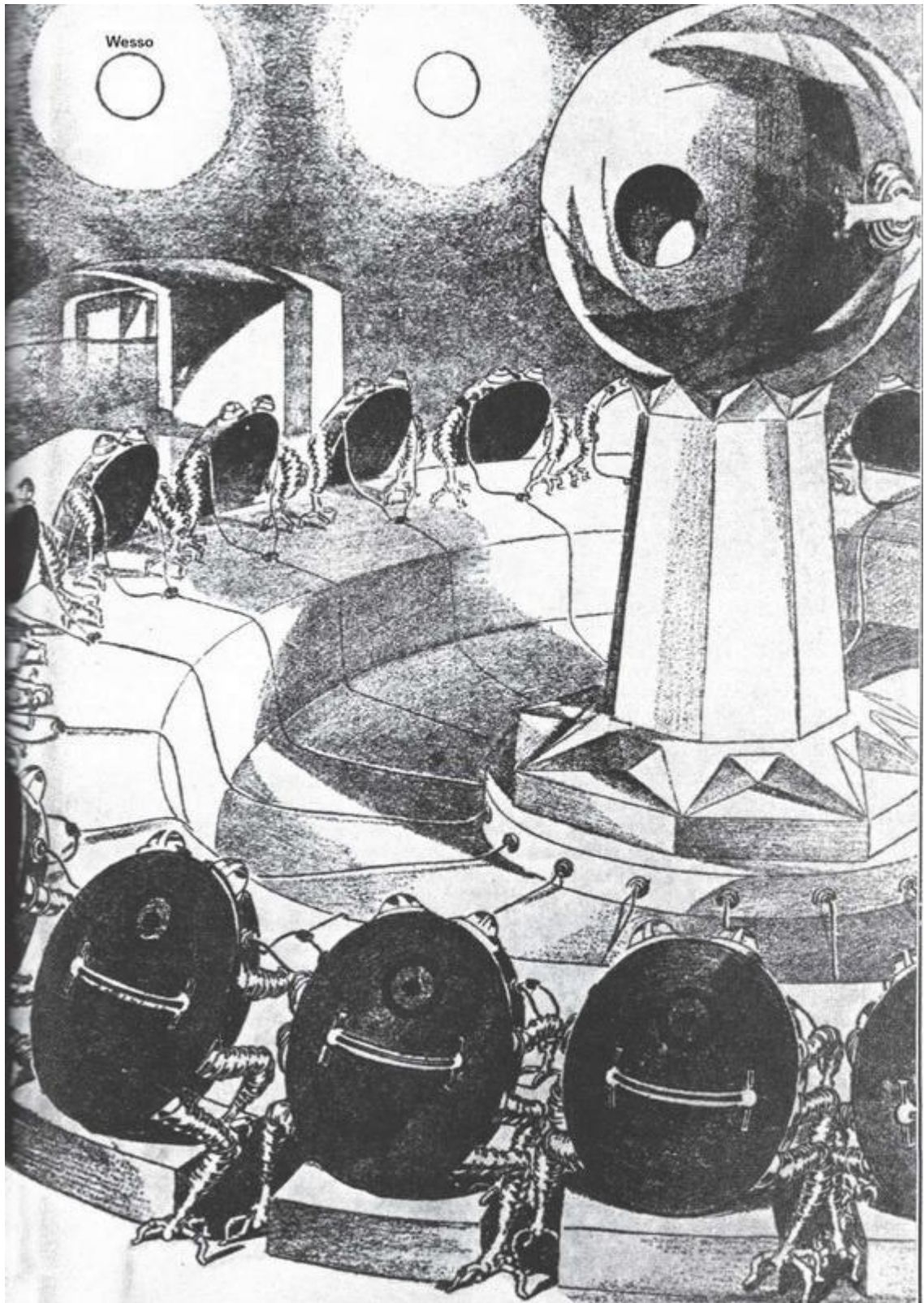
A tudomány Istent csupán messzebb helyezi, de az emberi értelem nem képes a létező nemlét felfogására. Ez egyszerűen kívül esik „számítógép-kapacitásunkon”, nem is tesz-szük fel hát az igen-igen fiatalok primitív kérdését, hogy „ki teremtette Istent”

Erre a kérdésre a science fiction írók sem tudnak válaszolni, ők is csak felteszik a kérdést, mint Farmer; csupán annyit tehetnek, hogy beiktatnak egy fizikai istent a történeteikbe, ha ezt a cselekmény megkívánja.

Ezt ma minden kockázat nélkül megtehetik. Magam is adtam már ki olyan regényeket, mint Dean Koontz *Fear That Man* (Féld az embert), melyben Isten gonosz erő, és egy-helyt apró féreggé alakul át, melyet *eltaposnak!* Semmiféle tiltakozást nem váltott ki az olvasókból. A vallásosak nem küldtek méltatlankodó leveleket, noha még tíz évvel ezelőtt is ez nagy vihart kavart volna. Ma már nem kavart vihart; sok a baj a világon, a régi törvények már nem érvényesülnek.

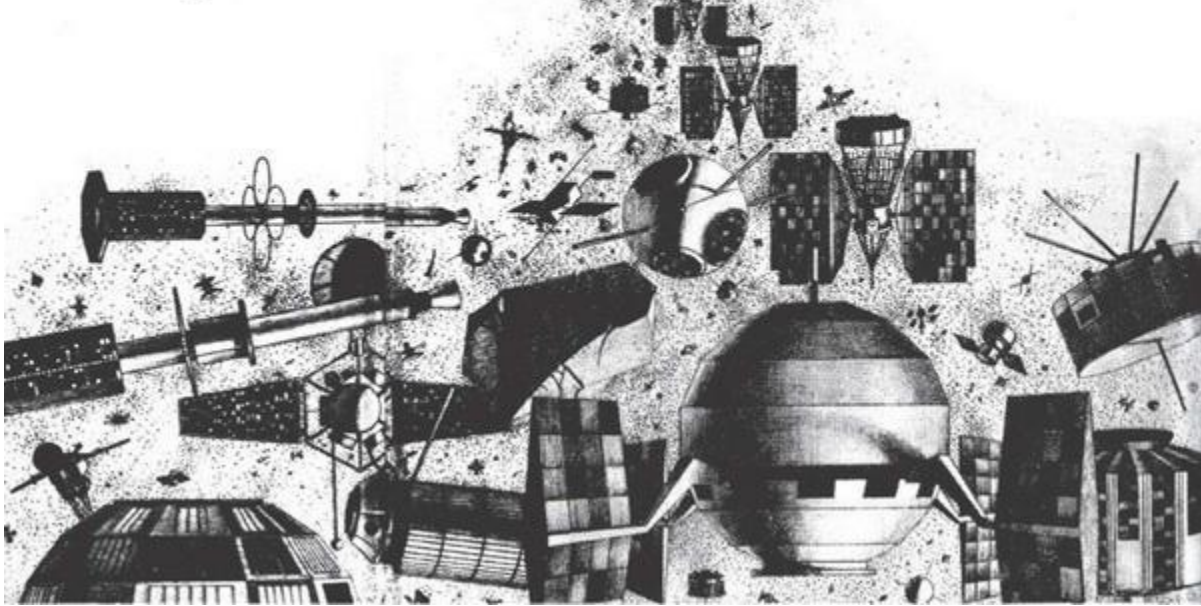
Bars Sándor fordítása

Darázs Endre
HAJDANI KÜZDŐTÉR

Hajdani küzdőtér

Mit sem vénült a Nap. A Föld sem lett sokkal ráncosabb, csak a Hold valahogy összezsugorodott. De az ember, az ember.

Még a vasbetont is kikezdheti egyszer az idő, a betonból szürkésfehér por lesz, bilincseket lerázó, bosszúért ordítózó viharok játékszere.

A hajdani lármás stadionból mindössze három, madárcsőr alakú pillér állt még, ferdén és erőtllenül. Az egykori emberi szemmagasságban – valamivel a két méter alatt – betűk elmosódott sora futott keresztül.

Nagy szavak voltak!...

„Az ember egyéni teljesítőképességének tulajdonképpen nincsen határa. A grönlandi ABORAH a 2904-ben rendezett Olimpiai Játékokon a százméteres távot egyetlen másodperc alatt futotta le. Igen, az emberé lesz a mindenség, mert egyéni teljesítőképességének nincs határa!”

A diadalénektől zengő, hatalmas küzdőtérből észrevétlenül lett aztán kecskelegelő. Később a fű között kibukkant a nedves homok. Tavak keletkeztek eső után, aztán megmaradtak továbbra is. Később fák nőttek, kísérteties erdőcskék, csupa mocsári tölgy. Mintha az egykori bajvívók százaik jöttek volna vissza, hogy fa alakjában éljék tovább életüket ősi dicsőségük színhelyén.

A fák együtt senyvedtek a rokkant stadionnal, megdőltek a laza humuszban, gyökerük kiállt a gyenge földből.

Az egymásra borult fák alatt most három lény botorkált nagyon óvatosan, összekapaszkodva, kikapcsolt automata mankóikat vonszolták a férgektől nyálkásan nyüzsgő sárban.

– Az egyik ősapám hat méter hosszát ugrott itt, rúd nélkül – mondta a középső lény. Idomtalan nagy kupolafeje nehézkesen ringott ide-oda vastag nyakán. Teste valamivel kisebb volt két méternél. Végtagjai satnyák voltak, rövidek, mint a rovarok lábai.

– Egyik ősaným átúszta az Atlanti-óceánt!

Nála is különösebb társai már hörögve ziháltak. Ráakaszkodtak, húzatták magukat.

– Képtelen voltam meggyőzni őket – sipította a középső lény –, az ifjak zsinata képtelen felfogni a tényt, hogy az utolsó lehetőséget mulasztjuk el, ha nem intézkedünk! Sorvadásunk mai állása szerint, megállíthatatlan. Csak egyetlen évezred, és az emberi lény félméteres lesz csupán.

– Szaporodásra képtelen – nyögte a bal oldali lény.

– Kihal az ember – jósolta a jobb oldali.

– Nem lesz kár érte!

Könnyű szél futott át fejük felett, esőcseppeket hullajtott rájuk. A három nagy fejű lény irtózva csavargatta nyakát, az agyat borító vékony bőrréteg meg-megremegett. Suttogva, rekedten folytatták:

– Atletizálni!

– Ah! És a jóga!

A középső lény esküre emelte satnya jobbját.

– A sarkcsillagra mondom, hogy a száz métert még ma is lefuthatja bárki! Mankók nélkül! Alig félóra alatt!

Meg kellett állniuk. Hiába támasztották őket megint a vasmankók, gyenge testük halálos kimerültségtől reszketett.

– Elvesztjük bolygóinkat!

– Régen elvesztek azok már! A Marsra emberi lény már be sem teheti a lábát! Ki merne ujjat húzni a robotokkal?!

– Oda a Vénusz is!

– Na és a Hold? A Hold?

Nem tudták folytatni a beszélgetést, kifulladtak, mint a menekülő vízimadarak a sás között.

– Ki vagyunk tiltva Ázsiából!

– Holnap Európából is kitelepedhetünk a négy égtáj felé, ha ez így megy.

– Már a Föld sem a miénk!

– Micsoda fájdalom!

A középső felvihogott, de az is lehet, hogy sírt. Fulladozva nyögte ki szavait, mintha egy könnyörtelen robot acélmarka szorítaná ki belőle a kevéske levegőt.

– Javasoltam a Zsinatnak – mesélte –, hogy ezentúl az újszülöttek lábát műtéti úton távolítsák el.

– Mire jó nekünk a láb? Csak ücsörgünk a kasunkban, az agyunkat pedig mesterségesen növeljük, hogy tökéletesebb legyen a memóriagépeknél...

A jobb oldali emberi lény pislogva hallgatott, mert az eget figyelte, hol csillaghajók tűzcsíkjai húztak át benn ülő robotokkal.

A legújabb típusú gondolkodógépek már nem voltak puritánok. Hatalmas párnákon ültek, kényelmesen elterpeszkedve acéltagjaikkal.

– Nagyszerűnek találták az ötletemet a Zsinaton – mondta a középső emberi lény.

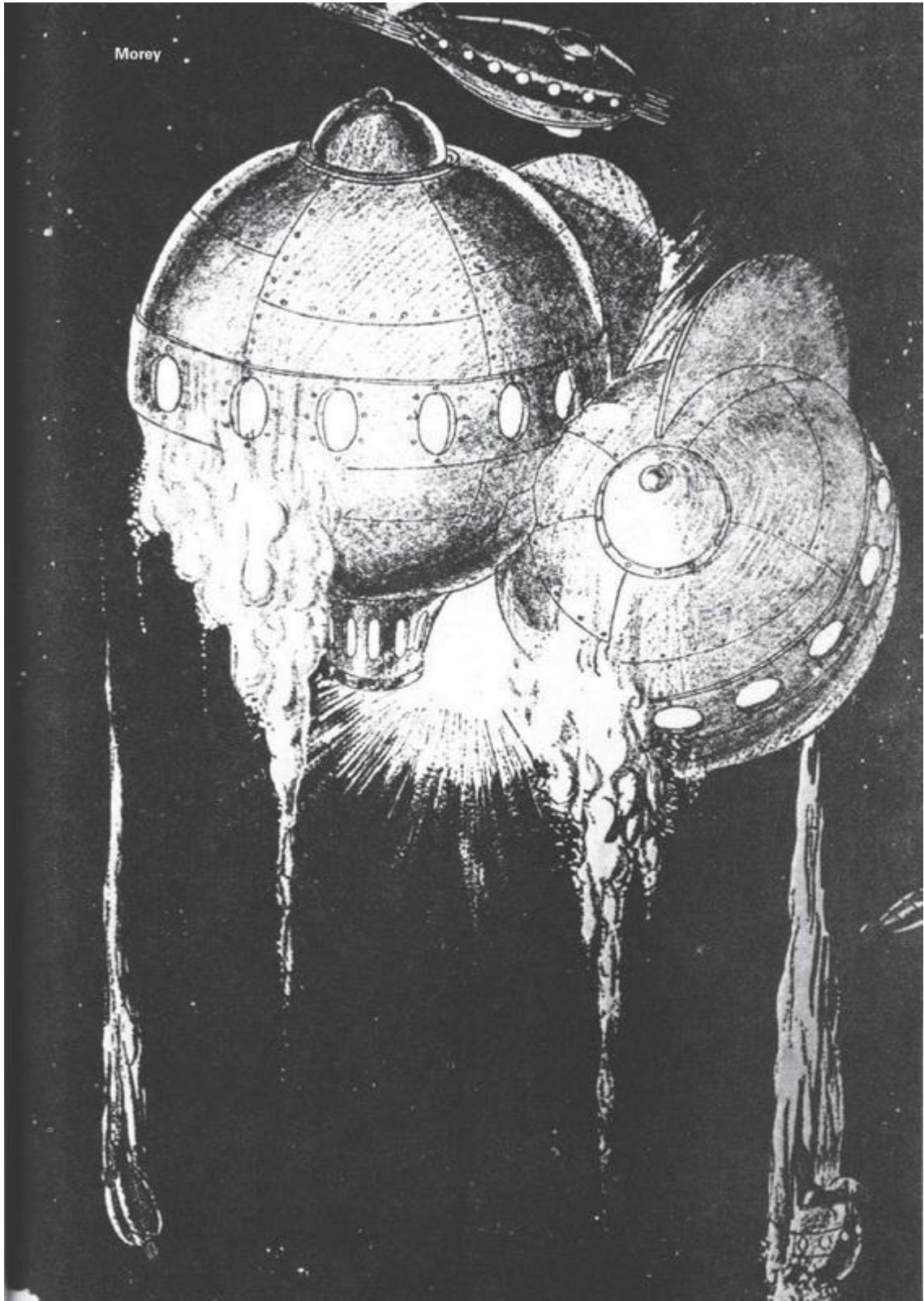
– Tehát?

– Le fogják metélni az újszülöttek lábait.

Valahol dobolni kezdtek, nem emberi kéz verte a dobot, mert fantáziátlan, indulattalan dobpergés volt.

– Az Ünnepe... – mondta halkán a középső.
 – Az Ünnepe! – mondta a másik kettő. – Táncolnak a robotok. Megülik a tökéletesedésük ünnepeit. Jogosan vigadnak, mi már semmik sem vagyunk.
 Közben elcsendesedett az eső, a sár cuppant csak rozoga lényük alatt.
 – Ezentúl amputálnak – ásítózott a bal szélső.
 – Térdben? Combban?
 – Nem mindegy, hol? – gurgulázta a középső. – Tökéletesen mindegy.
 – A Zsinat gyülekezete komolyan vette javaslatomat, s ezzel sikerült közelebb hoznom az emberiség végóráját! Sikerült! Sikerült!
 Mélyzöld fény csapott le rájuk, robotok őrzárata az erdőcskében. Este, a pihenés idején összeszedgették az elkószált emberkéket.
 A középső nagy fejű emberi lény elébük döccent.
 – Őljetek meg! – parancsolta vékony hangon. – Őljetek meg! Én nem merem megölni magam! De undorodom önmagamtól! Őljetek meg!
 A robotok csak füttyentgettek egymás felé.
 – Mi az? Legújabbán már nem is akartok beszélni velünk? Micsoda eljárás ez?
 Magyarázatot követelünk!
 – Ne ingereld őket – rimánkodtak társai. – Ma van az ünnepeük. Tele vannak dicsőséggel! A végén még tényleg eltaposnak minket! Kérlek, ne ingereld őket!
 – Férgesek – mondta a középső lény –, és még ezek voltak a barátaim!
 Megérkeztek a dajkák. Olyasforma szerkezetek voltak, mint hajdan lehettek a gólyamadarak. Hosszú csőrük felkapta a didergő emberi lényeket, és vitte, vitte kilométereken át, hogy segítsen rajtuk.
 Gúnyosan sívított a hideg szél, a fák még jobban egymásra dültek, a kiálló gyökerek összegabalyodtak, hogy ne vigye ki alóluk a maradék földet. Az őrzárat ment tovább. A három pilléren vakultan éltek a betűk:
AZ EMBER EGYÉNI TELJESÍTŐKÉPESSÉGÉNEK NINCS HATÁRA!
 A középső oszlop darabjának denevér csapódott, nagy volt és félelmetes, az oszlop még jobban elferdült a közelgő éjben, az írás beleveszett a sötétségbe.

Darázs Endre
VÉRCsap

Böcögő mocsarat várt, földrésznit, de szőlőlugas indáiba keveredett. Felnézett a lécek közül, de a térhajó csillag volt már a csillagok között.

Adap most sértődötten hallgatott ezüstburkában.

– Ez már a csillagváros széle – figyelmeztette egy napfordulóval előbb a fotonagy. – Itt jóformán nincsen már semmi sem. Csupa kifáradt csillag, hideg vagy hűvös bolygókkal. És olyan kevés csillag. Ez már a külváros legszéle – morogta Adap –, forduljunk vissza.

Összevesztek. Azóta Adap hallgat, s szótlanul teljesíti parancsait. Nem tudott haragudni rá, mert Adap valójában igen jó barát, nemcsak logikája van, hanem szép érzelmvilága is. Egészen jó balladákat ír. Derűsen gondolt rá, majd feltápáskodott a langyos földről, és nekivágott az éjszakának.

Satnya olajligetben lépegetett.

„Akkor még óriáshüllők lubickoltak itt

– gondolta a Megfigyelő, és millióéves fáradságra emlékezett rugalmas izmaiban. – Micsoda vadászat, micsoda munka volt! Kivonattá sűríteni a hegységnyi olajos, nyálkás húst. Húszezer térhajónyi szállítmány! A 4456-os és 7610-es rendszerek túlsúfolt bolygói azonban megmenekültek az éhhaláltól.”

Felpattant előtte valami a csillagfényben. „Egy Négykezű volna? – gondolta.

– Nem! Annál jóval nagyobb. Amikor elmentünk, mindent elborítottunk jéggel, hogy a milliárdnyi feldolgozatlan hullarész ne fertőzhessen!”

Vajon mi lett a Feketeszeműek városából?

Kutya sompolygott előtte. Visszanézett néha, s olyan ismerősen.

– Te vagy az? – kérdezte megdöbben. – Te vagy az? Hát idejutottál?

Fekete szemek csillogtak rá nagyon éhesen, a tekintetben csak megadó könyörgés volt, semmi más.

– Ez lett belőled? – nyújtotta felé üres kezét. Réműletében nagyot ugrott a kutya, és eliszkolt a gyáva, kis fények közé, amelyek megszeppenve ácsorogtak a határtalanul nyitott éj alatt.

Valahol, egészen közel, tompán énekeltek.

Egy magas férfihang ordítva sírt...

Oldalt vonultak a jó szagú fák, és nyomorúságos dobozokat pillantott meg, csupa fehérét. „Most a harmadik fokozatban élnek” – ismerte fel. Az alamuszi viskók előtt bűzölgő fáklyák kínlódtak. Elektromosságnak, magenergiának nyomát sem látta, sok árnyat csupán egy hosszúkás láda előtt.

„A Négykezűek utódai volnának?” – lépett közéjük. A nyitott koporsóban ifjú nő feküdt, döbbenetesen szép. Gyönyörködve hajolt rá.

Külseje a tizedik fokozatnak felel meg. Világa sokkal hátrább maradt. Mi zavarhatta meg itt ennyire a kettős fejlődés harmóniáját?

Perselyt rázogattak az orra alatt köve-telően.

– Csak egy misérevalót, uram!

Jóformán nem is látta a széles szerzetest, aki akkora volt, mint egy kisebb torony.

– A halott lelkiüdvéért, uram!

„Ezek még nem ismerik a testfelújítás módszerét? – töprengett magában. – Tanítsam meg őket? Környezetük igen kezdetleges, viszont megjelenésük szinte tökéletes, már abból következik, hogy rögtön megértik, amit akarok.” Ekképp döntött, és a perselyt félretolva, a halott mellkasára tette kesztyűs kezét.

– Ez még ifjú test – nézett a megdöbben szerzetes szemébe –, így egyetlen, rövid

besugárzás is elég. Látod, magától ül fel a halott, és most is mosolyog. – Segítsek? – kérdezte a nőtől –, vagy magadtól is fel tudsz kelni?

A ravatal lábánál még mindig üvöltött a gyászoló férj. Szemét kendő takarta, akár az éneklőkét. Csak a szerzetes látott zsebóra nagyságú, dülledt szemével.

– Őrség – bögte –, fogjátok el a boszorkánymestert!

Csörömpölve érkezett a kiseded csapat. Tollas fejű férfi dobogott elől. Pici sapkája nem is látszott a hatalmas bokréta alatt.

Nyársforma vézna kardja a nőt döfte át.

– Aki meghalt – kiáltotta csengő, kellemes hangon –, az ne támadjon fel!

Megérkezett a hold is. Kemény fényében karok és hátrább árbocok imbolyogtak.

– Boszorkánymester! Pokolba vele! Leghangosabban a férj vonított:

– Döfd le! Döfd le!

– Nem – mondta a tollbokrétás, és keresztet vetett –, a Sárga Palotába kell vinnünk. Végre egy valódi boszorkánymester.

Még meg sem ragadták a csodatevőt, máris lóra pattant a futár, és hangos trombitaszóval dübörgött a holdas úton, feszületek közt, csöndes félelemmel.

Egy óra múltán már korbácsai között kotorászott a főinkvizítor, de végül is egy karmokban végződő vasrudat tett maga elé. Nézegette, meg is simogatta, aztán az örök parázzsal teli serpenyőbe lökte. Tollat fogott kellemesen bizsergő ujjaival, forgatta, hegyét próbálgatta egy elrontott halálos ítélet hátlapján, de szeme unos-untalan a kínszerszámra sandított. Ezt az eszközt különösen kedvelte, mert hamar felizzott, mint most is. Megkongatta az asztali ezüstharangot, és kiáltozott is, pedig nem szokott. Kimért volt, főpapi, de most nem állta meg, hogy ne ordítson, mert nagyon fúrta az oldalát a felcsigázott kíváncsiság.

– Hozzátok be!

Rozzant vént várt, csupa szőr képű vajákost, de a bronzveretes, keskeny ajtószárnyak között szép és előkelő ifjú tűnt fel, errefelé szokatlan szabású, feszesen tapadó, ezüstoffényű öltözékben.

Sunyítottak az alabárdosok, mint a rókák, veres, buta képük csupa veríték volt.

Nem úgy festett a látvány, mint mikor foglyot kísérnek. Mintha inkább ő vezette volna a bizonytalanul beódalgókat.

– Miért nincs megkötözve?

Mintha kőből faragták volna a hallgatag csoportot. A boszorkánymester szelíden mosolygott, előrelépett, és barátin ölelte át a csuhát. A főinkvizítor gutaütéstől félt.

– Miért nincs megkötözve?! Lapítottak.

– Kerékbe töretlek benneteket!

Erre felbomlott a csapat, szószólójuk, az orratlan Joao, aki példásan szorgalmas hóhérségéd volt évtizedekig, lassan meztelenítette le nyakát a főinkvizítor köves tekintete előtt.

– Nézzed csak, uram...

A sárgásbarna, koszos nyakon lila vonal futott körül.

– Lánkra akartuk verni, uram, de védekezett. Én még birkóztam is vele. Erre letépte a fejem, de vissza is ragasztotta.

– Hol a hadnagyotok?

– Megtébolyodott...

Hideg futott végig a szikár háton. Tudta jól a főinkvizítor, hogy boszorkánymesterek nincsenek, de tudta azt is, hogy a hűséges Joao sohasem hazudik. Tétovázott, megrémült. Csak lassan szedte össze magát.

– Minek néztek engem? Micsoda örült fecsegés ez? Most pedig kifelé, aztán számolunk.

Magukra maradtak a zömök gyertyák fényében. Az oszlopok mögött néha fémesen csörrent valami. A karzaton is. A gyűrű bezárult a fogoly körül.

– A neved? Honnét jöttél? Kinyújtott karjával fölfelé intett a vendég.

– A hegyekből?

Nemet intett a vádlott. Szokatlan szeme volt. Csupa ezüst, szinte nem is látszott a pupillája.

– Értelek – mondta undorral a főinkvizítor. – Az ég küldötte vagy!

Már előre borzongott a sok zagyvaléktól. Gyűlölte ezeket a szélhámosokat. Dühöngve kapta ki a tüzes vasat a serpenyőből, és felindultságában elejtette. Udva-

riasan ugrott érte az ifjú, és fel is kapta, de az izzó végénél, és úgy nyújtotta oda, udvarias főhajtással, a bőrfogantyút tartva a bosszankodó felé.

– Fölösleges ez a bűvészkedés – dörmögte a főinkvizítor –, úgyis máglyára kerülsz!

Kiábrándultan unta hivatását a főinkvizítor. Ha időnként nem kínozthatott volna egy kicsit, rég lemondott volna. Vérbeli szadista volt.

– Vallj be mindent! – darálta siváran.

Közben kihűlt a kínzórúd. Erre az asztalra helyezte a vendég, látható tisztelettel, mely az idősebb ember tulajdonának kijár. Beszélni kezdett, de ajkai nem mozdultak.

– Lassan haladtok, ó, szakálas! Egyik tanítványod szeretett volna megoperálni, hogy miért, nem értem. Tudományszeretetből talán, de olyan ügyetlenül, hogy kénytelen voltam bemutatni a helyes fejműtétet. Remélem, hogy eltanulta. Te volnál a fősebész?

Asztalára vágott a főpap, de oly haraggal, hogy ökle elszíneződött, feldagadt.

– Itt csak én kérdezhetek, te hasbeszélő!

– Kevés az időm, ó, sebész! – zengte a néma száj. – Sietnem kell, mert tartok tőle, hogy a térgörbe nemsokára ellapul... – A kőlapokból kirakott padlaton nézegetett valamit nagy figyelemmel. – Mint látom, alattunk kísérleti sebészet működik. Hogy haladtok?

Eltorzult a szakállas arc. Hármat tapsolt a házigazda, erre csapóajtó vágódott fel előttük.

– Még most is megjátsszod magad? Azt játszod, hogy átlátsz a falon? – bömbölte a főpap.

– Hogy jobban láss, tessék! Te is oda jutsz!

Az aranyló mélységben egy kínzókamra pokla vonaglott. Kerék nyikorgott, fogó csattogott, recsegett a fűrész. Az áldozatok már nem is hörögtek.

– Látom, hogy dolgoztok! Ez derék! Az operáltak mind önkéntesek?

– Ezek nem önkéntesek, fiam – önkéntelenül került ajkára a hízelt szó –, hanem bűnösök! Vallj be gyorsan mindent, ha nem akarsz közéjük kerülni! A jelentés szerint te halottat akartál feltámasztani a Halászárosban... Így volt, ugye?

– Mi az hogy halott, ó, sebész?! Most kettőt tapsolt a főinkvizítor.

– Láss és borzadj!

Falüreg tárult fel, és abból kidöcögött a csontváz. Csattogtak a sárga agyarak, pokoli láng izzott a koponya nyílásaiban, és előrelendült a kar. Éppen az ifjú szívét vette célba a csontujj.

– Tehát ilyen a vázatok – mondta a vendég –, nagyon hasonlít a miénkhez. De kár, hogy ennyire elhanyagoljátok a fogazatokat.

Hangosan nyöszörgött a kínzó, és intett. A csontváz sértődötten mászott vissza a falba. Türelmesen ismételte a vendég:

– Légy szíves, mondd meg már, hogy mi az a halott!

A főinkvizítor az asztalnak rogyott.

– Reménytelen eset vagy! Cinikus, mint maga a sátán.

Ráhajolt az ezüst tekintet. Akkor volt, hogy mindent eltakart előle.

– Szokatlan mutáció vagy. Örökösen absztrahálsz. Halott, bűnös, sátán. Adap most dühös,

nem érdeklődhetem tőle, de megmagyarázhatnád zavaros fogalmaidat... – A nyíláshoz húzta a lassan magatehetetlen főpapot. – Nagyon az elején vagytok még – hajolt rajta át és lenézett. – Elavultak a műszereitek. Ezekkel túl lassan megy. Kaphatsz tőlem egy sokkal jobb felszerelést, ha kívánod. – Még előbbre hajolt. – Például az a kisfiú, a sarokban. Még le van vágva a lába, és újat még nem tettetek rá. Na tessék! Kifolyt belőle minden vér. Hol a vércsap?

Bambán mozogtak a bakók a zugokban. Egyikük végre elbődült:

– Jobb ennek így, uram, ha felébresztenéd, mint ama asszonyt, kénytelen volnék tovább gyötörni, pedig nagyon sajnálom, mert az öcsém.

Az ezüstszemű egyszerre mindent megértett, mert Adap végre kegyeskedett jelentkezni a térhajóból, és sorolta az adatokat:

– Teljesen elmaradt világ... A biológiai és társadalmi fejlődés zűrzavarai. A Világgyűrűbe nem illik bele. Azonnal elhagyandó.

Egyetlen ugrással szökkent vissza.

– Adapnak igaza volt. Túl korán jöttem. – Ujjai közé fogta állát. Röstelkedett. – Ha most megadnám a segítséget, válságokat okozhatna a hirtelen minőségi növekedés.

Mellen ragadta a főpapot.

– Mondd, ó, ocsmány szakállas, ez valóban az a bolygó, amit ti úgy hívtok, hogy Föld?...

A nyílásból, az oszlopok mögül már előlopóztak a szolgák. Hálót hoztak és vastag köteleket. Sunyin lesütötte szemét a főinkvizítor.

– Te belezavarodtál a félelembe. Örülnél, ha elengednélek?.

Hangtalanul kúsztak a pribékek.

– Ezt meg végleg nem értem. Mi tarthat engem vissza? És miért is tartana? – Háta mögött most térdeltek fel...

– Mit is kérdeztél te? Hogy ez a Föld? Igen. Ez a Föld.

Suhogva nyílt ki fölöttük a haló.

– Ez a Föld, de neked pokol lesz!...

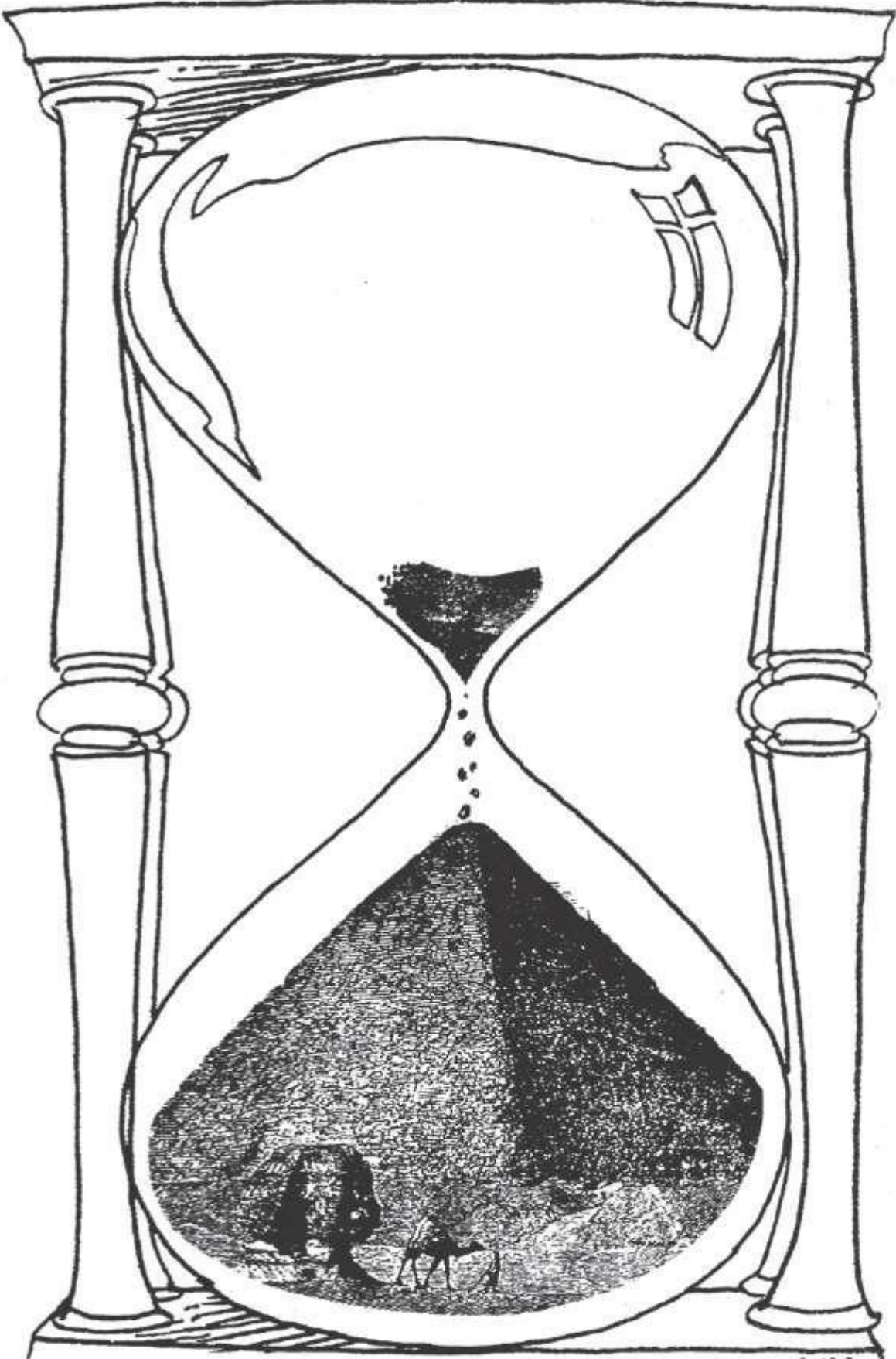
Megfeszült a teli háló. Fürgén kúsztak rá a kötelek, ide-oda siklottak.

– Csak az időmet vesztegetem – hallották a pribékek a gomolyból –, mert te, ó, szakállas, hihetetlenül fejletlen vagy! Agyberendezésed kezdetlegessége a Teljes Tér viszonylatában is egyedülálló lehet. Gyere, hazaviszlek, aztán majd kicseréljük.

Később, megesküdték a pribékek a hatalmasságok előtt, hogy vakító fényesség támadt, egek zúgása – és a főinkvizítor a magasságokba távozott.

Mennyeien boldog lehetett, mint vallották, hiszen angyal vitte az ölében.

Hegedűs István karikatúrája

D. Zöldhelyi Zsuzsa
UTÓPIA ÉS VALÓSÁG
„A JÖVŐ SZÁZAD REGÉNYÉ”-BEN

Különös érzés úgy olvasnunk egy regényt, hogy tudjuk: a benne ábrázolt jövő – időpontja tekintetében – a mi jelenünk. Jókai az 1870-es évek elején álmodja meg a jövő századot, s a regény cselekménye az 1950-es években kezdődik. Olvasása közben önkéntelenül is összevetjük a jelen valóságát a Jókai ábrázolta utópikus jövővel, s azzal az érzéssel tesszük le azt a furcsa, sokszínű, szerteágazó könyvet, hogy bár cselekménye a XX. században játszódik, nagyon is kitapinthatók a múltnak, pontosabban a XIX. század második felének azok az eseményei, amelyek indítékul szolgáltak a jövő ábrázolásakor.

Az 1860-as évek végén s az 1870-es években Jókai képzelete egyre gyakrabban elkalandozik a jelentől; hol az idealizált múltat eleveníti fel, hol a jövő utópikus képét rajzolja. Máskor úgy fordul el jelenének valóságától, hogy a társadalomtól izolált szigeten épít fel hőseinek egy boldogabb világot. Így történik *Az aranyember* c. regényében, amelynek hőse a Senki szigetén lel harmóniára, így a *Fekete gyémántokban*, ahol Delej országának lakói zárt világukban élik a föld más tájait benépesítő emberekénél értelmesebb, boldogabb életüket. Talán hasonlít ez kissé a népköltészethez, ahol a valóságos élet nehézségei egy mesebeli világ fantázia teremtette harmóniájában oldódnak fel. Így próbálja az 1867-es kiegyezés után sok tekintetben csalódott Jókai is, látva, hogy reményei rendre kudarcot vallanak, egy utópikus társadalom álomvilágában „megoldani” azokat az ellentmondásokat, amelyeknek valóságos megoldásában nem reménykedhet. Egyre inkább látnia kell, hogy a magyar nemzeti függetlenség, az önállóan fejlődő, iparosodó, a tudományt, művészeteket felvirágoztató, egy békés Európában szomszédaival békésen érintkező Magyarország 1867 után is illúzió marad. A valóságban az európai országok között véres háborúk dúlnak; Jókai borzadva figyeli a porosz-francia háború eseményeit, a vérontást, a kegyetlenkedéseket. A liberális gondolkodású, a világot reformokkal megváltoztatni kívánó író értetlenül áll a párizsi kommünnel szemben; elutasítja a forradalmárokkal leszámoló kegyetlenséget, de magát a forradalmat is. Ellenérzését csak fokozzák az anarchisták – elsősorban Nyecsjajev, Bakunyin – szélsőséges megmozdulásairól érkező hírek.

A jövő század regényének álomvilágában az élet bonyolult problémáit, a társadalom ellentmondásait a technika fejlődése oldja meg, elsősorban a repülőgép feltalálása, amelyről – mint regényének előszavából rögtön kitűnik – Jókai az egész világ megváltoztatását várja.

„Én pedig hiszek annak a találmánynak a létrejövetelében, amiért Ikarusztól kezdve annyian keresték az ég rejtélyeinek megoldását, s jártak az égben, nem találva, amit kerestek. Egyszer majd megtalálja valaki.

...Az lefegyverzésre kényszerítendi az egymás kiirtására készen álló milliókat, ágyút, puskát visszaküld a kohóba, azokból dolgozó gépeket öntet; a lőport elemi csapások elfordítására használja, a katonát lovával együtt hazaküldi szántani.

...Az megszünteti az örült fajgyűlöletet, s megismerteti a testvért az ellenségben.

...Az befolyást gyakorol az időjárásra, és behatol a természet titkaiba.

...Az egyik földrész bőségét kicseréli a másikéval.

...Az csak egy pártnak ad létet, melynek jelszava *munkás hazaszeretet*.

...Az csak egy vallás számára épít templomot, melynek dogmája *józan emberszeretet.*”

Az a hit, hogy a technika vívmányai – önmagukban – minden bajra orvosságot hoznak: illúzió. Jókai mégis ott közelíti meg leginkább a jövő fejlődési tendenciáit, ahol vállalva, hogy fantasztának, sőt bolondnak nevezzék, hitet tesz a tudomány és technika kibontakozása, várható óriási, az emberiség egész életét befolyásoló eredményei mellett. *A jövő század regénye* e tekintetben összefoglaló mű. Itt összegezi az író mindazt, amiről egész addigi életében oly sokat gondolkodott s írt is egy-egy megelőző művében. Hiszen érdeklődése a természettudományok iránt nem új keletű, kora ifjúságától kezdve végigkísérte életútján, s színezte alkotásait. Idős korában is visszaemlékeznek azokra a lenyűgöző fizikakísérletekre, amelyeket pápai diákévei alatt kitűnő tanára, Tarczy Lajos mutatott be. Tarczy fizikai kézikönyvének dedikált példánya ma is megtalálható Jókai könyvei között a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Később, amikor Tarczy meglátogatta közben híressé vált tanítványát annak balatonfüredi villájában, Jókai teleszkópján együtt vizsgálták az eget – mert az író a csillagászat is egész életén át foglalkoztatta, de nem kevésbé vonzotta a botanika, a tengerek élővilága s a tudomány számos más területe is.

Érdekes és jellemző az a válasz, amelyet Jókai, már az 1890-es években, egy folyóirat körkérdésére adott: melyik az a hét könyv, amelyet megtartana, ha e hét művön kívül minden egyéb irodalmi műtől mindörökre megválni volna kénytelen? Jókai válaszában egyetlen szépirodalmi alkotás sem szerepel – felsorolása történelmi tanulmányok mellett Diószegi fűvészkönyvét és egy német tudós tizennégy kötetes természetrajzát tartalmazza.

Könyvtárában egymás mellett sorakoznak a szépen illusztrált német, francia technikatörténeti, csillagászati, meteorológiai, biológiai, botanikai kiadványok, útleírások, a világ tájait ismertető színes albumok, térképek. Közülük nem egyben margóra rótt megjegyzések, aláhúzások tanúskodnak az író figyelméről.

Fennmaradt noteszeiben egymást követik a természettudományos, technikai tárgykörökkel kapcsolatos bejegyzések (a csillagászat, meteorológia, üvegyártás, vasöntés köréből), amelyeket elsősorban *A jövő század regényéhez* használt fel.

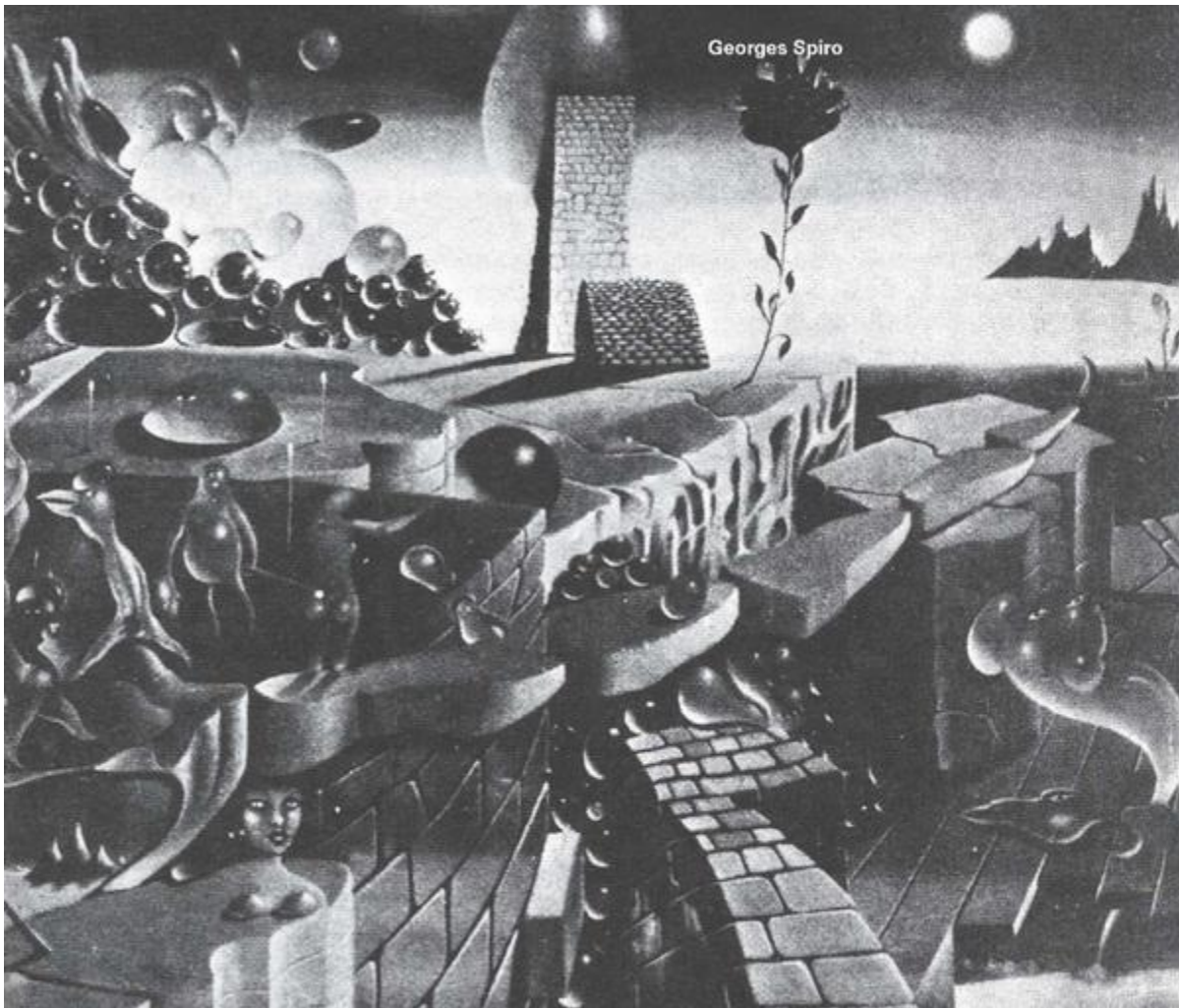
Különösen sok jegyzet utal a repülésre, a levegőbe emelkedő ember lelkiállapotára, élményeire. Ez a téma Jókait már régóta foglalkoztatta; hol komoly, hol tréfás formában az 1850-es évektől kezdve írásaiban vissza-visszatér a repülés, léghajózás gondolata. E tekintetben nem áll egyedül. Amióta csak a Montgolfier testvérek először bocsátottak fel sikeresen hóbollonokat, s különösen attól kezdve, hogy az első két ember 1789-ben a levegőbe emelkedett, a valóság egyre gazdagabb anyagot szolgáltatott az írói képzelet – elsősorban a minden szokatlan, különös jelenségre fogékony, romantikus képzelet – számára. Edgar Poe már az 1840-es években tréfás elbeszélést ír az óceánt átrepülő léghajósokról; tíz évvel később Victor Hugo már több léghajós tapasztalatainak ismeretében énekli meg a levegőbe felszálló ember diadalát.

Bizonyára nagy része volt a porosz-francia háború eseményeinek abban, hogy Jókai éppen az 1870-es évek elején írott regényében állította központi helyre a repülés problémáját. Párizs ostromával kapcsolatban ugyanis a léghajókról minden eddiginél több szó esett.

A magyar lapok is tele voltak hírekkel, rajzos tudósításokkal, amelyek arról számoltak be, hogy a körülfárt Párizsból léghajók viszik át a francia hadsereghez a jelentéseket, leveleket.

A jövő század regényében sok szó esik a léghajók háborúban játszott szerepéről és békés felhasználásáról. Érdekes e tekintetben a regénynek az a jelenete, amely az örültekházában játszódik, s melynek során a léghajó tökéletesítésével, illetve a repülőgép feltalálásával kísérletező, a kudarcokban megtört három örült beszél tapasztalatairól. Egyikük a hagyományos léghajót akarta újmódszerekkel kormányozhatóvá tenni; léghajóját négy léggömb emeli magasba, oldalszárnya és legyező alakú kormányja van.

A másik őrült a hagyományos léghajókkal szemben hőléggéppel és arkhimédészi csavar segítségével kívánja gépét a levegőbe emelni. Gépeik leírásának részleteit könnyen azonosíthatjuk többek között egy Jókai által sokat forgatott – könyvtárában ma is megtalálható – technikatörténeti sorozat repüléstörténeti fejezetének adataival.

Végül a harmadik őrült, Tatrangi Mózes végezte a regény további cselekménye szempontjából leglényegesebb kísérletet. Ő nem léghajók tökéletesítésével próbálkozott, hanem a madár repülését vette alapul, amikor megalkotta csapkodószárnyas villanyrepülőjét. Az előbbiekhöz hasonlóan ez a példa is bizonyítja, hogy Jókai fantáziája jóval kisebb szerepet játszik a repülés ábrázolásakor, mint ahogyan azt általában feltételezik. Tatrangi Mózes esetében is nyilvánvalóan felhasználja mindazt, amit a már évszázadok óta folyó csapkodószárnyas repülőgép-kísérletekről hallott. Ilyen elgondolásai Leonardo da Vinci óta sokaknak voltak – röviddel a regény megalkotása előtt Jókai a Vasárnapi Újságban, amelyet noteszainak tanúsága szerint állandóan figyelemmel kísért, olvashatott hasonló korabeli próbálkozásokról. Az 1870-es években Magyarországon Martin Lajos is folytatott hasonló kísérleteket, amelyek bizonyára szintén nem kerültk el a téma iránt élénken érdeklődő Jókai figyelmét. (Erre a lehetséges összefüggésre Mészáros Vince mutat rá több cikkében.)

Arról, hogy az elektromosságot a repülőgép hajtóanyagaként hasznosítani lehetne, csak egy-egy célzást olvashatunk Jókai forrásaiban. A villanyrepülőgép szerepeltetésében tehát Jókai

képzeletének nagy szerep jutott. Valójában az első villanyhajtású repülőgép – amely természetesen egészen más elv alapján működött, mint ahogyan azt Jókai elképzelte – csak jóval később, 1884-ben készült el, s Verne is csak 1886-ban ábrázol villanyrepülőgépet (Hódító Robur c. művében).

Jókai mindentudó, minden problémát egyedül megoldó romantikus hőse, Tatrangi Dávid apja csapkodószárnyas villanyrepülőgépét tökéletesíti, elsősorban azáltal, hogy felfedezi az üveghez hasonló, de hajlékony, rugalmas, törhetetlen anyagot: az ichort. Ez a szó azok előtt sem ismeretlen, akik nem olvasták Jókai regényét, hiszen gyakran látható az autóbuszok törhetetlen üvegből készült ablakain az ichor jelzés. Legfeljebb azt nem tudja mindenki, hogy ilyen értelemben (az eredetileg Homérosznál „az istenek fehér vérét” jelző szó) *A jövő század regényéből* származik. Az ichor felhasználásának leírásakor Jókai abból indul ki, amit könyveiben az üveg előállításáról és a vasöntésről olvasott, de képzelete a valóság elemeit kiegészítve, csodálatos tulajdonságokkal ruházza fel az új anyagot; vagy ahogy ő írja, az új „elemet” Az ichor rugalmassága, hajlékonysága mellett gyógyításra is alkalmas; az ichorgolyó csak leteríti, elkábítja, de nem öli meg az ellenséget.

Tatrangi Dávid óriási ichor-aerodromonja, legyező alakú szárnyaival, olló alakú kormányával fantasztikus gépezet. Bár egy-egy részlete kétségtelenül azonosítható Jókai egyik-másik forrásával, egészében e csapkodószárnyas villanygép mégis az író képzeletének szülötte. A mai olvasó számára megszokott dolog a levegőbe való felszállás, a gép alatt úszó felhők, a váltakozó tájak pompás látványa. Az 1870-es évek elején azonban ehhez hasonló élményben csak azoknak a keveseknek lehetett részük, akik léghajón szálltak fel. Jókai is ismert léghajósok visszaemlékezései alapján, azokat kiszínezve írja le a pompás látványt, amely Tatrangi és felesége, Rozáli elé tárul. Bizonyosra vehetjük, hogy a kormányozható, óriási távolságokat bekalandozó, viharfelhők között száguldó repülőgép az akkori olvasók számára nem volt kevésbé fantasztikus, mint a mai sci-fikben például a csillagközi utak leírása.

A repülőgépek hadifelhasználásának ábrázolása, a légitámadások, a szörnyű pusztulást előidéző robbanóanyag leírása sok tekintetben előrevetíti a jövő háborújának iszonyú képét.

De – mint ahogyan Jókai az előszóban ígérte – a repülőgép feltalálása és más technikai felfedezések a jövő megálmodott társadalmában végső soron nem pusztulást eredményeznek, hanem segítenek a világ átalakításában. Ennek az új világnak utópikus képe fokozatosan bontakozik ki a regényben.

Az első lapokon a jövő magyar fővárosának képe tárul az olvasó elé. Jókainak nem annyira a jóstehetsége, mint inkább a főváros fejlesztése iránti érdeklődése és figyelme érvényesül, amikor könyvében számos olyan épületet és utcát említ már létezőként, amelyeknek az 1870-es évek elején csak terveiről tudhatott. Kétségtelenül ismerte a főváros rendezésére kiírt nemzetközi tervpályázat eredményeit, látta a pályaművekből rendezett kiállítást, s ezek alapján helyezi el regényében az annak megírásakor még nem létező új Parlamentet, a Ligetig vezető sugárutat, a Városmajortól a mai Szabadság-hegyig közlekedő légnymatú vasutat stb.

A jövő fővárosának leírásakor Jókai megelégszik azzal, hogy a valóságos terveket néhány vonással kiegészítse. Fantáziája akkor kezd igazán szárnyalni, amikor megrajzolja a Tatrangi alapította utópikus Otthon államot. Érdekes kettősségnek lehetünk tanúi: Otthon állam ellenképe (legalábbis szándékában) a Jókai korabeli magyar társadalomnak, s ugyanakkor elszakíthatatlan szálak fűzik az 1870-es évek Osztrák-Magyar Monarchiájához. Tatrangi és társai a tudomány, a technika, a Jókai fogalmai szerinti igazságos társadalmi berendezés segítségével virágzó országgá változtatják a Duna-delta mocsárvidékét. Az Otthon részvényállam. A részvények egyenlő arányban oszlanak meg az állampolgárok között, s a kormányzást a választott képviselőtestület élén álló igazgató tanács végzi. Az államban ismeretlen a fajgyűlölet, a nemzetiségi viszály, a

vallásüldözés (Jókainak volt alkalma, hogy megundorodjon mindattól, amit e téren maga körül látott). Nincs megkülönböztetés férfi és nő között, a nők tanítanak, hivatalnoki, békebírói, pénztárosi, elárúsítói munkát végeznek. (Mindez igen merészen hangzott akkor, amikor a nők legelemibb jogairól is heves vita zajlott.) A mezőgazdaságot tudományosan irányítják, a földeket csatornákkal öntözik, és – amikor szükséges – alulról fűtik, a mocsarakat lecsapolják, a mezőgazdasági munkákat gépek végzik. A gyárak – ez sajnos a mi korunkban is utópiaként hangzik – nem szennyezik a levegőt, nem fűtenek többé kőszénrel, a föld melegét hasznosítják fűtésre, a gázokat világításra. Otthon város széles utcáit ichorbolto-zat fedi, éjszaka villanyfényben ragyognak. Az aerodromonok seregei bonyolítják le a kereskedelmi forgalmat, szállítják áruikat a világ minden tájára.

Különösen fontos az a szerep, amelyet az író a jövő társadalmában a tudománynak, az ismeretek terjesztésének szán. Otthon városában a legdíszesebb paloták mind könyvtárak, akadémiák, tanítóképzők, egyetemek, találmányok, kísérletek műhelyei. Kiváló tudósok egész sora terjeszti a haladó kor szellemi vívmányait. „Felnőtt férfiak járnak most tanulni, nem kötelességből, mi siheder éveikben oly teher volt, de önfenntartási vágyból. Jaj a tudatlannak!” S még a templomok is az ismeretterjesztés csarnokaivá válnak. Mindennek betetőzéseként, amikor a „világ vége” pánikhangulatában a sötét babonák megütköznek a felvilágosult eszmékkel, végül is teljes vereséget szenvednek.

Mennyire érződik Jókai törekvése, hogy saját bonyolult kora problémáit „megoldja” egy képzelt, jövőbeli társadalomban! S mennyire jelen vannak itt is, Otthon államban azok az illúziók és tévhitek, amelyek Jókait az 1870-es években hatalmukban tartották! Tatrangi és társai főellenségüket a mindent elpusztítani akaró „nihilistákban” látják. Torzképük kialakításában nagy szerepet játszott az anarchista tevékenysége. De nyilvánvalóan közrejátszik ebben Jókai félelme az erősödő munkásmozgalomtól, illúziója a nemzeti egység fenntarthatóságáról. Ez jut kifejezésre a regénynek azokban a jeleneteiben is, amikor Otthon állam munkásainak „zavargásait” Tatrangi elfojtja, s ezáltal helyreállítja az állam polgárainak egységét. S mennyire jellemző – talán a hosszú elnyomás okozta sérelmek „korrigálásaként” –, hogy a regényben egy magyar oldja meg a technika fejlődésének kulcskérdéseit, s Otthon állam kezdeményezi a természet és a társadalom átalakítását az egész világon. Ehhez azonban Tatranginak – a regény logikája szerint – még egy feladatot kell megoldania, a romantikusok dédelgetett álmát, amely Jókai műveiben visszatérő témaként fel-feltűnik: a magyarok leszakadt testvéreinek felkutatását.

Az aerodromonján a világ felett röpködő Tatrangi – modern Juliánus barátként – Ázsiában keresi az elveszett testvéreket; s Kínában, a regényben Kin-Tseu nevű, később Kincsóként emlegetett vidéken találja meg őket. Megint jegyzetfüzetei, könyvtárának könyvei tanúsítják, hány kötetet olvasott el, jegyzetelt ki Jókai, a Kínáról szóló fantasztikus meséktől Humboldt és mások tudományos igényű útleírásáig, amíg a források alapján rajzolt környezetbe behelyezte Kincsó képzelt világát.

A sziklák határolta vidék, amelyet egy földrengés elzárt a külvilágtól, hasonló körülmények között fejlődött, mint a terjeszkedési lehetőségektől ugyancsak megfosztott Otthon. Kincsó sűrűn lakott területének népességét – természetesen primitívebb államszervezet és életforma körülményei között – szintén csak az ötletesség, az összetartás és a szorgalom mentheti meg az éhhaláltól. A szükség élesítette a természetes észet. Maguktól kellett mindent feltalálniuk: híd- és útépitést, bányászatot, hutakezelést, kohót, embererőt sokszorosító gépeket. saját betűikkel öntalálmányuk szerint önkészítette papírra tanultak nyomtatni, s ismereteiket rendes iskolákban közlötték az ifjúsággal.”

A kincsóiek és Otthon lakóinak egymásra találása, egyesülése erősíti meg Tatrangi államát, vezet végső soron a világ átalakításához. S érthető, ha korának véres, háborúk dúlta

valóságától menekülve Jókai a „jövő században” megvalósítandó világbékéről álmodik. Az államszövetségekbe tömörült népek már nem egymást, hanem a kártékony vadállatokat irtják, erejüket nem háborúkra, hanem a természet átalakítására fordítják. Termékennyé teszik a sivatagot, átfúrják az Atlasz-hegységet, megalkotva „a világ legnagyobb alagútját” s a tenger vizét vezetik a Szaharába. Megváltoztatják az éghajlatot, megszelídítik a vad népeket.

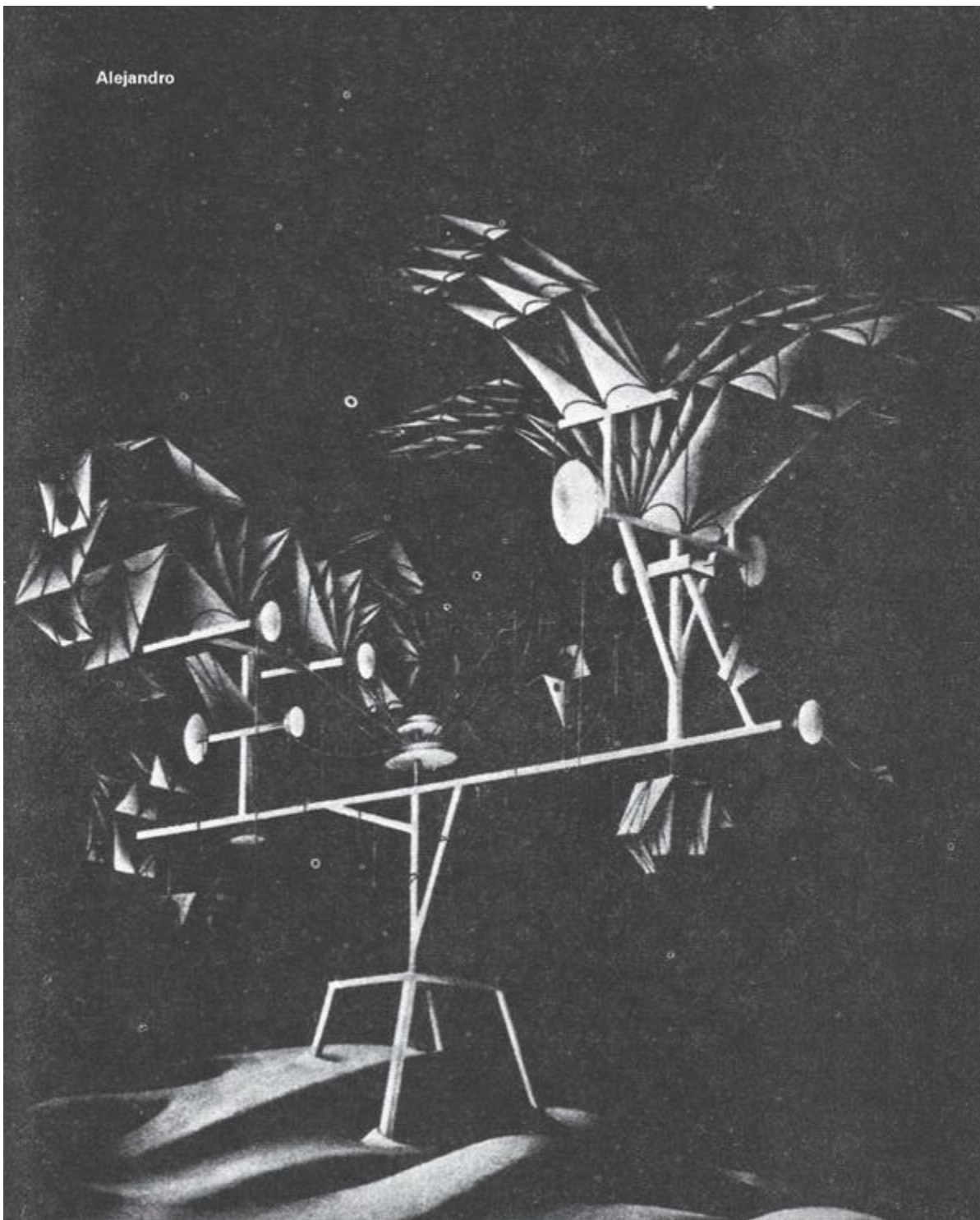
Otthon állam rajza, a nagyszabású természetátalakítás álma Jókai művét az utópista szocialisták, elsősorban Fourier, s több világhírű államregény szerzőinek (Bacon, T. More, Campanella és mások) műveivel rokonítja. (Hasonló témákat Verne is feldolgozott, így például a Szahara átalakításának gondolata az 1905-ben írott *A Szahara tengere* c. regényében merül fel.) Fourier-ra emlékeztet az is, hogy az ember által végrehajtott változtatásokat kozmikus változások kísérik: félelmetes üstökös fenyegeti a Föld létét, bolygónk felé rohanva „lepattintja a Szaturnusz fényabroncsát”, légkört teremt a Holdon, létrehozva ezzel az élet kialakulásának feltételeit, s végül új bolygóként illeszkedik Naprendszerünkbe. A Föld pedig sértetlen marad, sőt, a megváltozott körülmények fokozzák termékenységét, s a 2000. év elején egy új, boldogabb, harmonikusabb korszak veszi kezdetét.

Jókait és kortársait az üstökösök problémája, a más bolygókon esetleg létező élet kérdése élénken foglalkoztatta. Egyebek között Flammarion – kire Jókai is hivatkozik regényében – népszerűsíti színes, fantáziadús írásokban ezt a témakört. De tanulmányozza Jókai Humboldt terjedelmes csillagászati művét s több más szerző kézikönyveit is, ezekből meríti adatait, amelyeket azután átalakít, sokszor önkényesen megváltoztat, kiszínez, s mindenképpen alávet a regény koncepciójának.

Mint minden idézett példánk mutatja, így születik – álom és élet színes szövevényeként – ez a mű; írója a valóság darabjait rakja össze, kedve szerint csoportosítva azokat színes mozaikká.

Az igazság kedvéért azt is meg kell mondanunk, hogy *A jövő század regénye* nem tartozik Jókai művészileg sikerült alkotásai közé, de e legfantasztikusabb írása, bármennyire furcsán hangzik is ez, érdekes *dokumentum*, amely korlátai, illúziói, túlzásai ellenére is hűen tükrözi egy nehéz kor félelmeit és reményeit. Sokszor naivak, mesterkéltek Jókai elképzelései a jövő társadalmáról. Ma csak mosolyoghatunk azon, hogy a XX. században még Osztrák-Magyar Monarchiát képzel, Habsburg Árpáddal az élen, de ha nem is reálisak a megjelölt utak, a humánus vezet, amikor a jövő perspektíváját a békés alkotásban, a tudományra alapozott fejlődésben, a világmindenség újabb és újabb összefüggéseinek megismerésében látja. Igaza van Marx Györgynek, amikor így ír: „Mi, ennek a »jövő századnak« a gyermekei nem koronázunk Habsburg Árpádot. Tatrangi Dávid individualista műhelye helyett kutatóintézetek és gyárak hálózata készíti az ember felszabadítására hivatott műszaki alkotásokat. Mégis mércét jelent ez a mű a mai sci-fi regények íróinak, amelynek – úgy tűnik – nem is olyan könnyű megfelelni”

Alejandro

D. A. Bilenkin
AZ ÉLET SÚLYA

Már második napja járta a hideg, vörös síkságot – előre, csak előre. Feltűnő élénkkék színű pilótaruha volt rajta, de nem áltatta magát a hiú reménnyel, hogy megtalálják. Csoda lett

volna, ha a marsi légkör egyhangú sívításába motorok zúgása tör be.

Gépiesen lépdelt – kimérten, takarékoskodva erejével, hat kilométert óránként, se többet, se kevesebbet. Gondolatai is alkalmazkodtak a monoton ritmushoz. A megtett útról emlékezetébe csak foszlányok jutottak, minden más egy ködsíkká folyt össze, korábbi élete pedig valahová a végtelenbe veszett, kicsiny és irreális lett, mint a táj a fordítva tartott távcsőben.

De legalább nem félt. Fásultan ment előre, fásult fáradtság volt testében és fásult érzéketlenség gondolataiban. Csupán az oxigénpalacktól lehúzott bal válla fájt egyre jobban (a jobb oldali palackot már rég felhasználta és eldobta). Amúgy minden rendben – jóllakott volt, – nem érzett szomjúságot, az elektromos fűtés kifogástalanul működött, a cipő nem törte és nem szorította. Nem kellett küzdenie az élethez szükséges energia felvételétől megfosztott test elhalásával, nem kellett utolsó erejéből, már nem az értelemnek, csak az ösztönnek engedelmeskedve kúsznia. A technika még most is megszabadította a szenvedésektől.

Újból és újból gépiesen megigazította a táskát, hogy kiegyensúlyozza a terhet a vállán. Minden egyes alkalommal, mikor ezt csinálta, feje megmozdult, és a szél sívítása hol erősödött, hol gyengült fülében (pontosabban a sisak fülhallgatójában). A szél ellenére a levegő tiszta és áttetsző volt, világosan kirajzolódott a közeli látóhatár, az ibolyaszínű ég, akárcsak a talaj, fagyos volt, amitől a zeniten álló ritkás csillagok pislogás nélkül, ridegen égtek.

Még elégedettséget is érzett, mikor áthaladt az alacsony dombon. Az emelkedő nem volt meredek. Nem lassította lépteit, sőt a lejtőn még meg is gyorsította, és örült, hogy a dombok segítenek neki a gyorsabb haladásban, noha ez nyilvánvalóan önmaga becsapása volt, és ő tudta ezt. Gyermekkorában szerette azt képzelni, hogy nem megy, hanem utazik, hogy ő gépkocsi, és lába helyett négy kereke van. Jó szórakozás volt „gázt adni” önmagának, azaz gyorsabban haladni, „elfordítani a kormányt” s kikerülni az összeütközést a járókelőkkel, és „rálépni a fékre” Most is úgy rémlett neki, hogy gép.

Árnyéka fokozatosan megnyúlt. Minél lejjebb ereszkedett a nap, annál vörösebb lett a síkság. Lángoltak a dombok lejtői. A mélyedésekben azonban már gyúlt az alkony. Úgy rejtőzött ott a szürkület, mint vadállat bársonyos mancsa. A szél valahogy észrevétlen lecsendesült. Minden megdermedt, és Szevergin – így hívták őt valaha, de ennek most nem volt jelentősége – izgalom fogta el, az az izgalom, mely az éjszaka beköszönte előtt jár, amikor az ember magányos és védtelen a pusztaság közepén.

A Napra pillantott, és kifejezhetetlen bánatot érzett. Tehát mégiscsak reménykedett a lelke mélyén, hogy megmentik... A nappal vége a remények végét is jelentette.

Távolról, a kéklő mohacsomók felől, átszelve az árnyékokat, valami élőlényféle görgött, közeledett Szevergin felé. Az apró vadállat kicsiny, rózsaszínben villogó szemének tekintete belefűrődött az emberbe. Szevergin a pisztolyára tette a kezét. A kis vad azonban, miután megbizonyosodott az idegen jelenlétéről, nem maradt tovább, ment a maga dolga után, mintha valamiféle bölcs ösztön súgna meg az állatnak, hogy ennek a kétlábúnak semmi köze sincs a Marshoz. Hogy véletlenül van itt, véletlen, hogy még él, és el fog tűnni, még mielőtt a Nap újból vörösre festené a síkságot.

Szevergin majdnem az állat után lőtt, annyira megsajnálta önmagát. Mintha valaki a látcsövet a múltra fordította volna. Életre kelt a múlt, mely meghatározta a sorsát. Miért éppen őt formálta ilyenné a természet, hogy más, mint a többi? Miért? Miért?

Fejét lehajtva, szinte esztét veszítve rohant szembe a lopakodó árnyakkal. Izmai, miként ezt várta is, rögtön ólomsúlyúvá váltak, de ő csak üzte, hajtotta magát előre, mintha testét büntetné.

Száz méter után megadta magát. Bármely más, korban és fizikailag hozzá hasonló ember megbirkózott volna ezerrel is, neki azonban száz is elég volt, hogy kimerüljön. Így volt ez mindig.

Nem teljes értékűnek, nem olyanak született, mint a többiek. Nem az volt a baj, hogy mondjuk, ki nem állhatta a kenyeret – emberek ezrei nem hajlandók valamit megenni; ez legfeljebb kényelmetlen a számukra. Tőle azonban a természet sokkal fontosabbat tagadott meg: az erőt. Nem volt betegesebb más gyerekeknél, de kifulladt a százméteres távon, nem tudott felhúzódkodni a nyújtón, sírva igyekezett leküzdeni a bordásfalat.

A hosszabb fizikai megterhelések, mint például a távgyaloglás, számára elérhetőek voltak. Más volt a lényeg. A még be nem járatott motort visszafogják, nos, az ő szervezetébe is egy terheléskorlátozó volt örökre beépítve. Képtelen volt hirtelen, nagy energiakifejtést igénylő erőfeszítésekre, miként a lecsavart lámpabél sem képes a fellángolásra.

A vele egykorúak lenézték gyöngeségéért, a tornatanárok pedig dühbe gurultak. Ha az orvos szerint a fiú „egészséges” ha a fiú normális felépítésű, akkor hogy merészeli szégyenbe hozni őket és zsákként csüngeni a kötélben?! A torna volt Szevergin gyermek-és ifjúkorának lidércnyomása. A korlátot, gyűrűt megpillantva remegett, mint a kínzásra ítélt. „Bajnok, bajnok!” – kiabálták neki a fiúk ezekben az izzadság- és porszagú tornatermekben. És ő már előre megdermedt attól, hogy milyen ártatlan, mégis sértő nevetéssel fogadják majd az ő ügyetlen, szégyenletes ugrását a „lovon”.

Már a negyedik vagy az ötödik orvos volt az, akihez az aggódó szülők elvitték őt, és ez az orvos mentette meg. Bár nem talált semmit sem a szívben, sem a tüdőben, de nem vont vállat, nem pillantott a fiúra mint egy szimulánsra, hanem nyugodtan így szólt:

– Anyagcsere-elégtelenség, valószínűleg születésbeli. Egyelőre gyógyíthatatlan. Ne keseredjenek el! Futballista nem lesz a fiú, ami pedig a többit illeti... A barlanglakók idejében megette volna az első tigris, de miféle jelentősége van ennek most? Ne is törődjenek vele!

A lidércnyomás szertefoszlott.

Lám, mivel végződött mindez – a Mars bánatosan elsötétülő síkságával, az örült meneküléssel önmaga elől.

Szevergin kényszerítette magát, hogy lefeküdjön, magasabbra helyezte lábát, hogy az jobban pihenjen.

Ezek az egyszerű mozdulatok megnyugtatták. Józansága visszatért.

Minden az ő bűne, senkit nem vádolhat. Ő maga hívta ki a sorsot, mikor a Marsra indult. Természetesen nem úgy, mint gyerekkorában, amikor haragtól bömbölve újból és újból a súlyzó után nyúlt, hogy felemelje, vagy holtan essen össze. A neves mikrobiológus nem így akart bizonyítani. Már régóta olyan világban élt, ahol mindent az ész döntött el, a fizikai adottságoknak pedig nem volt jelentőségük. Ott megvolt az ő helye, sőt, az sem meglepő, hogy éppen őt és nem mászt kértek, hogy sürgősen utazzon a Marsra, és tisztázza a víztisztítók szűrőin érthetetlenül átjutott kristálybaktériumok aggasztó viselkedését.

Nem az volt a fontos, hogy fel tud-e húzódkodni a nyújtón; a Marson az ő eszére és nem izmaira volt szükség.

Le is mondhatta volna az utat, de nem tette. Kiválasztottként a Marsra jönni, közel kerülni az első vonalhoz, ahol az ember kemény harcot folytat az életben maradásért – lemondhatott-e erről az oly fényes visszavágásról a gyermekkori megaláztatásokért? Hogy ilyen kiválasztottnak érezze magát, mindössze egy jelentéktelen dolgot kellett figyelmen kívül hagynia, hiszen nyilvánvalóan sem az emberek, sem a körülmények nem követelik tőle a Marson a kézitását a természettel. Ott, akárcsak a Földön, a civilizációt képviselő űrhajó utasa marad, és a viharoktól megbízható űrhajóablakok választják el.

A baleset lehetősége ki volt zárva. Talán a kapitány, amikor utasokat vesz a fedélzetre, érdeklődik-e afelől, hogy tudnak-e úszni?

...Szezoatriszból Titanuszba repült, puha karosszékben ült a parányi automatikus

rakétában, amely magától száll fel és ér földet, és egyáltalán mindent magától csinál. Űlt a karosszékben, és olvasott. Csak akkor riadt fel, amikor meglátta a lent közelgő sziklákat. Nem vette észre, és most már sohasem fogja megtudni, hogy mi romlott el a mechanizmusban. De a rakéta még zuhanás közben is gondoskodott róla: a katapult kivágta őt, még mielőtt felfoghatta volna, hogy mi történt.

Egyet nem tudott megtenni az automatika – megvédeni őt az ejtőernyős ereszkedésnél a sziklához ütdéstől (de hiszen még a leggondosabb anya sem mindig tudja megóvni gyermekét a sérüléstől!). Szerencsére az ütés nem Szevergin, hanem a biztonsági tartalékot tartalmazó táskát érte. A rádiókészülék összetört, melyet a kávéstermosz szilánkjai ezüstöztek be, de minden egyéb egészben maradt, köztük az értékes térkép, mely lehetővé tette, hogy bármely terepen pontosan meghatározza helyét.

Amint magához tért, meghatározta helyzetét. Ez részben jót, részben rosszat is mutatott. A Mitchell-hátság déli részén volt, a rakéta meghatározott útvonalától távol, és kívül a radarmegfigyelés zónáján. Ez azt jelenti, hogy lezuhanásának helyét Szevasztrisban még megközelítőleg sem sikerül bemérni. Viszont alig 160 kilométerre volt a geológusok telepétől. A szkafander tartályai és a véstartalék 36 órára biztosították a légzést. Áloműző tabletták is voltak. A hegyes vidék a zuhanás helyétől hét kilométerre véget ér, és a hegyek itt sem túl meredek, sem túl magasak – olyan kirándulásra valók. Remek! Úgy hat óra alatt keresztülvág a hegyeken, s azután síkság kezdődik, ahol nyugodtan tarthatja az óránkénti öt és fél kilométeres átlagsebességet. El fog jutni. Hiszen menni kell, nem pedig futni, és ebben szervezete nem hagyja cserben.

Volt pillanat, amikor még örült is: ténylegesen elégtételt vehet magának!

A baleset helye körül, fölülről jól észrevehető, fluoreszkáló festéket szórt szét, és frissen útnak indult.

Elfelejtette, hogy még az alacsony hegyekben is, ha az ember nem akarja ötszöröseére növelni útját, itt-ott felfelé kell mászni, réseket átugrani, kézen felhúzódkodni, vagyis mindazt tenni, amire ő nem volt képes.

Az első hét kilométer leküzdésére tizenöt óra ment el, mikor pedig erre bármely turista-jelvényes legény az ő helyében legfeljebb hat-nyolc órát pazarolt volna.

A továbbiakban úgy ment, hogy már tudta: nem jut célba.

... A kis marsi nap elérte a síkság szélét. Szevergin felállt. Mennie kellett, hogy a mozgás ritmusa elaltassa feltörő érzéseit.

Egy kilométert sem tett meg, mikor a síkság homályba borult. Az égbolton azonban egymás után tűntek fel a nappal láthatatlan pehelyfelhők, mintha valaki irányítaná őket, akkordokat játszana fényorgonán. Aranyszínű, lila, vörös felhők, finom színárnyalatúak, könnyűek – magasan, átlátszó virágkehelyként úsztak az ibolyaszínű kristályégen.

Szevergin felemelte a fejét, és így ment, mosolyogva valamin, csodálkozva azon, hogy mosolyog, és azt kívánva magának, hogy örökké olyan legyen, mint most.

Nem kell vitába szállni a természettel – csak most értette meg ezt. Nem kell követelni tőle a kerevet párnáinak kényelmét, el kell venni azt, amit ad, és szeretni kell létezésünk minden pillanatát, hiszen a távolban mindenkire úgyis ott vár a halál. Így hát érdemes-e gyűlölni az életet azért, mert nem felel meg mindenben a kívánalmaknak? A feldobott kő visszahullik, a folyó folyik, az ember a boldogságot keresi; minden a maga törvényeinek megfelelően történik, ezeket meg kell érteni, vitatkozni pedig – mi értelme?

Szevergin észrevétlenül átlépte azt a határt, amely elválasztja az életnek a közelgő haláltól még el nem sötétedett szakaszát az utolsótól, a célegyenestől, amikor már pontosan ismeretes az elmúlás órája. Az egyes emberek különbözőképp lépik át ezt a határt, de mindnyájan önmaguk

számára valami újat fedeznek fel mögötte – szörnyűt, hatalmasat, amiben borzadály és megbékélés is rejlik.

Az égbolt elfeketült, a sötétség azonban nem sokáig tartott; megjelent a Deimos. A talaj kissé ezüstössé vált, és minden lépésnél, a szkafander szövetének megfeszülésekor, a térdet megcsapó hideg még érzékelhetőbb lett. Szevergin felerősítette az elektromos fűtést. A síkság kisimult, mint a kiterített abrosz, de helyenként mint vékony tusvonások foltosodtak a szafar – a csenevész marsi fű – sarjainak árnyékai. Szevergin hirtelen észrevette, hogy igyekszik nem rájuk lépni, és meglepődött, honnan merült fel benne ez az óvó ösztön.

Aztán eszébe jutott, hogy honnan. Egy borús, szeles áprilisi nap tölgyerdőben járt. A fák télies kopáran, bütykösen álltak, a földet törékeny levelek borították, és lába alatt makkok ropogtak, ugyanolyan szürkésbarnák, mint a levelek. Kellemes volt hallgatni, amint a makkok ropogtak a lába alatt. Ebben a zajban egy magabiztos ember lépéseinek ereje, egészséges, erős testének súlya visszhangzott. Így ment, míg a kiszáradt fű között szemébe nem ötlött egy halványzöld csillagocska. Csodálkozva hajolt le: egy, a hideg földbe már gyökeret vert tölgyhajtás volt. És meglátta, hogy körben sok ilyen csillagocska van, mindenütt ott vannak, és ő rajtuk lépdelt. Sietett lábujjhegyen elhagyni az erdőt.

Mint akkor, Szevergin most is megállt, és lehajolt a szafarszálhoz. Valami oknál fogva a fűszál megvizsgálása fontosabbnak tűnt neki, mint bármi más.

A szafar szála rozsdás drótra hasonlított, melyet ferdén szúrtak a fagyott talajba. Szilárdabb volt az acélhuzalnál, s nem lehetett széttaposni, mint a makkot – Szevergin tudta ezt. De a szafar ugyanúgy várta ébredésének óráját, mint a makk. Az ő számára is eljön a tavasz ebben a ritka, oxigénszegény és meleg légkörben is. Nem fagyott meg, remekül élt a közegben, mely halálos volt minden földi számára, hacsak nem védte szkafander vagy üvegház. Hirtelen a szafar szárától egy második kötőtű vékonyságú árnyék hullt a földre. Felkelt a Phoibosz.

Szevergin kiegyenesedett. Fényesen megvilágított síkság vette körül, melyet ékírásként szabdaltak fel a vékony, megkettőzött árnyékok. A holdaktól beezüstözött Szevergin szoborként emelkedett a fekete írásjelek fölé.

Ott volt mellette az élet. Valahányszor a mikroszkópban élesen kirajzolódott képet szemlélte figyelmesen, mindig el volt ragadtatva az élet erejétől. A tárgyüveg gyakran csatamezőre emlékeztette – olyan sűrűn lepték el a méreggel, ibolyántúli és radioaktív sugarakkal elpusztított baktériumok tetemei. Nem volt semmi jele a mozgásnak, akárcsak most. A látszat azonban csal. A millió, milliárd szervezet közül gyakran egy épnek bizonyult, és ez egy új mutációs faj kezdetét jelentette. Az a láthatatlan valami, ami megkülönböztette őt a többitől, diadalmaskodott a körülmények felett, és új életlehetőséget harcolt ki ott, ahol úgy látszott, semmiféle támasz sincs.

Így volt ez mindig. A természetben egyetlen hiba sem volt valóban hiba. Az élet, miután megszületett a vízben, felszárnnyalt a levegőbe, meghódította a szárazföldet, behatolt a földréteg mélyébe. Ki tudja, lehetséges, hogy néhány százmillió év múlva az élet ereje az ember nélkül is kidobta volna az ürbe új sarjak magvait, átvitte volna azokat más bolygókra. Miért is ne? A szárazföld a tenger lakói számára halálhozó pusztaság volt. De hullám hullámot követett, és a körülmények vonzása következtében a tengeri lények rohamra indultak, az elpusztultak trillióira mindig jutott egy-egy, mely nem olyan volt, mint a többi, képes volt megmaradni az új közegben.

Egyetlen alkalom létük igazolására! Hiszen ezekre a partraszállókra a szokásos körülmények között hamarabb várt a pusztulás. Mikor egy madárraj hóviharba kerül, a halál nem vakon választja ki áldozatait. A fejlődés évmilliói által kipróbált szabvány azért tud ellenállni a hóviharnak, mert kicsiszolásában elmúlt viharok ezrei vettek részt. De jaj annak, aki eltér a szabványtól!

Ő, Szevergin eltért tőle, és ezért a hegyek győzték le őt, és nem ő a hegyeket. A technika lehetővé tette, hogy az emberek majdnem kiküszöböljék a veszteségeket a más világok felé való közeledéskor. Ha a technika mindig hibátlan lenne, veszteségek egyáltalán nem lennének. De sajnos, a védelem nem volt és nem is lehetett abszolút.

Szevergin hirtelen megértette, miért éppen erre gondolt mindabból, ami utolsó óráiban eszébe juthat. Ösztönösen vigaszt keresett. Az értelem nem békülhet meg sem az élet, sem a halál értelmetlenségével. Ez a sajátossága. Mintha ettől könnyebb lenne!

Végtelen csend vette körül. A Mars holdjai közelebb kerültek, és merően néztek rá a magasból, mint két szem. Minden mozgás szentségtörésnek tűnt ebben a dermedt világban. Szevergin meggyorsította lépteit.

Most már nem teszi meg azt. Abban a percben, amikor fulladni kezd, nem húzza ki a pisztolyt, és nem lövi agyon magát. Az élőknek nem mindegy, hogyan pusztul el. Valami fájdalmas csapás lenne barátai számára, ha lyukkal a szívében találják meg őt. Példa a csüggedésre? Nem arról van szó. Egyszerűen az ember köteles harcolni az utolsó lélegzetéig. Ahogy a füvek, a baktériumok harcolnak. Az emberiség ellenálló-képességének mértéke minden egyes ember kitartásától függ, ez minden.

Ment, és barátaira, szeretteire gondolt, arra, hogy mit végzett, és mit nem tudott befejezni. Sok minden, ami korábban fontosnak tűnt, most egészen lényegtelené vált. Hírnév, hatalom, siker. Ezek nem jelentenek támaszt az ember számára, mikor eljő a halál. Az ember az által a jó által él, amit társainak tett. Csak a barátság, hála és szeretet nyújthat támaszt és nyugtathat meg, amikor eljön a számvetés ideje. Különösen a szeretet.

Most ő egészen másképp kezdett volna élni, ha ez lehetséges lett volna! Késő.

A Phoibosz lenyugodott. Fújni kezdett az immár hajnali szél. Megéri tehát a reggelt. Nem tudni, miért, szerette volna, ha napfénynél végzi be.

De ekkor már háromszor kattant a légnyomás-szabályozó.

Megdermedt. A jel arra figyelmeztette, hogy az oxigén csak tíz percre elegendő. Vége. Leroskadt egy dértől megfehéredett köre. A látóhatárnál az égbolt egy picit elhalványult, a napkelte azonban még messze volt.

Talán kikapcsolja a fűtést, és megfagyjon? Azt mondják, ez olyan, mintha elaludna. Hirtelen valószínűtlen állati vággyal kívánta az életet. Nem tudta befejezni, véghezvinni, kijavítani, amit akart, még nem is szeretett – nem tűnhet el így egyszerűen!

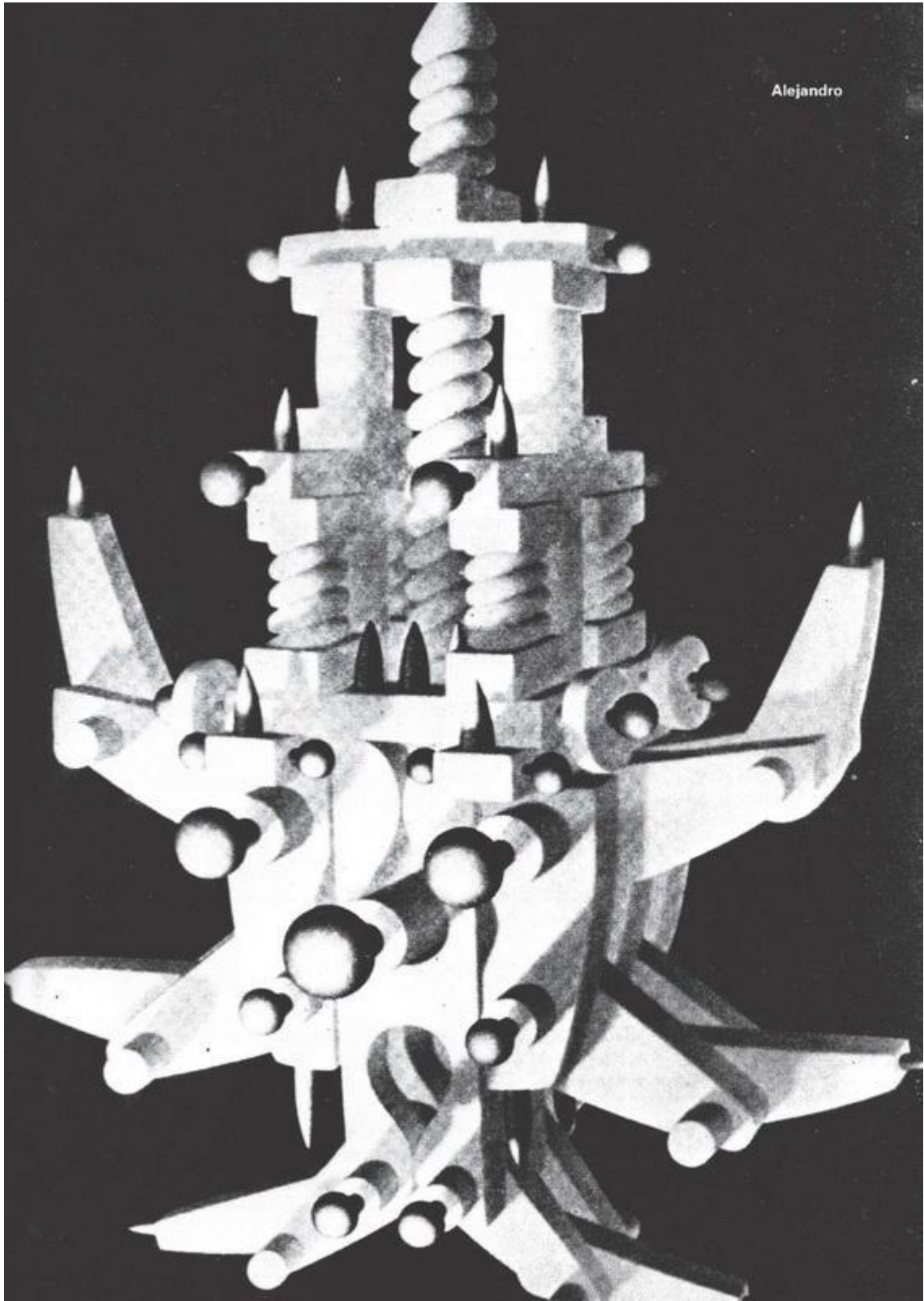
Felugrott. Elfulladt. Mintha maszkot szorítottak volna a szájára. És mégis továbbment. Ziháltan lélegzett – szaporán, egyre szaporábban –, fájdalom rántotta görcsbe, torka hörögve szorult össze. Térdre esett, mégis továbbkúszott. És amikor öntudata elsötétült, és teste görcsös rángatózásba kezdett, letépte a sisakot, nyelt egyet a marsi szélből, miként a süllyedő nyeli a vizet, mivel nem teheti, hogy ne nyelje.

Hideg tört be a tüdejébe, a fájdalom utolsó hulláma előntötte agyát, és egyszerre minden kihunyt. Kihunyt, hogy aztán újból felpislákoljon. A tüdejét facsaró görcs térítette magához, és szeme előtt valami vöröset, hullámzót pillantott meg.

Hihetetlen erőfeszítéssel felemelte a fejét. Már világos volt. És ő kúszott. És a Mars levegőjét lélegezte. Szervezete nem olyan volt, mint a többi emberé, és túlélte!

Fel sem fogta ezt, csak kúszott tovább. Dühösen, konokul kúszott, már nem az értelemnek, hanem az ösztönnek engedelmeskedve, előre, egyre csak előre, oda, ahol emberek voltak.

Földeák Iván fordítása

Alejandro

D. A. Bilenkin
AZ EMBER, AKI JELEN VOLT

Azon az estén, mint mindig, mi öten Valerij Granatovnál gyűltünk össze. A legfürgébb elfoglalta a házigazda karosszékét, a többiek megelégedtek a székekkel, és megkezdődött a munka.

Gyakran jártunk össze, hogy együtt írjunk kalandos elbeszéléseket. A tudományban annyira megszokott és az irodalomban oly ritka együttműködés eleinte eredeti időtöltésnek, szórakozásnak, mulatságnak tűnt, mely képes volt minket és az olvasókat egyaránt elszórakoztatni, később azonban kezdett valami fokozatosan megváltozni. Tehetségünk, tudásunk, vérmérsékletünk annyira egybeforrott, hogy úgy tetszett, megszületett egy közös, önálló egyéniség, részben reánk hasonlító, részben teljesen ismeretlen számunkra. Csodálkozva vettük észre, hogy hatalomra tett szert fölöttünk. Nem elégedett meg mesteri ötletek kiagyalásával, többet akart, és ennek a többnek az érdekében teljes lelki odaadást követelt tőlünk. Vagy fel kellett hogy oldódjunk ebben az új minőségben, vagy elválnunk, és mi se ezt, se azt nem akartuk. Könnyű baráti időtöltés céljából aprópénzt kiszórni zsebünkből, de tőkét gyűjteni a magasan szárnyaló daru elfogására – egészen más dolog. A mérleg serpenyői ingadoztak, és ez az este mindent eldönthetett.

Így hát a hangulat nyugtalan volt. Mellékesen megjegyzem, hogy a történetek kiagya-lása ötösben a gondolkodás egy furcsa sajátosságát mutatta ki. Időnként mintha gondolataink összhangba kerültek volna. Gyorsan, szabatosan, az első szóra kialakultak a jelenetek, remek gondolatokkal hoztuk tűzbe egymást, s az elcsípett ötletek könnyedén röpködtek körbe, és gazdagodtak ezalatt. Ezekben a pillanatokban a kollektív gondolkodás ritka, különös öröme tett boldoggá bennünket.

Hanem aztán mindez megmagyarázhatatlan módon szétesett. Kifulladtunk. Egy semmiség, aminek megvilágítására egy ember másodperceket pazarolt volna, tőlünk hihetetlen erőfeszítéseket követelt. Mintha kioltottuk volna egymás gondolatait. És míg az összhang valami különlegeshez, fényeshez emelt fel, az ellentétes folyamat nyomasztóan nehezedett ránk.

Balszerencsénkre a munka azon az estén éppen erről a mélypontról indult. Képzeletünk bágyadtan pislákol, halott szavakat idéztünk, és az elviselhetetlen volt, akár egy temetés. Néztem az asztalilámpa éles fényét, és azt gondoltam, ezrével vannak egyszerű örömök, miért kínlódjunk valami képzeletbeli, szemmel láthatóan elérhetetlen érdekében? Gyanítom, hogy mindegyikünknek ez járt a fejében.

– És ha hősünk ilyenformán kezdi... – préselte ki reménytelenül magából Valerij egy soron következő nehéz szünet után.

De félbeszakította az előszobacsengő.

Papucsával csoszogva kiment, majd hamarosan visszatért, maga előtt engedve egy férfit, aki kezében kifakult téglavörös aktatáskát szorongatott. A férfi ügyetlenül meghajolt és leült. Arra sem volt időm, hogy elcsodálkozzam jöttén, mivel Valerij már a küszöbön megszólalt remegő hangon:

– Fiúk, mi lenne, ha.

És amit azután elmondott, olyan remek ötlet volt, hogy szinte elállt a lélegzetünk a lelkesedéstől.

És megindult a dolog. Erről az esetről csak a feszült gyönyörűségnek az az érzése maradt meg bennem, mint mikor hegyet mászunk, és minden lépésnél nagyszerűbbnél nagyszerűbb táj tárul elénk. Már nem elbeszélést írtunk, egy idegen életet láttunk a legmélyéig, s megrendülten hatoltunk be a nem tudni, honnan származó emberek titkos szándékaiba, gyönyörködtünk és szörnyülködtünk jellemeik váratlan fordulatában, elcsíptük mozdulataikat, szavaikat, és csak jegyezni, jegyezni, jegyezni kellett, mivel nem volt bizonyos, mi a valóságosabb – ez a telefüstölt

szoba, ahol ültünk, vagy az a világ, mely tudatunkban életre kelt.

És már nem volt „én” és nem volt „mi” csak a közös *én* volt, ami bennünket önmagában feloldott, furcsa módon felemelt, és valami különös, sajátos, összehasonlíthatatlan éleslátást adott. Ehhez hasonló lelkiállapotot sem ezelőtt, sem ezután nem tapasztaltunk. Tankönyvek százainál különbül magyarázta az életet, és mi mindent értettünk, tudtunk, és mindent megtehattünk, akár az istenek.

És csak a lanyhulás ritka pillanataiban, mikor épp csak egy kissé megjelent a maga valóságában a szoba, ahol voltunk, jutott eszembe az idegen, és a másodperc törtrészéig rajta tartottam tekintetem. Félrehúzódva ült, és kezét dörzsölgette, mintha tűznél melengetné őket. „Remek, remek” – suttogta. Nem tudtam alaposan végignézni, de egy olyan érzés maradt bennem, melyet régi holmik – nem érdekes, hogy milyenek – látványa kelt bennünk. Valamiféle kényelmes, megbízható és szükséges dolog érzése. Futólag elcsodálkoztam ezen. Feszült szellemi munka idején a fölösleges személy mindig zavar jelenlétével, itt azonban nem így volt.

Akármit csináltunk is azon az estén, minden remek volt. Nem kérdeztük egymást, úgy alakul-e az eljövendő mű cselekménye, ahogy kell – tudtuk, hogy csak úgy alakulhat. Nem kerestük a szavakat a leíráshoz, azok önmaguktól tódultak, az egyedüli megfelelők, a belülről sugárzók.

És miután reggel öt felé befejeztük, tudtuk, hogy mindent elvégeztünk, semmi mást nem kell csinálni, a legfontosabb, ami mélységet és eredetiséget ad a műnek – már a papíron volt.

Sőt, még valahogy kiábrándultan is pillantottunk egymásra. Nem akarózkodtunk beszélni. Kellemesen üresek voltunk. Az aktatáskás férfi már nem volt a szobában, észrevétlenül eltűnt, senkinek eszébe sem jutott. Felöltöztünk.

A házigazda vállára vetette keskeny bársonygalléros kabátját, és lekísért bennünket. Már a nyikorgó liftben kérdeztem meg váratlanul:

– Valerij, ki ez a barátod, aki végigülte velünk az egész estét? Valerij lassan elcsodálkozott.

– Barátom? Először láttam. Közületek jött valakihez.

Összenéztünk. Kiderült, hogy korábban senki még színét sem látta az aktatáskás férfinak.

– Hát ez meg mi? – kérdezte meghökkenve Valerij. – Halljátok, ez valami rossz vicc!

– De hiszen te engedted be! – válaszoltunk kórusban.

Valerij tekintete olyasmit fejezett ki, mintha igyekezne valamire visszaemlékezni.

– Na igen, én engedtem be.

– Semmit sem kérdeztél?

– Köszönt. Kérdezni akartam, de abban a pillanatban felvillant bennem egy ötlet a cselekménnyel kapcsolatban, és teljesen gépiesen előreengedtem. Azután pedig nem volt időm vele foglalkozni. Úgy – mondta egy ásítást elnyomva. – Értem. Tud valaki valami magyarázatot?

Az előcsarnokban álltunk, ahová oldalról egy hal- és egy tejbolt ajtaja nyílt, ezért aztán a félhomályos előtér egyszerre árasztott hal- és tejszagot. Egyikünk sem tudott magyarázatot. Az világos, hogy nem szokás egyszerűen beállítani ismeretlen emberekhez, és senki sem üldögél el éjjél utáni idegeneknél vendégségben. Ez világos, minden egyéb teljesen érthetetlen.

A legmeglepőbb azonban az, hogy ez a rejtély valahogy nem túlságosan izgatott minket. Nem olyan hangulatban voltunk.

– A kalandok kiagyálása közben mi magunk csöppentünk egybe – szellemeskedett bágyadtan egyikőnk.

Még egy kicsit tárgyalgattuk a történeteket, majd elváltunk, fáradt és értetlen mosolyt váltva.

Eltelt jó néhány hónap anélkül, hogy bármi kiderült volna a rejtélyről, amikor váratlanul,

fényes nappal összetalálkoztam az utcán az ismeretlenünkkel.

Furcsa, de rögtön megismertem, jöllehet régi, a cári időkből való bekecset viselt, mely alacsony természetét még zömökebbé tette. Találkozásunk előtt még arról sem voltam meggyőződve, hogy az akkor viselt öltönyben megismerném-e.

– Jó napot. Van egy kérdésem önhöz – léptem hozzá határozottan, miután futó pillantása utolsó kétségeimet is eloszlatta.

Félénken rám nézett, viharvert aktatáskát tartó keze megrándult, mintha a táska mögé akarna rejtőzni.

– Jó napot – szólalt meg alig hallhatóan. – Hogyan alakul az elbeszélésük?

– Remekül – válaszoltam egy csöppet sem túlozva. – De elnézést kérek, ki ön voltaképpen?

– Nem csillogó az én nevem... Fegyaskin vagyok... Pjotr Petrovics...¹¹¹

Arca éppen illett a nevéhez. Szemöldöke és szempillái sárgásak, fakók, arca öreges, petyhüdt, valamint krumpliorra volt.

– Maga most kérdezzetni fog engem... – mondta Fegyaskin bánatosan, és elfordította tekintetét. – Talán nem kellene. Fontos, hogy az elbeszélés sikerüljön...

Még meg is fordult, mintha lehetőséget keresne, hogy eltűnjön a tömegben. Ilyen lehetőség nem volt – én véletlenül a járdaszél kerítéséhez szorítottam őt.

– Elnézést, Pjotr Petrovics, de ugye, megérti, mi váltotta ki érdeklődésemet? Az én helyemben maga is.

– Értem, énem, de megmagyarázni semmit nem tudok.

– Nem akar?

– Nem tudok, becsületszavamra. Talán önöknek kárt okozott jelenlétem? Minek magának még mást is tudni?

Rajongunk a titkokért a könyvekben, de nem szeretjük őket az életben. Én sem vagyok kivétel. Valójában a könyvbeni titkokat is csak azért szeretjük, mert az utolsó lapokon fény derül rájuk.

– Nem – mondtam keményen, jöllehet felfogtam a helyzet képtelenségét is. – Ön köteles megmagyarázni.

Kerekded alakja szinte összeesett, még a rövid bundán is megsokasodtak a ráncok.

– Úgysem fogja elhinni... – nézett rám szomorúan.

– Hallgatom.

– Önök maguk hívtak engem.

– Mi?!

– Az önök gondolatai. Akaratlanul összereztem.

Ajkán szomorú, ugyanakkor diadalmas mosoly futott át.

– Na látja, én figyelmeztettem. Nem kell ezt tudnia.

Remek! Fegyaskin gondolatolvasó.

Újból összeszedtem magam, és immár nyugodtan megszólaltam:

– Folytassa!

Nem, Fegyaskin nem akarta folytatni, azt hitte, hogy most már elengedem. Hasztalan remény. Magam sem tudom, miért, kész lettem volna megragadni a vacak ködmön gallérjánál fogva, csak hogy minél előbb kirázzam belőle a vallomást. Sőt, gondolatban el is jutottam ehhez...

Ő pedig megjíedt, mintha valóban olvasott volna a gondolataimban.

– Nem kell! – kiáltott fel. – Megfagyasztja magát! Elmondom, legyen hát, azután pedig elenged, rendben van? Ej, fiatalember, mennyire értelmetlenül, a maga feje után cselekszik!

– Tehát maga telepata. Gyerünk tovább!

– Nem! Én nem tudok a gondolatokban olvasni! De felfogom őket, amikor azok... de hisz érte, én persze nem vagyok tudós ember. De amikor valaki gondolkodik, akkor agyában valamiféle... olyan feszültségváltozások mennek végbe, és sugárzások keletkeznek. És amikor fellobban a gondolat, amikor valamit létrehoz, akkor. meleg sugárzik ki belőle. Tudja, olyan nagyszerű, nagyszerű meleg. De ezt szinte észre sem veszem, csak úgy általában, mint háttérrel, vagy hogy is mondjam... De ha ez a gondolat különösen fellángol, úgy, mint maguknál, akkor engem oda is vonz.

– Mindez érdekes – vágtam közbe türelmetlenül. – És nem is igen mond ellent a tudománynak. Önmagának viszont ellentmond, mégpedig alaposan.

– Hát ez meg hogy lehet? Lehetetlen!

– De bizony. Mikor megjött, gondolataink pislákolnak, és nem lobogtak. Pislákolnak!

Igaz-e?

Fegyaskin zavarba jött. Kezdtetszeni nekem ez a különös gondolatolvasó. Nemcsak egyszerűen ártalmatlan, hanem még megható is a maga fantáziálásával. No de mégis miért éppen hozzánk jött?

– Nincs itt ellentmondás – mondta határozatlanul. – Csak ne tartsa ezt hencegésnek.

– Éspedig?

– Mit lát ön maga körül?

Fáradtan körbemutatott. Gépiesen követtem tekintetemmel. Ügyes-bajos dolgaikat intéző, mogorva emberek siettek, az autók kipufogó gázai húzták a csíkot, a párkányokon fontoskodva sétálgattak a galambok, csikorgott a sugárútra beforduló villamos.

– Nos hát, e körül lebeg a gondolatok felhője – mondta hangját titokzatosan lehalkítva Fegyaskin. – Fénylő pont viszont, amikor valami új és jelentős jön létre, egyelőre kevés van. Ezért minden apró lángocska igen értékes. Nekem pedig van egy tulajdonságom. Csak ismét kérem, ne tekintse ezt hivalkodásnak. Jelenlétem rögtön lánggra lobbantja ezt a tüzet. Lehetséges lenne, hogy ezt maguk nem vették észre?

– Nem, nem! – kiáltott fel szinte védekezően. – Jómagam senki nem vagyok, nyugdíjas könyvelő, de van egy olyan tulajdonságom, hogy segítek másoknak gondolkodni. Ezért is mentem el magukhoz. Sok helyre járok, így kell hogy legyen, nekik jó, nekem is és mindenkinek. Nem hiszi?

Természetesen nem hittem, egy cseppet sem hittem. De mégis, megingathatatlan meggyőződésemben volt egy parányi repedés: szavai elvileg képesek voltak megmagyarázni mindazt, ami velünk történt azon az estén.

– Remek... – találtam fel magam. – Mutassa be.

– Mi értelme? – mondta keserűen, és zavartan topogott. – Úgysem hiszi el.

– Elhiszem – tiltakoztam makacsul és minden logika nélkül; szinte biztosra vettem, hogy így is lesz.

– Menjünk – egyezett bele Fegyaskin engedelmesen.

Betértünk egy mellékutcába, majd egy másodikba, harmadikba. Fegyaskin nem sietett, de meglehetősen határozottan ment, és csak arca vett fel valamiféle megszállott kifejezést, mintha valami távoli zenét hallana.

– Hová megyünk voltaképp? – Végül is nem tudtam türtőztetni magam.

– Ne zavarjon! – válaszolt váratlanul élesen Fegyaskin, de rögtön zavarba is jött.

– Elnézést... Magam sem tudom, valahol itt van... Természetesen bemehettünk volna ide a közeli kutatóintézetbe, ott ugyancsak... Oda viszont nem engednek be engedély nélkül. Na, már közel vagyunk!

Legyintettem, és már csodálkoztam, hogyan mászhattam bele egy ennyire fantáziaszülte

kalandba.

Udvarokon, átjárókon vágunk keresztül, azután felmentünk egy egészen közönséges lépcsőn, a szemétdobók nyílásaiban papírdarabok, hulladék. Fegyaskin megállt egy ajtó előtt a hetedik emeleten.

– Itt.

Észrevehetően izgult, ajka elfehéredett, és igyekezett fejét csigaként ködmöne gallérja közé húzni.

A csengő gyengén megcsörrent.

Az ajtót egy mackóruhás, komor arcú fiatalember nyitotta ki.

– Maguk kihez jöttek? – kérdezte valahogy közönyösen. Fegyaskinra pillantottam, szájalomra méltó volt.

– Nos, mi szeretnénk – gügyögte. – Mi... Hiszen önök dolgoznak...

– Dolgozunk – erősítette meg a fiatalember.

És ekkor arcán valami megváltozott. Távoli és elgondolkozó – ilyen volt Valerij Gra-natov arca, mikor azon az estén visszatért hozzánk az előszobából.

– Rendben van, később majd megmagyarázzák – dörmögte türelmetlenül a fiatalember, és én kész voltam megesküdni, hogy már nem lát minket, és nem gondol ránk. Fölöttébb különös volt ez.

Meg sem várta, míg levetkőzünk, hanem eltűnt az ajtó mögött, ahonnan kiáltozás, nevetés hallatszott, majd minden elcsendesült. És amikor beléptünk, asztal fölé hajló három fiatalembert pillantottunk meg, az asztalon tervrajzok voltak szétterítve. Mellesleg tervrajzok heverték a padlón is.

Az elkövetkező óra életem legfantasztikusabb órája volt. Fegyaskinnal csendben ültünk a sarokban, a fiatal emberek pedig mit sem törődve velünk, valami vad, fegyelmezett nekibuzdulással dolgoztak. Idegesen dohányoztam, kezdettől fogva várva, hogy na most, most hajítanak ki szégyenszemre. De ők mit sem törődtek velünk, és lehet, ha akkor maga Napóleon jelent volna meg, ez sem vonta volna el a figyelmüket. Szaggatottan, érthetetlen rádiótechnikai szakkifejezéseket váltottak, néha szidták egymást, de leginkább hallgatagon írtak, és egész viselkedésükben nem volt semmi külsőleg emelkedett, csak igen mély összpontosítás. Fegyaskin egyáltalán nem ujjongott, csak csendesen lelkendezett, ragyogott a gyönyörűségtől, szerette ezeket a legényeket, és rólam egyszerűen megfeledkezett.

Egyszer csak hirtelen megérintette a kezem.

– Menjünk, a vége felé járnak.

– Mit csinálnak? – suttogtam.

– Honnan tudnám? – felelte ugyancsak suttogva Fegyaskin. – Valami találmány.

Menjünk, menjünk, az istenért!

Teljesen meghökkenve siettem le a lépcsőn.

– Úgy sikerült, ahogy vártam – dörmögte Fegyaskin a lépcsőfokokon botladozva.

– Ó, ma valami nagyon nagyot alkottak! Milyen remek, hogy beengedtek. Előfordul az is, hogy nem engednek be. Igaz; ritkán, rendszerint valahogy azonnal hatok...

Nem túlságosan figyeltem arra, hogy mit dörmög, mert igyekeztem gondolataimat racionális mederbe terelni, és ez részben túlságosan is sikerült. Az ilyen művelet egyszerűen szükséges: olyan, mint egy védekező reflex. A legnagyobb csodát is mindenekelőtt valami ismerttel magyarázzuk, hogy megvédjük magunkat a pszichológiai túlterheléstől. A továbbiakban, beleszokva, bátorságra kapunk.

Gondolataim menete, míg Fegyaskin után bandukoltam, körülbelül így nézett ki: Fegyaskin nem gondolatolvasó. Jelenléte, úgy látszik, valóban serkenti az alkotói képességeket.

Tegyük fel. Na és? Emberek millióinak ez, mondhatni, hivatásbeli kötelessége. A tanárok maguk nem termelnek sem anyagi, sem szellemi értéket. A tudás közvetítői ők, és ami a fő, a gyermekek szellemi és erkölcsi növekedésének ösztönzői – természetesen az igazi tanárok. Ebben van hivatásuk óriási jelentősége – én ezt így gondolom. Gondolatainkat és cselekedeteinket úgy szétbontani, hogy azok aranyfonálként szövődjenek mások életébe, és később felismerhetetlenül keljenek életre a jövőbeni felfedezésekben és eredményekben – ez a társadalom számára igen fontos munka. És vajon csak a tanárok teszik ezt? Miként a test atomjai nem pusztulnak el a halál után, hanem új körforgásba lépnek, ugyanígy a szellemi mozgás is, másoknak átadva, örökké létezik, láthatatlanul száll át nemzedékről nemzedékre.

De ez nem minden. A szervetlen világ folyamataiban is részt vesznek katalizátorok – titokzatos vegyületek, melyek külsőleg nem lépnek reakcióba, csak energiát és lehetőséget szolgáltatnak ahhoz. A szerves folyamatokat enzimek katalizálják. Miért ne lehetnének a pszichikai folyamatoknak is saját katalizátoraik és enzimeik? „Miért ne?” – mint papagáj ismételttem ostobán, Fegyaskin hátát bámulva.

Egy új elképzelés gyorsabb járásra bírt.

– Ide figyeljen! – ragadtam kézen Fegyaskint. – Ha maga... hm... ösztönzi mások szellemi erőfeszítéseit, akkor miért nem éreztem én ezt rögtön, amikor találkoztunk a sugárúton? Vagy egyes személyekre nincs hatással?

Nem szabdította ki kezét (általában cselekedetei engedelmesek voltak), és zavartan, de önérzetesen így szólt:

– Miért ne. Egyes emberekre ugyancsak képes vagyok hatni. De vajon gondolatai olyan közel voltak az alkotáshoz, amikor találkoztunk? – Bocsánatkérő mosollyal nézett rám. – Nem, ne követeljen magyarázatot, én magam sem értem ezt... Nem sikerült valakivé lennem az életben, nem rendelkezem különösebb tehetséggel, és azzal vélem magam hasznosnak, ha hozzájárulhatok fontos dolgok felfedezéséhez. Nem az én érdemem, hogy ez a képességem ennyire erős. Ez tudja, akár a hang – akinek van, az jól énekel, akinek pedig nincs, az nem is tanulja meg, de megfelelő majd valami másra. Kezdetben féltem így eljárni ismeretlen emberekhez, hogy felmelegedjek, és másokat is felmelegítsek. Most azonban a halál is közel van, sietni kell, hogy elvégezzem, amit kell, és a félelemmel is felhagytam, hogy elzavarnak, mint egy betévedt koldust. Minden remekül sikerül, de hogy mi miatt és mi végett – ezt én fel nem foghatom. És abban telik még örömöm, hogy nálunk évről évre egyre több tüzecke gyúl lángra, mindegyikre nem is jut időm, még ha tíz is lenne belőlem. Ami miatt pedig bánatos vagyok, az az, hogy az erkölcsi lángra képtelen vagyok hatni, nincs hozzá tehetségem, pedig lám, megboldogult bátyám képes volt! Ej!

– Megálljon! – futott át a gyanú rajtam. – Ha léteznek magához hasonló serkentő egyének, ez azt jelenti, hogy gátló emberek is vannak.

– De még mennyire – mondta szomorúan Fegyaskin. – De még mennyire, gondolat-befagyasztók is vannak. Talán még nem találkozott velük? No de elnézést kérek, én megyek, itt van nem messze a házam.

Gépiesen megszorítottam puha kezét, és tekintetemmel követtem rosszul hajló lábán ingadozó kerekded alakját. És csak amikor eltűnt, akkor hordtam le magam fajankónak. A századrészét sem kérdeztem meg annak, amit kellett volna, még a címét sem írtam fel.

Különben ez helyrehozható: hiszen van tudakozó.

A nap végéig – nincs jobb kifejezés – valamiféle nyílt döbbenet állapotában maradtam. Minden a helyén volt a hipotézisemben – egy kivételével. Vitathatatlan, hogy vannak emberek, akiknek jelenléte mindent meggyorsít – én magam ismertem ilyeneket. Igen. De hatásuk mindig konkrétan érzékelhető, szavakban, gesztusokban, nevetésben. Ezek a munkában részt vesznek, nemcsak jelen vannak annál! Fegyaskin viszont csak jelen volt.

A tudomány sikerei hozzászoktattak bennünket, hogy minden megmagyarázhatatlan dologgal a tudásokhoz forduljunk. Így is akartam tenni. Képzeletem szivárványos képet festett arról, amint telefonálok X professzornak, Y akadémikusnak, azok pedig sietnek Fegyaskinhoz... De rögtön kijózanítottam magam. Nem segít X professzor, sem Y akadémikus. A tudomány ismer különös és meglepő tehetségű embereket. Hol megjelenik egy ember, aki elektromos számítógépnél gyorsabban von köbgyököt egy hatjegyű számból, hol hírt hallunk egy másiktól, aki sohasem alszik. Sok szokatlan van az emberben, de vajon eligazodott-e a tudomány mindebben? Hiszen a gépként számoló emberben senki sem kételkedik, tessék, íme, fenomenális képességeinek eredménye – ott van a táblán! Vizsgáld, amennyit akarsz. Vizsgálják. És azután?

Fegyaskin azonban nem tudja így bemutatni képességeit. Ezek számszerűen vagy konkrétan, meggyőző bizonyítékokban nem mutathatók ki. Fegyaskinban lehet hinni vagy nem hinni, a hit azonban nem bizonyíték a tudomány számára.

Végül is úgy döntöttem, hogy felkutatom Fegyaskin címét, elüldögélek vele egy estét, aztán majd meglátjuk.

Már hogy lett volna így! Megérkezett a könyv korrektúrája, aztán megbetegedtem, aztán. Aztán voltak bizonyos nagyon fontos, nagyon sürgős ügyek, hogy milyenek, már nem emlékszem, de halaszthatatlanok voltak mind. Ezek mögött pedig a Fegyaskin-kaland nemcsak feledésbe merült, hanem valahogy színét is veszítette.

Ennek ellenére a találkozás megtörtént.

Úgy, mint az első alkalommal, az utcán akadtam össze vele. Rendkívül forró május volt, annak is az eleje, az aszfalt olvadt a forró napon, a fák viszont még nem hajtottak lombot, és a rekkenő meleget árasztó, a téliesen csupasz ágak között előbukkanó égboltban volt valami természetellenes. Fegyaskin fázósan összegörnyedt, keze kabátujjába húzva. Úgy ment el mellettem, hogy észre sem vett, nekem kellett megszólítanom.

Összerezent, zavartan rám sandított, megismert, de mintha csak egy távoli pont lennék a láthatáron.

– Rosszul van? – kérdeztem.

– Nem, mitől lennék – felelte határozatlanul. – Egyszerűen fázom.

– Ilyen hőségben?

– No és a szél?

Akaratlanul körülpillantottam. Annyira nem volt szél, hogy az ünnepi zászlók vásznai rebbenés nélkül lógtak.

– Hát nem érzi? – Fegyaskin hangjából szemrehányás csengett ki. – Fúj a szél, régóta fúj, ma különösen. Fagy ül a régi és bölcs kultúra felett. Maga talán. Persze, persze, elnézést! El is feledtem, hogy a gondolat utolsó sikolya nem jut el magához.

– Hát erről van szó!

– De miért, miért nem érzi ezt? Hogy merészeli nem érezni? Megfagyasztják az értelmet, jéggel kínozzak, pusztul és vonaglik, magának pedig melege van!

Fegyaskin majdnem kiáltotta ezt. A kiabálástól erejét veszítette. Kínosan toporogva hallgattam.

– Egy tudós gondolatának a halála még nem olyan szörnyű – folytatja komoran suttogva –, mert az megsemmisíthetetlen, érte? Ha nem élt volna Newton, a tömegvonzás törvényét mégis felfedezték volna, és Einstein nélkül is megalkották volna a relativitás elméletét. Ha azonban elfojtották volna Lev Tolsztojt? Kolduskézzel századokat kutathatnánk végig, és még az örökkévalóságban sem találnánk rá a *Háború és békére*. Soha, senki és semmi a legfényesebb jövőben sem pótol ekkora veszteségeket! Ez a baj! – Fegyaskin hangja felerősödött. – Az, hogy valakiben kihál az emberség, valakiben nem ébred fel a gondolat, valakit nem melegít a láng...

De még a tudomány, még a tudományban is! Képzelve el, hogy lelassult volna minden, ha valaki megfagyasztotta volna Marx gondolatait. Nem, maga nem értheti, hogy én... egyáltalán nem értheti, hogy mekkora szenvedés hallgatni a halálra szánt gondolat utolsó kiáltását, milyen reménytelenül kétségbeejtő hallani a segélykérést, amikor nincs erőm a megvédelmezésére.

– Nyugodjon már meg – mondtam magam is izgatottan.

De Fegyaskin sem megnyugodni, sem tovább beszélni nem tudott, csak sírt bánatosan, öregesen, szíjogva. Értetlenül néztek ránk a járókelők. Áttörve a sorbanállókon, egy automatához kísértem, mint egy gyereket, megittam vízzel, és haza akartam vinni.

– Nincs erre időm! – kiáltott fel váratlan hévvel, mikor elmondtam szándékomat. –

Azokhoz megyek, akik most gondolkodnak, ne tartson fel, oda kell érnem!

Nagy nehezen rávettem, hogy találkozzunk még egyszer...

Nem került rá sor. Még aznap meghalt – ahogy ezt később megtudtam –, rohanás közben esett össze, valószínűleg valahova sietett. A járókelők emelték fel, a házbeli szomszédok temették el, mivel sem rokonai, sem barátai nem voltak. Egyszóval úgy halt meg, ahogy élt, csendben, és senki nem vette észre, hogy nincs többé Fegyaskin – az ember, akinek megvolt az a különös tulajdonsága, hogy ösztönözte mások gondolatait. Én magam sem éreztem ürességet, csak bánatot és valamiféle sajnálatot, hogy küszöbömet egyszer sem lépte át, amikor dolgoztam, most pedig már soha többé nem is fogja.

Az elbeszélés, melyet akkor Fegyaskin hallgatag jelenléte mellett írtunk, sikeres volt, de magától értetődően közülünk senki nem említette Fegyaskin nevét, én megköszöntem neki gondolatban, miközben valamiféle zavart éreztem magamban.

És vége. Az élet gazdag a félbeszakadt történetekben, befejezetlen megfigyelésekben, kezdet és vég nélküli találkozásokban, mindabban, ami nem fér el egy kívülálló számára érthető elbeszélés keretében. Ezeket magunkban őrizzük, és magunkkal is visszük el.

Ugyanígy tettem volna ezzel a történettel, ha nem szól közbe a tegnapi újság, melyben interjút adott egy kiemelkedő találmány szerzője, és ez a sor állt ott: „Külön köszönetet kell mondanom P. P. Fegyaskinnak azért, hogy segített abban, hogy bátran nyúljak a problémához.”

Semmi több nem volt Fegyaskinról e soron kívül, de ez is szíven ütött. Valaki emlékezett rá, és hálás volt neki, nekem pedig ilyen bőkezűsége nem tellett. Mintha hallgatólagosan egyetértettem volna azzal, hogy a mások iránti segítőkészség mint adottság, kevésbé értékes más adottságoknál. Miután megértettem ezt, már nem tehettem meg, hogy ne írjak Fegyaskinról, akinek jelenléte ugyanolyan észrevétlen és ugyanolyan szükséges volt az élet, mint az enzimek jelenléte a test egészsége számára.

Földeák Iván fordítása

Julij Kagarlickij
HOGYAN LEHET ELJUTNI A HOLDRA?

Ma már világos, hogyan lehet eljutni a Holdra. A módját nemcsak megtalálták, hanem bizonyos értelemben ellenőrizték is. Nem is olyan régen azonban még különféle vélemények voltak erről.

A klasszikus ókor az elemekben vagy az élő igavonókban reménykedett; emellett – amennyiben az utóbbiról volt szó – még sajátos próbarepüléseket is végeztek. Kísérleti repülőterül az Olümposz szolgált, légi közlekedési eszközül a Pegazus paripa. Az istenek, sajnos, nem szerették, ha háborgatták nyugalmukat, és megghiúsították a „mennyei lak” elérésére irányuló kísérleteket. Erre vallott a Bellerofontészről szóló, hitelesnek látszó ókori mítosz – ez a hős egész életére megsántult, miután az Olümposzra való felkapaszkodás kísérlete közben Pegazus a földre vetette. Bellerofontész esete után a Pegazus egyedül repült fel az égbe, és csillagképpé változott. Ezért eredeti külsejében soha senki nem látta másként, csak képen.

A ganajtúró bogarat azonban mindenki látta. Az időszámításunk előtti ötödik században Bellerofontész tragédiáját színre vitte Euripidész. És nyomban egy gúnyolódó áldozatául esett: ellenfele, Arisztofanész *Béke* című darabjában kifigurázta az Olümposzra való repülést. Arisztofanész hőse óriási ganajtúrón indult el oda. És a bogár jobb szállítóeszköznek bizonyult a Pegazusnál – szerencsésen rendeltetési helyére juttatta Trigeioszt. Azonkívül – mondhatni – sokkal gazdaságosabb is volt. Hősünknek nem kellett két személyre való elemőzsiát magával vinnie: mindaz, amit megevett, bizonyos idő múltán a bogár tápláléka lett.

A szárnyas ló mindazonáltal még sokáig az irodalom közkinccse maradt. Pacolais törpe, a *Valentin és Orsanlovagregény* hőse például egy csodalovat fabrikált, amely madár sebességével repítette egyik helyről a másikra a levegőben. Efféle – csakhogy másik regényből kölcsönzött – lovon utazott Don Quijote is. Amikor pedig a herceg háza népe gúnyolódni merészelt a szegény lovagon és fegyvernökén, falóra ültették őket, bekötözték a szemüket, fújtatóból levegőt fújtak rájuk, égő kóccal meggyújtották, s azt a hitet keltették, hogy sorra haladnak át a különböző „légterületeken” – azon, ahol az eső és a jég keletkezik, a tűz övezetén stb. Ez volt „ugyanaz a faló, amelyen a dicső Pierre elvitte a szép Magelónát, és amelyet a homlokán átfűrt és a zablát helyettesítő cövek segítségével lehet irányítani, s ez a ló oly sebesen száll a levegőben, hogy úgy

tűnik, mintha az ördögök repítenék. A régi hagyomány szerint ezt a lovat a bölcs Merlin fabrikálta, és egy időre Pierre barátjának adta; ez pedig hosszú utat tett vele-és... elrabolta a szép Mageló-nát; lova farára ültette, vele együtt felszökött a levegőbe, akik pedig eközben ott álltak, és lenről felnéztek reájuk, legott meghibbantak.”

Don Quijotének a csodalovon való utazásban köztudomásúan jóval kisebb öröme telt. És miután a környezet kedvére mulatott a hiszékeny lovag rovására, a lóháton történő légi utazás végérvényesen a komikus fantasztikus irodalom területére került át.

A ló egyébként semmilyen korban sem volt az egyetlen légi közlekedési eszköz. Hajdan Daidalosz és Ikarosz viaszszárnyon repült. Utánuk levegőbe emelkedett Lukianosz hőse (II. század). Ő ehhez madárszárnyakat tett alkalmassá. „Serényen levágtam egy sasnak jobb szárnyát, egy kányának meg a balt, és erős szíjjakkal vállamhoz kötöttem – meséli barátjának Ikaromenipposz. – A szárnyak végére egy-egy hurkot illesztettem a kezemnek, és nekifogtam, hogy kipróbáljam erőmet: előbb egyszerűen a kezemmel segítve, fel-felugráltam, azután, a ludakhoz hasonlóan, közvetlenül a föld fölött repültem, s közben a lábammal könnyedén súroltam azt. Amikor azonban észrevettem, hogy a dolog sikerül, merészebb lépésre szántam rá magam: az Akropoliszra felérve, levettem magamat a szirtről, és egészen a színházig repültem.” Ezután Ikaromenipposz a szárnyain egészen a Holdig jutott el („Ikaromenipposz, avagy az űrhajós”).

Lukianosz másik művének, az *Igaz történetnek* hőse véletlenül kerül a Holdra. A szél az égbe emelte és a Holdra sodorta a hajót, amelyen utazott.

Hamarosan azonban szemlátomást a madarakat kezdték előnyben részesíteni. Elsősorban a legnagyobbat és legerősebbet: a sast. Legrosszabb esetben azonban a madárvilág más képviselőihez is segítségül folyamodtak.

Van egy középkori legenda arról, hogy Nagy Sándor az égbe szállt. Vlagyimirban ez kőbe vésve látható. A Dmitrij-székesegyház déli homlokzata Nagy Sándort repülés közben ábrázolja: összekötözte két griffmadár farkát, kosarat erősített hozzájuk, beléült, feje fölé pedig két báránycsőrrel emelt: a griffmadarak igyekeznek megragadni azokat, nem veszik észre, hogy a távolság közöttük és a báránycsőrök között nem csökken, s egyre magasabbra emelkednek. Efféle kép később, az olaszországi Szent Márk-dóm falán is megjelent.

Egy másik utazás már a XVII. században történt.

1638-ban, Perth ősi skót városban napvilágot látott egy könyv: *Ember a Holdon, avagy Domingo Gonzales különös utazásának története*. A könyv öt évvel szerzőjének, Francis Godwin püspöknek (1562-1633) halála után jelent meg, és nem hasonlított többi írásához – a királyok életrajzához és a püspökök lajstromához. Lehetséges, hogy Godwin restellte e művét. Ha így van, akkor ok nélkül. A könyv sok kortársának szemében nem tűnt kevésbé valószínűnek, mint a püspökök lajstroma, s emellett jóval érdekesebbnek látszott. Harmincegy év alatt huszonöt kiadást ért meg, négy nyelven. Legismertebb fordítását 1648-ban készítette Jean Baudoin, a nem sokkal előbb alapított Francia Akadémia egyik első tagja. Ez a fordítás jóval inkább elterjedt, mint az eredeti. Sok esztendővel később, *Holdutazásának* jegyzeteiben hivatkozott rá Edgar Poe, aki meg volt győződve róla, hogy a könyv szerzője Jean Baudoin. 1965-ben, a madridi, XVII. Nemzetközi Űrhajózási Kongresszus alkalmával megjelent e fordítás faksimile kiadása.

A holdutazás Domingo Gonzales kalandokban bővelkedő életének csupán egyik epizódja volt. Harcolt Németalföldön, szerencsésen hazatért Sevillába, de párbajba keveredett, és 1596-ban Indiába menekült. Itt alaposan meggazdagodott, hazafelé jövet azonban újra szerencsétlenség leselkedett rá. Megbetegedett, és Szent Ilona szigetén partra tették. Itt kezdődik azoknak az eseményeknek a láncolata, amelyek Domingo Gonzalest elvezették a Holdra.

A tengerparton Gonzales egy sereg, szokatlan fajtájú hattyúval találkozott; az egyik lábuk

olyan volt, mint bármely más hattyúé, a másikon pedig olyan karmok, mint a sasé. Gonzales mulatságból kiszemelt harminc vagy negyven fiókat, és megszelídítette. Ezzel egyébként más célja volt. „Mi lenne, ha sikerülne teherhordásra fogni őket?” – okoskodott. Ez sikerült is. A madarak nemsokára már parafadarabkákat szállítottak, azután levegőbe emeltek egy báránycsontot és végül magát Gonzalest. Ehhez huszonnégy madár elegendőnek bizonyult. Evégből – mintegy jármű gyanánt – egy külön célra a hős által feltalált „fogatgépre” volt szükség; ez bonyolult szerkezetű, kemény váz volt, amelyhez köteleket erősített a hattyúk számára. Egy alul odaillesztett különleges keresztlécen ült Domingo Gonzales. Legalábbis így fest ez a „fogatgép” a francia kiadás címkéjén.

Kiderült, hogy a spanyol kalandkereső által megszelídített hattyúk vándormadarak: csakhogy más, ismert madaraktól eltérően, évenkénti költözésük célpontja a Hold. Egy ízben, amikor Gonzales felmászott rájuk, azok hirtelen elragadták, akár a fékevesztett lovak, és utasukat kis idő múlva a Holdra szállították. Hét és fél hónappal később pedig szerencsésen visszahozták a Földre.

Azalatt, amíg Domingo Gonzales a Holdon tartózkodott, jó néhány érdekes találkozása volt. Az egyiket különben nem ő maga említi, hanem követője, Cyrano de Bergerac (1619-1655). Miként történhetett ez a találkozás – ezt nehéz megérteni. Tanúsága szerint Domingo Gonzales 1602. március 29-én indult el a Holdról, tizenhét esztendővel francia kollégájának születése előtt, Cyrano sajátos tehetsége és írásmódja azonban olyan meggyőző, hogy hitelt kell adni szavának.

Cyrano de Bergerac Holdon való tartózkodásáról a *Holdbéli utazás* című könyvében mesél (ez 1647-1650 között íródott, s először 1657-ben jelent meg). Jómaga kipróbált néhány holdutazási módszert, még néhányról pedig másoktól hallott.

Első kísérlete kudarcra végződött.

Cyrano egy sereg, harmattal megtöltött üvegcsét kötözött maga köré, mivel tudta, hogy a harmat a napsugarak hatására felszáll a levegőbe. Cyrano valóban emelkedni kezdett, és a legmagasabb felhők fölé röppent, de nem tudta kiválasztani a helyes irányt, és nem a Hold, hanem a Nap felé repült. Kénytelen volt lemondani a repülőútról; erre nekifogott, és sorra széttörögte az üvegcséket, s lassanként leereszkedett a Földre.

Ez azonban nem csüggesztette el, és Cyrano különleges gépet épített, amelyet rugó hatására, csapkodó szárnyak emeltek a levegőbe. Azonkívül hat sorban, soronként hat rakéta volt a géphez kötözve. Szerencsétlenségére azonban az üzemanyag kimerült, mielőtt a gép elegendő távolságra jutott volna; nyilván a szárnyak ereje is elégtelennek bizonyult, és Cyrano fogata lezuhant a földre. Neki egyébként semmi baja sem történt. Előző nap ugyanis, amikor első felszállásánál szenvedett zúzódásait kezelte, egész testét bekente marhavelővel. A Hold pedig, mint kiderült, ebben a fázisában vonzza a marhavelőt. Így tehát, szerencsés véletlen folytán, Cyrano nemcsak hogy nem törte össze magát, hanem: a Holdra került.

Ott aztán értesült az éjszakai égitestre való utazás másféle módjairól is. Ezeket használta annak idején Énok és Illés. Énok áldozati szertartások füstjével teli edényeket kötözött a hóna alá. „Akkor a fölfelé törekvő gőz, melynek nem volt módja áthatolni a fémen, emelni kezdé az edényeket, velük együtt felemelé e szent embert.” A Holdhoz közeledve, Énok gyorsan leoldotta az edényeket, ezek továbbemelkedtek az égbe, ő pedig esni kezdett a Holdra. „A távolság... azonban még oly nagy volt, hogy az eséskor súlyosan megsérülhetett volna, megmenté azonban bő ruhája, melybe a szél beléfújta, és felduzzasztotta azt, valamint lángoló szeretetének ereje is.”

Illés próféta módszere bonyolultabb volt. „Fogtam egy körülbelül két négyzetláb nagyságú mágnest, kovácstűzhelybe tettem – mesélte a próféta –, amikor az teljesen megtisztult minden keverékanyagtól, leülepedett és megoldódott, akkor kivontam belőle a vonzó anyagot, az egész tömeget izzóra hevítettem, és közepes méretű gömbbé változtattam.” Azután Illés próféta

vasszekeret épített, alálökte a „mágneses golyót”, s ezzel arra kényszerítette, hogy a magasba emelkedjék. A szekeret „szándékosan a közepén súlyosabbra szerkesztette, mint a szélein: így teljesen egyensúlyban emelkedett, mivel éppen ez a nehezebb középső része lökte fölfelé”.

A Földről a Holdra és a Holdról a Földre jutás utolsó két módját éppen azoknak szánták, akik nem hisznek a Föld forgásában, viszont erősen hisznek Istenben. Az első közülük egyszerű: lajtorján menni fel a Földről a Holdba, ahogyan – mint mondják – annak idején Jákob tette. A második még egyszerűbb. Itt a helyváltoztatás a merő lelkesedés által történik. Így került a Holdról, ahol a földi paradicsom van, Ádám a Földre.

„Annak idején az ember képzelete, melyet nem rontott meg sem paráznság, sem a durva eledel, sem a betegség, oly erős volt, hogy az Ádámban fellobbant ama szenvedélyes vágy, hogy e menedékben rejtőzzék el (vagyis a Földön, ahová a Teremtő haragja elől kívánt szökni. – J. K.), elegendő volt az odarepüléshez, annál inkább, mivel a lelkesedés lángjától elborított teste teljesen könnyűvé vált; hiszen ismerünk példákat arra, mikor egyes filozófusok, akiknek képzelete feszülten egyetlen gondolatra irányult, oly állapotban ragadtattak az égbe, amelyet ti lelkesedésnek neveztek.” Az Ádám oldalbordájából teremtett Éva, bár neki „nem volt. elegendő képzelőereje ahhoz, hogy akaratának megfeszítésével leküzdje az anyag súlyát”, a részt az egészszel egybekötő „rokonszenv” folytán repesett utána.

Daniel Defoe *A konszolidátor* című karcolatának (1705) hőse a régi, kipróbált módszerhez tért vissza. Két óriási sas által vitt fogaton jutott el a Holdra. Valamivel később sas segített Gullivernek egyik utazása végrehajtásában is.

Az olyan históriáknak, hogy miként vitték fel madarak az embert a Holdba, vagy röpítették tova a Föld fölött – se szeri, se száma. És ezen nem is lehet csodálkozni. Valóban, miféle más motort” ismert évezredekén át az ember a földi fogatok mozgatására a lovon kívül? És milyen más „motor” lehetséges a légi szekér számára, ha nem a madár? Élő igavonó – mi lehet ennél meggyőzőbb?

A madáruralom azonban a XVIII. században összeomlott. 1763. június 5-én a Montgolfier testvérek, Joseph és Étienne, szülővárosuk, a kis Annonay lakosai előtt bemutatták az első léggömböt. A tartományi gyűlés ez alkalomból félbeszakította ülését – Viva-ra is tartomány azóta bevonult a történelembe –, és az elragadtatott tömeg éljenzése közepette, az elégetett gyapjú füstjével megtöltött papírgömb imbolyogva felszökött az ég felé. Nemsokára a párizsiak is repülés tanúi voltak: ugyanazon év november 21-én két férfi – Pilâtre de Rozier és d'Arlan – Montgolfier-léggömbön a magasba emelkedett, és húszperces repülést hajtott végre.

A léggömböt csak nemrég találták fel – és máris tökéletesítették. Ugyanebben az évben Charles kémikus azt javasolta, hogy burkolatként selymet használjanak, töltőanyagul pedig hidrogént. 1783. december 1-én egy kísérő társaságában szállt fel léggömbjén a Tuileriák kertjéből; a néhány hónap alatt a léghajózás veteránjává vált Montgolfier-testvérek egyike vágta el ünnepélyesen a kötelet. Charles és Robert két és fél óra múlva nemzeti hősként ért földet. Újabb két esztendő múlva, 1785-ben pedig Francois Blanchard és kísérője léggömbön átrepült a La Manche csatornán. Vakmerő repülőút volt, amely a léghajósoknak kis híján életébe került.

Joseph és Étienne Montgolfier léggömbje után a madarak már csak egy ízben szerepeltek szállítóeszközként – Münchhausen báró csodálatos kalandjainak históriájában. A hírneves báró hőstettei között, mint ismeretes, akadt egy ilyen is: a tóról, ahol egy csapat kacsát fogott, segítségükkel egyenest annak a tűzhelynek a kéményére röppent, ahol meg akarta sütni azokat. A Bürger kiadásában 1785-ben megjelent *Münchhausen báró csodálatos kalandjaiban* melleleg szólva – és egyáltalán nem véletlenül – említés esik Blanchard repülési kísérleteiről. Megjelent a léggömb, s a madarak – amelyek nemrég még a „szavahihető” fantasztikum olyan meggyőző példáját nyújtották – a komikus fantasztikus irodalom fegyvertárába kerültek.

Beköszöntött a léggömb korszaka. Ez most ugyanolyan valóság volt, mint hajdanán a madarak. De úgy hozta a sors, hogy a léggömb a fantasztikus irodalom történetében még rövidebb ideig élhetett, mint elődje, bár volt egy különbség, amelynek látszólag hosszabb életűvé kellett volna tennie.

A madár mint közlekedési eszköz, köztudomásúan nem tökéletesíthető. Itt nem lehet egyébről beszélni, mint az idomításról és a fogat alakjáról. A találékony Münchhausen báró ugyan két új technikai fogást eszelt ki. Először, amikor a kacsák a levegőbe emelték, rájött, hogy hosszú kabátjának szárnyát kormányként használhatja. Másodszor, amikor a házhoz közeledett, fokozatosan csökkentette a kacsafalka felhajtóerejét, oly módon, hogy sorra kitekerkte a madarak nyakát. Münchhausen báró azonban kissé elkésett javasolataival – már a léggömb feltalálása után tette közzé őket.

A léggömböt pedig, mint említettük, nyomban megjelenése után tökéletesíteni kezdték. Újabb töltőanyagokat kerestek, tanulmányozták, miként lehet felhasználni a felszálló és leszálló levegőt és a légáramlásokat. Kísérleteket végeztek a léggömb irányítására, s ezek végső soron egy nagyszerű közlekedési eszköz, a kormányozható léghajó megalkotására vezettek.

1862-ben Jules Verne megírta *Öt hét léghajón* című regényét, egy év múlva pedig már a Levegőnél Nehezebb Repülő Szerkezetek Hívei Társaságának egyik alapítója lett. A repülőgép megjelenése tehát a léggömb életét is megrövidítette a fantasztikus irodalomban. Mégis jó sokáig létezett – nyolcvan esztendeig. És ez idő alatt a fantasztikus szerzők fontos szerepet juttattak neki. Sőt mi több, hittek hosszú élettartamában. Az életben és az irodalomban egyaránt. A léggömb nem kismértékben segítette elő az akkori tudományos-fantasztikus irodalom legfőbb formájának, a „technikai” fantasztikumnak megszületését. Sok érdekeset lehetett mesélni tökéletesedéséről; az utazásukról szóló, régi fantasztikus irodalomba is új áramlatot vitt. Segítségével nehezen hozzáférhető területekre lehetett ellátogatni, mint ezt Verne hőse, Fergusson doktor tette; vakmerőbb vállalkozásokra is gondolni lehetett.

1848-ban Edgar Poe amerikai író elbeszélést tett közzé *Légből kapott koholmány* címmel. Keltezése a 2848-as évből való. Edgar Poe véleménye szerint ezer év múlva a léggömbök óránkénti százötven mérföldes sebességgel fognak haladni, és három-négyszáz utast szállítanak a magasba. Itt semmiféle motorról nem volt szó. Poe minden reményét a légáramlatok tanulmányozásába, jobb minőségű guttaperchába és újfajta gázba vetette. Valamivel előbb, 1835-ben a tökéletesített léggömbön indította el a Holdra *Hans Phaall rendkívüli kalandja* című elbeszélésének hőseit. Edgar Poe ennek során abból a feltevésből indult ki, hogy a Földtől a Holdig terjedő egész térségben van levegő, bár erősen megritkult állapotban.

Ennek a fantasztikus irodalomnak teljes bizalmat kellett keltenie az olvasóban. Nem azért, mert a szó szigorú értelmében tudományos volt, hanem mert az elképzelések színvonalán állt.

Körülbelül ugyanebből indult ki Jules Verne, amikor – 1865-ben – *Utazás a Holdba* című regényén dolgozott. A léggömb mint űrközlekedési eszköz már nem keltett bizalmat az olvasóban. Viszont a tűzéri lövedék bizonyára nagyszerű leleménynek látszott. De vajon Jules Verne hitt a saját kitalálásában? Sajnos, nem. Kitűnően ismerte azokat az elméleti számításokat, amelyek szerint semmilyen ágyú nem képes nemhogy második, hanem még első kozmikus sebességet sem adni a lövedéknek. Az akkori olvasót azonban ez nem zavarta – és ezért cseppet sem zavarta Jules Verne-et sem.

Ha valamilyen modern regény hőse tűzéri lövedékben kívánna a Holdra repülni, akkor mi, érthető módon, csak nevetnénk rajta. Hiszen tudjuk – és nem holmi tudományos művekből, hanem a közönséges újságokból –, hogy az utasok (ráadásul céltalan) kilövése során a lövedék lepénnyé lapulna szét. És valószínűleg a szerző helyeslésével, jót nevetnénk. Az efféle holdrepülés manapság csupán a komikus fantasztikus irodalom körébe tartozhatna...

A holdutazás leírásaiban a szerzők mindenkor abból indultak ki, ami feltehetően valószínűnek látszott az olvasó számára. Minden olyan repülési mód, amely a kortársak szemében elveszítette valóságosságát, azonnal a komikus fantasztikum sorába szorult vissza. Amiben azelőtt hittek, azon most nevetni kezdtek. Így történt a repülő lóval, a madarakkal és még sok mással. Wells *Háború a levegőben* című művében előrelátó módon feltámasztotta a tökéletesített léggömböt – a kormányozható léghajó formájában. Ennek során nemcsak előre kitalálta a kormányozható léghajó szerepét az első világháborúban, hanem egyúttal megjósolta távolabbi jövőjét is. Az új burkolatok és töltőanyagok megjelenése révén a kormányozható léghajó számos előnyre tett szert a repülőgéppel szemben, és ezeket bizonyára még értékelni fogják. Szergej Sznyegov szovjet fantasztikus író pedig nemcsak a repülő lónak, hanem a repülő sárkánynak is visszaadta az életét. *Emberek mint istenek* című, utópisztikus regényének egyik hőse, az eredetiség kedvéért, valameny-nyi szállítóeszköz közül a sárkányt kedveli leginkább. És mi ezt teljes bizalommal olvassuk, mivel lehetségesnek tartjuk azt, hogy az emberek a jövőben mesterséges úton, megszabott tulajdonságú élőlényeket tudnak alkotni. Az efféle gondolat a modern fantasztikus irodalomban meglehetősen későn kezdett kialakulni, és Olaf Stapledonnak, a harmincas évek angol fantasztikus írójának *Az utolsó és az első emberek* című regényében (1930) arról esik szó, hogy a jövőben a mesterséges élőlények tenyésztése a művészet sajátos formájává válik.

Francis Godwin hőse a Holdon néhány követ kapott ajándékba, s az egyiknek, az ebolusnak az a bűvös tulajdonsága volt, hogy súlytalanná tette a testet; ha viszont másik oldalával illesztették hozzá, akkor súlyát a korábbinál kétszeresére növelte. Ez varázslat, csoda volt. A huszadik század elejétől azonban az antigravitáció, mint ismeretes, szinte meglepően megszokott jelenséggé vált a tudományos-fantasztikus irodalomban, az űrrepülések kezdete óta pedig a nehézkedési erőt létrehozó rendszerekre is szükség lett.

A „csoda” és a „hitelesség” szavak a fantasztikus író számára egyáltalán nem egymást kölcsönösen kizáró fogalmak.

A csoda – olyasvalami, ami ellentmond a természet törvényeinek, ahogyan azokat értjük, más szóval: a mai fogalmaink határain túl levő valami. De mihelyt elhisszük azt, hogy vannak bizonyos, általunk még nem ismert természeti törvények – a helyzet nyomban megváltozik. Ami tegnap csoda volt, az holnap valóságnak bizonyulhat. Az ilyen nézet ugyan fejlett történelmi gondolkodást feltételez, és inkább az új, mintsem a régi fantasztikus irodalomra jellemző. Mindazonáltal a „csoda” és a „hitelesség” fogalmainak viszonylagossága a régmúlt korok fantasztikus szerzői számára is eléggé világos volt. Csakhogy ez számukra az élet és a gondolat formáinak nem történelmi, hanem térbeli változatossága útján fejlődött ki. Feltehető, hogy nemzedékről nemzedékre tökéletesednek az érzékszerveinket kiegészítő és ezáltal a világ jobb megismerését elősegítő eszközök. De elképzelhetjük azt is, hogy velünk egyidejűleg léteznek bizonyos lények, amelyek kezdettől fogva másféle érzékszervekkel rendelkeznek.

Így vélekedik például erről Cyrano de Bergerac. A csoda – mondja – az, amit saját érzékszerveinkkel nem tudunk felfogni. De ki mondta, hogy ezek kifogástalanok? Ellenkezőleg, távol állnak a tökéletességtől; e tekintetben másvalamilyen lények teljes fölényben lehetnek velünk szemben. E csodálatos lények egyike, amely Szókratész Démonjának nevezi magát, részletesen kifejti ezt a hősnek. Magyarázata bizonyára nagyon kedvező lehetett a szenzualista Cyrano de Bergeracnak.

„Ti, a Föld lakói, azt képzelitek, hogy amit nem értetek meg, szellemi lényegű, vagy egyáltalán nem létezik; ez a következtetés azonban teljesen hamis; csak azt bizonyítja, hogy a világmindenségben sok millió olyan dolog van, melynek megértéséhez részletekről sok millió, merőben különböző szervre volna szükség – mondja Szókratész Démonja.

– Én például érzékeim segítségével megismerem a mágnesűnek a pólushoz való vonzódásának okát, a tengeri dagály és apály okát, megértem, mi történik az állattal halála után; ti pedig csak hit útján tudtok felemelkedni a mi magas képzeletünkig, mivel hiányzik belőletek a távlat; ti nem tudjátok felfogni ezeket a csodákat, szakasztott úgy, miként a vakon született nem tudja elképzelni, micsoda a táj szépsége, mik a színek a képen vagy az árnyalatok a nőszíromvirágon; ezeket úgy képzelné el, mint valami tapinthatót, mint a táplálékot vagy pedig mint hangot vagy szagot. Mindenesetre ha én meg akarnám magyarázni nektek azt, amit olyan érzékszervekkel ismerek meg, amelyek nektek nincsenek – akkor ti ezt úgy képzelnétek el, mint ami hallható, látható, tapintható vagy pedig ízléssel, szaglással érzékelhető, holott ez egészen másvalami.”

A tudás fejlődése is támogatja a sajátos „csodahitet” Tudjuk, hogy sok mai használati tárgy – például a rádió, televízió, villanyvilágítás – a legteljesebb csodának tűnt volna azoknak az embereknek, akik néhány nemzedékkel előttünk élték, és ennek megfelelően, hajlandók voltak elfogadni a jövő „csodák” létezését.

A „csodákban hívés” képessége – az időtől függően – sajátos emelkedőkön és süllyedőkön megy át. A csodák meggyőző ereje elsősorban bőségüktől függ, és David Garnett, *A rókaasszony* (1923) szerzője, ironikusan panaszkodott amiatt, hogy könyve alkalmatlan esztendőben jelent meg. Hiszen általában – mondta – a csodák „nem is annyira ritkák, egyszerűen rendszertelenül fordulnak elő. Megesik, hogy egész évszázad alatt egyetlen valamirevaló csoda sem történik, azután egyszerre bő termés van belőlük” Ilyen esztendőben mindent elhisznek, a hősnőnek rókává változását viszont nem támasztották alá más csodák. Ez elszigetelt s ezért abszolút csoda volt.

Ez a sajátos „csoda-tehetetlenségi erő” olykor igen komikus módon jut kifejezésre. 1788-ban például a következő hirdetés jelent meg a londoni házak falain: „Londonba érkezett a (világon egyetlen) páratlan kövő, és mindennap bemutatót tart Mr. Hatch ládaműhelyében. Korunkat a csodák korának nevezik. Húsz évvel ezelőtt, a léggömb feltalálása előtt, a levegőben repülő ember pusztá gondolata a leghiszékenyebbeket is nevetésre fakasztotta volna. Most pedig a természet olyan embert hozott létre, aki képes kavicssal, kővel és effélével táplálkozni. A hölgyeknek és az uraknak ezentúl módjuk van arra, hogy korunk legbámulatosabb csodájának lehessenek tanúi...”

Más szóval fantasztikum az, amiben hiszünk. Akár úgy, mint lehetőségben, akár úgy, mint csodában.

E bizalom igen sok forrása az irodalmon kívül van. A tudomány sikerei, az emberiség előzetes tapasztalata, a közhangulat – mindez nem jön létre, és nem változik tetszés szerint. A történelemnek megvannak a maga törvényszerűségei. Alakulása során meggyőző erővel ruházza fel a fantasztikus regényt, elbeszélést, novellát, vagy pedig elveszi tőle azt. A hajdani igazság mesévé vagy beszajkózott közhellyé válik, a hajdani mese – valami igen valószínűvé. A fantasztikus irodalom, mint ezt észrevehettük, a történelem alá van rendelve, de függősége sehol sem domborodik ki ennyire, mint itt.

Az író a bizalom másféle forrásait keresi. Ezek írásmódjában és mesterségbeli tudásában összpontosulnak. Ebben a tekintetben a fantasztika nem különbözik az irodalom bármely más területétől, és akármennyire sajátosak is ilyen vagy olyan módszerei – ezek mégis csupán egyedi esetnek tekinthetők a tulajdonképpeni irodalmi jellegű érvek fegyvertárában.

Ráadásul néha kiderül, hogy a tulajdonképpeni fantasztikus módszer csak látszólag az. A szóban forgó korszakban éppen a fantasztikát jellemezheti, egészben véve azonban: általában az irodalmat. A technikai részletek, a szakszókincs és a pontos koordináták kedvelése, amely időnként a fantasztikus irodalomban érvényesül, például nem is az ő kiváltsága. Daniel Defoe

ugyanilyen eszközökkel törekedett hitelességre.

Néha pedig azok a meggyőző eszközök, amelyekhez a fantasztikus szerző folyamodik, egyáltalán semmivel sem különböznek a nem fantasztikus irodalom kedvelt eszközeitől. Kitűnő példa erre Szever Ganszovszkij *A harag napja* című elbeszélése: az otarokokról szól – mesterségesen kitenyésztett lényekről –, amelyek kiszabadulnak, és embereket falnak fel.

Annak a bizalomnak, amelyet az ebben az elbeszélésben ábrázoltak iránt táplálunk, jelentős része a külvilágból származik. A szerzőnek semmi szüksége arra, hogy megindokolja a mesterséges élőlények alkotásának lehetőségét. Ez már jóval előtte megtörtént, több ízben megismétlődött, és jelenleg amolyan sajátos „fantasztikus valóság”. Mi azonban nemcsak az efféle helyzet lehetőségében hiszünk, hanem a szerző által vázolt, konkrét eseményekben is. Itt ugyanazokkal az eszközökkel győz meg bennünket, mint a nem fantasztikus író. Amiről mesél nekünk, az a legapróbb részletekig ismeretes számára. Tudja, miként szedheti rá a ló a nyeret rárakó embert – kiduzzasztja a hasát, és utána a heveder laza lesz –, ő látja és velünk is láttatja, hogyan hullanak az árnyak a szakadékba, érzi és velünk is érezteti az otarokok állati szagát. Mi a hősök közvetlen közelében vagyunk, és ezért úgy hiszünk abban, ami történik, mintha saját szemünkkel látnánk.

A meggyőzésnek ezek az eszközei szintén történelmileg változóak. Amikor az író általános irodalmi módszereket választ, előnyben részesíti az olyanokat, amelyek bizalmat keltenek, kellő esztétikai visszhangra találnak a mai olvasónál.

Minél nehezebb az élet illúzióját megteremteni, annál inkább gondoskodni kell az eszközök hitelességéről. A fantasztikus irodalomban pedig a legnehezebb megteremteni ezt az illúziót, így különösen igyekszik meglelni a hiteles eszközöket.

A fantasztikum, mint mondani szoktuk, az, amit elhiszünk. Azért hisszük el, mert megfelel az életről való elképzeléseinknek, és mert megfelel irodalmi elképzeléseinknek.

A meggyőző erő mértéke, sajnos, annyira fokozható, hogy a fantasztikus irodalom elveszíti e jellegét.

A fantasztikum leginkább a megszokottól, az elfogadottól, a mindennapivá válttól fél. Újdonságra van szüksége, nemcsak az életet, hanem önmagát illetően is.

Az utóbbit néha nehezebb elérni. A fantasztikumnak megvan a maga láthatatlan szabadalmi irodája. Az egyszer leírt dolog később megemlíthető vagy tökéletesíthető, de egyszerűen meg nem ismételhető. A fantasztikus szerző által kiesztelt téma pedig nem követeli az azonnali anyagi kivitelezést. Megvalósulhat (vagy nem valósul meg, ez is előfordul) az irodalmi hagyomány körében is. Ezért mindaz, amit a fantasztikus szerzők alkotnak, eléggé gyorsan fejlődik és avul el.

A fantasztikus irodalomnak a tudományos elméletek iránt tanúsított magatartása e tekintetben igen gyakorlatias. Képes bármelyiket egyszerűen azért kizárni használatából, mert az bizonyos kort ért el. Az elmélet maradhat bármennyig helyes – a fantasztikát elriasztja tőle az, hogy kétségbenvonhatatlan lett. A mai fantasztikus írók közül például aligha fog bárki is különleges helyzeteket teremteni azért, hogy bebizonyítsa a Föld forgását. Viszont Francis Godwinnál és Cyrano de Bergeracnál akadnak ilyen epizódok. Domingo Gonzales személyesen tanúskodhat róla, hogy a magasból látta, miként forog a Föld. Ez – mondja – azt mutatja, hogy Kopernikusznak igaza volt. Nyomában Cyrano is hasonló érvet idéz, ugyanazon elmélet védelmében. Első alkalommal, mint ismeretes, nem sikerült a Holdra eljutnia. Magasan a Föld fölé emelkedett, de kénytelen volt újra leereszkedni. Cyrano azonban már másutt szállt le – repülés közben ugyanis a Föld jöcskán elfordult a tengelye körül.

A konkrét találmányok terén ez még szemléltetőbb. Hogy egy találmány elveszítse érdekességét a fantasztikus író számára, ehhez nem okvetlenül szükséges, hogy elavuljon, vagy

kiszorítsa egy újabb – miként a léggömböt kiszorította a repülőgép. Egyszerűen megszokottá válhat. Találóa beszél erről Karel Capek. „Valamikor, nem is olyan régen, vagy tizenöt évvel ezelőtt – írta *Repülőgép* című karcolatában (1925) – kölyökként rohantunk, hogy lássuk a szárnyas csodát: a száz hosszú méternyire szálló repülőgépet. Most pedig akárhány szállós is az égen – mégpedig sokkal jobban –, senki rájuk sem hederít... A repülés nyilván csoda volt, amíg az emberek csapnivalóan repültek – folytatja Capek –, de már nem az, mióta az emberek ügyel-bajjal mégiscsak repülni kezdtek. Amikor én megvettem az első két lépést, anyukám ezt szintén rendkívüli eseménynek és csodának tartotta, később azonban semmi különöset sem látott abban, hogy az egész éjszakát áttáncoltam. Mikor az Úristen megteremtette Ádámot, pénzt szedhetett volna az angyaloktól, akik egybecsődültek a két lábon járó és beszélő, csodálatos teremtményt bámulni. Én pedig ma naphosszat járhatok és beszélhetek, senkiben sem keltek csodálatot”

Jules Verne kitűnően megértette ezt. Mivel egész életében az úgynevezett „technikai fantasztikus irodalommal” foglalkozott, mindig gondoskodott arról, hogy a feltalálók ne előzzék meg a fantasztikus írókat, s idő multával mind gyorsabban mondott le az éppen csak megjelent és az olvasónak látszólag még jó sok szórakozást ígérő találmányokról. Öregkorára, amikor az ára elvileg új felfedezések kérdésért tartotta a legfontosabbnak, valami ösztönös gyűlöletfélét táplált az olyan találmányokkal szemben, amelyeknek gyors fejlődésében és elterjedésében bizonyos volt. Például semmi szín alatt nem volt hajlandó automobilon járni, és soha életében nem ült belé. Sőt mi több, regényeiben is minden kínálkozó alkalmat felhasznált arra, hogy megbélyegezze és kigúnyolja a gépkocsit.

Az automobil nem veszítette el meggyőző erejét. Éppen túlságosan is meggyőző lett. Sőt nem is egyszerűen meggyőző – hanem szemléltető.

Abban az állításban, hogy a fantasztikum az, amit elhiszünk – veszélyes határozottság rejlik. A realista regényt mégis inkább elhiszük, mint a fantasztikusát. S természetesen még inkább hiszük azt, amit a saját szemünkkel láttunk. De éppen a saját szemünkkel látott a legkevésbé érdekes a fantasztikus irodalom számára.

Természetesen nem lehet azt mondani, hogy egyáltalán nem érdekes. Hanem csak minimális mértékben, és emellett – bizonyos feltételekkel.

A madarat mindenki ismerte, mégis évszázadokon át a fantasztikus műfaj hőse maradt. A léggömböt mindenki ismerte, mégis körülbelül nyolcvan évig szüntelenül írtak róla a fantasztikus szerzők. A rakétát is, amelyet a mai fantasztikus írók annyira szeretnek, sokszor látta mindenki, ha valóságban nem is, akkor képeken.

Mégsem szabad elfelejteni, hogy ezek az ismert repülőeszközök rendszerint az ismeretlenről, a ki nem kutatótról, még fel nem fedezetttről szóló elbeszélést szolgálták, s a nem egészen szokásos alkalmazásra letek. Madarakon senki sem repült, léggömbön pedig repültek ugyan, de nem a Holdra.

Azonkívül mindezeket a járműfajtaikat csak viszonylag lehet ismertnek és szokásosnak nevezni. A fantasztikus irodalom mindenesetre arra törekedett, hogy minél megszokottabbá tegye őket.

Madarakat mindenki látott. Azokat viszont, amelyeken Domingo Gonzales repült, senki sem látta. Egészen különleges madarak voltak – egyik lábuk mint a hattyúé, másik akár a sasé, és szokásaik is rendkívül különlegesek. Más madarak köztudomásúan nem repülnek télire a Holdra.

A léggömb Verne korában nem volt újdonság. Az olyan léggömb azonban, amellyel Fergusson doktor repülését végrehajtotta, újdonságnak számított. Nem szokásos léggömb volt, hanem annak tökéletesített utóda.

A mai űrhajósok folyékony üzemanyaggal működő, több fokozatú rakétákkal repülnek. A

mai fantasztikus művek hősei a fotonrakétákat részesítik előnyben.

A repülőgép története a fantasztikus irodalomban szintén eléggé érdekes. Amikor a levegőnél nehezebb repülőszervezetek elmélete már megszületett, a repülőgép azonban még nem létezett, ez nem volt egyéb, mint „csoda, amelyben hiszünk” – illetve „amelyben hinnünk kell” minthogy sokan úgysem hitték el. Wells, aki *Amikor az alvó ébred* című regényében (1898) Afrikából Angliába leszállás nélkül szálló, sok utast szállító, óriási repülőgépeket ábrázolt, korához képest igen merész fantasztikus írónak mutatkozott. Tíz évvel később, a *Háború a levegőben* című fantasztikus regényében (1908) már szemlátomást szerényebben ábrázolta a repülőgépet. Ez alkalommal csupán egy-két embert a levegőbe emelő kis légi járművekről volt szó. A mű öt esztendővel a Wright fivérek repülése után íródott. És Wells regénye ebben az esetben is megőrzött egy bizonyos mértékű fantasztikusságot. Annak köszönhetően ezt, hogy bár a repülőgép már létezett, az elméleti lehetőségek határán levő találmánynak tűnt, s bármiféle tökéletesedési képességében most sem mindenki, és nem túlságosan hitt. Más szóval: nem a repülőgép valóságába vetett hit, hanem a lehetőségeivel szemben tanúsított hitetlenség tette Wells regényét fantasztikussá.

Nehéz megmondani, mitől kell jobban félnie a fantasztikus szerzőnek – attól-e, hogy nem hisznek neki, vagy attól, hogy túlságosan hisznek. Feltehetően többnyire az utóbbitól. A fantasztikus irodalom végeredményben nem ámitás. Feladata egyáltalán nem az, hogy meggyőzzön bennünket az ábrázolt események valóságáról. Művészet ez, s ennél fogva különbözik a valóságtól. A fantasztikus műfaj, még amikor a legteljesebb illúzióra törekszik, akkor sem titkolja, hogy ez illúzió. Mint az egész irodalom, ez is annyiban létezik, amennyiben feltárja, nem pedig elkendőzi saját esztétikai természetét.

A fantasztikus műfaj sajátossága a más irányzatú irodalomhoz képest elsősorban azáltal határozható meg, hogy milyen magatartást kelt önmaga iránt. Fantasztikus műről nem lehet azt mondani, hogy a realista alkotástól eltérően, elhisszük. De az ellenkezőjét sem lehet állítani: fantasztikus mű az, amelyben tudatosan nem hiszünk. Az utóbbi esetben nyilván nem a fantasztikus műfaj egészéről van szó, hanem főként annak komikus válfajáról. A fantasztikus irodalom valahol a kettő – a hit és a hitetlenség – mezsgyéjén van. E kettő egymás mellett él benne. Hit nélkül nincs művészi igazság. Kétség nélkül nincs fantasztikus irodalom.

Az a repülési mód, amelyet Ikaromenipposz választott, irreális. Ő mégis előnyben részesíti azzal a másikkal, még irreálisabb módszerrel szemben, hogy maga növecsen szárnyakat. Cyrano de Bergerac, amikor azt fejtegeti, hogy Énok miért nem zúzta magát halálra a Holdra esésekor, szintén egyszerre két magyarázattal szolgál, és közülük az egyik nyilvánvalóan reálisabb, mint a másik. Először – mondja – megmentette a ruhája, amelyet a szél felduzzasztott. Másodszor „lángoló szeretetének ereje”. Domingo Gonzales, saját holdrepüléséről mesélve, nem feledkezik meg arról, hogy a távolság nagy, és a madaraknak útközben pihenniük kell. Erre egy csodálatosan alkalmas helyet talál – azt a pontot a Föld és a Hold között, ahol vonzásuk kiegyenlítődik, úgyhogy a madarak mindenféle anyagszerű támasz nélkül lebeghetnek, „akár halak a nyugodt vízben” Ennek a pontnak a kiválasztása, mellesleg szólva, még a XIX. században is nemcsak valószínűnek, hanem tudományosnak is látszhatott. A tér ilyen pontján haladnak át (az író véleménye szerint ez az egyetlen, ahol súlytalanság keletkezik) Verne *Utazás a Holdba* című regényének hősei is.

A fantasztikus irodalom mindig valahol a hit és a hitetlenség mezsgyéjén van. Ez a legfontosabb, ami megkülönbözteti, és effajta – néha szinte észrevehetetlen – határ feltétlenül van benne valahol. Ennek jelenléte következtében fogjuk fel ezt vagy azt a művet fantasztikusnak.

A fantasztikus irodalom – még a legújabb tudományos elméletekben is – gyakran nemcsak a hit, hanem a hitetlenség forrásainak felkutatására is törekszik. Valószínű tételeket

választ. Közülük azonban a kevésbé 'valószínűket részesíti előnyben.

Wells például *Az időgépben* néhány lamarckista hipotézist közölt, minthogy az öröklődés mechanizmusa abban az időben – bár Weissmann művei már megjelentek (1882) -nem volt eléggé világos, főként pedig az olvasók előtt teljesen ismeretlen. És feltételezni lehetett, hogy bizonyos szűk határok között Lamarcknak igaza van.^[2] Ez a gondolat általánosan elfogadott volt a korai darwinisták körében, síkra szállt mellette – a többi között – K. A. Tyimirjazev is, mindazonáltal ez csupán feltevésnek számított.

E határ helye azonban nincs kijelölve. Különböző időben nemcsak különböző módon képzeljük el a valószínűt és a valószínűtlent – hanem mind a kettő mértéke is szüntelenül változik. Korszakról korszakra más és más. Minden alkalommal újra kell keresni, ez a keresgélés pedig végtelen. És bár a hit és a hitetlenség közötti határ önmagában kötelező a fantasztikus irodalomra nézve, ez a határvonal állandóan mozog – olykor a hit, néha pedig a hitetlenség irányában.

Lényegében ez határozta meg egyik vagy másik fantasztikus írás művészi természetét. A fantasztikum mindig túllép a szokásos határán, de ez a túllépés néha élesebb, máskor pedig kevésbé az.

A fantasztikus írónak néha elegendő az, hogy egymás mellett legyen a szokásos és a szokatlan. Madár – de szokatlan fajtájú. Szokásos gömb – de szokatlan konstrukciójú. Néha pedig, amikor a kor ezt a határt a hitetlenség felé tolja, a fantasztikus író már nem a szokásos és a szokatlan, hanem a szokatlan és a valószínűtlent mértékét keresi. Ebben az esetben a fantasztikum változatlanul azt követeli, hogy elhiggyük. És mi hiszünk az elmondottakban, de úgy, ahogyan a csodában hisznek. És még azért is hiszünk, mert szépen mesélték el nekünk. A művésznek hiszünk – nem a szemtanúnak. Ez a művész, amennyiben fantasztikus író kíván maradni, nem mulasztja el az alkalmat, hogy ne csak hitünket, hanem kétségünket is felhasználja. Kétségünkre talán még inkább szüksége van, mint hitünkre.

A fantasztikum és a mítosz között nincs kínai fal. A mítosz volt a fantasztikum alapanyaga, ezért sok módszerük egy és ugyanaz. Nemegyszer ugyanolyan indulatokat is keltenek az emberi lélekben. A mítoszból azonban csupán akkor fejlődik ki a fantasztikum, amikor – akár csak kezdetleges formában is – feltárul a leírtak mítoszjellege. Amikor van alap a kételkedésre. Amikor a tragikus Bellerofontész mellett megjelenhet a gúnyolódó Trigeiosz.^[3]

A mítosz csak századok múltán kezd saját esztétikai tulajdonságai jegyében szerepelni – a kortársak számára köztudomásúan gyakorlati értelmű. A fantasztikus műfaj pedig keletkezésének kezdete óta esztétikai jelenség. Mint ilyen jön világra, a korábbi hiedelmek mellett.

A mítosz hitet követel, és nem engedi meg a kételkedést. A fantasztikum hitet parancsol önmaga iránt, hogy megtanítsa kételkedni.

Az *Iliász* – a szó köznapi értelmében vett fantasztikussága ellenére – egyáltalán nem fantasztikus mű. Ugyanúgy semmiképp sem fantasztikus a Biblia. Korához képest mindkettő – ha úgy tetszik – realista alkotás: minél erősebb a hit, annál reálisabbak az istenek.

Számunkra sem lettek fantasztikumok, bár világosan látjuk a bennük ábrázolt helyzetek fantasztikusságát. Nem képviselnek fantasztikumot esztétikai értelemben sem – nincs meg bennük az erre jellemző kettősség.

A középkor nem alkotott fantasztikus műveket. A „boszorkányokat” és a „varázslókat” elítélő bírósági tárgyalások jegyzőkönyvei jogi okmányok, nem pedig fantasztikus alkotások. A boszorkányság járványos terjedéséről szóló tanúbizonyságok – ez a jelenség a XV. és a XVI. században az egész keresztény világban elharapózott – a társadalmi lélektannak és a tömegpszichológiával foglalkozó elmegyógyászati ágnak dokumentumai. A tudomány semmiképp sem ásta alá a középkori ember tudatában az előítéleteit – ellenkezőleg, éppen előítéleteinek

szolgálatára kényszerítette a tudományt. „A középkorban a nép, ha valahol nagy szellemi erőt látott, mindig az ördöggel való cimboraságnak tulajdonította, és Albertus Magnus, Raimondus Lullus, Theophrastus Paracelsus, Nettesheimi Agrippa és Angliában Robert Bacon boszorkánymester, garabonciás és ördögűző hírében állt” – írja a *Romantikus iskolában* Heine.

A középkori ember habozás nélkül egyetértett volna ezzel a megállapítással: „A tudomány csodákat teremt”

Az efféle csodákban olyan szilárdan hittek, hogy amikor 374-ben Bizáncban üldözni kezdték a varázslókat, mindenekelőtt letartóztatták valamennyi művelt embert, és mindenki, ha csak néhány könyve volt is, sietve elégette azt.

A feltétlen hit, bármennyire fantasztikus legyen is lényegében, kizárja a fantasztikus mű lehetőségét.

„A legprimitívebb társadalmakban, ha hitelt adhatunk az antropológusoknak, a szertartás, a vallás, a kultúra fő rendeltetése gyakorlatilag arra szorítkozik, hogy ne engedjék meg a változtatásokat – írta helyesen Robert Oppenheimer a *Tudomány és kultúra* című cikkében. – Ez pedig azt jelenti, hogy a társadalmi szervezetet el kell látni azzal, amivel maga az élet bűvös módon felruhazza az élő szervezeteket – sajátos homeosztázt létrehozni, olyan képességet, hogy ki-ki változatlan maradjon, s csupán igen jelentéktelen mértékben reagáljon a környező világban végbemenő megrázkódtatásokra és változásokra. A mi korunkban a kultúra és a hagyomány merőben más intellektuális és társadalmi szerepre tett szert. Ma a legfontosabb és legéleterősebb hagyományok fő funkciója éppen az, hogy a gyors változások eszközéül szolgáljon. Az ember életében e változásokat számos tényező társulása idézi elő, döntő közöttük azonban talán a tudomány.”

A középkori szertartásrend egyenértékű volt a stagnálással. Végét a haladás kezdete fémjelezte – a fantasztikus irodalomban is.

A fantasztikus műfaj mind mélyebbre bocsátotta gyökereit, abban a mértékben, ahogyan az elmékben fokozatosan tért hódított a kétség. Ez utóbbi pedig a változásokkal együtt jelent meg. A középkor hosszú időtartama is sajátos eszközül szolgált ideológiai irányelvei jogosságának védelmében. Azután a történelem elmozdult a holtpontról. Megbomlott a hajdani egyensúly. Ez pedig nyomban üdvös eredményekkel járt a fantasztikus irodalom számára.

Annál is inkább, mivel a középkori nézetek egyensúlya sohasem volt szilárd. A középkori ideológia nemegyszer került zsákutcába, a szokásos nézetek keretein túllépőhöz, a középszerűség szintje fölé emelkedőhöz képest. Az eretnesség és a szentség közötti határ igencsak kétes volt. Armano Pongiluppo ferrarai hitszónokért úgy rajongtak, mint valami szentért – később pedig eretnekként elégették. Savanarola is az eretnekek máglyájára került, de később úgy tisztelték, mintha isten lett volna. Raimondus Lullus halálának időpontjától egészen a XIX. századig, a katolikus egyház kebelében vita folyt: szentnek nyilvánítsák-e vagy eretneknek.

A kétség állandóan ott fészkelte a csalhatatlan hit sikátoraiban. Túlságosan gyenge volt, semhogy a hit tárgyát a fantasztikum témájává tegye, olykor azonban elég sokat hallatott magáról ahhoz, hogy ennek a határáig jusson el.

Időnként még a „boszorkányok” és a „varázslók” létezését is vitatták. Bourbon Lajos bíboros például, az 1404-es langreszi tartományi zsinaton felhívta nyáját, hogy ne higgyen a varázslatban, mivel a boszorkánymesterek közönséges csalók, akik a hiszékeny emberek megtakarított pénzére törnek. Valamivel előbb, 1398-ban a párizsi egyetem teológiai kara határozatot hozott, amelyben egyrészt megbélyegezte azokat, akik nem hisznek a mágiában, a ráolvasásban és a szellemidézésben, másrészt pedig a varázslat bizonyos, konkrét formáit babonaként elvetette.

Legfontosabb azonban az, hogy a középkori hiedelmek szívóssága, létezésük hosszú

időtartama is bizonyos mértékű esztétizálásukhoz, egyúttal pedig a gyakorlati élettől való valamiféle eltávolodásukra is vezetett. A misztériumok ördögéből már esztétizált ördög lett. A művészet, amelynek az előítéletet meg kellett volna szilárdítania, szétrombolta azt. Saját tulajdonává változtatta – és ezáltal saját törvényei alá rendelte. Ez az ördög már fél lábbal a fantasztikum világában volt.

A középkor nem teremtett fantasztikus irodalmat, de gyűjtötte a forrásait, és elkerülhetlenné tette eljövételét.

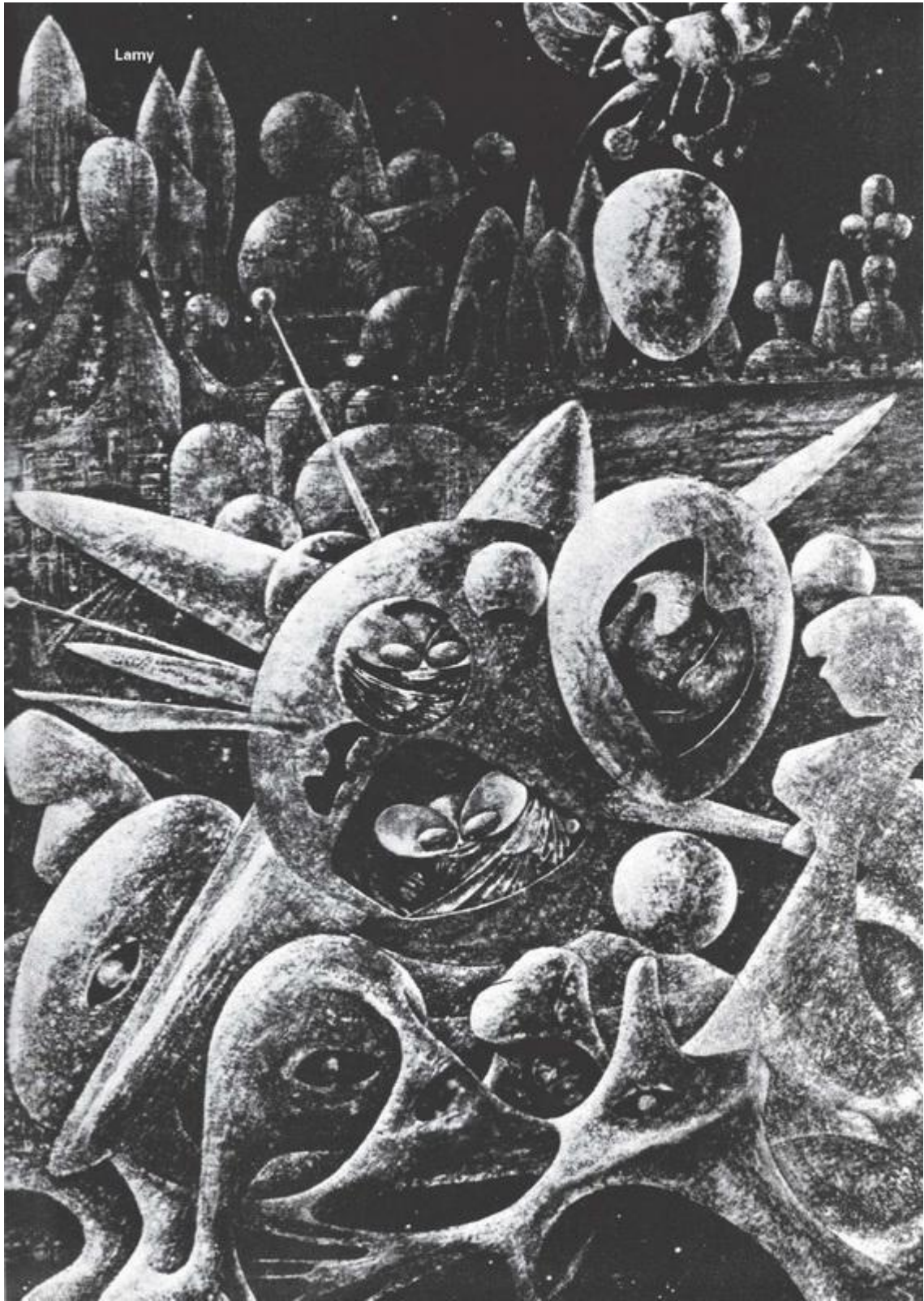
Az újkori fantasztikus irodalom Rabelais-val kezdődik.

Nem hozhatta volna létre ezt semmilyen, a hagyományok és az előítéletek fantasztikus világában elmerült, középkori ember. De nem teremtették meg – bár beköszöntött a nagy fordulat kora – a Rabelais-tól eltérő humanisták sem a klasszikus ókor elmélyült kutatói vagy például, Giovanni Boccaccio, a józan, gyakorlatias firenzei kereskedőfiú sem. Csak Rabelais lelkesedhetett Gargantua, a vakmerő óriás igénytelen történelmiért, aki létezéséről oly sok nyomot hagyott a felhalmozott buckák, a máshová cipelt nehéz kövek és egyebek formájában – meg Pantagruelért, a furfangos ördögfiókáért, aki még mindig a világban jár-kelel hordócskájával a vállán, és mihelyt valaki elbáméskodik, máris ott terem, és a szájába szór egy kanálnyi sót, úgyhogy azután az illető csakis a kocsmába mehet, hogy borral oltsa szomját. És bármennyire megváltoztak is ezek a hősök Rabelais tolla alatt, nem kell nagy fáradság ahhoz, hogy kitaláljuk: a tiszta hit területéről származtak.

Rabelais-nak sikerült az, amivel sem a rajongó, sem a szkeptikus nem tudott megbirkózni – sem a hívő, sem a hitetlen. Ez a fiatal orvos és filológus azonban egyszerre szkeptikus és rajongó volt, és a hajdani hitet fantasztikummal változtatta.

A romantikusok később visszatértek a középkori hagyományokhoz. Céljuk az volt, hogy helyreállítsák az elveszett hitet. A felvilágosodás után azonban feladatuk teljesíthetetlennek bizonyult, és mesterkéltége abban nyilvánult meg, hogy mítosz helyett megteremtették a fantasztikus műfajt.

Gellért György Fordítása

KÖTETÜNK KÉPEIRŐL

Virgil Finlay, Dold, Paul, Wesso, Morey, Alejandro, Georges Spiro, Lemy, Hannes Bok – rajzolók, illusztrátorok, tarka címlapok festői, akiknek nevét nem tartják számon a művészettörténészek, a képzőművészet esztétái és kritikusai, de indokolt vagy indokolatlan rajongással emlegetik a tudományos fantasztikum rajongói és történészei. Művészek, akik tehetségüket és tudásukat alárendelték a kereskedelmi vagy kiadói igényeknek, illetve az írói képzeletnek. Megrajzolták a fantasztikus űrhajókat, hihetetlen szörnyeket, sosem látott robotokat és gépeket, idegen bolygókat, elsüllyedt világrészeket, a tér mélységeit, a kozmikus katasztrófákat s az embert, aki törpévé zsugorodott vagy óriásira nőtt e mesés díszletek színpadán. Az amerikai science fiction illusztrációja éppen olyan hosszú utat tett meg, mint maga az irodalom. A magazinok címlapjai vadak és rikítóak voltak, lenge ruhás nőszemélyeket védelmeztek rajtuk az űrhajósok háznagyságú szörnyekkel szemben. Ez volt a kezdet. A negyvenes évek tudományosan hiteles címlapjait már falaikra függesztették e fizikai kutatóintézetek és a csillagvizsgálók. A hatvanas években a science fiction illusztrációkat felfedezte a pop-art. A hetvenes években a kiadók Max Ernst, Salvador Dali, Magritte, Labisse, sőt Bosch, Goya és Arcimboldo festményeit tették a tudományos-fantasztikus kötetek címlapjára. De ekkorra bibliofil kincsekké váltak a régi magazinok, illusztrációikat díszalbumokban is kiadták, egyik-másik rajzolóról monográfiát is írtak, az eredeti rajzokat drága pénzen vásárolják a gyűjtők. A művészek, akik valamikor különböző álneveket írtak rajzaik alá, ma már büszkén vallják magukat SF-illusztrátoroknak.

A kezdetre rányomta bélyegét a képregény, a Buck Rogers, a Flash Gordon vagy a Brick Bradford sorozatok naiv, néha primitív, naturalista szemlélete és technikája, a legújabbak már felhasználják századunk szinte minden képzőművészeti újítását, elsősorban természetesen a szürrealizmus ötleteit és eredményeit. Kötetünk képanyagát a nyugati – elsősorban amerikai – science fiction illusztráció anyagából állítottuk össze, arra törekedve, hogy bemutassuk a témákat, stílusokat, a történelmi fejlődést. Az első rajzoló, mint Paul, Dold, Wesso vagy Morey a csodás találmányok és űrkalandok bűvöletében élő tudományos fantasztikumot illusztrálták, szigorúan ragaszkodva az író meséjéhez; a későbbiek, mint Georges Spiro, Lamy vagy Broutin már csak ugrópontnak tekintették az írói művet, saját látomásaikat rajzolták vagy festették, és mélyebb emberi tartalmak kifejezésére törekedtek. Külön érdemel említést Virgil Finlay, akit talán enyhe túlzással a science fiction Gustave Doréjának neveznek, s aki – túlzás nélkül – e legromantikusabb és legköltőibb illusztrátora ennek a romantikus műfajnak.

K. P.

JEGYZETEK

^[1] Szójáték az angol *fade* (ejtsd: féd) szóból – fakul, fonnyad, homályosul

^[2] Wells „Az élet tudománya” című könyvében írt erről a darwinizmus mélyén rejlő

lamarckizmusról

^[31] A szóban forgó konkrét esetben a folyamat még messzebb ment: Euripidész hőse már az „esztétizált” mítosz képviselője, és mellette megjelenik a komikus fantasztikus irodalom hőse (A szerző)

TARTALOM

	<u>Isaac Asimov VÉDŐBESZÉD A SCIENCE FICTION MELLETT</u>
	<u>A. J. Deutsch A MÖBIUS METRÓ</u>
	<u>Gennagyij Gor A KERT</u>
<u>1/2/3/4/5/6/7/8/</u>	<u>Peter Porter FIGYELEM</u>
	<u>A. E. van Vogt A FILMKÖLCSÖNZŐ</u>
	<u>A. E. Van Vogt AZ ELSŐ MARS-LAKÓ</u>
	<u>A. E. Van Vogt AZ EMBERAUTOMATA</u>
	<u>A. E. Van Vogt A MAAAACSKA!</u>
	<u>Donald A. Wollheim EMBERISTENEKRŐL ÉS ISTENEMBEREKRŐL</u>
<u>1.2.</u>	<u>Darázs Endre HAJDANI KÜZDŐTÉR</u>
	<u>Darázs Endre VÉRCsap</u>
	<u>D. Zöldhelyi Zsuzsa UTÓPIA ÉS VALÓSÁG „A JÖVŐ SZÁZAD REGÉNYÉ”-BEN</u>
	<u>D. A. Bilenkin AZ ÉLET SÚLYA</u>
	<u>D. A. Bilenkin AZ EMBER, AKI JELEN VOLT</u>
	<u>Julij Kagarlickij HOGYAN LEHET ELJUTNI A HOLDRA?</u>
	<u>KÖTETÜNK KÉPEIRŐL</u>
	<u>JEGYZETEK</u>

